CRXIXI
854
28624

A. BEBEL

FEMEIEA

IN

TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR

TRADUCȚIUNE DIN LIMBA GERMANA

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEI CAROL MÜLLER
53, CALEA VICTORIEI, 53

www.dacoromanica.ro

FEMEĬEA

IN

TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR

www.dacoromanica.ro

A. BEBEL

FEMEIEA

IN

TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR

TRADUCȚIUNE DIN LIMBA GERMANA

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEÏ CAROL MÜLLER
53, CALEA VICTORIEI, 53

www.dacoromanica.ro

Tip. GUTENBERG, Strada Dómneĭ 23 25.—Bucurescĭ

www.dacoromanica.ro

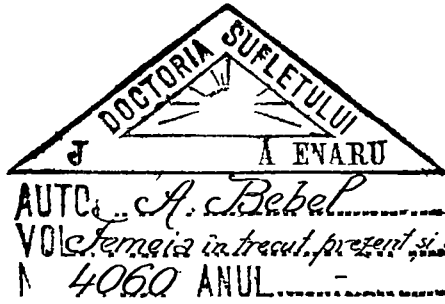

INTRODUCERE

Ultimele decenii ale desvoltării nóstre se deosibesc prin o mișcare și o agitație, ce se manifestă în fie-care zi cu o intensitate mai mare în tóte păturile societățeĭ. Ele au dat naștere la o mulțime de chestiĭ, despre a căror deslegare se discută în maĭ multe înțelesurĭ. Una din cele maĭ importante și care apare din ce în ce maĭ mult în primul rînd. e de sigur așa numita *Chestia Femeieĭ.*

In acésta chestie e vorba de locul, ce trebue să-l ocupe femeea în organismul nostru social, pentru ca ea să devie în societatea omenească un adevĕrat membru, avênd drepturĭ egale cu toțĭ cetățenĭ, putêndu-șĭ desfășura tótă activitatea sa, și avend facultatea de a'șĭ desvolta pe deplin și în tóte direcțiile, puterile și aptitudinele sale. Din punctul nostru de vedere, această chestie se confundă cu

www.dacoromanica.ro

cea-l'altă chestie care se ocupă de a ști ce formă și organizație esențială trebue să dăm societățeĭ omenești, pentru a înlocui apăsarea, esploatarea, nevoia și mizeria sub miile lor forme, printr'o omenire liberă, printr'o societate pe deplin sănătoasă, atât din punctul de vedere fizic cât și din cel social. Prin urmare așa numita *Chestia femeieĭ*, nu e de câf o ramură a chestieĭ sociale generale, care în momentul de față preocupă tóte capetele și agită tóte spiritele; dar cea d'ântĕiŭ nu póte găsi soluția sa definitivă de cât odata cu a doua.

Cu tóte acestea, așa zisa *Chestia femeieĭ* nu apare maĭ puțin importantă pentru a nu fi tratată și dênsa în parte; întâiŭ, pentru că situația femeieĭ în cursul desvoltăreĭ sociale a fost și e cu totul alta de cât se crede de obiceiŭ, și al doilea, fiind-că chestia situațieĭ femeieĭ în prezent și în viitor e și dênsa o chestie, care cel puțin în Europa privește în mod foarte direct jumătatea maĭ mare a societățeĭ omenești; căcĭ în Europa sexul femeiesc formează maĭ mult ca jumătate din populație.

Firește, că în chestia femeieĭ ca și în chestia socială, sunt partide cu totul diferite, carĭ privesc și judecă chestia de la înălțimea situațieĭ lor politice și sociale de față, propunênd din punctul lor de vedere mijloace pentru a o re-

www.dacoromanica.ro

solvi. Unii pretind întocmai ca pentru chestia socială, care agită mai cu seamă clasele muncitóre, că nu există o chestie a femeiei, pentru că locul, ce trebue să-l ocupe femeeia în prezent și în viitor, 'i e hotărît dinainte prin «chemarea sa firească», care 'i porunceşte de a fi soție și mamă și o mărginește în cercul strîmt al gospodăriei. Cât privește ceea ce se petrece în afară de cei patru pereți ce'i sunt prescriși ca hotar, tot ce nu'i în legătură directă și vědită cu datoriile sale casnice, nu trebue s'o întereseze.

După cum se vede, partizanii acestei păreri, au răspunsul la îndemână, crezênd că aŭ spus totul cu acésta, și că chestia e deslegată. Câtor milioane de femei însă nu le e cu neputință fie ca gospodine, fie ca mame de familie de a'și îndeplini «chemarea firească» ce li se revendică,—și aceasta pentru motive ce le vom desvolta mai târziŭ cu deamĕnuntul—; câte alte milioane nu'și au greșit în mare parte această «chemare», fiind-că căsătoria a devenit pentru ele un jug, o robie, și pentru că trebue să'și ducă viața lor în mizerie și lipsă! Dar ce le pasă acestor înțelepți de toate astea? Le pasă tot așa de puțin ca și de acele milióne ne numĕrate de femei cari trebue să'și istovéscă puterile în muncĭ grele, într'un chip nefiresc și peste puterile lor, numai pentru a-și putea întreține viața. In fața acestor fapte atât de neplăcute

www.dacoromanica.ro

ei închid ochii și'și astup urechile cu aceeași încăpățânare, ca și în fața mizeriei proletariatului, și se mângâe pe sine însîși și pe alți zicênd, că așa a fost «de când e lumea» și că așa va fi «în veci veci lor». Nici nu vor măcar să audă vorbindu-se în favoarea femeiei, de dreptul ce ar trebui să-l aibă de a lua parte la cuceririle civilizației, de a se folosi de ele pentru ușurarea și îmbunătățirea sórtei sale, de a'și desvolta aptitudinele sale intelectuale și fizice tot atât de bine ca bărbatul, și de a le întrebuința cât mai bine în interesele sale. Mai ales însă dacă aud spunêndu-se, că femeiea trebue să fie neatîrnată și economicește pentru ca să pótă fi neatîrnată și «trupește» și «sufletește», spre a nu mai atîrna de «buna-voința» și «mila» celui-l'alt sex, atunci înțelepții aceștia își pierd cu totul răbdarea. Mânia lor se aprinde și un torent de acuzații și blesteme violente se revarsă asupra «nebuniei veacului» și împotriva tendințelor primejdioase de emancipare».

Aceștia sunt «filistenii»[1]) ambelor sexe, cari nu îndrăznesc a eși din cercul strîmt al prejudecăților. Ei sunt ca bufnițele cari se găsesc pretutindeni unde domnește întunericul, și țipă de

1) Filisten (în nemțește *Philister*) nu se poate traduce tocmai bine în românește. Cuvêntul cel mai apropiat ar fi: *burtă-verde* *(Nota traducătorilor).*

www.dacoromanica.ro

gróză când o rază de lumină se strecoară în întunericul lor cel plăcut.

Alții fără îndoială nu-'și pot astupa urechile și închide ochii înaintea faptelor ce vorbesc sûs și tare; ei recunosc că poate în nici una din epocile anterióre femeile, considerate în totalitatea lor, nu s'aŭ aflat într'o stare atât de nemulțumitóre, ca cea de adĭ, în raport cu starea generală a desvoltăreĭ culturale: ei admit că în virtutea acestuĭ fapt de nevoie este de a se căuta mijlóce proprii pentru îmbunătățirea soarteĭ lor, întru cât aŭ numaĭ pe seama lor greutatea de a-și câștiga traiul. Cât despre femeile, carĭ s'aŭ găsit refugiul în căsătoriă, chestia femeieĭ le pare resolvită.

Din punctul acesta de vedere, ei cer ca tóte ocupațiile la carĭ femeile se potrivesc prin puterile și facultățile lor, să le fie îngăduite, așa în cât să pótă intra în concurență cu bărbatul. Aceia care merg puțin maĭ departe cu părerile lor, cer, ca acéstă concurență să nu se mărginească la domeniul ocupațiilor ordinare și al slujbelor neînsemnate, ci să se întinză și asupra domeniuluĭ carierelor și ocupațiilor maĭ înalte, ca și asupra domeniuluĭ artelor și al științelor. Ei cer admiterea femeieĭ la cursurile tuturor școalelor superioare, și maĭ ales la cele universitare, care până acuma le-au fost închise în cele maĭ multe țerĭ. Privirea lor se îndreaptă maĭ ales

www.dacoromanica.ro

asupra diferitelor specialităţi didactice, asupra profesiunei medicale şi asupra funcţiilor statului (poşta, telegraful, drumurile de fier), pentru cari ei socotesc femeea ca fiind cu deosebire înzestrată, bazându-se în această privinţă pe resultatele practice, cari aŭ fost obţinute mai ales în Statele-Unite, acordând femeilor funcţii de felul acesta. O mică minoritate d'intre aceia, cari gândesc ast-fel, mai cere şi acordarea de drepturi politice pentru femeie — care póte fi tot aşa de bine ca şi bărbatul un cetăţean al statului de oare ce menţinerea esclusivă a puterei legislative în mâne e bărbaţilor a arĕtat că aceştia aŭ esploatat acest privilegiŭ în favórea lor şi că sub tóte rapoar ele au apăsat femeiea.

In tóte aceste tendinţi ce le-am arĕtat aici pe scurt, e de observat, că ele nu es din cadrul societăţei actuale. Nu se agită chestia: dacă acéstă ţintă, o data dobândită, putea-va sa îmbunătăţéscă în de ajuns şi temeinic starea femeiei. Partizanii acestor tendinţi nu-şi dau sémă, — saŭ se înşélă de bună voie — ca, întru cât e vorba de admiterea neîmpiedicată a femeilor la tóte breslele industriale, acéstă ţintă e deja realizată, dar că în condiţiile sociale de faţă, acéstă admitere mai înseamnă tot odată că concurenţa forţilor de muncă se deslănţueşte acuma cu o furie şi mai sĕlbatică, şi că urmarea necesară este: des-

www.dacoromanica.ro

creșterea venitului ambele sexe, fie vorba de salariŭ orĭ de leafă.

Acéstă confuzie și insuficiență în definiția țintelor răvnite, se esplică prin aceea, că «chestia femeieĭ» a fost lăsată până acuma maĭ numaĭ pe mânele unor femeĭ din clasele stăpânitóre, carĭ aveaŭ în vedere numaĭ cercul restrîns al femeilor, între care trăesc, și nu pledau decĭ de cât pentru revendicările acestora. In realitate însă marea mulțime a femeilor, nu poate privi de cât cu nepăsare dacă câte-va sute saŭ câte-va miĭ de femeĭ, ce au eșit din clasele de jos, pătrund saŭ nu în școalele superioare în cariera medicală saŭ în cea a funcționarismuluĭ și dacă găsesc acolo situațiĭ tolerabile saŭ care să le asigure cel puțin existența materială; căcĭ acésta nu poate schimba întru nimic starea generală a femeieĭ. Nicĭ stăpânirea sexuluĭ lor de către bărbațĭ, nicĭ atîrnarea materială în care se găsesce marea majoritate a femeilor, și nicĭ robia sexuală care rezultă din condițiile actuale ale căsătorieĭ saŭ ale prostituțieĭ, nu s'ar modifica cătușĭ de puțin în cazul de maĭ sus. Prin urmare chestia nu-ĭ încă resolvită; căcĭ nu prin astfel de paliative se va deslega chestia femeeĭ. Decĭ femeile în majoritatea lor nu se vor entusiazma pentru dênsele.

Pe de altă parte, tendințĭ ca cele arătate în urmă, întâlnesc opunerea cea maĭ vie în acele

www.dacoromanica.ro

cercurĭ influente din lumea bărbătéscă, carĭ consideră admiterea femeielor la slujbĭ maĭ bine plătite și maĭ importante ca o concurență cât se póte de neplăcută pentru eĭ și fiiĭ lor.

Aceste cercurĭ se opun soluțieĭ arětate din resputerĭ, și, dupĕ cum știm din experiență, ele nu prea aleg armele de combatere. Cercurile acestea n'au nimic de obiectat, dacă femeile se îngrămădesc peste mĕsură la așa zisele ocupațiĭ micĭ; ele o aprobă chiar și o favorisézĕ, fiind-că eftinește brațele de muncă. Dar dacă femeia pretinde de a năvăli în înaltele lor situațiĭ sociale și administrative, atunci punctul lor de videre se schimbă cu desăvârșire și fac opoziția cea maĭ îndârjită.

De asemenea și statul, influențat fiind de aceste cercurĭ de bărbațĭ, dupĕ experiența de până acuma, e fórte puțin dispus de a admite femeile la funcțiile statuluĭ, cu atât maĭ puțin la funcțiile maĭ înalte, chiar când aptitudinele lor le indică pentru acestea.,

Statul și clasele stăpânitóre aŭ înlăturat tóte piedicele puse concurențeĭ industriale și a celeia din sînul claseĭ muncitóre, însă întru cât privește funcțiile maĭ înalte, se sforțézĕ de a îngreuia cât maĭ tare concurența pentru ele. Privitorul desinteresat încearcă o impresie ciudată, cînd vede cu câtă energie se apără savanțiĭ și funcționarĭ înalțĭ, medicĭ și juriștĭ atuncea când «nepoftițiĭ»

www.dacoromanica.ro

îndrăznesc, de a înlătura pedicele ce le sunt puse. Femeile însă sunt considerate de către aceste cercuri, ca mai «nepoftiți». Acestor cercuri le place să se considere ca «înzestrate din mila lui D-deŭ»; lor li se pare, că pretinsa lor capacitate e ceva escepțional și se mărginește numai la ele așa în cât muritorii ordinari și femeile în deosebi nu-s în stare să 'și-o însușească.

Clar este deci că dacă acéstă scriere ar avea numai scopul de a arĕta necesitatea egalisăreĭ drepturilor femeieĭ cu ale bărbatului *pe terenul societăței actuale*, mai bine ar fi de a ne lipsi de această lucrare. Insă e vorba de a se găsi calea, care va trebui să ne ducă la o adevĕrată soluție a acesteĭ chestiĭ. Dar deplina și întreaga soluție a chestieĭ femeilor — sub care trebue să se înțelégă, că femeea trebue să fie egală cu bărbatul nu numai prin legĕ, dar că trebue să mai fie liberă și neatîrnată de dênsul și economicește și să mérgă. pe cât se poate, mână în mână cu el, în educația sa intelectuală, — e tot atât imposibilă în condițiile sociale și politice actuale ca și soluția chestieĭ muncitóre, și ast-fel calea pentru soluția chestieĭ femeielor va fi și calea soluțieĭ chestieĭ muncitóre. Chestia femeielor și chestia muncitóre sunt chestiĭ de rangul întêiŭ și de aceea soluția lor e o chestie de cea mai mare însemnătate pentru întréga evoluție intelectuală

www.dacoromanica.ro

a omenirei; da, soluția ei înseamnă mai ales soluția chestiilor culturale ce există astăzi.

Aici e locul pentru o lămurire necesară.

Tovarășii mei de idei, socialiștii, vor fi de acord cu mine asupra acestor principii, dar nu se vor învoi poate cu căile și mijlócele pe cari le cred necesare pentru realizarea lor.

Cetitorii, și în deosebi adversarii mei, să bine voiască deci a considera desvoltările ce vor urma ca expresie a opiniilor mele personale și să îndrepte atacurile lor numai împotriva mea. In treacăt însă fie zis, aș dori ca aceste atacuri să fie cinstite, să nu sucéscă vorbele și să lase la o parte calomniile. Majoritatea cetitorilor vor crede poate de prisos esprimarea acestor dorinți, dar eŭ știŭ d'intr'o experiență foarte lungă de ce sunt capabili mulți din adversarii mei. Mĕ îndoesc chiar fórte mult, dacă acéstă dorință va fi ascultată de o mare parte dintre aceștia. Totuși îmi esprim această dorință, iar adversarii de care vorbesc, n'aŭ de cât să facă ceea ce firea lor 'i silește să facă. Eŭ însă voiŭ trage din deducerile mele *tóte* consecințele, chiar cele mai extreme, cari decurg din resultatele pe care examinarea faptelor 'mi-a încuviințat de a obține.

www.dacoromanica.ro

FEMEIEA IN TRECUT

Femeiea și muncitorul aŭ amêndoĭ ceva comun prin aceea că din timpurĭ străvechĭ, atât unul cât și altul, sunt niște apăsațĭ. Cu tóte schimbările pe carĭ apĕsarea le-a încercat în forma sa, în sine însă, a rĕmas aceeașĭ. Femeea ca și muncitorul, în lungul mers al istorieĭ n'aŭ ajuns de cât fórte rar la consciința limpede a subjugăreĭ lor — și femeiea. maĭ rar chiar de cât muncitorul, pentru că era pe o tréptă de dezvoltare mult maĭ jósă ca el, pentru-că a fost, pentru că este încă preţuită și tratată de muncitorul însuși ca o ființă înferióră. O robie care durézĕ sutimĭ de generațiĭ sfârșește prin a deveni un obiceiŭ. Ereditatea, educația o face să apară *„firească"* celor douĕ părțĭ interesate.

De aceea femeea a ajuns a concepe starea sa de inferioritate ca un lucru așa de firesc, în cât e nevoie de multă ostenélă, pentru a'ĭ arĕta cât de vrednică este starea eĭ și că trebue să

www.dacoromanica.ro

tindă de a deveni în societate un membru cu aceleași drepturi ca și bărbatul și să fie egalul său sub tóte raporturile.

Dacă am spus că femeea și muncitorul aŭ ca sórtă comună, faptul de a fi din timpurĭ străvechĭ, niște apăsațĭ, trebue să maĭ accentuez această susținere, în ceea ce privesce femeiea. *Femeiea este prima ființă omenéscă care a îndurat subjugarea.* Ea a fost sclavă înainte chiar de a fi existat sclavul». Orĭ-ce apăsare are ca punct de plecare atârnarea economică, în care se află apăsatul față de apăsător. Și până în ziua de azĭ femeiea se află în cazul acesta.

Cât de departe ne-ar fi îngăduit de a ne readînci în trecutul omuluĭ, noĭ găsim *orda* ca cea d'êntâiŭ comunitate omenéscă. Orda, care se póte compara cu o turmă de vite își satisfăcea instinctele sale sexuale fără nicĭ o ordine și fără a se despărți în perechĭ. E greŭ de a admite că în starea acéstă primitivă, bărbațiĭ au fost superiorĭ femeilor ca fizic saŭ intelect.[1])

Inpotriva acesteĭ ipoteze se ridică nu numaĭ probabilitatea, dar și observațiile pe carĭ le facem asupra popórelor sĕlbatice ce maĭ exista acum. Nu numaĭ că la tóte popórele sĕlbatice greutatea și volumul creeruluĭ ambelor sexe se deosibesc mult maĭ puțin de cât la popoarele noastre civilizate moderne, dar femeile nu sunt maĭ pe jos ca bărbațiĭ de cât fórte puțin. saŭ maĭ de loc, ca

1) Tacit, de pildă, afirmă formal că, la Germanĭ, bărbațiĭ nu întreceaŭ pe femeĭ, nicĭ în talie nicĭ în putere. Și cu toate astea Germaniĭ ajunseră în epoca aceea la un înalt grad de civilizație.

www.dacoromanica.ro

al satisfacerei instinctelor lor sexuale și al reproduputere trupéscă. Există chiar astăzi încă, în Africacentrală, câte-va triburi la cari femeile sunt mai tari de cât bărbații și cari în puterea acestui fapt, stâpânirea e în mâna lor [1]).

Tot ast-fel există actualmente, între Afghanistan, un popor cari femeile se duc în rĕsboiŭ, și la vênătóre iar bărbații îngrijesc de casă. Regele Achanților în Africa apusană și regele Dahomeyului în Africa centrală, aŭ garde de femei, precum și regimente compuse excluziv din femei, comandate de ele, și cari se disting de rĕsboinii bărbați, prin vitejia și setea lor de măcel (atunci femeele se prefac în hiene»). Un alt fenomen, care nu se póte explica alt-feliŭ de cât numai pe baza superiorității fizice, e că trebue să fi existat în antichitate, pe Marea négră și în Asia, așa ḑise state de Amazóne, cari se compuneaŭ numai din femei. Și statele acestea trebue să mai fi existat în parte pe vremea luĭ Alexandru cel mare, pentru că, dupĕ cum ne zice Diodor din Sicilia, o regină a amazónelor. cu numele ee Thalestris, venise să-l viziteze pe cuceritor în lagărul sĕŭ de a deveni mumă prin el.

Dacă într'adevĕr aŭ fost ast-fel de state de amazóne, ele n'an putut exista de cât sub o condiție, fără de care existența lor ar fi fost compromisă: îndreptarea rigurósă a bărbaților. Și din pricina acéstă ele căutaŭ de a atinge îndoitul scop

1) L. Büchner: *Femeea*. Starea sa naturală și vocația sa socială «Neue Gesellschaft 1879 și 1880.

www.dacoromanica.ro

cerei împerechiându-se, la anumite ţile ale anului, cu bărbaţii statelor vecine.

Dar ast-fel de situaţii au la baza lor nisce condiţii escepţionale şi faptul numai al peirei lor ne arată lipsa lor de tărie.

Ceea ce a creat robia femeei în timpurile primitive, ceea ce a menţinut-o în cursul veacurilor, ceea ce a condus la o disproporţie fórte însemnată a puterilor fizice şi intelectuale între cele două sexe şi a înrĕutăţit starea de supunere a femeei, e căşunat de particularităţile sale sexuale. Femeiea primitivă, cu toate că din punctul de vedere a a puterilor sale morale şi fizice, urma o desvoltare asemenea celei bărbătesci, nu mai puţin însă se află într'o stare inferioritate faţă de bărbat, atuncea când periódele *îngreunărei, ale naşterei, şi ale creşterei copiilor o supuneau la sprijinul la ajutorul, şi la stăpânirea bărbatului.* In timpurile primitive, când numai puterea fizică era preţuită şi când lupta pentru existenţă îşi îmbrăcase formele ei cele mai crude şi cele mai sĕlbatice, acéstă necesitate de a proteja femeea la anumite epoce, duce la o mulţime de violenţe în potriva sexului femeiesc, mai cu sémă la omorul fetelor noŭ-născute şi la răpirea femeielor adulte.

In epoca aceea când ordele izolate, şi mai târziŭ, clanurile, lupta pentru traiŭ; şi cînd eraŭ absorbite cu totul de creşterea vitelor şi agricultura eraŭ încă lucruri necunoscute şi când, prin urmare, fómetele nu eraŭ rare, orda, clanul, trebuiaŭ să vegheze pentru a scăpa de ori-ce odraslă care avea

www.dacoromanica.ro

trebuință de multe îngrijiri, care le era o piedică la bătălie saŭ la fugă, saŭ care nu promitea mult pentru viitor. Mai ales fetele noŭ-născute, aveaŭ aceste însușiri rele ; se căuta deci a se scăpa de ele pe cât cu putință, îndată ce se născeaŭ. Nu scăpaŭ cu viață de cât un mic număr dintr'ênsele, anume acelea cari se deosebeaŭ prin o vigóre particulară, și de cari era absolută trebuință pentru reproducerea speciei. Iată explicația fórte simplă a obiceiului ce persistă încă și astăzi la un óre-care număr de popóre sălbatice ale Asiei extreme și ale Africei, de a omorî, îndată dupĕ nascere, cea mai mare parte a fetelor.

Pe nedrept însă se atribuie un obiceiŭ analog Chinezilor de azi.

O sórtă asemenea copiilor de sex femeesc era păstrată și băeților cari, se năsteaŭ slabi și prăpădiți, și cari puteaŭ deci să devie o sarcină pentru clan. Aceștia fură și ei omoriți. Acest obiceiŭ era în vigóre, și în mai multe state ale Greciei, de pildă în Sparta.

Un alt motiv care hotăra uciderea fetelor noŭnăscute, e că prin faptul rĕsbóielor necurmate, numĕrul bărbaților cari compuneaŭ orda saŭ clanul, se micșora fără încetare în chip destul de însemnat, și deci vroiaŭ să evite disproporția numerică a celor doue sexe. Aceasta ne mai explică și faptul că li se părea mult mai comod lucru *de a răpi femeile de cât de a le crește.*

La început, și multă vreme după aceea, nu exista o unire durabilă între cutare bărbat și cutare femee. Promiscuitatea era regula generală.

www.dacoromanica.ro
BMB
Patrimoniu

Femeile erau proprietatea ordei. sau a clanului: ele n'aveau, față de bărbați, nici dreptul de a alege, nici acela de a vroi. Ei se foloseau de dênsa ca de ori ce alt bun comun. Acest sistem de unire la voia întêmplărei, dovedesce limpede existența dreptului maternal (gyneceocrația), care se păstra mult timp la un óre care numĕr de popóre. Era în vigóre, după Strabon, la Lydieni și la Kokrieni; s'a menținut până în zilele nóstre în insula lava, la Huroni, a Srochejï și la alte multe popóre ale Africei, centrale. Prin urmare, copii erau, înainte de toate, proprietatea mumei. schimbarea neîncetată a bărbatului, lăsând tatăl necunoscut. Precum Goethe spune lui Fréderic în «Anii sĕi de călĕtorie», paternitatea nu e mai cu sémă de cât o chestie de încredere» Dreptul matern s'a păstrat în obiceiurile câtor-va popóre, chiar atunci când aceste popóre atinseseră deja un înalt grad de civilisație, când proprietatea privată exista, întocmai ca un drept de moscenire bine hotărît Resultă de aci că numai ordinea de succesiune prin femee era legiuită. Din alt punct de vedere, este incontestabil că existența dreptului matern fu motivul pentru care de timpuriu. la anumite popóre. femeile ajunseră la putere. Trebue să admitem că aprópe de la început, se făcu o deosebire de rang între femeile născute în trib și între cele răpite: că demnitatea șefului devine cu încetul ereditară în câte-va familii, și că din pricina descendenților bărbați, puterea era lăsată femeei care se bucura de însușirile vrednice de a întrebuința puterea. O dată admisă, excepția devine cu ușurință o re-

www.dacoromanica.ro

gulă, și la urma urmeĭ, moștenirea putereĭ fu tot atât de recunoscută femeeĭ cât și bărbatuluĭ. Femeea a trebuit să maĭ dobândéscă o óre-care însemnătate și acolo unde sexul eĭ era în minoritate și unde prin urmare poligamia făcea loc poliandrieĭ. Acéstă stare de lucruri, duréză încă și astăzĭ de vreme ce există în Ceylan, în insulele Sandwich, în insulele Marchise, în Congo, și în teritorul Loango. La o epoca ulterióră, dreptul de a avea maĭ mulțĭ bărbațĭ de o dată fu acordat ca privilegiŭ fiicelor regelor din Peru. Afară de acestea s'a stabilit un fel de lege naturală în virtutea căreia în societățile bazate pe poliandrie, numĕrul nascerilor bărbătescĭ e cu mult superior acelui al nascerilor femeescĭ, ceea ce a perpetuat întru cât-va vechia stare de lucruri.

Făcênd abstracție de aceste excepțiunĭ carĭ se pot lua drept anomaliĭ, bărbatul, pretutindenĭ de alt-fel 'șĭ-a câștigat suveranitatea. Și acéstă suveranitate a trebuit maĭ cu sémă să se producă din momentul când între un singur bărbat, și o singură femee se întemeiase o unire *durabilă*, împlinită probabil de către bărbat. Lipsa femeilor, faptul de a gasi una în parte, după gustul sĕŭ, dădu nascere la bărbat dorinței stăpânireĭ statornice. Egoismul bărbătesc se ascuțea. Bărbatul luă o femee cu saŭ fără consințimêntul confraților sĕĭ și aceștia urmară pilda dată. Bărbatul impuse femeeĭ sale datoria de a nu primi de cât mângâierile sale, dar în schimb și el îșĭ impuse datoria de a o considera ca soția sa și de a-șĭ păzi și apĕra copiiĭ lor ca pe aĭ sĕĭ.

www.dacoromanica.ro

Cea mai mare siguranță a acestei stări o făcu să apară femeei ca cea mai avantagiósă: ast-fel fu origina căsătoriei [1]).

Temelia pe care trebuiaŭ să se sprijine proprietatea individuală, familia, clanul, statul, era deci stabilită.

Trebuința de a stăpâni o femee și copiĭ, făcu pe bărbatul acelei epoci, să dorésca o locuință fixă. Până aci alerga prin păduri, dormind nópte pe arbori saŭ în peșteri dacă fiarele sălbatice nu-l urmăriaŭ. De aci înainte își construise o colibă în care se întorcea după vênătóre saŭ după pescuit. Repartițiunea muncei se făcu tot din momentul acesta. Bărbatul se ducea la vênătóre, la pescuit și la rĕsboiŭ; femeea trebuia să-și vadă de lucrările de casă, dacă se póte aplica acéstă expresie la epoca aceea primitivă. Nesiguranța vênătórei, intemperiile anotimpurilor, siliră pe bărbat cu cât familia îĭ crescea. de a îmblânzi animalele de la carĭ întrebuința laptele și carnea. Din vênător devine păstor. Copiiĭ se măriră și se uniră între

1) Acésta nu va să dică firesce că un singur bărbat «inventă» căsătoria și o creĕ, întocmai cum «Dumnedeŭ tatăl creă pe întâiul vom, Adam». Ideile noĭ nu sunt nicĭ-o-dată proprietatea unuĭ singur individ; ele sunt productul abstract al opereĭ comune mulțora. Între a concepe și a formula o idee, și a o realiza într'o lucrare practică, este un drum, dar un drum *pe care mulți se întâlnesc*. Iată pentru ce se întâmplă așa de adese-orĭ, ca mulți să-și însușiască drept ale sale, ideile altuia, și reciproc. Când ideile găsesc în teren bine pregatit, adică îndată ce ele exprimă o *trebuință în general resimțită*, de sigur că vor fi întrebuințate de orĭ-care. Prin urmare acésta trebue sa admitem și la stabilirea originei căsătorieĭ. Deci dacă nimenĭ n'a «creat» căsătoria, s'a găsit cu tóte astea cine-va «care a început» și a cărui pildă n'a întârziat de a fi imitată de toți ceĭ-l'alți.

www.dacoromanica.ro

dênșiĭ — căcĭ concepția incestuluĭ aparține uneĭ perióde mult maĭ târdie. Ast-fel se întemeiase familia patriarchală, de unde luă nascere la rîndul sĕŭ, asociația comunistă, clanul. [1])

Clanul se sub împărți, formând maĭ multe altele, carĭ, numĕrul membrilor sĕĭ crescênd fără încetare, isprăviră prin a-șĭ disputa pășunele. Certele pentru stăpânirea pășunelor, dorința de a rĕmâne pe un pămênt plăcut și roditor și de a predomina cu puterea, făcu să se nască agricultura.

Femeea a jucat un rol însemnat în tóte fazele acesteĭ evoluțiĭ; ea procura bărbatuluĭ cele maĭ bune ajatóre. Nu numaĭ că îngrijea copiiĭ, dar încă îșĭ maĭ vedea de casă, ducea vitele la pășune, confecționa vestmintele, construia coliba, saŭ ridica cortul pe care-l desfăcea și-l căra în sfârșit când familia părăsea un loc pentru a-șĭ căuta un altul. Când cultura pămêntuluĭ începu, când întêiul plug fu inventat, femeea devenì întâiul *„cal de bătaie“*; tot așa de principală a fost și grija de a culege

1 Max Stirner, în lucrarea sa «individul și proprietatea sa» (Der Einzige und sein Eigenthum) se miră de acéstă schimbare în felul de a concepe, incestul care ar fi după el, o chestie pe care fiecine ar putea-o combate după consciința sa. Uniĭ se pronunță pentru «bunul Dumnezeu», alțiĭ pentru «fericirea dumnezeiască». Tăcerea pe care o pastrèză biblia asupra incestuluĭ, pune tot așa de tare în nedumerire pe credincioșiĭ sĕĭ.

După ce Dumnezĕŭ crease prima pereche, și Cain, fiul acestuia, omorise pe Abel, producția ulterióră a speciеĭ omenescĭ nu putea să se împlinéscă de cât în două chipurĭ: saŭ Dumneḑeŭ a reînceput cu Eva actul creațiunĭ saŭ Cain se unise cu o soră a sa; orĭ că acéstă soră, nu o avea, după Biblie, care înfățișéză prima pereche omenéscă ca Malthusiană bipuerістă. Așa dar Cain se duse și-și luă o femee. Dar de unde? Și acest fratricid devine dar, ca singur descendinte al luĭ Adam, tatăl némuluĭ omenesc.

www.dacoromanica.ro

(aduna) recolta, pe care femeea a fost nevoită s'o facă.

Bărbatul făcea pe stăpânul; felul datoriilor sale aţâţa mai mult facultatea sa de a gândi şi-i deştepta reflexiunea. In chipul acesta el se desvolta trupesce şi moralicesce, pe când femeea sub greutatea îndoitului său jug, munca şi tratările rele, trebuia numai de cât să se dezvolte trupesce şi să rămâie înapoi cu moralul.

Obicinuit de a porunci, bărbatul constrîngea pe femee a se abţine de la ori-ce legături cu ceî-l'alţi bărbaţi; ea trebuia să stea departe de dênşii; 'i-se hotărîse un loc special în colibă şi în sfârşit pentru a înlătura ori-ce întreprindere din partea vre-unui vecin poftitor. ea era silită de a se ascunde şi a se acoperi. Isolarea femeeî de ori-ce bărbat străin a trebuit firesce să fie aplicată cu cea mai mare rigóre posibilă în Orient, unde, din pricina climeî, poftele sexuale se arătară, în acéstă epocă, cele mai desvoltate şi fură cele mai îngăduite.

Acéstă stare de stăpânire a bărbatuluî asupra femeeî, avu urmări deosebite.

Femeea. nu mai era de aci înainte, ca în ordă, un simplu obiect servind plăcerilor sexuale saŭ la înmulţirea speciei; ea deveni producètórea de moscenitorî prin carî bărbatul se supravieţuia, se perpetua pentru a dice aşa, în proprietatea sa: ea constituia mai cu séma o preţiósă mână de ajutor. Ea dobêndi ast-fel o însemnătate; deveni pentru bărbat un obiect de schimb căutat, din care împărţia câştigul cu proprietarul său, tatăl

www.dacoromanica.ro

tinerei femei, în schimbul altor obiecte, precum animale în genere, animale dresate la vênătóre, arme, fructe ale pământului. Tot așa și în zilele nóstre, vedem la tóte popórele în întârziere, fata tînără e *schimbată* pentru alte obiecte de preț. Ea deveni ast-fel, ca și alte lucruri, proprietatea bărbatului, care *o întrebuințézâ după plac*; el póte dupĕ voia lui, s'o păstreze saŭ s'o lepede, s'o chinuiască saŭ s'o apere. Decurgea dar, că îndată ce fata de atunci părăsea casa tatălui sĕŭ, rupea cu dênsul orĭ-ce legătură. Viața ei era, pentru a dice așa, împărțită în doue părți, limpede lămurite: întêia pe care o petrecea în casa tatălui ei, și a doua în aceea a bărbatului. Acéstă despărțire absolută de casa paternă a găsit la Greci antichitate, tălmăcirea ei simbolică în obiceiul prin care carul cu doue róte, bogat împodobit, care purta pe fata tînără și zestra ei, înaintea caseĭ bărbatului, era dat în prada flăcărilor la pórta acesteia.

La un grad mai ridicat de civilizație, prețul de cumpĕrare se schimbă într'un dar, care nu mai era dat părinților, dar pe care-l primea fata ca premiŭ al jertfeĭ sale. Se scie că ace t obiceiŭ s'a păstrat până-în zilele nóstre, cu înțeles de simbol, în tóte țĕrile civilizate. Stăpânirea uneĭ femeĭ fiind așa de dorită, nimenĭ nu se mai îndeletnicea în timpurile trecute, de chipul prin care ar putea ajunge acésta. A răpi o femee costă mai puțin scump de cât a o cumpĕra, și răpirea era *trebuinciósă* când în clanurĭ saŭ la popórele în formațiune, femeile lipseaŭ. Istoria răpireĭ Sabinelor

www.dacoromanica.ro

de către Romanĭ constitue o pildă clasică a răpireĭ în massă. Răpirea femeilor s'a păstrat chiar până astădĭ, cu înțeles de simbru, la Arocanienĭ, în Chili de sud. Pe când prietenĭĭ logodniculuĭ se tocmesc cu tatăl mireseĭ, logodnicul se furișéză cu calul sĕŭ în apropiere de casă, caută a prinde pe tînăra fată, o aruncă pe calul sĕŭ și fuge cu dênsa spre pădurea vecină. Femeile, bărbațiĭ, copiiĭ vor să împedice acéstă fugă scoțênd strigăte și făcênd mare sgomot. Indată ce logodnicul a ajuns cu tînăra fată mijlocul pădurii, căsătoria e considerată ca isprăvită. Tot așa se întêmplă și când răpirea s'a sĕvêrșit și fără voia părinților. Desișul pădureĭ vergine este odaia nupțială a căreĭ intrare sfințesce căsătoria.

Reproducerea cât de numerósă posibilă, fiind o trebuință așa de adînc înăscută în orĭ-ce ființă vieţuitóre și acéstă trebuință putênd fi satisfăcută cu atât maĭ multă ușurință și cu atât maĭ puțin frâŭ în țĕrile unde pământul productiv este în îmbelșugare; cum, pe de altă parte, femeea era pentru bărbat un instrument de plăcere tot-d'a-una dorit, pe care-l schimba de bună-voie când putea; cum din ce în ce ajutorul propriŭ femeeĭ cât și al copiilor sĕĭ carĭ veneaŭ mereŭ, crescea bogăția și considerația sa, bărbatul nu întârzià de a ajunge la poligamie. Dar numĕrul femeilor fiind, din fire, puțin deosebit de acela al bărbaților — cum o vom arăta maĭ târziŭ — se cumpĕraŭ femeile la alte clanurĭ saŭ la popóre strĕine, saŭ și maĭ bine, se răpiaŭ. Răpirea femeilor era scopul cel maĭ prețios al rĕsboiuluĭ.

www.dacoromanica.ro

La tóte popórele cu nițică civilizație, pământul era proprietate colectivă, cu condiție ca pădurile, pășunele și apa să rămâie în comun, pe când partea de pământ trebuinciósă cultivăreĭ, era împărțită în loturĭ și dată fie-căruĭ tată de familie, *după numĕrul capetelor* carĭ o alcătuiaŭ. Se stabili cu prilejul acesta, o deosebire nouă care arată clar că femeea nu era considerată de cât ca o ființă omenească de al doilea rînd.

In principiŭ, fetele eraŭ *absolut escluse* de la repartițiunea loturilor. Nu era aplicată de cât băieților și e limpede că, în aceste condițiunĭ tatăl vedea de la început nascerea unuĭ fiŭ cu totul alt-fel de cât pe aceea a uneĭ fice. La Incaji[1]) și la alte câte-va popóre numaĭ, fetele aveaŭ dreptul pe jumătate. Conform acesteĭ zămisliriĭ a inferiorităței femeeĭ, *fetele eraŭ lipsite de dreptul de moștenire* la popórele vechĭ și maĭ sunt încă și astăzĭ la multe din popórele moderne cu civilizația înapoiată. Pe de altă parte un sistem deosebit în vigóre la popóre carĭ ca Germaniĭ, trăiaŭ în monogamie, a dus la stările cele maĭ jalnice. Obiceiul în virtutea căruia fiiĭ căsătorindu-se, primiaŭ partea lor de la comunitate, îndemnă un mare numĕr de taț̆ĭ de a însura pe fiiĭ lor încă adolescenț̆ĭ, în vêrstă de abia de 10 saŭ 12 anĭ, cu fete deja cópte. Dar cum în acest cas o adevĕrată viață conjugală era cu neputință, tatăl abuza de autoritatea sa paternă și înfățișa pe

1) Laveleye: «De la propriété et de ses formes primitives».

www.dacoromanica.ro

bărbatul în locul fiuluĭ sĕŭ.[1]) Și de aci îșĭ póte da orĭ-cine sémă de corupția, pe care o ast-fel de stare de lucrurĭ, trebuia să introducă în familie «Nevinovatele relațiunĭ» maritale ale strămoșilor noștri sunt. ca atâtea altele, lucrurĭ frumóse carĭ ni se povestesc din timpurile trecute, o frumósă fabulă.

Cât de mult ar fi trăit în casa paternă, fata trebuia să-șĭ câștige întreținerea printr'o muncă grea; părăsea cum-va casa pentru a se mărita, ea nu maĭ avea nimic de cerut; era o străină pentru comunitate. Acéstă stare de lucrurĭ fu aceașĭ *pretutindenĭ*, în India. în Egipt, în Grecia, în Roma, în Germania. în Anglia, la Astecĭ, la Incajĭ, etc. . Ea maĭ există încă și astăzĭ în Caucaz și în multe părțĭ ale Rusieĭ și ale Indieĭ. Dacă un bărbat care trebuia să móră, n'avea nicĭ fiu, nicĭ nepot, proprietatea sa fonciară se reîntorcea la comunitate. Tocmaĭ târziŭ de tot fetele aveaŭ dreptul de a moșteni mobilierul și turmele, dânduli-se pe lângă acestea și o zestre; și mult maĭ târziŭ însă ele obținură dreptul de a moșteni pământul.

Găsim o altă formă de dobêndire a femeeĭ de către bărbat în tótă proprietatea, în Biblie, unde Iacob dobêndește prin munca sa pe Leia și apoĭ pe Rahela. Prețul de cumpĕrare era petrecerea unuĭ numĕr anumit de anĭ în serviciul luĭ Laban. Se știe că vicleanul Laban înșelă pe Iacob dându-l întâiŭ pe Leia în locul Raheleĭ, și obligân-

1) Lavelege: Ibidem.

www.dacoromanica.ro

du-l ast-fel de a servi încă 7 anĭ pentru a căpĕta și pe a doua soră. Vedem dară aci două surorĭ în acelașĭ timp ca femeile aceluiașĭ bărbat, ceea ce, după simțimintele nóstre actuale, e o stare fórte nelegiuită. 'I se făgăduise și luĭ Iacob formal, ca zestre, o parte din viitórea trupă de turme și trebuia să priméscă, hotărîse egoistul Laban, mieiĭ pătațĭ, - carĭ se scie că sunt ceĭ maĭ putinĭ — și Laban să capete pe ceĭ născuțĭ fără pată. De astă dată însă, Iacob fu cel maĭ rĕutăcios. Întocmaĭ cum a păcalit pe fratele sĕŭ Essau pentru dreptul celuĭ maĭ mare, păcăli pe Laban pentru mieiĭ sĕĭ. Studiase deja Darvinismul cu mult maĭ înaintea luĭ Darvin; cum ne povestește Biblia, el fabrică și aședă cu multă dibăcie niște parĭ pe care-ĭ înșirase aprópe de stânele și albiile cu sare ale oilor. Vederea neîncetată a acestor parĭ avu asupra oilor împreunate efectul de a le face să nască maĭ mulțĭ mieĭ pătațĭ de cât albĭ. In chipul acesta Israel fu scăpat de viclenia unuia din patriarchiĭ sĕĭ.

O altă stare. născută din superioritatea bărbatuluĭ asupra femeeĭ și care s'a păstrat până astădĭ înrĕutățindu-se din ce în ce, este *prostituția*. Dacă la tóte popórele cele maĭ civilizate de pe pământ, bărbatul cerea femeeĭ cea maĭ rigurósă reservă sexuală față de ceĭ-l'alțĭ bărbațĭ, și dacă pedepsea adesea orĭ-ce greșală prin chinurile cele maĭ crude — femeea era proprietatea sa, róba sa, el avea în aceste împrejurărĭ dreptul de viață și de mórte asupra eĭ — dênsul nu era în nicĭ un fel dispus la impunerea aceleașĭ

www.dacoromanica.ro

datorii. Putea el, într'adevĕr, să cumpere mai multe femei; învingĕtor în rĕsboi, putea să răpéscă soţia învinsului, dar în schimb şi el era îndatorat de a le nutri în tot-d'a-una. Mai târziŭ, condiţiunile puse fiind prea mari potrivite cu averea, lucrul acesta nu mai era cu putinţă de cât la o slabă minoritate, şi numĕrul restrîns al femeilor adevĕrat frumóse, mărise preţul lor.

Dar bărbatul se ducea şi la rĕsboiŭ, făcea călătorii de tot felul. şi mai dorea mai ales schimbarea plăcerilor de dragoste. Fetele nemăritate, vĕduvele, femeile gonite, soţiile sărace, se vindeaŭ atunci lui pentru bani; el le cumpĕra pentru plăcerile sale prea îmbelşugate.

Dacă abstinenţa cea mai desĕvârşită era cerută femeei, nu era tot aşa şi la fete, mult mai puţin în Orient. Virginitatea fetei tinere e o cerere pe care bărbaţii n'o avură de cât mai târziŭ; ea înfăţişéză o periódă de civilizaţie de un rafinament superior. Prostituţia nu numai că era îngăduită fetelor nemăritate, dar în Babilonia, la Fenicieni, la Lidieni, etc.... era prescrisă de religie. Şi prin urmare de aci porneşte principiul obiceiului fórte rĕspândit în antichitate printre comunităţile de femei, cari păstraŭ virginitatea lor pentru a face dintr'ênsa un fel de jertfă religiósă primului venit care ar fi plătit preţul clerului.

Cam aceleaşi obiceiuri mai sunt încă şi astăḑi, cum ne arată Bachofen, mai multe triburi indiene, în Arabia de sud, în Madagascar, în Noua-Zeelanda, unde logodnica, înainte de a se mărita, e prostituata tribului. In Malabar, băr-

www.dacoromanica.ro

batul plătește un salar aceluia care va stârpi virginitatea femeei sale.

«Mulți Caimari aleg pe Patamari pentru a desvirgina pe soțiile lor. Acești din urmă individi câscigă prin sarcina lor multă considerație și au obiceiul de a înainta un contract pentru salariul lor....». «Marele preot (Mamburi) are puterea de a servi în acest fel pe regele (Zamorin) când acesta se însóră. și pentru faptul sĕvêrșit, e plătit cu 50 de monede în aur» [1]).

Un preot poftitor căpĕta îndoit plata sa, la instituțiunile și. obiceiurile acestea și afară de acésta mai era susținut de o societate de bărbați cari nu eraŭ mai buni. Așa fiind, prostituția femeiei nemăritate, devine o regulă pentru împlinirea datoriilor religióse.

Jertfa publică a feciorimei însemna zămislirea și fertilitatea pămêntului hrănitor; se făcea în cinstea zeiței fecundității, care era cinstită la popórele antichității sub deosebitele numiri de: Aséra, Astarte, Mylita. Afrodita, Venus, și Cybela. Se ridică în onórea lor temple speciale prevĕzute cu colțuri (unghiuri) de tóte felurile, unde se aducĕŭ jertfe zeițelor dupĕ riturĭ hotărîte. Darul în bani pe care trebuia să'l depună bărbații, cădea în punga preoților. Când Isus goni din templu, ca profonatori, pe cămătari și pe negustori, se găsĕŭ tot niște asemeni reduceri unde se aducĕŭ jertfe zeițelor iubirei.

Dupĕ acéstă expunere de raporturi din cele

1) K. Kautsby: Obârșia căsătoriei și a familiei. «Cosmos, 1883».

www.dacoromanica.ro

mai intime dar și din cele mai firești a celor două sexuri între dênșii - cari par ne mai pomenite cu privire la concepțiile nóstre de azi — prostituția femeilor putea să nu pară nici anormală nici nepotrivită în ochii ómenilor de atunci, cari atunci ca și adi, făcéu și conducéu «opinia publică».

De aceea se vedéu femei cari în mare număr nu vroiau să se mărite, sub motivul celei mai mari libertăți lăsată ca firéscă prin situația lor de femei nemăritate, făcêndu-și negustoresce mijlóce de traiu din prostituția lor. Amantele cele mai inteligente. cari adesea puteau eși dintr'un neam mai ridicat, dobêndéu în negoțul liber al bărbaților, mai multă sciință de traiu și creștere de cât restul de femei măritate cari erau menținute în nesciință și robie. Cele d'întâiu aveau prin acésta o mai mare putere asupra bărbatului, fără a ține socotélă de meșteșugul cu care punéu în lucrare, meseria galanterici lor. Ast-fel se tălmăcesce faptul că multe dintr'ênsele se bucurau pe lângă bărbații cei mai iluștrii și cei mai însemnați ai Greciei de o considerație și de o înrîurire pe care n'o avură nici-una din soțiile lor. Numele faimóse ale unui mare număr din aceste amante aŭ ajuns la posteritate, pe când în zadar astă-zi întrebăm de numele femeilor legitime!

In asemeni condițiuni, starea femeei în vechime era asuprirea cea mai desăvêrșita; din puntul de vedere moral, mult mai mult ca din cel fizic, ea era menținută cu putere într'o stare de îndărât. In viața de casă femeea era aședată imediat după

www.dacoromanica.ro

servitorĭ; chiar fiiĭ eĭ trăiaŭ înaintea eĭ ca stăpânĭ, și mama trebuia să le fie supusă. Acéstă stare este cum nu se póte maĭ bine descrisă în Odyssea, unde Telemac, simțindu-se bărbat, cade în mijlocul pretendenților și poruncește mameĭ sale de a-'șĭ relua casa, poruncă căreia dênsa trebuia să se supue în tăcere. Telemac făgăduesce încă pretendenților de a da pe mama sa în căsătorie unuĭ bărbat, după un an, dacă până atuncĭ tatăl sĕŭ nu va fi reîntors, făgăduială pe care pretendenții o găsiră tocmaĭ la locul eĭ. Posiția femeeĭ în acéstă Grecie parvenită la un așa înalt grad de civilizație este tot atât de bine descrisă in Ifigenia în Torida» unde Ifigenia înalță plângerile sale:

«Dintre tóte ființele omenescĭ, femeea are sórta cea maĭ nenorocită. Dacă fericirea surîde bărbatuluĭ. el ese învingĕtor și dobêndesce glorie pe câmpul de bătaie; dacă zeiĭ l'aŭ încredințat nenorocireĭ, el cade, cel d'întâiŭ dintre aĭ sĕĭ, în mânile frumóseĭ morți. Dar fericirea femeeĭ e fórte strîmtă: ea e în tot-d'a-una supusă la alegerea altora, adesea la a celor străinĭ, și când ruina cade pe casa eĭ, învingĕtorul o trimite departe de sfărămăturile fumegânde, printre sângele morților sĕĭ mult iubiți.»

Nu e de mirat, după acésta, că la multe popóre, și la multe epocĭ, s'ar fi agitat fórte serios chestia de a sci dacă femeile sunt ființe omenescĭ desĕvêrșite și dacă aŭ un suflet. Așa se tălmăcesce că Chinezii și Indienii nu cred în caracterul complect omenesc al femeeĭ și consiliul din

www.dacoromanica.ro

Macon, în veacul al 6-lea al ereĭ nóstre, a discutat fórte grav asupra punctuluĭ de a sci dacă femeile aŭ un suflet și dacă sunt fiinţe omenescĭ; chestia nu fu nicĭ resolvită afirmativ de cât la o slabă majoritate. Femeea nu e óre o fiinţă obiectivă și nu subiectivă? O «întrebuinţez» și «abusez» de dênsa cum întrebuinţez și abusez de un lucru. Aci era o chestie la care teologiĭ catolico-romanĭ aveaŭ cu ce-șĭ ascuţi dinţiĭ. Reiese din tot ce-am scris până acum că femeea până aḑĭ a fost atîrnată, că formele asuprireĭ pe cari le-a îndurat dênsa aŭ putut să se schimbe, dar că numaĭ puţin asuprirea s'a menţinut în fapt. Urmarea acesteĭ expuneri va arĕta cum formele acesteĭ asupriri s'aŭ stabilit și ce schimbări avură a îndura.

Supusă bărbatuluĭ în tóte legăturile sociale, femeea era maĭ ales în ceea ce privea poftele sale sexuale; aceste din urmă devin cu atât maĭ violente cu cât ferbinţéla climatuluĭ face să curgă sîngele cu maĭ multă căldură și iuţélă în vine, pe când în acelașĭ timp bogăţia pămêntuluĭ răpesce bărbatuluĭ sprijinul lupteĭ pentru traiŭ. De aceea, încă din timpurile cele maĭ trecute, Orientul a fost pămêntul-mumă al tuturor desfrânărilor, al tuturor viţiurilor sexuale, cărora se dădeaŭ ceĭ maĭ bogaţĭ cât și ceĭ maĭ săracĭ, ceĭ maĭ învăţaţĭ cât și ceĭ maĭ nesciitorĭ. Tot de aceea prostituţia publică a femeeĭ fu introdusă de fórte de timpuriŭ în vechile ţĕrĭ civilizate ale Orientuluĭ.

La Babel, puternica capitală a imperiuluĭ ba-

www.dacoromanica.ro

bilonian, era prescris că orĭ ce fată trebuia să facă cel puțin odată un pelerinagiŭ la templul zeiței Mylitta pentru a se prostitua, în onórea eĭ, la alegerea de bună-voie a bărbaților carĭ alergaŭ cu mulțimea; tot ast-fel era și în Armenia unde se aduceaŭ în acelașĭ fel jertfe subt vocațiunea zeiței Anaïtis.

Cultul sexual avea o organizație religiósă de acelașĭ fel în Egipt, în Siria, în Fenicia, în insula Cipru, în Cartagena și chiar în Grecia și la Roma. Iudeiĭ — vechiul Testament ne o arată îndestul — nu rĕmaseră maĭ puțin străin acestuĭ cult nicĭ prostituției femeeĭ. Abraam împrumuta fără scrupul pe Sara altor bărbațĭ și maĭ ales șefilor de triburĭ (regĭ) carĭ îl visitaŭ și-l plătiaŭ mult. Patriarchul din Israel, străbunul luĭ Isus, nu găsea decĭ în parte nimic urît în acest negoț care, în felul nostru de a vedea este a tot murdar și necinstit. Este numaĭ de observat că astă-dĭ încă copiiĭ noștri sunt crescuțĭ în cel maĭ adînc respect pentru acest bărbat. Cum se scie, și cum am maĭ reamintit, Iacob luă douĕ soțiĭ surorĭ, Leia și Rahela, carĭ îĭ maĭ dădură și pe slugile lor. Regiĭ Iudeilor. David, Salomon și alțiĭ, dispuneaŭ de haremurĭ întregĭ fără a perde prin acésta iubirea luĭ Iehova. Era un obiceĭ, era potrivit întrebuințăreĭ, și femeile găseaŭ tóte cum trebue.

In Lydia, în Cartagina, în Cipru, fetele tinere aveaŭ, pe temeiul obiceiuluĭ stabilit, dreptul de a se prostitua pentru a câștiga zestrea lor. Se zice că Cheops, regele Egiptuluĭ, trăgea, din produsul prostituțieĭ fiicеĭ sale, baniĭ trebuincioșĭ pentru

www.dacoromanica.ro

construirea unei piramide. Se mai povestesce că regele Rampsenit, — care trăia cu 2000 ani înaintea erei nóstre — descoperind un furt în odaia comórei sale, publică, pentru a descoperi urma hoţului, că fiica sa s'ar jertfi orî-căruĭ individ care ar sci să-ĭ povestéscă o istorie deosebit de interesantă. Printre concurenţi, zice legenda, se găsi şi hoţul. Indată ce sfârşi cu istorisirea sa, şi 'şĭ luă plata, fiica regeluĭ vroia să-l opréscă. Dar în loc de mâna povestitoruluĭ, ea nu reţinuse de cât o mână tăiată pe un stârv. Acéstă îndemânare hotărî pe rege a declara pe faţă că va ierta pe hoţ, şi ĭĭ va da pe fiica sa în căsătorie, dacă se va denunţa — ceea ce avu loc.

Din acéstă stare de lucruri se născu, anume la Lidieni, obiceiul prin care origina copiilor *era legitimată de către mamă.* Mai era la multe popóre vechi un obicei care, după J. Scherer, trebuie să fi existat şi la vechiĭ Germani, anume că femeĭea saŭ fata se ofereaŭ noaptea musafiruluĭ în semn de ospitalitate.

In Grecia, eraŭ de timpuriŭ încă, case publice de femeĭ, comune tuturor. Solon le introduse în Atena, către anul 594 înaintea erei nóstre, ca instituţie a statuluĭ şi pentru acest fapt fu cântat în aceşti termeni de către un contimporan: «Solone, fiĭ lăudat! căcĭ tu aĭ cumpĕrat femeĭ publice pentru binele oraşuluĭ, pentru binele moravurilor uneĭ cetăţĭ, locuită de ómeni tineri, robuşti, carĭ, fără înţelépta ta instituţie, s'ar fi dus să urmăréscă cu relele lor intenţiĭ, pe femeile claselor înalte!» Ast-fel o lege a statuluĭ recunoscu băr-

www.dacoromanica.ro

baţilor ca drept firesc o practică care, pentru femeĭ, era ţinută ca demnă de despreţuit şi criminală. Şi în aceeaşĭ Atenă, a fost edictată legea, prin care «femeĭea care se va vinde unuĭ amant, va plăti crima sa, cu libertatea saŭ cu viaţa eĭ». Bărbatul putea sa vêndă ca róbă pe femeea adulteră. Şi spiritul acesteĭ jurisprudenţe nedrepte şi inegale maĭ trăesce încă şi astădĭ.

La Atena, un templu superb era consfinţit zeiţeĭ *Hetaera*. Pe timpul luĭ Platone (400 anĭ înainte luĭ I. Chr.) templul din Corint, ridicat luĭ Venus-Afrodita şi renumit pe atuncĭ prin tótă Grecia pentru bogăţia sa, nu coprindea maĭ puţin de cât 1.000 de prostituate (hierodule). Corintul se bucura la acéstă epocă, în lumea masculină a Grecieĭ, de un renume asemenea aceluia pe care 'l avea în Germania, Hamburgul în mijlocul veaculuĭ al XIX-lea.

Amantele renumite pentru spiritul şi frumuseţea lor, precum Phrynea, Laïs din Corint, Guatena, Aspasia — maĭ târdiŭ soţia ilustruluĭ Pericle — se mângăiaŭ în societatea bărbaţilor celor maĭ consideraţĭ aĭ Grecieĭ, de dispreţul mulţimilor; ele aveaŭ primire la adunările şi banchetele lor, pe când femeile cinstite rĕmâneaŭ fără deosebire părăsite acasă.

Femeĭea greacă cinstită nu trebuia să apară în nicĭ un loc public; pe stradă, se ducea în tot-d'auna acoperită şi îmbrăcămintea sa era din cele maĭ simple. Instrucţia, care era neglijată, într'adins, era din cele maĭ slabe, felul eĭ de a vorbi era comun, ea nu avea «nicĭ delicateţă, nicĭ po-

www.dacoromanica.ro

liteță». Adĭ încă, nu lipsesc bărbaţĭ carĭ preferă societatea uneĭ frumóse păcătóse aceleia a femeieĭ lor legitime și carĭ nu maĭ puțin se numĕră printre «sprijinele statuluĭ», «susținătorĭĭ ordineĭ», carĭ aŭ a veghia asupra «sănĕtățeĭ căsătorieĭ și a familieĭ».

Demostene, marele orator, a desvăluit în termenĭ tot atât scurțĭ cât și hotărîțĭ, ceea ce era viața sexuală a bărbaților Atenienĭ: «Ne însurăm cu femeea, ḑice el, *pentru a avea copiĭ legitimĭ* și *o credinciósă păzitóre* a caseĭ; avem tovarășe de pat pentru a ne slugări și a ne da grijile ḑilnice; avem *amantele pentru plăcerile dragosteĭ.*» Ast-fel femeĭea era cel mult o mașină pentru a face copiĭ, cânele credincios care păzesce casa. Stăpânul trăia dupĕ plăcerea, dupĕ capriciile sale. In «Republica» luĭ Platon, el desvoltă, întru cât privește femeĭea și legăturile celor douĕ sexe, o concepție care, dupĕ felul nostru actual de a vedea, pare din cele maĭ barbare. El cere comunitatea femeilor, reproducerea (zămislirea) copiilor prin ajutorul selecțiuneĭ. Aristoteles gândesce maĭ burghezesce. «Femeea, ḑice el în «Politica» sa, trebue, e adevĕrat, să fie liberă, dar supusă bărbatuluĭ; cu tóte astea trebue să aibă dreptul de «a da o bună povață». Thucydid emite ŏ părere care e primită adĭ de toțĭ Filistenĭĭ. El ḑice: «soția, de care nu se aude vorbind nicĭ de rĕŭ, nicĭ de bine afară de casa eĭ, meritĕ laudele celemaĭ înalte». El cere dar ca femeea să ducă o viață vegetativă care să nu turbure întru nimic *cascadele* bărbatuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Cea mai mare parte din statele Greciei nu erau decât orașe cu hotare restrînse; pe de altă parte Grecii nu trăiau de cât pe socoteala robilor lor [1]), și înmulțirea exagerată a stăpânilor făcea să se întrevadă pericolul de a nu-și putea păstra felul de viață cu care erau obișnuiți. Pornind de la acest punt de vedere, Aristoteles povățui abținerea de la legăturile cu femeile și în schimb dragostea între bărbați și băieți tineri. Socrat considera pederastia ca privilegiul și semnul unei cresceri bune. Bărbații Greciei împărtășiră acest fel de a vedea lucrurile, și își întocmiră traiul după dênsul. Existau case prostitute bărbătești publice precum erau și femeești. Trăind într'o ast-fel de atmosferă, — Tucidid, deja citat, putea să susție că femeea e mai periculoasă de cât valurile înfuriate ale mării, de cât focul arzător și de cât torentul care cade de pe munte în valuri repezi.

«Dacă este un Dumnezeu care a inventat femeea, știe, ori unde ar fi, că a fost meșteșugarul inconscient al celui mai mare rău» [2]).

In cele dintâiu veacuri cari urmară întemeiarea Romei, femeile nu se bucurau de nici un fel de drept. Starea lor era tot atât de josnică ca și în Grecia. Numai când Statul ajunsese mare și puternic și când patricianul roman își făcuse o avere grósă, atunci starea femeilor se schimbă în-

1) Acela care lucrează pentru un om este rob; acela care lucrează pentru public este un meșteșugar sau un salahor. (Politica lui Aristoteles).

2) Leon Richer: Femeea liberă.

www.dacoromanica.ro

cetul cu încetul, și femeĭele cerură o libertate maĭ mare, dacă nu din punctul de vedere legal, cel puțin din cel social. Vechiul Caton găsise prilegiul de a lăți acéstă plângere: «Dacă fie-care tată ep familie, după pilda strămoșilor sĕĭ, lupta pentru a menține pe femeĭea sa în inferioritatea care-ĭ place, n'ar fi trebuit să ne ocupăm atât de mult în mod public, de sexul înfreg» [1]).

Sub Imperiŭ, femeĭea căpĕtă dreptul de moștenire, dar ea rĕmăsese tot maĭ slabă și nu putu să se folosească de nimic, fără maĭ marele eĭ. Cât de mult ar fi trăit tatăl, tutela feteĭ, chiar măritată, era a luĭ saŭ a tutoreluĭ numit de dênsul. Cum se apropia moartea tată-sĕŭ, cea maĭ apropiată rudă în linie bărbătéscă, chiar dacă era agnat și declarat ca slab, stăpânea tutela și avea dreptul de a o da în mâinele altuia în orĭ-ce clipă la ajungerea celuĭ d'întâiŭ sfert. După dreptul roman, bărbatul era proprietarul femeeĭ care, în fața legeĭ, n'avea voință proprie. Dreptul de divorț era numaĭ al bărbatuluĭ.

Cu cât crescĕŭ puterea și bogăția Romeĭ, rigórea moravurilor primitive dădea loc viciuluĭ și desfrânăreĭ. Roma deveni centrul corupțieĭ și al necumpĕtăreĭ sexuale. Numĕrul caselor publice femeĭescĭ crescea, și lângă femeĭ dragostea grécă găsea la bărbațĭ o desvoltare mereŭ crescêndă. Celibatul de o parte, unele sterpe pe de alta, crescĕŭ în clasele înalte.

Damele romane, pentru a înlătura pedépsa

1) Karl Heinzen: Despre drepturile și starea femeilor

www.dacoromanica.ro

aspră cuvenită adulterului, se resbunară de aceste apucături ale bărbaților, înscriindu-se în registrele edililor, cărora ca agenți de poliție, le era încredințată supraveghierea prostituției.

Resbóiele civile și sistemul proprietății mari, având ca urmare pe de o parte mărirea numĕrului celibatarilor, și a traiului casnic fără copii, și pe de alta descrescerea numĕrului cetățenilor și a patricienilor romani, August proclamă, în anul 16 în. l. I. Chr., legea zisă luliană care recompensa procreația copiilor și pedepsea pe celibatar. Cetățeanul, tată de familie, avea mai multă precădere de cât celibatarul și de cât acela care n'avea copii. Bărbatul neînsurat nu putea să capete altă moștenire, de cât aceea ce-i rĕmânea de la rudele cele mai de aprópe; bărbatul însurat, dar lipsit de copii, nu putea primi de cât jumătate din moștenirea sa. Partea cea-l'altă intra în stăpânirea statului. De aci vine următórea reflexie a lui Plutarch: «Romanii se însóră nu pentru a căpĕta moștenitori, ci moșteniri».

Mai târdiu legea Iuliană s'a mai înăsprit. Tiberiu decretase ca nici-o femeie a căreĭ bunic, tată saŭ bărbat ar fi fost cavaler roman, să nu aibă dreptul de a se prostitua. Femeile măritate, carĭ se înscriaŭ în registrele de prostituția, trebuiaŭ să fie alungate din Italia, ca vinovate de adulter. Negreșit că pentru bărbați nu exista nici o pedépsă de felul acesta.

Sub domnia împĕraților sĕrbătorirea nunței se făcea în mai multe feluri. După cel d'întâiu, care

www.dacoromanica.ro

era tot odată și cel mai solemn, nunta se sĕvêrșia înaintea mareluĭ preot, de față cu cel puțin zece martoriĭ; însurățeiĭ, spre semn de unire, mâncaŭ împreună o prăjitură făcută din făină, sare și apă. Al doilea fel de nuntă era «luarea în stăpânire» care se socotea ca un fapt sĕvêrșit, când o femee trăise un an cu un bărbat subt acelaș acoperiș cu îngăduirea tatăluĭ saŭ tutoreluĭ eĭ. Al treilea fel consista într'un fel de cumpĕrătură reciprocă, în așa chip că ceĭ douĭ logodiți își dădeaŭ unul altuia nisce monede, rostind în acelaș timp jurămêntul căsătorieĭ.

La ovreĭ, căsătoria primise din timpurile străvechĭ, o consfințire religiósă; însă și la dênșiĭ, femeĭea n'avea nicĭ un drept de a-și alege un alt logodnic de cât acela hotărât de tată-sĕŭ. Talmudul zice: «Când fata ta va fi cóptă pentru a se căsători, să eliberezĭ pe unul din robiĭ tĕĭ și s'o mărițĭ cu dênsul«. La ovreĭ căsătoria era socotită ca o datorie (fițĭ rodnicĭ și înmulțiți-vĕ). Iată de ce, rasa ovreiască s'a îmulțit așa de iute, cu tóte prigonirile și apăsările pe carĭ le-a îndurat. Ovreiĭ sunt vrăjmașiĭ juraț ai Malthusianismuluĭ.

Iată ce zice Tacit de dênșiĭ în acéstă privință: «Eĭ aŭ unul pentru altul o dragoste nesfârșită, o compătimire fórte adîncă, iar pentru restul omenireĭ hrănesc o ură nemilósă. Eĭ nu mănâncă și nu se culcă nicĭ odată cu străinĭ. Cu tótă destrăbălarea fără marginĭ a obiceiurilor lor, eĭ se abțin de la femeĭele străine... Totuși eĭ se îngrijesc fórte mult de crescerea populațieĭ, pentru că

www.dacoromanica.ro

e cu desĕvêrșire oprit de a omorî măcar un singur prunc, și sufletele acelora, ce mor în luptă saŭ prin chinurĭ, eĭ le cred nemuritóre. De aci vine ardórea lor pentru reproducție, și disprețul lor pentru mórte». Tacit nu póte suferi pe ovreĭ; el îĭ urĕsce pentru că neținênd sémă de religia (păgână) străbunilor lor, aŭ îngrămădit darurĭ și bogățiĭ. El îĭ numesce «ceĭ maĭ rĕĭ dintre oameni», un «popor vrednic de ură» [1]).

Sub stăpânirea romană, evreiĭ aŭ fost siliți de a-și strînge maĭ mult rîndurile, și în decurgerea perióderĭ celeĭ lungĭ de prigoniriĭ ce aŭ avut a îndura de la acéstă epocă până aprópe în tot timpul evuluĭ mediŭ creștinesc, s'a desvĕluit la eĭ aceă viață de familie intimă, pe care lumea burgheză actuală o socotesce ca un fel de model. In vremea acésta se sĕvêrșise desorganizarea și descompunerea societățeĭ romane. Desfrânăreĭ, împinse adese-orĭ până la nebunie, 'i se opuse un alt extrem, abstinența cea maĭ rigurósă. Ascetismul primise atunci, precum altă-dată libertinagiul, o formă religiósă pe care un fanatism mistic se însărcinase a-l propovĕdui. Sybaritizmul destrăbălat, luxul fără marginĭ al învingĕtorilor, forma un contrast izbitor cu sărăcia și strîmtorarea milióneloră și milióneloră de ființe, pe carĭ Roma învingĕtóre le tărîse în robie de prin tóte părțile lumeĭ, cunoscute pe atunci în Italia. Printre aceștiĭ robĭ se găseaŭ femeĭ nenumĕrate carĭ, răpite fiind din casele lor, despărțite de bărbațiĭ și copiiĭ lor, se a-

1) Tacit: Istorie; Cartea a V-a.

www.dacoromanica.ro

flaŭ în cea mai négră mizerie și tóte ardeaŭ de dorința scăpărei. O mulțime de femei romane se găséŭ aprópe în aceeași poziție și în aceeași stare sufletéscă. Cucerirea Ierusalimului și a regatului Judeiei de către Romani, dărîmarea orî și căreĭ neatîrnări naționale, suscitară printre sectele ascetice ale acestei țări, nisce ideologi cari prezicéŭ formarea unui noŭ imperiŭ, aducétor tuturor de fericire și libertate.

Veni creștinismul. El propăvédui prin doctrinele sale mizantropice, castitatea, nimicirea cărnei. Prin vorbele sale cu două înțelesuri ce se aplicaŭ când unui regat ceresc, când unui pământesc, el găsi un câmp fórte rodnic în mlaștina împărăției romane. Femeĭea hrănind și ea, ca toți nenorociții, nădejdea scăpărei și a mântuirei, se aruncă din tótă inima în acéstă credință. Intr'adevĕr, nu s'a întêmplat încă nicî o agitație însemnată, în care femeĭele să nu fi luat parte, ca luptătóre saŭ mucenice. Aceia cari socotesc creștinismul, ca o mare cucerire a civilizației, n'ar trebui să uite că acesta își datoresce succesul sĕŭ mai ales femeĭei. Proselitizmul femeiei a jucat un rol fórte mare în vremea d'întâiŭ a creștinismului, atât în imperiul roman, cât și la popórele barbare din evul mediŭ și cei mai puternicî aŭ fost convertiți de către ea. Ast-fel între altele, Clotilda l'a hotărît pe Clovis, regele Franței, de a îmbrățișa creștinismul pe care Bertha. regina din Gand, și Ghizela, regina Ungariei, îl introduseseră deja în statele lor. Convertirea ducelui Poloniei, a Țarului Iarislav și a mai multor alți principi se datoresce înrîuririi femeĭei.

www.dacoromanica.ro

Dar creștinismul a resplătit-o fórte rĕŭ. El a păstrat în învĕțăturile sale acelaș dispreț pentru femeĭe pe care îl aveaŭ și religiile antice din Orient; a înjosit-o în rîndul uneĭ slugĭ ascultătóre a bărbatuluĭ și azĭ încă o îndatoréză de a făgădui, în mod solemn înaintea altaruluĭ, acéstă ascultare.

Să vedem ce dice Biblia și Creștinismul despre femeĭe și căsătorie.

Deja în istoria Creațiuneĭ se poruncesce femeĭeĭ dĕ a se supune bărbatuluĭ. Cele zece porunci din vechiul testament se adreséză la drept vorbind numaĭ bărbatuluĭ, pentru că femeĭea este trecută în porunca a noua în acelaș rînd cu servitoriĭ și animalele domestice. Femeea era numaĭ o bucată de proprietate pe care bărbatul 'șĭ-o însușia în schimbul altor lucrurĭ saŭ unor anumite servicĭi. Făcênd parte dintr'o sectă care 'șĭ impunea continența cea maĭ desĕvêrșită maĭ ales în relațiile sexuale, Isus desprețuia căsătoria și zicea: «Sunt bărbațĭ carĭ sunt eunucĭ din nascere; alțiĭ sunt carĭ devin eunucĭ prin mâna ómenilor; *și în sfârșit alțiĭ maĭ sunt carĭ singurĭ s'aŭ făcut eunucĭ, gândindu-se la împĕrăția cerurilor.*» La cina Nunțeĭ din Cana, el rĕspunse mumeĭ sale care-ĭ implora cu umilință ajutorul sĕŭ: «Femeĭe ce avem noĭ comun unul cu altul?»

Și Paul pe care îl putem numi la cel maĭ înalt grad, întemeĭetorul creștinismuluĭ, tot atât ca și pe Isus însușĭ, Paul care cel d'întâiŭ a dat acesteĭ doctrine, caracterul internațional și a smuls'o din marginele strîmte a spirituluĭ secteĭ evreescĭ zicea: «Căsătoria este o stare inferióră;

www.dacoromanica.ro

a se căsători cine-va e bine, dar a nu se căsători, e și mai bine». «Trăiți din spiritul vostru, și împotriviți-vĕ poftelor trupesci». «Aceia pe carĭ Iisus ĭ-a câștigat în partea lui 'și-aŭ omorît trupul cu poftele și patimele sale» Paul urmă el însuși învĕțăturile sale și nu se căsători.

Acéstă ură împotriva cărneĭ, este ura împotriva femeiĕĭ, care ne este înfățișată ca ispititórea bărbatuluĭ. Uitați-vĕ mai ales la scena raiuluĭ pămêntesc, care își are aci însemnarea cea mai adîncă. In acest înțeles aŭ propovĕduit apostolii și părinții bisericeĭ, în acest înțeles biserica a lucrat în tot timpul evuluĭ mediŭ, înființând mănăstirile, în acest înțeles mai lucréză biserica și astădĭ încă.

Femeĭea, după creștinism, este *necuratul*, corupătórea, care a adus pĕcatul pe pămênt și a perdut pe bărbat. Tot ast-fel apostolii și părinții bisericeĭ n'aŭ socotit nicĭ odată căsătoria de cât ca un rĕŭ trebuincios, cum se face adĭ de prostituție. Tertullian strigă: «Femeĭe, tu aĭ trebui să umbli tot-d'a-una cernită și zdrențărósă, arătându-te lumeĭ cu ochiĭ plinĭ de lăcrimĭ de căință, spre a o face să uite că tu aĭ prăpădit neamul omenesc. Femeĭe, tu eștĭ pórta iaduluĭ!» Ieronim ₫ice: «Căsătoria este de a pururea un păcat, tot ce poți face, este s'o ispășești prin aceea că o sfințești.»

Iată de ce s'a făcut din căsătorie o móște sfîntă a bisericeĭ. Origene spunea că «Căsătoria este un lucru necuviincios și necurat, unealtă sensualității» și pentru a se împotrivi ispiteĭ, el s'a

www.dacoromanica.ro

castrat. «Trebue ca tótă lumea să rĕmâie celibatară, chiar dacă prin acésta ar peri întreg neamul omenesc», zicea Tertullian. Iar Augustin: «Ceĭ necăsătoriţĭ vor străluci în cer ca stelele scânteiătóre, pe când părinţiĭ lor (aceĭ ce i-aŭ născut) vor semăna cu stelele întunecóse«. Eusebiŭ şi Ieronim sunt de aceeaşĭ părere că vorba bibliceĭ: «fiţi rodnicĭ şi înmulţiţi-vĕ» nu trebuia să se maĭ aplice pe vremea în care trăiaŭ eĭ şi că creştiniĭ se puteaŭ scuti de ea. Lesne ar fi de a maĭ enuméra încă sute de citate luate de la ceĭ maĭ marĭ ómenĭ, de carĭ se zice că sunt luminile bisericeĭ. Toţĭ aŭ propovĕduit în acelaşĭ chip; şi prin predicele lor neîncetate, aŭ contribuit cu toţiĭ de a respândi aceste ideĭ monstruóse despre lucrurile sexuale, şi legăturile bărbatuluĭ cu femeĭea, legăturĭ *carĭ cu tóte astea sunt o lege a natureĭ, a căreĭ aplicare este una din datoriile cele maĭ de seamă ale scopurilor omenescĭ.* Societatea actuală suferă încă destul, de crud din pricina acestor învĕţăturĭ şi nu se vindecă de ele, de cât fórte încet.

Petre zicea cu stăruinţă femeĭelor: «Femeĭ, fiţi supuse bărbaţilor voştri.» Paul scria Efezienilor: «Bărbatul este stăpânul femeĭeĭ, precum Cristos este şeful bisericeĭ»; iar Corinţilor: «Bărbatul este icóna şi slava luĭ Dumnedĕu, iar femeĭea este slava bărbatuluĭ». Din tóte astea urméză că omul cel maĭ de nimic póte să se crédă maĭ cu cap de cât femeea cea maĭ distinsă, şi în realitate aşa şi este până în timpul de faţă.

Paul ridică de asemenea vocea sa ascultată

www.dacoromanica.ro

împotriva crescerei și instrucției superióre a femeiei, prin aceea că dice: «Nu trebue îngăduit femeiei de a-și însuși crescere saŭ învățătură; ea n'are de cât să asculte, să slujéscă și să tacă.»

Neapĕrat că învățăturile acestea nu eraŭ numaĭ ale creștinismuluĭ. Tot ast-fel precum acesta e un amestec de Iudaism și filosofie greacă, care și ele la rîndul lor își aveaŭ rădăcinile în vechile civilizațiĭ ale Egiptuluĭ, Babilonieĭ și Indieĭ, tot ast-fel și poziția inferióră, pe care creștinismul o hotărî femeiei, era comună întregeĭ lumĭ civilizate antice. Și acéstă inferioritate s'a păstrat până 'n ḑiua de astădĭ, maĭ mult încă în civilizația înapoiată a Orientuluĭ de cât în creștinism. Ceea-ce a îmbunătățit treptat, treptat, sórta femeiei în așa ḑisa lume creștină, nu este creștinismul, ci *propășirea ce a făcut o civilisația în Apus împotriva voinței creștinismuluĭ.*

Nu este deci Creștinismul de vină dacă situația femeiei este adĭ maĭ superióră de cât era la nascerea luĭ. Cu totul fără voie și silit de împrejurărĭ, a renunțat el la adevĕratul sĕŭ chip de purtare în privința femeeĭ. Fanaticiĭ «chemăreĭ liberatóre a Creștinismuluĭ» împărtășesc o părere cu totul contrarie în privința acestuĭ punct, ca și a multor alte. Eĭ îndrăznesc de a susține că Creștinismul a mântuit femeea din înjosita sa situație primitivă, sprijinindu-se spre acest scop maĭ ales pe cultul Feciórei Maria, mama Domnuluĭ, care cult se născu maĭ târziŭ în religia cea nouă și care zic eĭ, trebuĭea să fie socotită de sexul femeiesc, ca un omagiŭ făcut anume pentru el. Biserica catolică,

www.dacoromanica.ro

care ţine şi astădĭ încă la acest cult, ar trebui să protesteze cu glas tare împotriva acesteĭ susţineriĭ. Sfinţiĭ şi părinţiĭ Bisericeĭ — şi ne-ar fi lesne să citĕm pe mulţĭ alţĭ, printre carĭ, pe ceĭ d'intâiŭ şi ceĭ maĭ renumiţĭ -- se rostesc toţĭ, fără deosebire, în potriva femeieĭ. Sinodul din Macon, pe care l'am citat deja, şi care, în vécul al VI-lea, a desbătut asupra întrebăreĭ ce se pusese, dacă femeea avea un suflet saŭ nu, ne dă dovadă fórte sigură împotriva acesteĭ versiuniĭ despre buna voinţă a doctrinelor Catolicismuluĭ pentru femee. Introducerea celibatuluĭ la popiĭ de către Grigorie al VII-lea [1]), furia reformatorilor, maĭ ales a luĭ Calvin, împotriva «plăcerilor cărneĭ», şi înainte de tóte Biblia însăşĭ în monstruósele eĭ maxime de duşmănie în potriva femeieĭ şi a némuluĭ omenesc, ne dovedesc tocmaĭ contrariul.

Stabilind cultul Fecióreĭ Maria, biserica catolică a substituit cu multă dibăcie, cultul proprieĭ sale zeiţe, celuia al zeiţelor păgâne care era ţinut cu multă cinste de *tóte* popórele între carĭ se rĕspândise Creştinismul. *Maria* înlocui pe Cybela, Mylitta, Afrodita, Venus, etc.... a popórelor de sud, pe Edda, Freya, etc.... a popórelor germanice; de cât se făcuse din ea un ideal al spiritualismuluĭ creştin.

---

1) Era o hotărîre împotriva căreia clerul secular al dioceseĭ din Maienţa a protestat într'un mod categoric: «Voĭ, episcopiĭ, ca şi protopopiĭ, aveţĭ bogăţiĭ marĭ, locuinţĭ regescĭ, trăsurĭ de vênătóre luxóse; noĭ popiĭ săracĭ şi simpliĭ, noĭ n'avem altă mângăiere de cât pe femeiele nóstre. Castitatea póte să fie o virtute frumósă, dar la drept vorbind fórte grea şi fórte aspră!» Jves Guyot: «Études sur les doctrines sociales du Christianisme». (Ediţia II. Paris, 1881).

www.dacoromanica.ro

Popórele primitive, de o sănătate robustă, barbare, nu e vorbă, dar nu destul de destrăbălate încă, carî, în primele veacurî ale erei nóstre se repediră de la resărit și mîează-nópte ca valurile imense ale océnuluî, și năvăliră pe timp ce dormia în imperiul universal al Romanilor, unde creștinismul se impuse puțin câte puțin ca stăpân, se împotrivi din tóte puterile lor doctrinelor ascetice ale propovĕduitorilor creștinî; iar aceștia cu voință saŭ fără aŭ trebuit să ție seamă de aceste némurî robuste.

Romanii vĕzură cu mirare că obiceiurile acestor popóre eraŭ cu totul deosebite de ale lor. Tacit a arĕtat tótă vrednicia acestuî fapt, rostindu-se ast-fel de Germanî: «Căsătoriile sunt caste și nicî o parte din obiceiurile germane, nu meritĕ mai multe laude. Eî sunt aprópe unicî dintre barbarî caiî se mulțumesc cu o singură femee: adulterele sunt fórte rare la națiea acésta atât de numerósă. Pedépsa este imediată, și de datoria bărbatuluî este ca s'o sĕvêrșéscă. Cu părul tăiat, gólă în fața vecinilor, femeea vinovată, este alungată de bărbatul sĕŭ, care o duce în lovitură de biciŭ prin tabără. Nu există iertare pentru pudórea ce s'a prostituat. O femee adulteră nu-și póte găsi un alt bărbat, orî-care ar fi frumusețea, vîrsta și bogăția eî. La dênșiî nimenî nu rîde de viciî. și a corupe. saŭ a fi corupt de alțiî, nu se numesce ca la noî. a trăi ca tótă lumea. Tineretul iubesce târdiŭ; de aci vine o pubertate nesecată. Fetele nu se mărită în grabă; de o potrivă la vîrstă, statură și vigóre, familia

www.dacoromanica.ro

care naște din ast-fel de soți, moștenește puterile lor».

Nu trebue să pierdem din vedere că Tacit voind să dea Romanilor o pildă, a descris cu colorĭ prea vĭĭ, obiceiurile conjugale ale vechilor Germanĭ, saŭ póte nu le cunoștea destul de bine. Dacă este adevĕrat că femeea adulteră era pedepsită cu asprime, nu se întêmpla tot ast-fel și cu bărbatul care a sĕvêrșit aceeașĭ nelegiuire. Femeĭea germană era supusă puterei absolute a bărbatuluĭ; acesta era stăpânul eĭ; ea îngrijea de lucrurile cele maĭ grele și càta de gospodărie pe când el se îndeletnicea cu rĕzboiul și vênătórea, saŭ culcat pe o piele de urs se dedea joculuĭ și bĕuturei, saŭ îșĭ petrecea zilele gândindu-se în vênt.

La vechiĭ Germanĭ ca și la tóte cele-l'alte popóre, familia patriarchală a fost prima formă a societăței. Ea a dat naștere comuneĭ, și asociațiuneĭ pe clan. Șeful suprem al familieĭ era tot de odată și șeful născut al acesteĭ obște a cărei membriĭ bărbătescĭ urmaŭ după el. Femeĭele, fetele și nurorile eraŭ escluse din consiliŭ și comănduire.

Se întêmpla ce e drept ca prin anumite împrejurărĭ fericite, comănduirea unuĭ trib să cadă în mâinele uneĭ femeĭ — ceea ce Tacit ne-o povestesce cu multă spaimă și cu o mulțime de comentariĭ disprețuitóre, — dar cazurile acestea nu eraŭ de cât excepțiunĭ.

La început, femeile nu se bucuraŭ de dreptul de moștenire; acesta li s'a hărăzit mult maĭ târziŭ.

www.dacoromanica.ro

Orĭ-care Germanĭ născut liber, avea drept la o parte din proprietatea fonciară colectivă, care era împărțită în loturĭ, între membriĭ comuneĭ și aĭ clanuluĭ afară de pădurile, pășunele și apele carĭ slujeaŭ la întrebuințarea obștească. Îndată ce tînĕrul german se însura 'ı se hotăra lotul sĕŭ fonciar. Iar dacă avea copiĭ, avea drept la încă o bucată de pămînt. De asemenea era un obiceiŭ obștesc ca însurățeiĭ să priméscă nisce daniĭ anumite pentru așezarea gospodărieĭ lor, așa de pildă o cărucioară din lemn de fag, și lemne de stejar trebuincióse pentru ciădirea caseĭ sale. Vecinĭ le dădeaŭ cu dragă inimă tot ajutorul la aducerea lemnelor din pădure, la clăditul caseĭ, la lucrarea mobilelor și a instrumentelor de arat. De li se născea o fată, aveaŭ dreptul la o cărucióră de lemn, dar dacă copilul noŭ născut era un băiat, atunci căpĕtaŭ două. De aci se vede, că sexul femeesc era prețuit numaĭ ca jumătate din valórea celuĭ-l'alt sex.

Nu exista de cât un singur fel de a sĕvêrși căsătoria. Nu se pomenea de nicĭ o datină religiósă; declararea consimțimêntuluĭ mutual era de ajuns, și odată ce perechea se culca în patul nupțial, căsătoria se socotea ca sĕvêrșită. Obiceiul după care unirea nupțială avea trebuință de un act religios pentru a fi valabilă, s'a născut de abia în secolul al IX-lea și nu s'a declarat ca *móște a bisericeĭ de cât în secolul XVI-lea* de către Conciliul din Trenta. Nicĭ un istoric nu ne arată ca acéstă formă atât de primitivă și atât de elementară a căsătorieĭ,

www.dacoromanica.ro

care nu era alt-ceva de cât un simplu *contract privat* între două fiinţe de sex deosebit, *să fi vătămat câtuşi de puţin „moralitatea“ publică.* Primejdia moralităţeĭ nu se găsia în forma unireĭ conjugale, dar în faptul că bărbatul liber, stăpân absolut pe robiĭ şi şerbiĭ sĕĭ, putea să abuzeze astfel de puterea sa asupra părţeĭ femeĭescĭ a acestora în raporturile sexuale, şi că remânea nepedepsit.

Sub forma robieĭ şi a serbieĭ, seniorul fonciar avea o autoritate desĕvârşită asupra robilor sĕĭ şi aprópe nemărginită asupra şerbilor sĕĭ. Avea dreptul de a sili la căsătorie pe orĭce flăcău ce atinsese vêrsta de 18 anĭ şi pe orĭce fată de la 14 anĭ în sus. Putea să impue pe femeĭe bărbatuluĭ şi pe bărbat, femeĭeĭ. Acelaşĭ drept maĭ avea în ceea ce privia pe vĕduvĭ şi vĕduve. De asemenea dispunea şi de aşa zisul «jus primae noctis» la care putea să renunţe în schimbul plăţeĭ uneĭ anumite taxe a căreĭ sume învedereză în deajuns natura sa.[1]) Inmulţirea căsătoriilor era decĭ în folosul seniorului, căcĭ era stabilit că

1 Existenţa acestuĭ «drept» a fost de curênd tăgăduită; se zice cum că n'ar fi fost nicĭ-odată în vigóre. Cu toate acestea pare în belşug dovedită. Că un asemenea drept n'ar fi fost nicĭ-odată scris, şi că n'ar fi existat, nicĭ macar paragrafiat, aceasta e sigur; din firea însăşĭ a robieĭ decurse acest drept, fără a fi fost tipărit pe pergament. Roaba era plăcută stăpânuluĭ? Atuncĭ el se folosea de dênsa. Nu-ĭ era plăcută? Nu se folosea: In Ungaria, în Transilvania, în România nu exista *dreptul primeĭ nopţĭ*, în scris. Ascultaţĭ cu toate acestea pe aceia — carĭ cunosc ţara şi pe oamenĭ ascultaţi-ĭ ţicêndu-vĕ în ce chip se folosesc seniorĭĭ fonciarĭ de partea femeĭască a poporuluĭ. Nu e cu putinţă de a nega existenţa uneĭ taxe sub numirile pe carĭ le-am spus, şi aceste numirĭ sunt prin ele însăşĭ destul de semnificative.

www.dacoromanica.ro

copiiĭ ce se vor naște să rĕmână față cu el în aceeașĭ stare de supunere ca și părinții lor, așa că dispunea de mai multe brațe și bogățiile îĭ cresceaŭ cu chipul acesta din ce în ce! . . .

Și din această pricină seniorii, *atât spirituală cât și temporală*, îndemnaŭ. siliaŭ la căsătorie pe supușiĭ lor. Biserica lucra în alt chip, îndată ce avea în vedere, prin împedecarea câtor-va căsătoriĭ, de a opri pămênturile și ómenĭ în stăpânirea lor, prin împuternicire. Dar aceasta nu înrîurea de cât asupra bărbaților liberĭ, și încă dintre ceĭ maĭ umiliți, pe aceia a căror stare devenia din ce în ce maĭ neîngăduitoare, din pricina unor împrejurărĭ pentru a căror arĕtare n'avem loc aci, și carĭ, supunêndu-se cu mulțimea sugestiunilor și prejudițiilor religioase, părăseaŭ bunurile lor pentru a le da bisericeĭ, căutându-și adăpostul și pacea între zidurile mânăstireĭ. Pe de altă parte, mulți proprietarĭ fonciarĭ, prea slabĭ pentru a resista puterei marilor seniorĭ feodalĭ, se dădeaŭ în mânile bisericeĭ stăpânitoare, cu condiția de a plăti câte-va taxe saŭ cu obligația de a face câte-vă servicii. Dar un mare numĕr din urmașiĭ lor avură din pricina aceasta, soarta de care tatăl lor fugise ; căzură cu toțiĭ subt atîrnarea și robia Bisericeĭ, saŭ maĭ bine dis, Biserica făcuse din eĭ niște poseliți pentru mânăstirĭ, pentru ca să-ĭ pótă buzunări de toată averea lor.

Cetățile ajunse în floare în evul mediŭ, avură, în cele d'întêiŭ veacurĭ ale ereĭ noastre, un interes vital la încurajarea creșterei populației lor, înlesnind pe cât le era cu putință stabilirea strĕinilor

www.dacoromanica.ro

și căsătoria. Indată ce orașele dobêndiseră órecare putere, îndată ce avură în mânile lor un corp de meșteșugarĭ cunoscĕtorĭ adîncĭ aĭ meserieĭ lor și organizațĭ între eĭ, spiritul de ostilitate crescea împotriva noilor veniți, în carĭ nu se vedea de cât nisce concurenți inoportunĭ Și pentru că puterea cetățeĭ crescea, se înmulțiră și hotarele ridicate pentru împiedecarea imigrațieĭ. Taxele marĭ carĭ se impuneaŭ la stabilirea domiciliuluĭ, încercările costisitoare de stăpânire, mărginirea fie-cărui grup de meserie la un numĕr oare-care de stăpânĭ și tovarășĭ, siliră pe miĭ de oamenĭ de a trăi în atîrnare, de a rĕmâne celibatarĭ orĭ de a vagabonda.

Dar când propășirea orașelor începuse a descresce și a decade, totușĭ, conform ideilor strîmte ale timpuluĭ, pledicele, carĭ se punea încă dinainte imigrațieĭ și stabilireĭ domiciliuluĭ, nu încetaŭ. Pe lângă astea însă, multe alte pricinĭ încă înrîuréŭ mult la demoralizarea societățeĭ.

Tirania seniorilor fonciarĭ căpĕtase în desfășurarea eĭ, o întindere așa de mare în cât mulțĭ dintre supușiĭ lor ar fi schimbat cu dragă inimă viața de câne, pe carĭ o duceaŭ eĭ, cu aceia a cerșetorilor, a vagabonzilor și a hoților, a căror înmulțire era favorizată de întinderea imensă a pădurilor și de reaua stare a drumurilor. Alțiĭ încă se făceaŭ mercenarĭ și se duceaŭ să se vîndă acolo unde leafa era maĭ mare saŭ unde pămêntul părea a fi maĭ bogat. Se constituise cu chipul acesta un nenumĕrat proletariat dĕ vagabonzĭ, bărbațĭ și femeĭ, care devenise un adevĕrat flagel pentru ceĭ de la țară. Biserica luă și ea parte în mod onest

www.dacoromanica.ro

la corupţia generală. Deja, celibatul preuţilor era pricina principală care dădea nascere la desfrânările sexuale pe carĭ legăturile dintre Roma şi Italia, nu făcu decât să le favoriseze.

Roma nu era numaĭ capitala creştinătăţeĭ şi reşedinţa Papeĭ: ea era încă noul Babel, şcoala cea mare a imoralităţeĭ, a căreĭ tribună principală era palatul papal. Imperiul roman căzênd, lăsase Europeĭ creştine maĭ mult viciile, de cât virtuţile eĭ: Italia cultivă maĭ ales viciile, asupra cărora ducerile şi întoarcerile clerulueĭ înrîuréŭ pentru réspândirea lor în Germania. Nenumĕrata mulţime a preuţilor era în cea maĭ mare parte alcătuită din bărbaţĭ viguroşi a căror viaţă leneşă şi luxoasă ducea la extrem trebuinţele lor sexuale pe carĭ celibatul obligator le silea la o satisfacere cu plăcerĭ excepţionale saŭ fapte contra natureĭ; acest lucru adusese neregulă în toate clasele societăţeĭ şi devenise un pericol molipsitor pentru moralitatea sexuluĭ femeĭesc, în oraşe ca şi la ţară. Mânăstirile de călugăriţe şi călugărĭ nu se deosebeaŭ de loc de casele publice, de cât prin aceea că viaţa era mult maĭ desfrânată încă şi maĭ îngăduitóre, şi prin aceea că numeroasele crime, anume maĭ ales infanticidele carĭ se comiteaŭ, puteaŭ să se acopere cu atât maĭ bine cu cât aceia chiar, carĭ singurĭ avea a judeca şi a da dreptate, eraŭ conducĕtoriĭ acesteĭ desfrânărĭ. Locuitoriĭ de la ţară adăposteaŭ femeile şi fetele lor, de poftele clerulueĭ refuzând de a admite ca «păstor aĭ sufletelor» pe orĭ-ce preot care nu se hotăra a-şĭ lua o amantă.

www.dacoromanica.ro

Acest obiceiŭ dădu unuĭ preot din Constanța, prilegiul de a pune în mirare pe toți preoții, prin diocesa sa cu un imposit asupra concubinagiuluĭ. Ast-fel se explică acest fapt de pildă, că în acest ev mediŭ. care ni se înfățișéză așa de credincios și așa de moral de către romanticĭ cu cunoscinți mărginite nu maĭ puțin de cât 1.500 de prostituate apărură în 1414 la conciliul din Constanța.

Starea femeĭelor, în acéstă epocă, deveni cu atât maĭ vrednică de plâns cu cât la tóte pedicile, carĭ deja îngreuiaŭ așa de mult căsătoria și stabilirea lor, se maĭ adăuga încă și predominarea lor numerică asupra bărbaților.

Pricinile de sémă ale acestuĭ fenomen avură ca urmare, marele numĕr de rĕsbóie și bătăliĭ, pericolul călĕtoriilor comerciale, sporirea mortalității bărbaților, pricinuită de nestatorniciile și intemperența (necumpĕtarea lor). Felul de viață pe care 'l duceaŭ, nu făcu de cât să tot crească proporția acesteĭ mortalități, în mijlocul numeroaselor bolĭ molipsitoare carĭ domneaŭ în tot timpul evuluĭ de mijloc. Și așa se explică cum de la 1326 până la 1400, aŭ fost 32 de anĭ de epidemie de la 1400—1500, 41 anĭ, și de la 1500 până la 1600, treĭ-ḑecĭ de anĭ.[1])

Bande de femeĭ, saltimbance, cântărețe, musicante, alergaŭ pe drumurĭ, în tovărășie cu scolarĭ și popĭ vagabonzĭ, îmbulzindu-se prin bâl-

1) Dr. Karl Bücher: «Chestia femeĭeĭ în evuĭ de mijloc». Tubingen.

www.dacoromanica.ro

ciurĭ, târgurĭ și prin toate locurile unde era vre-o sĕrbătóre saŭ unde poporul venea cu mulțimea. In armatele vagabonzilor ele alcătuiaŭ o corporație a parte, avênd titlul lor deosebit. După frumusețea și vîrsta lor, potrivit ideĭelor corporative ale timpuluĭ, eraŭ destinate deosebitelor slujbe ale armateĭ, de la care nu se puteaŭ abate de loc, fără a fi aspru pedepsite. In câmpurĭ, aveaŭ ajutorul soldaților, la facerea proviziunilor de grâŭ, paie și de lemne, astuparea gropilor, a mlaștinelor, a găurilor, și în sfîrșit la veghierea curățenieĭ câmpurilor. In timpul asediuluĭ, aveaŭ datoria de a umple tóte gropile loculuĭ cu ramurĭ, cu crângĭ și brațe de lemne, pentru a înlesni asaltul; ele maĭ trebuiaŭ să ajute la așezarea uneltelor de artilerie saŭ la deșgroparea lor din noroaiele drumurilor părăginite.

Pentru ajutorarea femeĭelor nenorocite, lăsate cu totul fără ajutoare, se întocmiră în multe orașe niște mânăstirĭ încredințate administrațieĭ municipale. Aci ele eraŭ maĭ îngrijite și nevoite a duce o viață cumpĕtată. Dar nicĭ marele numĕr al instituțiilor, nicĭ acela al mânăstirilor de femeĭ, nu îngăduiaŭ mulțumirea complectă a tuturor acelora carĭ cereaŭ ajutor.

Și pentru că, după ideĭele evuluĭ mediŭ, nicĭ-o meserie, orĭ cât de vrednică ar fi fost ea de desprețuit, nu putea să se facă fără o orênduire deosebită, prostituția primi și ea, o organisație corporativă.

Existaŭ în tóte orașele, case de femeĭ publice carĭ aveaŭ un venit fiscal saŭ de la cetate, saŭ de la

www.dacoromanica.ro

senior, saŭ chiar de la biserică, în casele cărora era strîns venitul lor net. Femeĭele carĭ locuiaŭ aceste case, alegeaŭ singure o matronă care îngrijea de desciplină și de ordine, și veghia cu zel pentru ca concurentele, nefăcênd parte din corporație, să nu vie să-ĭ strice meseria. Și dacă aceste concurențe, eraŭ prinse în flagrant delict de a face rĕŭ celor-l'alte, ele eraŭ pedepsite și prigonite cu furie. Casele de femeĭ publice se bucuraŭ de un privilegiŭ deosebit: dacă în vecinătate, pacea lor publică era turburată, se pedepsia aspru și cu înverșunare îndoită. Curtezanele adunate în corporație avea și ele dreptul de a se arăta în procesiunĭ și în sĕrbătorile la carĭ cele-l'alte corporațiĭ luaŭ maĭ ales de obiceiŭ parte, și se întêmpla adese-orĭ ca să fie învitate a se așeza la masa seniorilor și a magistraților.

Aceasta însă nu însemnează că, maĭ ales în cele d'întêiŭ timpurĭ, prostituatele nu eraŭ urmărite cu o rigoare nespusă, fără ca bărbațiĭ, carĭ le întrețineaŭ cu negoțul și baniĭ lor, să fie atinșĭ. Ce să spunem de Carol cel mare, care poruncise prin legĭ că prostituata trebuia să fie tîrîtă goală în lovicurĭ de biciŭ, pe piață, pe câtă vreme împĕratul «fórte creștin», nu avea maĭ puțin de cât șease femeĭ pe dată!

Aceleașĭ comune carĭ organizaŭ în mod oficial serviciul bordelelor, luându-le sub stăpânirea lor, și înzestrând cu privilegiĭ de tot felul de preotesele zeițeĭ Venus—păstraŭ pedepsele cele maĭ aspre și fioroase pentru sĕrmana fată căzută și părăsită. Infanticida care în desnădejde, își omora rodul

www.dacoromanica.ro

mĕruntaielor sale. era osândită de obiceiŭ la mórtea cea mai crudă, pe câtă vreme nicĭ o voce nu se ridica împotriva seducĕtorului fără conștiință. Poate că seducĕtorul era chiar printre judecătoriĭ carĭ dădeaŭ pedepsa de moarte fără milă sĕrmaneĭ fete. Și astfel de cazurĭ se mai găsesc și astădĭ încă [1]).

La Würtzburg, în evul mediŭ, proprietarul uneĭ case publice ținu, înaintea Magistratuluĭ, o cuvêntare prin care jură «a fi credincios și devotat orașuluĭ și de a-ĭ procura femeĭ». Tot așa se petreceaŭ lucrurile și la Nürnberg, la Ulm, la Lipsca, în Colonia, în Francfort și în alte părțĭ. La Ulm, unde casele publice fuseseră desființate în 1537, corporațiile ceruiă în 1551, redeschiderea lor pentru a «înlătura neorênduieli și maĭ marĭ»! Pe socoteala orașuluĭ se punea prostituate la dispoziția străinilor distinșĭ. La intrarea regeluĭ Vladislav în Viena la 1452, Magistratul trimise spre întêmpinare o deputație de prostituate, carĭ, îmbrăcate fiind numaĭ în gaz străveziŭ, lăsaŭ să se vadă formele cele maĭ frumóse ale corpuluĭ.

La intrarea sa în Brug, împĕratul Carol V, era salutat de o deputație de fete, góle în întregime. Tot așa de cazurĭ se maĭ întêmplaŭ de multe orĭ în acéstă epocă, fără a părea de loc scandalóse.

---

1) Leon Richer în «Femeea liberă» citează un asemenea caz al uneĭ servitóre osandită la Paris pentru infanticid, de către *chiar tatăl copiluluĭ sĕŭ*, un advocat credincios și stimat, care făcea parte din juraț. Cu atât maĭ mult, *acest advocat era el însuș omorîtorul* și *învinovățita cu totul nevinovată*, după declarația vitezei fete, dar *după* osîndirea eĭ însă.

www.dacoromanica.ro

Câți-va romantici fantasiști și ómeni fără calcul aŭ încercat de a ne înfățișa evul mediŭ de «o moralitate» a parte, și însuflețit de o firească veneraţie pentru femeie. Și ca sprijin al susținerei lor, se folosesc mai ales de timpul truverilor în Germania, de la finele veaculuĭ al XII-lea până la acela al veaculuĭ al XIV-lea. Faimosul «serviciŭ de dragoste» pe care cavalerii francezi, italieni și germani îl puneaŭ la cunoștința Maurilor din Spania și Sicilia, trebuia, cum se vede, să fie argumentul înaltei stime de care se bucura femeĭea în această epocă. Și pentru că avem aci prilejul, să reamintim un fapt. Mai întêiŭ, clasa cavalerească nu alcătuia de cât o parte foarte mică a populației. și prin urmare «damele» eraŭ înainte de toate o minoritate printre femeĭ; în sfârșit o parte slabă din cavaleri a făptuit într'adevĕr «serviciul de dragoste»; în fine, adevĕrata fire a acestuĭ serviciŭ de dragoste, a fost foarte exagerată, a rĕmas neînțeleasă saŭ a fost într'adins schimbată. Timpul când serviciul acesta de dragoste era în floarea luĭ, fu *acelu când legea celuĭ mai tare era sever practicată* în Germania, unde la țară mai puțin de cât oriunde, legăturile de ordine eraŭ părăsite și unde cavaleria sedea hoțicĭ, raptuluĭ și furtuluĭ de banĭ.

Și bate la ochĭ, cum o ast-fel de epocă, toată caracterizată de violența cea mai brutală, nu era din acele unde puteaŭ să precumpĕnéscă în chip deosebit, niște simțiminte de blândețe și de poesie. Ci cu totul din potrivă, ea lua parte la distrugerea pe cât era cu putință a puținuluĭ

www.dacoromanica.ro

respect de care se bucura încă sexul femeiesc. Cavalerii, la țară ca și la oraș se compuneau în cea mai mare parte din niște tovarăși aspri și crudi, a căror patimă de seamă, — după ce beau și se băteau afară din cale,—era satisfacerea desfrânată a poftelor lor sexuale. Toate cronicele timpului nu isprăvesc prin a povesti hoțiile și atentatele de cari eraŭ învinovățiți cei nobili, la țară ca și mai mult încă la orașe unde. până la al XIII-lea și al XIV-lea veac, avea cu totul în mâinele ei, administrația municipală, fără ca nenorociții așa de crud tratați să aibă dreptul de a cere dreptate. Căci, în oraș ciocoii stăpâneaŭ situația, iar la țară era seniorul fonciar, cavaler saŭ preot, căruia trebuiai să vorbești, și în mâinele căruia era jurisdicțiunea criminală. Este deci cu desăvârșită neputință ca cu ast-fel de moravuri și cu asemenea obiceiuri, cavalerii să fi avut o stimă deosebită pentru femeile și fiicile lor, respectându-le ca pe niște ființe superioare. Ori și cât de mult ar fi fost practicat acest serviciŭ de dragoste, — și nu putea fi practicat de cât de un număr foarte mic de bărbați, într'adevăr entusiaști de frumusețea femeiască — se întâmpla adesea ca să numere printre adepții săi, nisce bărbați cari, ca Ubrich de Lichtenstein, nu eraŭ stăpâni ai simțurilor lor și la cari misticismul și ascetismul creștin, unite cu sensualitatea născândă saŭ ascuțindu-se din ce în ce, se sfârșia printr'un fel de celibat cu totul excepțional. Alții mai prosaici urmăreaŭ un scop mult mai real. Dar în întregimea lui, acest serviciŭ de dragoste fu,

www.dacoromanica.ro

dumnezeirea amanteĭ pe cheltuiala femeieĭ legitime, saŭ maĭ bine zis, *Hetaerismul*, așa cum e zugrăvit în Grecia pe timpul luĭ Pericles, *mutat în lumea creștină*. Intr'adevĕr, seducerea mutuală a femeilor fu, la cavalerĭĭ evuluĭ mediŭ, un serviciŭ de dragoste practicat în lărgime, și felurile acestea de a proceda se renoiesc astădĭ în multe cercurĭ ale burgheziei noastre.

Iată ce am avut de spus despre «romantismul» evuluĭ mediŭ, și despre marea sa stimă pentru femeĭ.

Nu e nicĭ-o îndoială că faptul de a ține socoteală în *mod public* de plăcerile sexuale, așa cum eraŭ înțelese în evul mediŭ, cereaŭ pentru instinctul firesc, înăscut orĭ-căreĭ ființe sănătoase și mature, recunoașterea dreptuluĭ de a se mulțumi, și acest fapt alcătuia o victorie a firiĭ sănătoase contra ascetismuluĭ creștin. Pe de altă parte trebue să constatăm din noŭ că această recunoaștere de drept, și hatârul de a ne folosi dedênsul nu eraŭ de cât spre mulțumirea unuĭ singur sex, pe câtă vreme cel-l'alt era tratat ca și când n'ar putea și n'ar trebui să aibă aceleașĭ aptitudinĭ, și că nepăzirea legilor morale, stabilite de către sexul bărbătesc, era pedepsită în chipul cel maĭ aspru. Sexul femeesc, neîncetat apăsat de către cel-l'alt și crescut de el după un sistem aparte, 'șĭ-a însușit prin urmare așa de bine ideileștăpânuluĭ sĕŭ, în cât acéstă stare o găsea cu totul firească și obicinuită.

Oare n'aŭ fost milioane de robĭ carĭ găsiaŭ în robiă un ce fórte firesc, și nu s'ar fi liberat nicĭ-

www.dacoromanica.ro

odată dacă liberatorii n'ar fi ieșit din chiar clasa proprietarilor lor? Țăranii prusieni, liberați din robie prin legea lui Stein, după 1807, n'au petiționat pentru a recăpăta robia lor, căci ziceau ei, «cine va îngriji de ei, dacă cum-va ar cădea bolnavi sau vor ajunge bătrâni?»

Și oare nu se întâmplă tot așa și cu mișcarea actuală a muncitorilor? Câți lucrători nu sunt cari se lasă a fi duși de nas, de către stăpânii lor?

Apăsatul are nevoe de aținare, de încurajări, căci pe de o parte, puterea, iar pe de alta, putința de inițiativă, îi fac rău. Tot așa a fost în robie, în servaj și în vasalitate. A fost și mai este încă în mișcarea modernă a proletariatului; și tot așa mai este încă când e vorba de liberarea și emanciparea femeiei. In lupta sa pentru emancipare, burghezia era relativ bine împuternicită pentru a reuși, și cu tóte astea oratorii nobilimei și ai clerului 'i-au ușurat drumul.

Ori-cari ar fi fost mizeriile și defectele firesci ale evului mediu, nu e mai puțin adevărat că mai domnia încă o sensualitate sănătoasă pe care creștinismul nu putu s'o restrîngă, rămâind cu totul străin acestei cochetării prefăcute, acestei sfiiciuni, acestei lubricități ascunse a epocei noastre care face mofturi, căreia îi e teamă de a numi lucrurile cum sunt și de a vorbi adevărat de lucrurile adevărate. Creștinismul nu cunoștea acele echivocități bătătoare la ochi cu cari se învăluiau lucrurile, pe cari lipsa de natural și cochetăria moravurilor nu îngăduiau de a le numi deschis echivocități cu atât mai periculoase cu cât acest

www.dacoromanica.ro

fel de a vorbi întărită și nu mulțumesce, pune pe gânduri și nu lămuresce nimic limpede. In convorbirile noastre de societate. în romanele și teatrele noastre furnică echivocități de acestea și urmările sunt foarte firești. Acest spiritualism, care nu este al filosofului transcedent, al acelui mărginit, și care se ascunde îndărătul spiritualismului religios, are în timpul de față o putere mare.

Sensualitatea sănătoasă a evului mediŭ a găsit în Luther, interpretul eĭ clasic. Nu am de a face aci cu reformatorul religios, pe care l'aș judeca alt-fel de cât pe Luther luat ca om. Din cel din urmă punct de vedere, firea viguroasă și originală a lui Luther, se desvălui în toată sinceritatea eĭ; trebuința sa de a iubi și de a se bucura de iubire se lămuriă fără ocoluri, în chip destul de simțitor. Starea sa de vechiŭ preot al Bisericeĭ romane îĭ deschise ochiĭ și-l învețase, prin experiența chiar a trupuluĭ sĕŭ pentru a zice așa, a cunoaște într'adevĕr, ceea-ce viața călugărilor și a călugărițelor avea contra naturei. De aci veni și dorul sĕŭ de a combate celibatul preoților și al celor din monăstire. Vorbele sale se maĭ adresează și azĭ tuturor acelora carĭ cred nemerit de a nu asculta legile naturei și gândesc de a putea, prin ajutorul ideilor carĭ și le fac de morală și moravurĭ, admite faptul că instituțiile statuluĭ și ale societățeĭ împedică încă pe milioane de ființe, de a-șĭ mulțumi scopurile lor firești. Luther a spus: «O femee, fără a fi chiar înzestrată cu o grație neobicinuit de rară, nu se maĭ poate lipsi de un bărbat cum nu se póte lipsi de mâncare,

www.dacoromanica.ro

de dormit, de bĕutură și de satisfacerea celor-l'alte trebuințĭ ale naturei. Tot ast-fel și un bărbat nu se poate lipsi de o femee. Raţiunea este că trebuința de a reproduce este tot așa de adîncă ca și trebuința de a bea și de a mânca. Și de aceea Dumnezeŭ a dat trupuluĭ și a închis în el, membrele, vinele, arterele și tóte organele carĭ trebue să folosească la acest scop. Acela, decĭ, care se încearcă de a lupta în contra acestuia, și de a împedeca lucrurile în mersul lor dupĕ voința naturei, ce face el, dacă nu a încerca să împedice natura de a fi natură, focul de a arde, apa de a uda, omul de a mânca, de a bea și a dormi?»

Pe câtă vreme Luther recunoștea ast-fel satisfacerea instinctuluĭ sexual ca lege a naturei, și prin desființarea celibatuluĭ preoților și îngroparea monăstirilor, dădea milioanelor de ființe, putința de a-și mulțumi acest instinct firesc, nu era ascultat mai puțin de cele-l'alte milioane lipsite de acest drept. Reforma fu cea d'întêiŭ protestare a înalteĭ burghezĭ în vederea formațiuneĭ în potriva supuneręĭ sale la regimul feodal în biserică, stat și societate; ea căuta scăparea din legăturile strînse de carĭ o învĕluiaŭ legile constrîngereĭ, drepturile de jurămênt și acelea ale senioriuluĭ; ea visa la centralisarea organisațieĭ statuluĭ, la simplificarea aceleia a bisericeĭ așa de sfînt înzestrată, la desființarea numeroaselor locurĭ ocupate de leneșĭ și ignoranțĭ și cerea ca aceștĭ din urmă să fie întrebuințațĭ la muncĭ folositoare. De atuncĭ forma feodală a proprietăţeĭ și a în-

www.dacoromanica.ro

dustriei începu să dispară, forma burgheză trebuia s'o înlocuiască, adică, protecţia corporativă a micilor cercuri închise, ne mai fiind, lupta individuală şi liberă trebuia să se desvăluiască în plină concurenţă.

Luther fu, în domeniul religios, înfăţişătorul acestor sforţări. Şi dacă lupta pentru pricina şi faptele libertăţei căsătoriei, el nu înţelegea ca căsătoria burgheză, aşa cum n'a fost cu desăvârşire stabilită în Germania, de cât în veacul nostru prin legea asupra căsătoriei civile, şi cele-l'alte dispoziţii legale, emanând din lumea burgheză care se leagă de dênsele, anume pe acelea care domnesc asupra libertăţei stabilirei şi libertăţei industriale. Se va vedea mai departe în ce măsură a fost îmbunătăţită starea femeiei. Aşteptând, lucrurile nu fuseseră împinse aşa de departe pe timpul Reformei. Dacă, în virtutea măsurilor cunoscute luate de către Reforma religiósă, căsătoria era cu putinţă la un număr óre-care de ómeni. se urmăria pe de altă parte cu cea din urmă rigóre unirea liberă a sexelor. Dacă clerul catolic arătase o nepăsare mare cu privire la libertate, clerul protestant din partea sa, trăind prin el însuşi, nu-'l combătuse de cât cu mai multă furie. Se declarase războiu caselor publice, se închiseseră acele «peşteri ale sataneï;» prostituatele fură prigonite ca «fiice ale diavolului» şi orï-ce femeie care făcuse o «greşélă», fu adusă în faţa lumei ca pildă de orï-ce perversitate.

Din micul cetăţean vesel al evului mediŭ, care trăia şi lăsa să trăiască, eşi de atunci un burghez

www.dacoromanica.ro

bigot, serios și sfînt care «strîngea» pe cât era cu putință, pentru ca scoborîtorii sĕĭ, burghezii groșĭ aĭ veaculuĭ XIX-lea, să pótă trăi cu mult maĭ larg și să facă maĭ multe minunĭ. Burghezul notabil, ca cravata sa țanțoșă, cu cunoștințele sale mărginite, cu morala sa aspră, deveni prototipul societățeĭ.

Femeĭea legitimă, pe care sensualitatea catolică a evuluĭ mediŭ n'o mulțumea de mult, era cu desăvĕrșire în perfectă legătură de ideĭ cu spiritul puritan al protestantismuluĭ. Din acéstă pricină nicĭ o îmbunătățire nu se făcuse pentru soarta femeĭeĭ în genere. Schimbarea, pe care descoperirea Americeĭ și deschiderea unuĭ drum maritim către Indiile orientale, o aduse maĭ ales în Germania, asupra producțiuneĭ capitaluluĭ și isvoarelor sale, nu întârzià de a hotărî o reacțiune puternică în domeniul social.

Germania încetă de a fi centrul circulațieĭ și al negoțuluĭ în Europa. Spania, Portugalia, Olanda, Englitera, făcêndu-șĭ o concurență mare, luară capul mișcăreĭ, și Englitera a maĭ rĕmas astfel până chiar în zilele noastre. Și în chipul acesta a căḑut comerciul și industria germană. In acelașĭ timp, reforma religioasă ruinase unitatea politică a naţiuneĭ. Reforma deveni mantaua la adăpostul căreia, principiĭ germanĭ, căutară a se emancipa de sub jugul imperial; tot aceștĭ principĭ încercară în acelașĭ timp de a supune nobilimea și pentru atingerea acestuĭ scop, luară în seamă maĭ mult orașele înzestrându-le cu drepturĭ și cu privilegiĭ de tot felul. Maĭ multe orașe sub motivul

www.dacoromanica.ro

împrejurărilor din ce în ce mai rele în cari se aflau, se dădură de bună voie supunerei către principi.

Ca urmări ale acestei stări de lucruri. burghezia, înspăimîntată de decăderea producției sale, stabilise împrejurul ei, niște hotare din ce în ce mai înalte, pentru a se apăra în potriva unei concurențe neplăcute. Cu chipul acesta, ea și îngropase până în urechi și sărăcise în acelaș timp. Luptele și persecuțiile religioase cari se iviseră de când cu Reforma în toate țările Germaniei, și la cari, principii și seniorii, atât protestanții cât și catolicii, luară și ei parte cu aceeaș neîngăduială și acelaș fanatism; rĕsboaile religioase cari urmară, cum de pildă acela al ligei de Smalkalda și al rĕsboiului de 30 de ani, pecetluiră pentru veacuri împărțirile, neputința politică, slăbiciunea și peirea economică a Germaniei.

Dacă, în evul mediu, mai multe femei fură primite în deosebitele corpuri de meșteșuguri, atât ca lucrătóre cât și ca patróne, (erau de pildă, femei cari se îndeletniciau cu cojocăria la Francfurt și în orașele Silesiei, cu brutăria în orașele Rinului de mijloc, cu împodobirea uniformelor militare și cu facerea cingĕtoarelor la Colonia și la Strasbourg, cu curelăria la Brema, cu fabricarea postavului la Francfurt, cu tăbăcăria la Nüremberg, cu țesĕtoria și subțierea aurului la Colonia), erau respinse mai târdiu de pretutindeni. Și, cum se întêmplă în tot-d'a-una, acolo unde o stare țsocială începe a decade, unde apărătorii ei întrebuințează tocmai mĕsurile cari

www.dacoromanica.ro

înrĕutăţesc încă maĭ mult rĕul, toţĭ avură o fricĕ ridicolă de suprapopulaţie, şi se luase hotărîrea de a reduce maĭ mult de cât orĭ când numĕrul existenţelor neatîrnate şi al căsătoriilor. Cu toate că oraşele când-va înfloritoare, ca Nürnberg, Augsburg, Colonia, etc..... vĕduseră descreşterea populaţieĭ lor, de prin veacul al XVI-lea, pentru că negoţul şi traficul apucară pe alte căĭ; cu toate că rĕsboiul de 30 de anĭ despopulase Germania în chipul cel maĭ groasnic; fie-care cetate, fie-care corporaţie nu se temea mult maĭ mult la vederea cifreĭ crescênde a membrilor sĕĭ. Şi totuşĭ, în mijlocul acesteĭ epoce, lucrurile nu eraŭ maĭ bune pentru tovarăşiĭ ceĭ-l'alţĭ. Sforţările principilor absoluţĭ trebuiaŭ să fie tot aşa de neputincioase în acest cas, cum aŭ fost, pe timpul lor, legile făcute de către Romanĭ pentru a împedica despopulaţia, resplătind căsătoria. Ludovic al XIV, pentru a avea maĭ mulţĭ locuitorĭ în Franţa şi maĭ mulţĭ soldaţĭ în armatele sale, dădu părinţilor carĭ aveaŭ 10 copiĭ, nişte pensiĭ carĭ creşteaŭ încă, dacă aveaŭ 12 copiĭ; generalul sĕŭ, mareşalul de Saxa, merse maĭ departe, propunêndu-ĭ de a nu admite căsătoriile de cât pentru o durată de 5 anĭ. Cincĭ-decĭ de anĭ maĭ târdiŭ Frederic cel mare, scrise în acelaşĭ fel: «Vĕd în bărbaţĭ o ceată de cerbĭ carĭ trăesc pe pămêntul unuĭ mare senior şi nu aŭ altă datorie de cât de a o popula şi de a umple parcul [1]).»

In ast-fel de împrejurărĭ, starea femeieĭ era una din-

1) Dr. C. Bücher: Chestia femeĭelor în evul mediŭ.

www.dacoromanica.ro

tre cele mai rele cu putință. Înlăturate în mare număr de la căsătorie, considerată ca o «instituție de refugiŭ», împedecate de a-și mulțumi instinctul lor firesc, ținuți pe cât era cu putință departe de muncă pentru a nu turbura condițiile sociale, și pentru ca să nu pótă face concurență bărbaților, cari se temeaŭ de ei însă-și,—femeile eraŭ nevoite de a trăi în mizerie, în slugărnicie, în muncile cele mai scârbóse, și cele mai rĕŭ plătite. Dar pentru că instinctul firesc nu se póte înăbuși și pentru că o parte a sexului bărbătesc trăia în aceleași condiții ca și femeea, concubinagiul era practicat în mulțime, cu toate amenințările poliției, și numĕrul copiilor naturali nu era nici-odată așa de mare de cât în acest timp când «guvernul patern» al principilor despoți strălucia în tóta simplicitatea sa creștină.

Femeĭea mărităta ducea o viață foarte retrasă; numĕrul datoriilor sale era așa de mare în cât, ca gospodară consciincioasă, trebuia să fie la postul ei de dimineață până seara pentru a împlini tot ce avea de făcut, la ceea ce nu putea ajunge cu totul. de cât cu ajutorul fiicelor sale. Ea nu avea să împlinească numai treburile casei, treburi, cărora gospodara burgheză e legată și astădi, ci pe lângă asta mai avea încă o mulțime de alte treburi, de cari femeĭea de adi e cu totul scutită, mulțămită desvăluirei moderne a industriei și a comerțului. Femeĭea trebuia mai 'nainte, să țese, să împletéscă și să albească pânza, să facă leșia și să coasă ea singură tóte vestmintele fără deosebire, să topească săpunul, să facă lumînări și să fabrice

www.dacoromanica.ro

berea. Pe lângă astea, acolo unde starea îi îngăduia, avea încă grija agriculturei, grădinăria, îngrijirea dobitoacelor și a păsărilor. Pe scurt, era o adevărată slujnică și singura sa petrecere era, Duminecă, când îi era și ei îngăduit de a se duce la biserică. Căsătoriile nu se făceaŭ niciodată de cât în același cerc social; cel mai riguros și cel mai exagerat spirit de castă, stăpânea toate legăturile și nu suferea nici-o schimbare. Fetele eraŭ educate în același spirit, și ținute bine închise în casă; educația lor intelectuală, era pentru a dice așa, nulă, și nu eșia de loc din cadrul îndeletnicilor casnice celor mai obicinuite. La toate astea se mai adăuga o etichetă seacă și înfumurată care trebuia să înlocuiască educația și spiritul și care dădea vieței întregi a unei femei în parte, mersul unei marionete.

Cu chipul acesta spiritul reformei degenerase în modul cel mai urît, și tot ast-fel se făceaŭ o mulțime de încercări pentru a stinge ființa omenească, instinctele firesci și vioiciunea spiritului prin ajutorul unei teanc încălcit de regule de purtare și de obiceiuri de alt-fel voluminos lămurite, dar banale.

O libertate, care fusese în parte dată femeilor de la țară în evul mediŭ, se perdu și ea după Reformă. Anume în Germania de Sud și de West, în Alsacia, etc..., era obiceiul de a dărui în fiecare an femeilor din popor câte-va dile în timpul cărora puteaŭ să petreacă și să se înveselească între ele singure, fără ca vre-un bărbat să aibă dreptul de a veni în mijlocul lor, pentru că era

www.dacoromanica.ro

rĕŭ primit. In acest obiceĭ naiv se cuprindea, fără chiar ca poporul să se îndoiască de dênsul, recunoașterea stăreĭ slugarnice a femeieĭ, pe care vroiaŭ s'o facă a uita sórta eĭ pentru câte-va ḑile din timpul anuluĭ.

Orĭ-cine știe că saturnalele romane și carnavalul evuluĭ mediŭ care le-a urmat, aveaŭ acelașĭ scop. In timpul saturnalelor, seniorul roman îngăduia robilor sĕĭ de a se crede sloboḑĭ și de a trăi pe placul lor timp de câte-va ḑile, după carĭ trebuiaŭ să-șĭ reia jugul cel vechiŭ. Papalitatea romană, care avea în tot-d'auna ochiul deschis asupra obiceiurilor poporuluĭ, și care scia să se folosească de dênsele în interesul lor, o făcu să urmeze saturnalele sub numele de carnaval. Robul, șerbul era stăpânul sĕŭ cu desĕvêrșire în timpul celor treĭ ḑile de carnaval, adică înaintea începutuluĭ posturilor celor lungĭ carĭ ţin până la sĕptămâna patimeĭ. Era îngăduit poporuluĭ de a se bucura cum vor de toate plăcerile pe carĭ le aveaŭ la îndemână, de a batjocori și de a glumi în chipul cel maĭ grosolan pe socoteala ordonanţelor și a ceremoniilor civile și religioase. Insuș Clerul lua parte la aceste farse urîte și iertaŭ, încuragia chiar nișteprofanărĭ carĭ, altă-dată, ar fi fost pedepsite prin ispășirile temporale și spirituale, din cele maĭ aspre. Și la urma urmeĭ, pentru ce nu, óre ? Poporul care, într'un spaţiŭ de timp așa de scurt, se simţea stăpân și se dădea cu totul veselieĭ, era recunoscĕtor al libertăţeĭ de care se bucura, nu se arăta de cât maĭ

www.dacoromanica.ro

la largul luĭ, și era nebun de bucurie la prevederea de a reîncepe serbarea în anul viitor!

Tot așĭ-fel se lămuresc și acele sĕrbătorĭ ale femeĭlor. asupra începutuluĭ cărora nu se scie nimic maĭ mult, dar unde s'ar fi putut comite nebuniĭ și fapte greșite. Spiritul prosaic, ascetic și puritan al timpuluĭ, care a urmat Reformeĭ, le-a desființat pe cât i-a stat în puterĭ. Pe de altă parte schimbarea moravurilor făcu ca încetul cu încetul să piară obiceiurile cele vechĭ.

Desvoltarea industrieĭ marĭ, introducerea mașinelor, întrebuințarea technologieĭ și a sciințelor naturale în chestiile de producție, de negoț și de schimb, aŭ făcut să sară tot ce supraviețuia vechile așeḍăminte sociale. Rĕsturnarea uneĭ organis țiĭ învechite și nestatornice era socotită ca împlinită pentru Germania, din momentul în care acésta ajunsese la unitatea eĭ politică și unde libertatea căsătorieĭ intra în lege cu libertatea industrială și libertatea de stabilire.[1])

---

1) Cĭți-va reacționarĭ înrădicinațĭ, așteptaŭ prin aceasta perderea tuturor moravurilor și ruina întregeĭ morale. Rĕposatul cardinal din Maiența, Kelteler, gemea deja în 1865, adică înainte ca legile noĭ să fi intrat deja spre întrebuințare «că distrugerea piedicelor aduse în timpul de față celebrăreĭ căsătorieĭ, echivalează cu desnodămêntul legăturеĭ conjugale, căcĭ de acu înainte va fi cu putință tinerilor căsătoriți de a se despărți de bună voie». Iată un chip frumos de a dovedi că legăturile morale ale căsătorieĭ actuale sunt așa de slabe în cât numaĭ *constrîngerea* póte să le ție bine.

Împrejurările de față, adică pe de o parte crescerea repede a populațieĭ pricinuit prin cifra, bine înțeles, maĭ ridicată a căsătoriilor, pe de altă parte inconvenientele de tot felul, altă dată necunoscute, pricinuit de eătre un sistem industrial care subt era nouă, a luat o desvoltare uriașă, aŭ făcut să apară celor cu frica de Dumnezeŭ, spectrul suprapopulațieĭ. Economiștiĭ burghezĭ, atât conservatorĭ cât și liberalĭ, trag toți de aceeași sfóră. Voiŭ arĕta

www.dacoromanica.ro

De mai multe decenii de ani, erau făcute, în óre-cari state din Germania, propășiri însemnate în acest înțeles. Ast-fel se deschidea o eră nouă și în parte pentru femeie, a căreĭ stare atât ca ființă sexuală, cât și ca individ social, se schimba. Legile făcênd căsătoria mult mai ușoară, îngăduiră unui mare număr de femeĭ de a-și împlini scopurile lor firesci; legile asupra libertățeĭ industrieĭ și stabilireĭ, lărgiră, în mod însemnat, câmpul lor de acțiune și le înfățișară mai neatîrnate față de bărbat. Și starea femeieĭ s'a schimbat în chip simțitor din punctul de vedere juridic. Dar óre, într'adevĕr a ajuns ea liberă și neatîrnată? A atins ea complecta desvoltare a ființeĭ sale, a ajuns ea la o stare egală cu puterile și facultățile sale? Aceasta o va dovedi cercetările pe carĭ le vom face în partea a doua a acesteĭ cărți.

---

la sfârșitul acesteĭ lucrări, ce însemnează aceste temeri, și căror pricini trebue să le datorim. Profesorul A. Wagner, face și el parte din numĕrul fricoșilor bolnavi de teama suprapopulațieĭ și care reclamă mărginirea libertățiĭ căsătorieĭ, mai ales pentru muncitori. Se pare că acești din urmă se căsătoresc prea iute, potrivit cu clasa de mijloc. Dar clasa mijlocie se folosesce mai bine de prostituție, ceea ce ar însemna că trimitem și pe muncitori tot acolo, dacă le luăm dreptul de a se căsători. Dar atunci să fie tăcere, să nu se mai strige nimic de «ruina moraleĭ», și să nu se mai mire nimeni dacă femeĭele, avênd aceleași instincte firesci ca și bărbații, își caută mulțumirea în «legături nelegitime».

www.dacoromanica.ro

FEMEIEA IN PREZENT

Instinctul sexual. Căsătoria. Piedicele și greutățile pe carĭ le întâlnește.

La începutul acesteĭ cărțĭ, am emis părerea că femeĭea datorește starea sa maĭ jósă față de lumea bărbaților, proprietăților sexuluĭ eĭ, din pricina cărora ea a căzut subt atîrnarea economică a bărbatuluĭ.

Nu vor lipsi câțĭ-va înțelepțĭ prematurĭ pentru a'mĭ obiecta că instinctul firesc — pe care 'l numim instinct firesc — se lasă a fi stăpânit, că nu e de nevoie a'l mulțumi. și că prin urmare acéstă pretinsă atîrnare a femeeĭ față de bărbat, îĭ este ușoară de înlăturat. Eĭ bine, să admitem, că un individ, favorizat încă printr'o dispositie firéscă, ajunge — prin câte greutățĭ! — a învinge acest instinct: sexul nu'l va învinge, căcĭ sexul e făcut pentru a folosi la unire. Maĭ mult încă, individĭ isolațĭ nu vor putea să schimbe o

www.dacoromanica.ro

stare socială hotărîtă. Obiecțiunea este deci prisoselnică și fără preț. Luther a zugrăvit de minune instinctul firesc, când a dis, cum am mai reamintit: «Acela deci, care încércă de a lupta în potriva instinctului firesc și de a împedica lucrurile în mersul lor după voința și trebuința firei, ce face el, de cât o încercare de a împedica natura de a fi natură, focul de a arde, apa de a uda, omul de a mânca, a bea și a dormi?» Vorbele acestea ar trebui săpate în pïeatră deasupra porțile bisericelor noastre, unde se propovăduiesce în potriva «păcatului de trup». Nici un doctor, nici un fisiologist, n'ar sci să dovedească în chip mai perfect trebuința, pentru omul sănătos constituit, de a'și mulțumi trebuințele de dragoste pe cari instinctul sexual le deșteaptă într'ênsul.

Este o lege, prin care bărbatul este dator de a se îngriji riguros pe el însuși, dacă vrea să se desvolte în chip sănătos și normal, adică e dator de a nu uita să pună în lucrare nici-un membru al trupului său, de a nu uita să se supună către ori-ce îmbold firesc. Trebue, ca fie-care membru să 'și împlinéscă funcțiunile cu cari l'a înzestrat firea, căci pedépsa 'și-o va căpéta prin vederea ḑilnică a peirei și slăbirei întregului său organism. Legile desvoltărei fizice la bărbat trebuiesc studiate și urmărite cu aceeași îngrijire ca și legile desvoltărei sale intelectuale. Activitatea sa morală este expresia perfecției fizice a organelor sale. Deplina sănătate a celei d'întâiu este o urmare neapărată pentru buna stare a celei de a doua. O schimbare a uneia turbură fără întârziere pe

www.dacoromanica.ro

cea-l'altă. Patimele, așa numite animale, n'aŭ o rădăcină mai adîncă de cât patimele intelectuale; tóte sunt produsul aceluiași organism general, și cele d'întâiŭ încearcă neîncetat înrîurea celor de al douilea.

Urmează de aci că cunoștința proprietăților fizice ale organelor sexuale este tot așa de trebuincioasă ca și aceea a organelor carĭ daŭ nascere activităților intelectuale, și că bărbatul trebue să depună aceleași îngrijirĭ pentru desvoltarea lor. Bărbatul maĭ trebue încă să înțeleagă că organele și instinctele carĭ sunt înăscute orĭ-căreĭ ființe omenești, carĭ formează partea integrală a fireĭ și carĭ chiar, în anumite perioade ale vieței îl stăpânesc *cu desĕvêrșire*, nu trebuiesc să fie *obiectul tainelor*, al rușineĭ falșe saŭ al uneĭ nesciriĭ desĕvêrșite. Maĭ urmează încă de aci că cunoașterea fisiologieĭ și a anatomieĭ, aceea a organelir sexuale și a funcțiilor lor, atât la bărbat, cât ș la femeie, ar trebui să fie tot așa de respândită ca și orĭ-care altă parte a sciinței omenești. Acéstă cunoascere a ființeĭ noastre fizice, odată dobêndită, am vedea un mare numĕr de împrejurărĭ ale vieței, cu un ochiŭ cu totul deosebit de cât acuma. Chestia de a ști, dacă n'ar fi loc de a desființa óre-carĭ inconveniente înaintea cărora societatea actuală trece liniștită și plină de groază, dar carĭ nu se împun maĭ puțin aproape tuturor familielor, se va deslega ea însăși. Pretutindenĭ, de alt-fel, știința trece ca o virtute, pentru scopul cel maĭ măreț, cel maĭ demn de sforțărĭ, de omenie; afară numaĭ de știința în

www.dacoromanica.ro

materiĭ carĭ sunt în legătură strînsă cu caracterul, cu sfintele însușiriĭ ale *Eului* nostru, cu baza oriĭcăreĭ desvoltăriĭ sociale.

Kant ḑice: «Bărbatul și femeĭea nu alcătuiesc ființa omenească întreagă și desĕvêrșită de cât uniță; un sex complectează pe cel-l'alt». *Schopenhauer* zice: «instinctul sexual este cea maĭ desĕvêrșită manifestare a voinței de a trăi; este deci concentrarea întregeĭ voințĭ». Și maĭ departe: «Afirmarea voinței de a trăi se concentrează în actul de carne, care îĭ este expresia cea maĭ strălucitoare.» *Mainlaender* este de aceiașĭ părere: «Punctul esențial al vieței omenescĭ este în instinctul sexual numaĭ. Acésta asigură individului viața, pe care o doresce înainte de tóte... Ființa omenéscă nu dă la nimic maĭ multă importanță de cât lucrurilor de carne; nu mărginesce și nu concentrează puterea voinței sale, în grija niciuneĭ alte afaceriĭ, în chip așa de însemnat de cât numaĭ în sĕvêrșirea actului sexual.» Și înaintea lor încă, *Budha* zicea: «Instinctul sexual este maĭ ascuțit de cât cârligile cu carĭ biruiaŭ elefanțiĭ sĕlbaticĭ; maĭ arḑĕtor de cât flacăra, este ca o săgeată împlântată în spiritul bărbatuluĭ[1]).»

Această putere a instinctuluĭ sexual fiind cunoscută. nu trebue să rĕmânem surprinșĭ că continența în vêrsta prematură înrîuresce asupra sistemuluĭ nervos și maĭ ales asupra întregului organism al ființeĭ omenescĭ, că pricinuește cele maĭ marĭ turburărĭ, faptele cele maĭ crude și în

1) Mainländer: «Philosophie der Erlösung».

www.dacoromanica.ro

anumite împrejurări, duce la nebunie și la moartea cea mai mizerabilă. Ființa omenească, bărbat sau femee, se perfecționează cu cât în fie-care sex aptitudinile și semnele de viață se manifestă și iau o expresiune în desvoltarea organică și intelectuală, în formă și în caracter. Fie-care sex a ajuns atunci la perfecțiunea care îi trebue. «La bărbatulcu obiceiuri bune.» dice Klencke în lucrarea sa «Femeea-consórtă», «constrîngerea vieței conjugale are, fără contradicere, ca conducĕtor nisce principii morale dictate de bunul simț, dar n'ar fi cu putință, libertatea cea mai neobicinuită fiind îngăduită, de a reduce la desĕvêrșită tăcere, cerințele conservărei specieĭ, pe care natura a asigurat-o prin formația organică normală a celor două sexe. In cazul când, indivizi bine constituiți, bărbați sau femeĭ, se sustrag pentru toată viața lor de la această *datorie* către natură, nu există libera hotărîre de opunere, chiar dacă această hotărire este înfățișată ca anumită sau în chip iluzoriu sub formă de liber arbitru; dar ceea ce pricinuește părăsirea cerințelor firești și vestejește organele, este tocmaĭ urmările greutăților și a trebuințelor sociale. Această stare de lucruri întipărește și în organismul general tipul peireĭ și al contrastuluĭ sexual, atât întru ceea-ce privește înfățișarea din afară, cât și caracterul, și iscă prin slăbirea nervilor, în spirit ca și în trup, niște tendințe și dispozițiunĭ bolnăvicioase. Bărbatul se înfemeește, femeĭea capĕtă apucăturĭ bărbătești în formă și caracter, pentru că unirea sexelor nu s'a sĕvêrșit după planul natureĭ, pen-

www.dacoromanica.ro

tru că ființa omenească *n'a trecut de cât una din fasele sale*, pentru că n'a ajuns la forma sa desĕvêrșită, la punctul culminant al traiuluĭ sĕŭ.» Și D-na Doctor Elisabeth Blackwell ḑice în cartea sa: *The moral education of the young in relation to sex:* «Instinctul sexual există ca o condiție neapărată a vieței și a întemeiăreĭ societățeĭ. El este puterea precumpĕnitóre în firea omenească. El supraviețuește tot ce trece. Chiar încă nedesvoltat, nefiind întru nimic obiectul gândiriĭ, acest instinct neînvins nu este de cât cu atât maĭ mult focarul vieței omenești și apărătorul firesc în potriva oriĭ-căreĭ putinți de nimicire».

Așa dar filosofia modernă este de aceeași părere cu ideile științeĭ exacte și cu bunul simț omenesc al luĭ Luther. Urméză de aci că oriĭ-ce ființă omenéscă trebue nu numaĭ să aibă dreptul, ci și putința, chiar *datoria*, de a mulțumi nisce instincte carĭ se légă în chipul cel maĭ întâiŭ de esența sa, carĭ alcătuiesc chiar esența sa. Dacă acest instinct decĭ este împedicat, dacă satisfacerea ĭĭ este cu neputință din pricina aședămintelor și prejudițiilor sociale, urmează că, fiind întrerupt în desvăluirea sa, instinctul este supus la vestejire, la schimbarea sa înděrătnică. Și urmările ni le poate spune mediciĭ noștri, spitalele noastre, casele noastre de nebunĭ, închisorile ne maĭ sunt martoare, fără a maĭ vorbi de miile de familiĭ carĭ sunt și ele turburate.

Încă câte-va fapte vor lumina maĭ bine chestia. Doctorul în medicină Hegerisch, traducĕtorul lucrăreĭ luĭ Malthus «Essai sur la population», se

www.dacoromanica.ro

lămuresce ast-fel asupra înăbușireĭ iuțĭ a instinctuluĭ sexual la femeĭ: «Recunoscênd cu Malthus tot prețul continenței, sunt totuși îndatorit, ca doctor, de a face tristă observație că castitatea femeĭlor, care e considerată de toate popoarele ca o virtute mare, și care nu este maĭ puțin din pricina aceasta o crimă în potriva naturel, este dese-orĭ ispășită prin boale de tot felul. Tot ast-fel cum trebue să avem teamă de o stafie ca și de a ne teme de urmările supĕrătoare ale abținereĭ bărbătescĭ și ale diferitelor feluri de a mulțumi instinctul sexual, tot așa e sigur că castitatea femeĭlor are o înrîurire însemnată asupra îmbolnăvirilor groaznice ale peptuluĭ, ovaruluĭ și mitreĭ. Relele carĭ urmează de aci, *sunt aproape, dintre toate, cele maĭ nenorocite* pentru că, pricinuite fiind de niște sisteme maĭ puțin apropriate viețe individuale, sfărâmă pe femeĭea bolnavă de sus până jos. Sĕrmanele femeĭ, cele maĭ multe distinse, carĭ sunt victime, și carĭ cu toate luptele crude ce aŭ a susține în potriva unuĭ temperament arzĕtor, sfârșesce prin a birui cu rĕul, zugrăvește ochilor un spectacol trist de tot.

Tînĕra fată, tînĕra vĕduvă, se svârcolesc în patul lor.....!» — Și autorul citéză în sfârșit ca pildă, cum relele și bólele pe carĭ le-a zugrăvit, sunt maĭ cu sémă dușmanul călugărițelor.

La ce grad suferă bărbații și femeile de înăbușirea instinctuluĭ lor sexual, cu cât neîndestulareia căsătoriilor valorează încă maĭ mult de cât celbatul, ne vom lămuri prin ciĭrele următóre. In

www.dacoromanica.ro

Bavaria, în 1858, numĕrul nebunilor era de 4899, dintre carĭ 2576 bărbaţĭ (53$^0/_0$) şi 2323 femeĭ (47$^0/_0$). Bărbaţiĭ eraŭ decĭ în proporţie mult maĭ puternică de cât femeĭele. Celibatariĭ ambelor sexe numĕraŭ în acéstă cifră 81$^0/_0$, oameniĭ căsătoriţĭ 17 $^0/_0$; 2$^0/_0$ dintre supuşĭ n'aveaŭ stare civilă. Ceea-ce aţine întru cât-va această îngrozitoare proporţie, e că o anumită cantitate de nebunĭ din naştere eraŭ numĕraţĭ printre ceĭ necăsătoriţĭ. In Hanovra, un recensămînt făcut în 1856 stabili ast-fel cifra în raport cu diferitele poziţiunĭ ale populaţiuneĭ; un nebun la 457 celibatarĭ, un altul la 564 vĕduvĭ şi unul la 1316 căsătoriţĭ. In Saxa, numĕrul sinuciderilor era de 1000 la un milion de celibatarĭ, şi de 500 la un milion de căsătoriţĭ. Printre femeĭ, carĭ se sinucĭd maĭ puţin de cât bărbaţiĭ, eraŭ 260 de cazurĭ la un milion de fete şi numaĭ 125 la un milion de femeĭ. Aceleaşĭ resultate aŭ fost date şi de un alt numĕr de State. Pentru sinuciderile de femeĭ cifra acelora făptuite între 16 şi 21 de anĭ este cu deosebire ridicată ; este dar maĭ mult ca sigur că pricina acestora este maĭ cu seamă nesatisfacerea instinctuluĭ sexual. durerile dragosteĭ, sarcinile ilegitime, amăgirea din partea bărbaţilor. Aceleaşĭ pricinĭ duc la nebunie, şi încă în proporţie tot aşa de înfricoşătoare. Aşa se lămureşte cum în Prusia, în 1882, la 10.000 de locuitorĭ a căror stare civilă a fost bine adeverită, se numĕra între nebunĭ: 33,2 băieţĭ, 29,3 fete şi numaĭ 9,5 bărbaţĭ însuraţĭ, 9,5 femeĭ, 32,1 vĕduvĭ şi 25,6 vĕduve.

Nu este nicĭ-o îndoială că nesatisfacerea instinctuluĭ sexual are asupra stăreĭ fizice şi morale

www.dacoromanica.ro

a bărbatului și a femeiei, înrîurirea cea mai periculoasă, și că nu se poate recunoaște ca sănătoase, niște așezăminte sociale cari pun pedici satisfacerei instinctului natural prin excelență.

Aci se naște însă o întrebare: Oare societatea actuală a făcut ea tot ce era de trebuință pentru a asigura ființei omenești în genere și sexului femeiesc în parte, un fel de trai raționabil? O poate face? Și dacă: nu! cum se poate aduce la împlinire acest ce necesar?

«Căsătoria este baza familiei, și familia este baza Statului. Cine necinstește familia necinstește Societatea și Statul și le nimicește pe amêndouĕ». Iată ce zic apărătorii «ordinei» actuale. Căsătoria este negreșit temelia dezvoltărei sociale. E vorba numai de a ști, care căsătorie este mai morală, adică, care este aceea care rĕspunde mai bine la scopurile desvoltărei și ale traiului omenesc; oare este cum-va căsătoria silită cu numerpasele sale ramificări, basată pe proprietatea burgheză și care se lipsește de scopul ei de cele mai multe ori, adică un așezămênt social care rĕmâne slovă moartă pentru milioane de ființi; saŭ cum-va, poate este din potrivă, căsătoria liberă și fără pedice, avênd ca temelie, alegerea dragostei, *așa cum numai societatea socialisată poate s'o facă în deobște cu putință?*

Iohn Stuart Mill, pentru care nimeni nu se poate gândi de a-l considera ca comunist, ajunge a se tălmăci ast-fel asupra căsătoriei, așa cum este ea în zilele noastre: *«căsătoria este sin-*

www.dacoromanica.ro

gura şi adevĕrata servitudine pe care o recunoaşte legea.»

După doctrina luĭ Kant, bărbatul şi femeĭea nu alcătuiesc de cât unindu-se, fiinţa desăvârşită. Desfăşurarea sănătoasă a speciei omeneştĭ se sprijină pe unirea normală a sexelor. Pentru a asigura desfăşurarea bună, fizică şi morală a bărbatuluĭ ca şi a femeĭeĭ, este de trebuinţă a mulţumi în mod firesc instinctul sexual. Dar precum fiinţa omenească, nu este un animal ci o fiinţă omenească, nu-ĭ trebue numaĭ mulţumirea fizică pentru a mulţumi instinctul sĕŭ energic şi impetuos, ea maĭ cere afară de aceasta, afinitatea intelectuală şi legătura morală cu fiinţa cu care se uneşte. Dacă această legătură nu există, atunci unirea sexuală se săvârşeşte într'un chip curat mecanic, şi drept vorbind e privită ca imorală. Ea nu mulţumeşte cerinţele nobile ale aceluia care, în simpatia reciprocă şi personală a celor douĕ sexe, înfăţişează înfrumuseţarea morală a legăturilor carĭ nu se întemeĭază de cât pe legĭ curat fizice. Acela, care are punte de vedere maĭ măreţe, cere ca puterea de atragere reciprocă a celor douĕ sexe să se continue încă dincolo de consumarea actuluĭ sexual, *şi să maĭ împlânte tot ce are maĭ nobil şi maĭ măreţ în copilul care naşte din unirea reciproc consimţită a celor douĕ fiinţe*[1]).

[1]) «Intenţiile şi sentimentele cu care douĭ soţĭ se unesc aŭ fără îndoială o înrîurire neapărat hotărâtoare asupra urmărilor actuluĭ sexual şi transmit câte-va însuşirĭ caracteristice copiluluĭ care trebue să se nască». (Dr. Elisabeth Blackwel: «The moral education of

www.dacoromanica.ro

Sub toate formele sociale este deci faptul de a avea în vedere scoborîrea lor și datoriile pe carĭ 'i le impune aceasta, care face să dureze legătură strînsă a celor douĕ ființi omenești.

Orĭ-ce pereche care vrea să se pregătească pentru unirea sexuală trebue să se întrebe dacă însușirile sale trupești și morale reciproce sunt folositoare acesteĭ unirĭ. Dacă rĕspunsul, dat, de bună voie, este afirmativ, atunci încă douĕ condițiĭ sunt trebuincioase. Trebue maĭ întâiŭ să se părăsească orĭ-ce interes străin adevĕratuluĭ scop al unireĭ, care este de a mulțumi instinctul firesc și de a asigura reproducția sa și a raseĭ sale: afară de aceasta e de nevoie o oare-care cantitate de rațiune care să stăpânească pasiunea oarbă. Și pentru că aceste condițiunĭ nu există, în societatea noastră actuală, urmează de aci că adese-orĭ căsătoria de azĭ e departe de adevĕratul eĭ scop și că nu poate, prin urmare, să fie considerată ca «sfințită», nicĭ ca «morală».

Statistica nu ne îngăduie încă de a stabili cât de mare e în zilele noastre numĕrul căsătoriilor carĭ se săvârșesc după ideĭ cu totul deosebite de acelea pe carĭ le-am expus maĭ sus, perechile cu pricină aŭ tot interesul de a da căsătorieĭ lor în ochiĭ lumeĭ o înfățișare cu totul alt-fel de cât aceea pe care o are în adevĕr. Pe de altă parte, statul de acuma, ca representant al societățeĭ n'are nicĭ el vre-un interes de a face niște cer-

---

the youno in relation to sex»). A se vedea și «Afinitațile elective» ale luĭ Göthe care zugrăvește în chip admirabil acțiunea sentimentelor.

www.dacoromanica.ro

cetări, fie-măcar ca simple experienţe, al căror rezultat ar putea să arunce o lumină ciudată asupra propriului său fel de a lucra. Principiile pe cari le urmează el în privinţa căsătoriilor de diferite categorii ale slujbaşilor săi, *nu compoartă aplicaţia nivelului pe care el singur îl califică ca necesar.*

Prin urmare căsătoria trebue să alcătuiască o unire pe care două fiinţi nu o săvârşesc de cât din dragoste reciprocă şi pentru a atinge ţintele lor firesti. Dar la drept vorbind, motivul acesta nu se întâlneşte de cât foarte rar în vremea de faţă. Din potrivă, cele mai multe femei consideră căsătoria ca un fel de adăpost pe care trebue să-l dobêndească cu orî-ce preţ, pe când bărbatul pe de altă parte cântăreşte şi socoteşte cu deamăruntul foloasele materiale ce 'i le aduce aceasta. Şi realitatea cea brutală căşunează până şi în căsătoriile acelea în cari motivele egoiste şi urîcioase nu aŭ nicî-o înrîurire, atâtea turburări şi elemente de dezorganisare în cât nicî ele nu împlinesc de cât foarte rar nădejdile pe cari soţii se legănaŭ în tînĕrul lor entusiasm şi în tot focul întâiei lor dragoste.

Aceasta e foarte firesc lucru. Dacă căsătoria trebue să dea fie-căruia dintre ceî doî soţi o viaţă comună satisfăcĕtoare, ea cere pe lângă dragoste şi respectul reciproc, *siguranţa existenţei materiale şi suma necesariului, şi a confortului pe care îl cred neapărat trebuincios pentru ei şi copiii lor.* Nevoile grele ale îndărjitei lupte pentru existenţă sunt întâiul cuiu

www.dacoromanica.ro

al sicriului în care se ascunde bunul traiŭ al caseĭ și fericirea conjugală. Cu cât comunitatea se arată maĭ fecundă, și *cu cât căsătoria își îndeplinește scopul eĭ firesc,* cu atât sarcinele devin maĭ grele. Țĕranul, care se bucură de fie-care vițel noŭ ce-ĭ fată vaca luĭ, și care socotește cu îngrijire fricoasă purceiĭ ce-ĭ fată scroafa, împărtășind cu bucurie întêmplarea asta fericită, tuturor vecinilor sĕĭ, aceluiași țĕran i se întunecă ochiĭ când nevasta iĭ sporește maĭ cu seamă numĕrul copiilor pe carĭ el crede că-ĭ va crește fără multă osteneală — și acest numĕr nu poate să fie mare—și privirea sa se întunecă și maĭ tare dacă noul născut are păcatul de a fi fată.

Acest simplu fapt ca într'un foarte mare numĕr de capurĭ nașterea uneĭ ființĭ omenești care precum zic oameniĭ religioșĭ e făcută după «chipul și asemĕnarea luĭ Dumnezeŭ», este maĭ puțin prețuită de cât aceea a unuĭ animal domestic, face să reiasă în toată puterea ștarea nevrednică în care ne găsim. Și, de fapt, sexul femeĭesc este acela care sufere maĭ mult încă. In multe cazurĭ felul nostru de a vedea lucrurile nu se deosebește de loc de acela al popoarelor barbare din vechime și al multor altor carĭ trăiesc încă azĭ. Dacă la eĭ, fetele eraŭ omorîte, pricina era că aŭ fost prea multe — și eraŭ încă în belșug din pricina rĕsboaielor ucigătoare de pe atuncĭ —; este adevĕrat că noĭ nu le omorîm; suntem prea civilisațĭ pentru a face una ca asta. Dar în familie și în societate, ne purtăm cu cea maĭ mare parte dintre ele aproape în acelașĭ chip. Pretu-

www.dacoromanica.ro

tindenĭ în lupta pentru traĭ, bărbatul fiind cel maĭ tare, respinge pe femeĭe, și chiar acolo unde, îndemnată de dragostea sa pentru viață, ea întreprinde lupta, 'i se întêmplă de multe orĭ de a fi prĭgonită cu ură de către sexul tare, care vede într'ênsa o concurentă demnă de dispreț. Bărbaţiĭ, orĭ-care ar fi condiția lor, nu fac asupra acestuĭ punct, nicĭ-o deosebire. Dacă câțĭ-va muncitorĭ, puțin luminați vor să vadă peirea orĭ-căreĭ muncĭ a femeĭeĭ — cererea a fost, de pildă, făcută în 1877 la congresul muncitorilor francezĭ, dar a fost respinsă de cea maĭ mare parte — este loc de a scuza o inimă așa de strîmtă, căcĭ această propunere se poate sprijini pe faptul neîndoielnic că introducerea tot crescêndă a munceĭ manuale a femeĭeĭ în industrie va nimici cu desăvârșire viața de familie a muncitoruluĭ, și că prin urmare decăderea specieĭ este neînlăturabilă. Dar munca femeĭeĭ nu póte fi desființată numaĭ și numaĭ prin interzicere, căcĭ ele sunt în numĕr de sute de miĭ, femeĭele carĭ sunt constrînse la munca industrială cât și la alte muncĭ afară de gospodăria lor, căcĭ altmintrelea cum ar putea ele să trăiască! Femeĭea măritată ea însășĭ maĭ e silită de a se arunca în arena concurenței, pentru că prea adeseorĭ salaraiul bărbatuluĭ nu ajunge, luĭ singur, pentru a întreține familia.[1])

1) D-l E. . . ., un fabricant, îmĭ spune că întrebuințează numaĭ și numaĭ femeĭ la meseriile sale a țese mecanic; ele dă maĭ multa însemnătate femeĭelor *măritate*, maĭ ales acelora carĭ aŭ acasă familiĭ, carĭ *pentru întreținerea lor atîrnă de dênsele;* ele sunt mult maĭ atente și maĭ vrednice de a învĕța iute, de cât fetele, și mult maĭ datoare de a întrebuința toate puterile lor la

www.dacoromanica.ro

Fără îndoială, societatea de acum este mai luminată de cât cea de odinioară. Femeĭea ocupă un loc mult mai măreț; însușirile eĭ, sunt în multe chipurĭ, schimbate și mai demne, dar în fond, ideea ce 'și-o făceaŭ odinioară cu privire de legăturile între cele douĕ sexe, a rĕmas aceiași. In lucrarea sa «Femeĭea din punctul de vedere al economieĭ naționale» care, în treacăt fie zis, rĕspunde puțin la titlul eĭ, și la ceea-ce era de așteptat, profesorul Lorenz von Stein ne a zugrăvit un tabloŭ poetic lingușit al căsătorieĭ de astăzĭ, așa cum pretinde el că este; dar în acest tabloŭ se mai arată starea de atîrnare în care se află femeĭea față că «leul» de bărbat. D-l von Stein scrie, între altele: «Barbatul vrea nu numaĭ o ființă care să-l iubească, dar să-l și înțeleagă. Vrea o ființă la care nu numaĭ inima să bată, dar a căreĭ mână să-ĭ șteargă și fruntea; o ființă care, după ideea ce și-o alcătuiește, să arunce raze de liniște, ordine de pacinică autoritate asupra eĭ însăși și asupra miilor de lucrurĭ pe care le regăsește în fie-care zi, intrând în casă; el vrea pe cine-va care să rĕspândească asupra tuturor acestor lucrurĭ acel netălmăcit parfum al femeĭeĭ, care este căldura înviorătoare a vieței căminuluĭ».

Sub dithyrambul acesta aparent, căutat spre

---

muncă pentru a câștiga mijloacele lor neapărat trebuincioase de traĭ. Așa se lamurește cum însușirile bune, v'rtuț'le carĭ sunt propriĭ numaĭ caracteruluĭ femeĭesc, folosesc numaĭ la rĕul eĭ; — așa se lămurește încă cum tot ce este moral și delicat în firea eĭ. devine un mijloc pentru a o face roabă și suferinda. (Discursul lorduluĭ Ashley asupra «votuluĭ de 10 ore», 1844. A se vedea «Capitalul de Karl Marx, a doua ediție).

www.dacoromanica.ro

cinstea femeiei, se ascunde înjosirea ei, și cel mai murdar egoism al bărbatului. Domnul profesor zugrăvesce în toată fantasia pe femeie ca o ființă eterică care cu toate acestea, răpită necesităților practice ale științei cifrelor, știe să menție în echilibru Pasivul și Activul casei, care, cel mult, adie ca un zephir dulce de primăvară, împrejurul stăpânului casei, al leului impunător, citește în ochii săi cea mai mică din dorințele sale, și cu dulcea și mititica ei mână 'i șterge fruntea, pe care el, «stăpânul casei» a făcut poate să iasă isvoare de sudoare subt născocirea propriilor sale prostii. Scurt, D-l profesor von Stein zugrăvește o femeie și o căsătorie cum nu este, cum nu poate să fie de cât una dintre o sută, cel mult. Savantul ăsta nu vede și nu știe nimic de miile de căsătorii nenorocite, și de disproporția care domnește între datoria și voința de a o săvârși, nici de nenumăratele femei cari trăesc în singurătate și nu pot să se gândească la căsătorie în toată viața lor, nici de alte milioane cari sunt datoare de a se istovi și de a-și sfărăma oasele alături cu bărbații lor, pentru a câștiga zi cu zi, o bucățică amară de pâne. La toți acești oameni săraci, aspra, cruda realitate șterge culorile poetice ale căsătoriei mai iute de cât mâna ar putea șterge pulberea strălucitoare de pe aripa fluturilor. O privire aruncată asupra lor, ar nimici în chip trist tabloul poetic exalat al D-lui profesor, și l'ar decepționa grozav de tare.

Se zice de multe ori: «gradul de civilizație al unui popor se măsoară mai bine prin starea pe

www.dacoromanica.ro

care o are femeĭea la el». Considerăm această formulă ca bună, dar vedem cu părere de rĕŭ că civilizaţia noastră aşa de renumită nu a ajuns încă destul de departe în acest înţeles.

In cartea sa «Supunerea femeĭeĭ» (titlul arată ideea ce şi-o face autorul de starea femeĭeĭ în deobşte), Iohn Stuart Mill zice: «Viaţa bărbaţilor a devenit maĭ sedentară. Progresul civilizaţieĭ uneşte pe bărbat şi pe femeĭe printr'un maĭ mare numĕr de legăturĭ» Cea dintâiŭ propunere nu este exactă, cea de a doua nu este nicĭ ea de cât cu condiţiĭ; aceasta din urmă poate să fie la locul eĭ în casul când legăturile conjugale între bărbat şi femeĭe sunt sincere. Orĭ-ce bărbat simţitor trebue să recunoască ca avantagios pentru el însuşĭ şi pentru femeĭea sa, faptul că aceasta eşind din cercul strîmt al îndeletnicirilor eĭ casnice, să intre în viaţă, să se pună în curent cu mersul epoceĭ sale şi îĭ impune ast-fel niştе «legăturĭ» poate, dar, nu prea grele. Pe de altă parte, este loc de a cerceta în acelaşĭ timp dacă viaţa noastră modernă n'a introdus cum-va în viaţa conjugală oare-carĭ factorĭ carĭ să poată lua parte maĭ mult de cât odinioară la nimicirea căsătorieĭ.

Este sigur că şi altă dată, în ţĕrile unde femeĭea putea fi proprietară, consideraţiile materiale înrîureaŭ asupra căsătoriilor mult maĭ mult de cât dragostea şi afecţiunile reciproce, dar n'avem încă o pildă prin care căsătoria să fi devenit altă dată, ca şi astăzĭ, în chip tot aşa de cinic, un fel de tîrg public dat speculaţieĭ, o simplă che-

www.dacoromanica.ro

stie de bani. In zilele noastre, traficul matrimonial este practicat pe o scară întinsă printre clasele cari stăpânesc — n'are nici un înțeles pentru ceĭ cari n'aŭ nimic — cu o nerușinare care îngăduie a considera ca ironie amară cuvêntul adesea repetit al «sănătățeĭ» căsătorieĭ. Ca toate cele, acest chip de a lucra, nu există fără a avea motivul sĕŭ de a fi.

In nici o epocă, n'a fost așa de greŭ ca astăzi mareĭ majorități a omenireĭ, de a atinge bunul traiŭ așa cum e conceput în deobște; dar nu maĭ puțin, în nici o epocă nu s'a întreprins, așa de universal, lupta — de alt-fel dreaptă în ea însăși — pentru a ajunge la un traiŭ demn de ori-ce ființă omenească și la toate bucuriile vieței. Nu este, pentru a vorbi cum trebue, deosibire între stări și clase. Ideea democratică a egalității tuturora la dreptul de a dispune de bunătățile vieței, a deșteptat în tóte spiritele dorul de a căpĕta acest drept într'adevĕr. Dar cea maĭ mare parte nu înțelege încă că egalitatea de a dispune nu este cu putință de cât dacă există aceeași egalitate în drepturile și în condițiunile traiuluĭ social. Din potrivă, ideile cari o preocupă azi și pilda dată maĭ sus, învață pe fie-care individ a se folosi de ori-ce mijloc firesc a-l aduce, după dînsul, la scopul sĕŭ, fără a-l compromite prea mult. Maĭ ales în acest chip speculația asupra căsătorieĭ cu banĭ a devenit un mijloc de a parveni. Dorința de a avea banĭ, cât se poate de mulțĭ banĭ, pe de o parte, ambiția rangului, a titlurilor, a demnităților, pe de alta, găsesc maĭ

www.dacoromanica.ro

ales foarte da a se satisface mutual în ceea-ce s'a botezat, înaltele regiuni ale societăței. Aci căsătoria este de cele mai multe ori privită ca o simplă afacere; ea alcătuiește o legătură curat convențională pe care cele două părți o respectă în afară; cât despre rest fie-care din părți trăiește după placul ei. Și nu facem aci de cât o jumătate de alusie la căsătoriile politice în sferele mai înalte. In aceste uniri, privilegiul de a întreține fără pedeapsă legături *extra-conjugale* după poftele sau trebuințele sale s'a stabilit cum trebue în mod pacinic — ce e drept mult mai mult spre câștigul bărbatului de cât al femeiei. Era o vreme, unde a fi amanta unui suveran, însemna ceva de bon-ton, unde fie-care principe trebuia să aibă cel puțin o amantă care făcea parte întru cât-va din atributele sale princiare. Așa de pildă Frediric Wilhelm I de Prusia, (1713—1740) întreținu legături cel puțin de formă cu femeiea unui general, legături a căror intimitate era coprinsă în plimbările pe cari le făcea zilnic cu dînsa în curtea castelului. Pe de altă parte, e știut de toată lumea că penultimul rege al Italiei, «regele gentilom», nu lăsase mai puțin de cât trei-zeci și doi de copii adulterini. Și am mai putea îmulți cu mult aceste pilde.

Istoria intimă celor mai culte Curți și familii nobile ale Europei, este pentru ori-care om care «știe» o cronică sgomotoasă aproape întreruptă, câte odată întunecată de crimele cele mai groaznice. Este deci nici nu se poate mai trebuincios ca sycofanții colorând istoria, nu numai să pue

www.dacoromanica.ro

afară de ori-ce îndoială «legitimitatea» deosebiților «tați și mume ale patriei» cari s'au urmat, ci afară de aceasta să se mai grăbească a ne înfățișa pe toți ca icoane de virtuți domestice, ca bărbați credincioși și ca părinți buni de familie.

In toate orașele mari, sunt locuri și zile anumite unde se întrunește înalta societate pentru scopul de a provoca logodne și căsătorii. Aceste întruniri erau foarte bine intitulate prin numirea de «Bursă a căsătoriei». Căci, ca și la Bursă, speculația și jocul au cel mai însemnat rol; nici înșelăciunea, nici minciuna nu lipsesc aci. Ofițeri înecați în datorii, dar putând înfățișa un titlu de veche noblețe; blasați prăpădiți prin desfrâu, căutând a-și restabili în portul căsătoriei, sănătatea lor ruinată, simțind nevoie de o infirmieră; fabricanți, negustori sau bancheri amenințați de bancrută și închisoare și cari doresc a fi «scăpați»; în sfârșit toți aceea cari nu se gândesc la alt-ceva de cât a câștiga aur și bogății sau de a spori acele pe cari le-au deja, se întâlnesc aci cu slujbașii cari speră a fi înaintați dar cari de o cam dată au trebuință de bani. Toți aceștia vin acolo spre a se oferi și încheie negoțul fără ca să le pese dacă femeea e tînără sau bătrînă, frumoasă sau urîtă, sănătoasă ori bolnavă, bine sau rău crescută, serioasă sau ușuratecă, creștină sau ovreică. N'a zis oare un celebru om de stat: «Nu se poate un lucru mai recomandabil de cât căsătoria unui mânz creștin cu o iapă ovreică». Și precum ne-o dovedește experiența,

www.dacoromanica.ro

figura de mai sus scoasă într'un chip așa de isbitor din limbajiul graduluĭ, se aplică foarte bine în regiunile înalte ale societățeĭ noastre. Banul acoperă toate cusururile și șterge toate imperfecțiile. Nenumĕrate agenții de căsătorie, puternic organizate, pețintorĭ și pețintoare de tot felul se îndeletnicesc cu negoțul și caută candidați și candidate pentru «sfânta căsătorie». Acest negoț e plin de câștig mai ales atuncĭ, când «lucrează» pentru membriĭ claselor înalte. Așa se întêmplă că în 1878 s'a judecat în Viena un proces al uneĭ pețintoare, învinovățită de otràvire, care s'a isprăvit prin osîndirea învinovățiteĭ la cincĭ sprezece zile de închisoare, și în cursul căruĭ proces se stabili că vechiul ambasador al Franțeĭ la Viena, contele Banneville, plătise acesteĭ femeĭ 22,000 de fiorinĭ drept rĕsplată că i'a procurat pe soția sa.

In acest proces aŭ maĭ fost compromiși foarte mult, numeroși membriĭ aĭ înalteĭ aristocrațiĭ. Ceea-ce era maĭ bătător la ochĭ, era că timp de maĭ mulți anĭ anumiți slujbași aĭ Statuluĭ lăsară această femeee de a-și săvârși în pace treburile eĭ întunecoase și criminale. De ce? Lucrurile desvăluite în proces nu lasă nicĭ o îndoială în această privință. Se zice că lucrurĭ de același fel se petrec și în capitala imperiuluĭ german. Dacă cine-va, un tînĕr saŭ o tînĕră nu știe astăzĭ o partidă convenabilă pentru a se căsători, își încredințează durerile de inimă unor ziare conservatoare foarte cucernice, saŭ liberale și foarte morale carĭ pentru parale caută de-ĭ procură pe ființa dorită. Abuzul peținteluĭ a devenit așa de

www.dacoromanica.ro

mare în cât ici, colea, guvernele s'aŭ vĕzut silite de a combate prin înștiințări și mĕsuri represive niște escrocherii devenite prea vĕdite. Așa de pildă în 1876, prefectura generală din Lipsca, publică o înștiințare pentru a atrage atenția publicului asupra industriei clandestine, a agențiilor de căsătorie, invitând poliția de a-i semnala toate călcările cari s'ar isca pe marginile hotărîte spre a fi pedepsite. De alt-fel statul care în alte împrejurări, — de pildă când e vorbă de partidele politice cari încep a-l sinchisi — posează cu drag ca paznic al «ordinei și al moralei», se hotărește foarte rar de a lupta într'un chip serios în potriva unui scandal care devine din zi în zi mai grav.

Intr'un alt șir de idei, Statul ca și Biserica joacă un rol nu prea strălucit în căsătoriile de acest fel, ori și cât de «sfinte» ar fi ele. Ori și cât de convins ar fi ofițerul stărei civile, care e însărcinat cu încheierea căsătoriilor, că perechea ce stă în fața lui s'a legat printr'un negoț din cele mai urîte; ori și cât de cunoscut lucru ar fi că logodnicii nu s'aŭ ales câtuși de puțin după vrîstă saŭ după însușirile lor fizice și morale; ori și cât de isbitor lucru ar fi că femeiea e de douĕ-zeci de ani și bărbatul de 70, saŭ contrariul; ori și cât de frumoasă, tînără și dornică de viață, ar fi mireasa, iar viitorul soț bolnav de reumatism și podagră: toate astea nu privesc nici pe representantul Statului, nici pe cel al Bisericei; ei trebue să fie cu totul indiferenți în această privință. Unirea este «consacrată» și Biserica o consacrează

www.dacoromanica.ro

cu o solemnitate cu atât mai mare, cu cât acest «negoț sfînt», a fost mai bine plătit.

Dar dacă după puțină vreme, căsătoriea ce s'a încheiat în felul acesta, se arată ca nenorocită, ast-fel cum a prevĕzut-o toată lumea, precum și însăși trista jertfă, care de obiceiŭ este femeĭea, și una din părți cere despărțirea de cea-l-altă—atunci statul ca și biserica pun în cale cele mai mari greutăți, ei, cari înainte nu s'aŭ sinchisit câtuși de puțin de a ști, dacă legăturile a căror despărțire li se cere acuma, aŭ fost legate printr'o dragoste adevĕrată și printr'o înclinare firească și morală saŭ printr'un egoism cinic și murdar. Nici statul, nici biserica nu se cred datori de a se informa înaintea căsătorieĭ despre ceea-ce poate fi nefiresc, deci cu totul imoral în această unire. Când e vorba de divorț, nu se admite de cât foarte rar antipatia morală ca un motiv îndestulător; se cere în tot-d'a-una dovezi palpabile cari necinstesc saŭ înjosesc pe unul din soți în fața opinieĭ publice, și în lipsa cărora, cererea de divorț este respinsă. Biserica romană mai cu seamă agravează și mai mult starea de lucruri sub care gem toate națiunile catolice, prin acea că nu acordă desfacerea legăturieĭ conjugale, de cât printr'o dispensă specială de la Papa, care se capĕtă foarte greŭ, și prin aceea că nu se îngădue de cât cel mult, separațiunea trupurilor.

Iată cum se întovărășesc una cu alta douĕ ființe omenești; una din ele, devine roaba celeĭ-l-alte și este silită prin «datoria conjugală» de a se supune sărutărilor și dezmierdărilor sale cele

www.dacoromanica.ro

cele mai discrete, de care se îngrozește poate mai mult de cât de înjosiri și maltratări.

Și acuma se naște întrebarea: Nu este oare mai rea de cât prostituția o ast-fel de căsătorie, de felul căreia sunt atât de multe? Prostituata mai e liberă oare-cum până la un punct, de a se sustrage meseriei sale rușinoase și, dacă nu trăiește într'o casă publică, ea are dreptul de a nu se vinde unui bărbat, care pentru anumite motive nu-i place. Pe câtă vreme, o femeie vêndută prin căsătorie, este datoare de a îndura dezmierdările bărbatului său, chiar atunci când are mii de motive pentru a-l urî și despreţui.

In anumite alte căsătorii încheiate sub înrîurirea precumpănitoare a consideraţiilor materiale, situațiile sunt mai puțin rele. Tinerii căsătoriţi se aranjează, stabilesc între dênșii un *modus vivendi* și primesc faptul împlinit ca un lucru, care nu se mai poate schimba, de teama scandalului și a vătămărei intereselor materiale și de dragul copiilor la carî trebue să se gândească, cu toate că tocmai aceștia suferă mai mult din pricina traiului rece și lipsit de dragoste al părinţilor. Bărbatul care după cum o dovedesc procesele de divorţ, pricinuiește de cele mai multe orî, scandalul în căsătorie, știe să se despăgubească aiurea, mulțămită situaţiei sale avantagioase.

Femeiea nu poate de cât foarte rar să apuce o ast-fel de cale, mai întâi pentru că această îndrumare este mai primejdioasă pentru ea din mai multe pricinî de ordine fizică, în calitatea sa de parte primitoare, și al doilea pentru că fie-care

www.dacoromanica.ro

pas pe de lături, ce-l face afară din căsătorie i se socotește ca o crimă pe care nu o iartă nici bărbatul, nici societatea. Femeiea nu se hotărește la divorț de cât în cazurile cele mai grave de infidelitate saŭ de rea tratare din partea bărbatului pentru că, socotind bine, e datoare să considere căsătoria ca un asil. Ea nu prea posedă în tot-d'a-una o posiție materială independentă, și odată divorțată societatea îĭ crează o situație nu tocmaĭ de invidiat. Dar dacă cu toate astea, majoritatea enormă a cererilor de divorț, pornesc de la femeie (în Franța de pildă 80%), aceasta este un simptom al gravității primejdioase a relelor pe carĭ căsătoria, le pricinuește. Numĕrul divorțurilor, ce crește din an în an în maĭ toate țările, este o dovadă destul de mare, pentru faptul de maĭ sus. Nu se poate zice decĭ că exagerează judecătorul acela austriac care după un foileton al *jurnalului din Francfurt* din 1878, a susținut că «procesele de adulter sunt tot așa de numeroase ca și procesele de geamurĭ sparte».

Nesiguranța de lucru, mereŭ crescĕtoare, greutatea din zi în zi maĭ mare de a dobândi o situație cel puțin pe jumĕtate sigură în mijlocul luptei economice a tuturor contra tuturora, nu ne îngăduie nădejdea că toate mizeriile pe carĭ le pricinuește căsătoria ar putea să înceteze saŭ măcar să se îndrepte sub actuala alcătuire socială. Din potrivă, relele carĭ decurg din căsătorie vor crește și se vor înrĕutăți și maĭ mult, prin aceea că ea este strîmt legată de condițiile actuale ale avuției și ale societăței:

www.dacoromanica.ro

Pe de o parte corupțiunea crescĕtoare a căsătorieĭ, iar pe de alta, și maĭ cu seamă, imposibilitatea în care se găsește un mare numĕr de femeĭ, de a putea contracta o căsătorie legitimă, ne permite de a socoti ca *vorbe goale*, raționamentul următor: Femeĭea trebue să se mărginească la găspodăria sa; ea trebue să-și împlinească chemarea numaĭ ca stăpână de casă și ca mumă. In schimb însă, corupția mereŭ crescĕtoare a căsătorieĭ, înmulțește fatal motivele carĭ îĭ pun piedicĭ — cu toate înlesnirele pe care le va acorda Statul—ast-fel ca relațiunile sexuale extra conjugale, prostituția și o serie întreagă de viciurĭ nefirești [1]).

Tot așa ca și în Grecia antică, se întêmplă destul de des ca în sînul claselor avute, femeĭea să ajungă a fi o simplă mașină de copiĭ legitimĭ, o păzitoare a caseĭ saŭ o îngrijitoare de boală a bărbatuluĭ. Bărbatul întreține pentru plăcerea sa

1) D-rul Karl Bücher în opera sa citată «Chestia femeeĭ în evul mediu», deplânge și el decăderea căsătorieĭ și a vieței de familie El aruncă vina acesteĭ stărĭ de lucrurĭ asupra întrebuințăreĭ tot maĭ dese a munceĭ femeeĭ în industrie, și cere «reîntoarcerea» femeeĭ la chemarea eĭ cea maĭ adevĕrată, în casă și în familie, de oare ce numaĭ acolo munca eĭ capĕtă adevĕrata sa valoare. El consideră ca «diletantism» revendicările partisanilor moderniĭ aĭ drepturilor femeeĭ și nădăjduește că «aceștia vor apuca cât de curênd pe o cale maĭ adevĕrată» fără ca el singur să fie în stare de a arăta o singură cale ce poate duce la succes. Aceasta nicĭ nu este cu putință dacă o porneștĭ de la punctul de vedere al micilor noștri burghezĭ, democrațĭ; după acesta, toată evoluția modernă trebue socotită ca un fel de cerc vițios, saŭ ca o greșeală imensă sĕvârșită de civilizație. Popoarele însă nu fac greșelĭ în dezvoltarea lor, evoluția lor se sĕvârșește după legĭ imanente. De datoria cugetătorilor este de a descoperi aceste legĭ și călăuzindu-se de ele, să arate drumul care trebue să ducă la desființarea relelor din timpul de față.

www.dacoromanica.ro

şi pentru mulţumirea fantaziilor sale amoroase, curtizane şi *hetaere* — pe carĭ noĭ le numim amante — cu locuinţĭ elegante din carĭ s'ar putea alcătui cele maĭ frumoase cuartiere ale oraşelor noastre. Afară de aceasta, căsătoriile nefireştĭ duc la tot felul de crime, precum: uciderea soţuluĭ saŭ soţieĭ, orĭ căutarea unor plăcerĭ artificiale. Asasinatul conjugal se practică maĭ cu seamă în timpul epidemiilor holerice, ştiindu-se că se crede obşteşte că simptomele holereĭ seamănă în foarte multe privinţĭ cu acele ale otrăvireĭ, şi că emoţia generală, marele numĕr de morţĭ. pericolul molipsireĭ scad resultatul compromiţĕtor al cercetăreĭ medicale şi necesitează transportarea şi îngroparea grabnică a morţilor.

In acele clase ale societăţeĭ unde nu sunt mijloacele trebuincioase spre a întreţine o amantă, bărbaţiĭ se îngrămădesc la casele publice, cafenelele chantante, concerte şi baluri. Progresele prostituţieĭ sunt un fapt obşteste recunoscut

Dacă în clasele mijlociĭ şi superioare ale societăţeĭ, căsătoria este desconsiderată, pe de o parte din pricina caracteruluĭ sĕŭ negustoresc, din pricina belşuguluĭ de bogăţiĭ, a inactivităţeĭ şi a sibaritismuluĭ, pe de altă parte din pricina unuĭ nutriment corespunzĕtor al inimeĭ şi al spirituluĭ, din pricina frivolităţeĭ spectacolelor, a caracteruluĭ voluptos al musiceĭ, al corupţieĭ, al frivolităţeĭ romanelor şi ilustraţiunilor, lucrurĭ de acelaşĭ fel, saŭ deosebite, produc acelaşĭ resultat şi în clasele de jos. Pentru omul salariat, putinţa de a-şĭ crea prin munca sa, o situaţie, este astăzĭ

www.dacoromanica.ro

un lucru așa de nesigur în cât muncitorul nicĭ nu'șĭ dă seamă în această privinţă, în chestia pentru carĭ eĭ luptă. Căsătoria pentru banĭ saŭ pentru interes, le este de sine interzisă atât lor cât și părţeĭ femeeștĭ a claseĭ lor. In regulă generală, căsătoria nu este pentru muncitor de cât mulţumirea simpatieĭ ce are pentru o femeĭe oare-care: cu toate astea nu este rar că calculul de a vedea pe soţia sa câștigând un salariŭ împreună cu dênsul, să joace un rol în acest fel de uniriĭ, întocmaĭ cum i se întêmplă de a crede în faptul că copiĭ vor putea dobêndi de cu vreme valoarĕa unuĭ instrument de muncă și vor acoperi, ast-fel, până la un punct, cheltuielile întreţinereĭ lor. E foarte trist, dar nu e de cât prea adevĕrat. In afară de aceasta sunt încă și alte multe motive carĭ pun pedică căsătorieĭ muncitoruluĭ. O fecunditate sexuală prea bogată, slăbește saŭ nimicește chiar puterea de muncă a femeĭeĭ, și mărește cheltuielile caseĭ; crisele comerciale și industriale, introducerea mașinelor noĭ, saŭ a metoadelor de producţie perfecţionate, rĕsboaiele, acţiunea supĕrătoare a tractatelor de comerciŭ și a vămilor, impositele indirecte, împuţinează maĭ mult saŭ maĭ puţin, pentru un timp maĭ lung saŭ maĭ scurt, câștigul lucrătoruluĭ, și isprăvesc prin a-l lăsa cu totul pe drumurĭ. Toate aceste lovituri ale întêmplăreĭ, înăspresc caracterele, și înrîuresc maĭ ales asupra vieţeĭ domestice, unde în fie-care zi, la fie-care ceas, femeĭea și copiiĭ cer bărbatuluĭ ceea-ce le trebue neapĕrat, fără ca el să le poată mulţumi cererile. Prea adesea

www.dacoromanica.ro

bărbatul în desnădejdea sa 'şĭ caută mângăierea în cărciumă lângă paharul sĕŭ de vin; ultima para a caseĭ se cheltuește; certurile și traiul rĕŭ nu se maĭ sfârșesc. Decĭ, la muncitorĭ, este ruina căsătorieĭ și a vieţeĭ de familie.

Să luăm o altă pildă. Bărbatul și femeĭea se duc la lucru. Copiiĭ sunt lăsaţĭ singurĭ, saŭ sub supraveghierea fraţilor și a surorilor maĭ marĭ, cărora le lipsește prima însușire trebuincioasă spre acest scop: educaţia. Așa zisul prânz este înghiţit în galop, pentru ca părinţiĭ să aibă încă vremea de a se întoarce la lucru; seara, amêndoĭ vin acasă nimiciţĭ de osteneală. In loc de un interior plăcut și vesel, găsesc o locuință strîmtă, nesănătoasă, fără aer, fără lumină și adese-orĭ fără lucrurile cele maĭ neapĕrat trebuincioase. Femeĭea are acuma destul de lucrat, până peste cap, și abiă poate face cea ce e maĭ strict trebuincios. Copiiĭ, ţipând și făcênd gălăgie, sunt iute pușĭ în pat; femeĭea se așează, coase și drege până în miezul nopţiĭ. Distracţiile intelectuale, mângăierile spiritului, lipsesc cu desăvêrșire. Bărbatul n'are instrucţie, nu știe mult; femeea maĭ puţin încă și puţinul ce aŭ de spus se sfârșește repede. Bărbatul se duce în cârciumă pentru a-și căuta distracţia pe care n'o are acasă; bea și orĭ-cât de puţin ar cheltui, tot este mult pentru starea luĭ. Câte odată, se dă joculuĭ, viciŭ care are maĭ cu seamă jertfe multe în clasele de sus, și perde de treĭ orĭ, de zece orĭ maĭ mult de cât cheltuiește pentru bĕut. In acest timp, femeĭea care stă

www.dacoromanica.ro

acasă, devine dușmană bărbatului său; ea trebue să lucreze ca o vită de la plug, pentru dênsa nu este nici o clipă de odihnă, nici un minut de distracție; bărbatul, se folosește de libertatea pe care o datorește întêmplărei de a fi născut bărbat. Neînțelegerea este desăvêrșită. Dar dacă femeïea este puțin mai credincioasă datoriei sale, dacă venind seara ostenită de la lucru, ea caută odihnă la care are drept, atunci casa merge pe dos și mizeria devine îndoit de aspră. Da, într'adevĕr, trăim în «cea mai bună dintre lumi».

Toate aceste împrejurări contribuiesc astăzi la desorganisarea căsătoriei proletare. Chiar perioadele în timpul cărora lucrul merge mai bine, aŭ înrîurirea lor nefastă, căci atunci lucrătorul este nevoit să lucreze duminică, să-și facă ore suplimentare, și prin aceasta întrebuințează de prisos timpul pe care de altminteri l'ar fi păstrat familiei. În nenumĕrate cazuri, îi trebuesc jumĕtăți de ceasuri, ceasuri întregi chiar pentru a se da cu totul muncei; a întrebuința repausul de la 12—1 pentru a veni a casă, este aproape în tot-d'a-una o neputință; se scoală deci dis de dimineață, atunci când copiii sunt încă adânc adormiți și revine seara tîrziŭ pentru a-i găsi deja culcați. Mulți lucrători, mai ales lucrătorii zidari de prin orașele mari, nu vin acasă toată sĕptămâna din pricina depărtărei loculuï de muncă și nu reintră la dênșii de cât duminica; și mai pretinde ca viața de familie să prospere în aceste condițiuni! Pe de altă parte, întrebuințarea muncei femeei și a copilului

www.dacoromanica.ro

ia din zi în zi mai multă întindere, mai ales în industria textilă care la milioanele sale de meserii cu aburi și mașini de filat, întrebuințează femei și copii a căror muncă este puțin plătită. In acest caz, condițiunile sexurilor și etăților sunt aproape întoarse. Femeiea și copilul se duc la fabrică; bărbatul, ne mai folosind, rămâne acasă și veghiază la lucrurile de casă. La Colmar, la finele lui Noembre 1873, la 8109 lucrători, întrebuințați la industria textilă, erau 3.509 femei, 3.416 bărbați numai și 1184 copii, așa că femeiele și copiii adunați la un loc, alcătuiau un total de 4683 contra 3416 bărbați.

In industria engleză a bumbaculuĭ, erau în 1875 la 479,515 lucrători, 258,667 femei, fie 54% din cifra totală, 37,558 sau 8% de lucrători tineri de amêndouĕ sexurile, în etate de 13 la 18 ani; 66,900 sau 14% de copii mai jos de 13 ani și numai 115,391 bărbați, fie 24%. Faceți-vĕ idee de viața de familie pe care o duceau oamenii aceștia!

Statul nostru «creștin» la care se caută zadarnic, «creștinismul» pretutindeni unde trebuia să fie aplicat, acest stat «creștin» lucrează întocmai ca burghezul «creștin», ceea ce n'ar putea să nimicească pe nici unul din aceia cari știu că cel d'ântêiu nu este de cât un funcționar al celui de al doilea. Nu numai că se ferește de a edicta legi care să fixeze mărgini normale pentru munca femeiei și chiar să interzică cu totul munca copiilor, dar măcar nu acordă el însuși multora dintre funcționarii sĕi, nici repausul desăvêrșit al

www.dacoromanica.ro

Duminicei, nici o durată normală a muncei și turbură ast-fel viața lor de familie. Funcționarii poștelor, drumurilor de fer, închisorilor, etc... sunt siliți în mare număr, de a împlini funcțiunile lor dincolo de hotarele obicinuite ale timpului, și retribuțiunea lor este în proporție inversă cu lucrul pe care îl fac. Aceasta însă este o situațiune cu totul normală, astăzi, și deocamdată, majoritatea o găsește perfect la locul ei.

Cum pe de altă parte chiriile sunt prea mari potrivit cu salariile și veniturile micilor funcționari și a micilor burghezi, lucrătorii și micii burghezi sunt siliți de a se strîmtora la extrem. Se închiriază paturi, în casă, la bărbați saŭ femei, adesea chiar la două sexuri pe dată. Tineri și bătrâni trăiesc în cercul cel mai mărginit, fără despărțire de sexe, strîmt îngrămădiți în împrejurările cele mai intime chiar: ceea-ce resultă pentru pudoare și morală, ne arată faptele îngrozitoare ce se întêmplă din această pricină. Și ce înrîurire poate avea asupra copiilor, munca fabricei? Neapărat, cea mai rea care se poate închipui, atât din punctul de vedere fisic cât și cel moral.

Intrebuințarea tot mai întinsă a femeilor chiar măritate este chemată a avea cele mai nenorocite urmări, mai ales în timpul sarcinelor, în momentul nașterilor și al primei vîrste a copiilor, atunci când hrănirea acestora de către mamă, este indicată. Urmează de aci, în timpul sarcinei, o mulțime de boli cari înrîuresc într'un chip tot atât de periculos, asupra copilului cât și asupra or-

www.dacoromanica.ro

ganismului femeiei, avorturi, nașteri înainte de vreme, și născuți morți. Copilul, odată venit pe lume, mama este silită de a se întoarce cât de repede cu putință, la fabrică, pentru ca vre-o concurentă să nu-i apuce locul. Ceea-ce urmează neînlăturat de aci pentru pruncî, nu este de cât o îngrijire neglijată, o hrană rĕŭ apropriată saŭ cu desăvĕrșire nulă, îi îndoapă cu fel de fel de narcotice pentru a-i liniști. Urmările sunt: o mortalitate însemnată, bolĭ de lâncezeală, peirea, într'un cuvênt degenerarea raseĭ. Copiĭ cresc, în multe cazurĭ, fără a se fi bucurat de loc de dragostea paternă saŭ maternă, și fără a fi resimțit și eĭ la rîndul lor, adevĕrata dragoste filială. Iată cum naște, trăiește și moare proletariatul. Și Statul «creștin», societatea «creștină» se miră de a vedea grosolănia, imoralitatea, crimele de orĭ-ce fel, crescênd fără încetare!

Când, la începutul perioadeĭ decenale din 1860, miĭ și miĭ de lucrătorĭ aĭ bumbăcărilor din Anglia, rĕmaseră fără lucru, din pricina rĕsboaelor de sciziune ale Americeĭ de Nord, mediciĭ făcură descoperirea uimitoare că cu toată mizeria adîncă a populațieĭ, mortalitatea copiilor descrescuse. Motivul era foarte simplu. Copiiĭ eraŭ maĭ bine îngrijițĭ și primiaŭ hrana mameĭ, de care n'aŭ profitat nicĭ-o-dată, în timpul perioadelor maĭ bune de lucru. Acelașĭ fapt a fost constatat și de către mediciĭ din America de Nord, în timpul crizeĭ din 1870, în statele New-York și Massachusset. Lipsa obștească de lucru, silise pe femeĭ a se odihni și le lăsase timpul de a-șĭ îngriji copiiĭ.

www.dacoromanica.ro

In industria casnică pe care teoreticienii romantici ne-o înfățișează ca idilică, condițiile de viață ale familiei și ale moralei nu sunt mai bune. De dimineață până seara, femeiea este legată de lucru alături cu bărbatul; iar copiii, din cea mai fragedă a lor vîrstă, sunt întrebuințați la aceeași treabă. Ingrămădiți fiind în locuințele cele mai strîmte, bărbatul, femeiea și familia, băeții și fetele, trăiesc în mijlocul miasmelor și mirosurilor celor mai neplăcute, lipsiți de cea mai neapărată curățenie. Odăile de culcare dau în încăperile unde se lucrează și se stă toată ziua. Ele sunt de obicei niște găuri întunecoase, neaerisite, cari adăpostesc în timpul nopței un număr de ființe omenești din cari un sfert numai, locuind acolo, se află în condițiile cele mai nesănătoase. Scurt, există ast-fel de situații, încât înfiorează pe ori-și cine care-i obicinuit cu o existență vrednică de o ființă omenească.

Lupta pentru existență devenind din zi în zi mai penibilă, mai mulți bărbați și femei sunt împinși de multe ori de a săvârși și îndura niște fapte de cari, în alte împrejurări, s'ar îngrozi. Așa s'a constatat la 1877 în München că printre prostituatele înscrise la poliție și supraveghiate de ea, se aflau nu mai puțin ca 203 femei ce erau măritate cu lucrători sau meșteșugari. Și câte femei măritate nu se îndeletnicesc de nevoie cu această meserie rușinoasă, fără a se supune controlului polițienesc care jignește cât se poate de mult, simțimêntul pudoarei și al demnității omenești.

www.dacoromanica.ro

Dacă prețul ridicat al grânelor timp de un an înrîurește deja destul de mult asupra scăderei numĕrului căsătoriilor și al nașterilor, cu atât mai mare este înrîurirea crizelor, carĭ sunt strîmt legate de sistemul nostru industrial. și carĭ durează anĭ întregĭ. Aceasta ne-o dovedește într'un mod izbitor, statistica căsătoriilor din imperiul german. In 1872, anul «redeșteptărei» industriale, s'aŭ încheiat 423,900 de căsătoriĭ; iar în 1879 când criza atinsese maximul eĭ de intensitate, numĕrul căsătoriilor încheiate căzuse la 335,133; căsătoriile scăzuseră decĭ cu 25%, ba chiar cu 33% dacă ținem seamă de creșterea populației din acest interval. In Prusia, în anĭ când criza bântuia în toată puterea eĭ de la 1876 — 1879, cifra căsătoriilor descrescu din an în an. Aceste cifre eraŭ: 224,773 în 1876, 210,357 în 1877, 207,754 în 1878 și 206,752 în 1879. Cifra nașterilor căzuse de asemenea în mod semnificativ. Frica de mizerie și teama de a nu putea da copiilor o creștere corespunzétoare situațiunei lor, împing de asemenea pe mai multe femeĭ din toate clasele la niște fapte carĭ nu se împacă nicĭ cu legile naturei, nicĭ cu codul penal. In rîndul acestor fapte intră diferitele mijloace întrebuințate pentru împedicarea concepereĭ copilului, saŭ avortul în cas dacă aceasta totuși are loc. Ar fi o mare greșală de a afirma că mijloacele astea nu le întrebuințează de cât femeĭele ușuratice și lipsite de conștiință. Din potrivă, de ele se servesc mai des, femeĭele conștiincioase carĭ preferă de a întrebuința mijloacele avortive

www.dacoromanica.ro

pentru a scăpa de următoarea dilemă: saŭ să se împotriviască bărbatuluĭ înăbuşind cu energie instinctul lor sexual, saŭ de a împinge pe soţĭ pe niște căĭ lăturalnice la carĭ aceștia înclină destul de mult. Pe lângă aceste femeĭ, maĭ sunt și altele, cu deosebire în clasele de sus, carĭ, pentru a ascunde o greșală, saŭ din pricina neplăcereĭ ce le-o inspiră incomodităţile sarcineĭ, a facereĭ, a creștereĭ, saŭ de frică de a se trece prea iute și de a perde în ochiĭ bărbatuluĭ și aĭ societăţeĭ, se supun la aceste manopere culpabile și capătă pentru baniĭ ajutorul complezant al doctoruluĭ și al moașeĭ. Așa s'a întêmplat că în primăvara anuluĭ 1878, s'a sinucis în New-York o femeĭe care locuia într'un palat luxos, care timp de o generaţie și-a exercitat meseria sa rușinoasă subt ochiĭ poliţieĭ și aĭ justiţieĭ și care a sfîrșit prin a'șĭ căpăta pedeapsa meritată în urma denunţărĭ care o încărca de acuzaţiile cele maĭ grele. Această femeĭe cu tot traiul eĭ risipitor, a lăsat o avere care se urca la maĭ mult de cât un milion și jumătate de dolarĭ. Clientela sa se recruta esclusiv din cercurile cele maĭ bogate din New-York. Cifra mereŭ crescătoare a ofertelor nedeghisate pa carĭ le găsim cu duiumul în ziarele noastre, ne arată că zi cu zi, crește numĕrul stabilimentelor de tot felul unde se procură femeĭelor și fetelor din clasele bogate, mijloacele pentru a aștepta sub cel maĭ riguros secret, urmările «greșelelor» lor.

Frica de a vedea numĕrul copiilor crescênd prea mult în raport cu averea de care se dis-

www.dacoromanica.ro

pune, a ridicat în sînul mai multor clase și chiar în al unor popoare întregi, regulele de abținere la înălțimea unui sistem și în anumite casuri a făcut din ele o pacoste publică. Așa de pildă, este un fapt obștește constatat că malthusianismul se practică în toate clasele societățeĭ franceze. In nici una din țările civilizate, numĕrul proporțional al căsătoriilor nu este atât de mare ca în Franța; în schimb însă nicăieri cifra nașterilor nu este atât de joasă și creșterea populațieĭ atât de lentă. Din acest din urmă punct de vedere, Franța nu vine de cât după Rusia. In Franța micul negustor, micul proprietar și micul cultivator se țin de acest sistem, iar muncitorul francez urmează curentul general. Acelaș lucru se întâmplă și cu Sașiĭ din Transilvania; îngrijiți fiind de a păstra compactă averea lor cea mare pentru a rĕmânea clasa precumpănitoare și de a nu slăbi patrimoniul prin împărțiri, eĭ își daŭ osteneala de a reduce cât se poate de mult, posteritatea lor *legitimă*. In schimb însă, bărbații își mulțumesc în mare parte instinctul lor sexual în afară de căsătorie. Ast-fel se explică faptul aeela care a isbit mult pe etnologi. anume numĕrul cel mare de țigani blonzi și de *Români*, cari aŭ tipul și calitățile caracteristice ale Germanului, adică activitatea și economia, calități cari de alt-fel se întâlnesc foarte rar la dînșiĭ. Mulțămită acestuĭ sistem, Sașiĭ cari la sfîrșitul veaculuĭ al X-lea, aŭ emigrat în Transilvania în mare numĕr, numaĭ sunt astăzi de cât în numĕr de 200.000. In schimb însă în Franța, unde nu sunt rase străine

www.dacoromanica.ro

carĭ să fie întrebuinţate cu deosebire la satisfacerea instinctelor sexuale, cifra infanticizilor şi a copii lorlepădaţĭ, urmează o progresiune semnificativă, aceste două categorii de crime, fiind favorizateĭ ncă de codul civil francez, care opreşte căutarea paternităţeĭ [1]). Burghezia franceză, înţelegênd tare bine ce monstruositate făptuia, făcênd cu neputinţă femeilor, prin lege, de a se adresa tatăluĭ copiluluĭ lor, pentru a-l hrăni, a căutat să aline soarta acestora prin înfiinţarea de orfelinate. După faimoasa noastră «morală», sentimentul patern nu există după cum se ştie, pentru copilul din florĭ, el nu există de cât peutru «moştenitorii legitimĭ». Prin înfiinţarea orfelinatelor, a trebuit ca şi muma să fie răpită noilor născuţĭ. Aceştia se nasc orfanĭ. Burghezia îşĭ creşte bastarzii pe socoteala statuluĭ ca «copiĭ aĭ patrieĭ». Minunată instituţie! Totuşĭ, în ciuda orfelinatelor unde copiiĭ sunt lipsiţĭ de îngrijirile trebuincioase şi unde mor cu duiumul, infanticidul şi avortul se înmulţesc în Franţa, într'o proporţie mult maĭ mare de cât populaţia.

De la 1830 până la 1880, curţile de juraţĭ franţuzeştĭ, aŭ avut a judeca 8563 de infanticide, şi această cifră s'a maĭ urcat încă de la 471 în 1831, până la 980 în 1880. In acelaşĭ interval s'aŭ pronunţat 1032 de osânde pentru avortărĭ, dar 41 în 1831 şi 100 în 1880. Firește că justiţia nu află de cât de infima minoritate a avorturilor în-

1) § 340 din «Codul civil» zice: «căutarea paternităţeĭ este interzisă». In schimb însă § 341 dispune că «căutarea maternităţeĭ, este admisă.» Incercările făcute pentru a obţine abrogarea paragr. 340, n'aŭ isbutit până acum.

www.dacoromanica.ro

tâmplate și de obiceiŭ numaĭ atunci, când ele aŭ ca consecințe bolĭ grele saŭ casurĭ de moarte. Populația de la țară figurează în cifra infanticidelor cu $75^0/_0$; aceea din orașe cu $67^0/_0$ în casurile de avorturĭ. Femeile de la oraș aŭ la îndemână maĭ multe mijloace de a împedica nașterea; de aci vine numĕrul cel mare de avorturĭ și numĕrul de infanticide relativ maĭ mic. La țară proporția este contrarie.

Aceasta este icoana ce ne-o înfățișează în cele maĭ multe cazurĭ, căsătoria actuală. Ea este foarte departe de frumoasele tablourĭ ce ni le fac poeții și fantesiștiĭ, dar are avantajul de a fi prea adevĕrată.

Totuși icoana aceasta ar fi incompletă dacă nu i-aș adăuga încă câte-va trăsăturĭ esențiale.

Orĭ-care ar fi rezultatul controverselor despre aptitudinile intelectuale ale celor două sexurĭ — și asupra acesteĭ chestiĭ o să revenim maĭ la vale, — nu încape nicĭ o divergință de opinie asupra faptuluĭ că în momentul de față, sexul feminin, comparat fiind cu sexul masculin, îĭ este moralicește înferior. Adevĕrat este că Balzac, de și n'a fost prieten al femeĭelor, a declarat următoarele: «o femeĭe care a primit o educație bărbătească, posedă într'adevĕr însușirile cele maĭ strălucite și cele maĭ rodnice pentru a se face fericită pe sine și pe bărbatul sĕŭ»; și Goethe, care cunoștea de sigur pe femeĭele și bărbațiĭ din vremea luĭ, observă cu multă finețe în *Aniĭ de ucenicie aĭ luĭ Wilhelm Meister*, (Spovedania unuĭ suflet nobil): «Se vede că de

www.dacoromanica.ro

aceea s'aŭ ridiculizat femeĭele savante și se vorbește de rĕŭ pe femeĭele instruite, pentru că apărea ca o impoliteță de a da de rușine pe un mare numĕr de bărbați ignoranți»; dar în zilele noastre mulțimea nu s'a hotărît pentru nicĭ una din aceste douĕ opiniĭ. Deosebirea între cele douĕ sexurĭ, constă și trebue să constea numaĭ în aceasta, că *femeĭea este ceea-ce aŭ făcut dintr'ênsa bărbațiĭ, adică stăpâniĭ eĭ.*

In general, educațiea femeĭeĭ a fost în tot-d'auna maĭ neglijată încă decât aceea a proletarulŭĭ și toate îmbunătățirile ce se fac astăzĭ în această privință, sunt încă insuficiente sub toate raporturile. Trăim într'o vreme în care trebuința schimbuluĭ de ideĭ crește în toate cercurile, chiar în familie; neglijența cea mare care există în educația femeĭeĭ se presintă decĭ ca o greșeală gravă care conține într'ênsa pedeapsa pentru bărbat.

Fondul educațieĭ morale a omuluĭ constă pe scurt în a-ĭ lumina mintea, a-ĭ disciplina cugetarea, a-ĭ înmulți cunoștințele practice, a-ĭ întări voința, în sfîrșit a-ĭ perfecționa funcțiunile sale intelectuale. In schimb însă la femeĭe, educația, acolo unde ea se dă pe o scară întinsă, se îndeletnicește maĭ ales cu perfecționarea facultăților sale sensitive, a-ĭ da o cultură de formă și superficială, care lucrează foarte mult asupra sensibilitățeĭ și fantazieĭ sale, precum prin muzică, litere, artă și poezie. Acesta este sistemul cel maĭ întors și maĭ nesănătos pe care ni-l putem închipui; el învederează că autoritățile acelea carĭ sunt însărcinate de a stabili mĕsura de educație ce trebue

www.dacoromanica.ro

dată femeiei, s'aŭ condus numaĭ de ideĭele lor preconcepute despre firea și caracterul femeiesc. Femeĭelor noastre nu le lipsește nicĭ viață plină de senzaţiĭ și fantaziĭ, nicĭ întărirea nervozităţeĭ lor, nicĭ cunoștința frumosuluĭ și nicĭ aceea a delicateţelor sufleteștĭ; caracterul femeiesc a fost desvoltat și perfecţionat cu îmbelșugare în această privinţă, și nu s'a făcut decĭ alt ce-va de cât că s'a accentuat rĕul. Dacă femeĭea însă în loc de a avea prea multă senzibilitate, ceea-ce de multe orĭ, e foarte neplăcut, ar avea o bună parte de minte sănătoasă și facultatea de a cugeta exact: dacă în loc de a fi nervoasă și timidă, ar avea curagiŭ fizic și nervĭ sănătoșĭ; dacă ar avea noţiunĭ exacte despre lume, oamenĭ și forţele natureĭ, în loc de a le ignora cu desăvârșire și a nu cunoaște de cât etichetele lor, — fără îndoială că atât ea cât și bărbatul s'ar simți mult maĭ bine.

In general, ceea-ce s'a hrănit până acuma, peste mĕsură de mult la femeĭe, este așa zisa viață sufletească: în schimb însă s'a împedicat saŭ s'a neglijat cât se poate de tare desvoltarea minţeĭ sale. Urmează de aicĭ că ea suferă, în înţelesul adevĕrat al cuvêntuluĭ, de o ipertrofie de viață intelectuală și spirituală, devenind prin aceasta maĭ accesibilă tuturor superstiţiilor, tuturor credinţelor miraculoase și constituind în tot-d'auna un teren nespus de propriŭ pentru toate șarlataniile religioase saŭ de alt soiŭ, o unelță la îndemâna tuturor reacţiunelor. Cea maĭ mare parte din bărbaţĭ, mărginiţĭ cum sunt, se plâng de lu-

www.dacoromanica.ro

crul acesta, pentru că le pricinuește suferințĭ personale, dar nu schimbă nimic în această privință pentru că eĭ singurĭ sunt cufundațĭ până la urechĭ în prejudițiĭ.

Marea majoritate a femeĭelor, formate fiind din punctul de vedere intelectual, astfel cum am arătat maĭ sus, reĭese că ele îșĭ închipuie lumea sub o înfățișare cu totul altă de cât bărbațiĭ; și resultatul este că între cele douĕ sexurĭ, se iscă certurĭ continue.

Participarea la viața publică este astăzĭ pentru orĭ-ce bărbat, una din datoriile cele maĭ esențiale; dacă maĭ mulțĭ de aĭ luĭ n'aŭ priceput încă, aceasta nu înseamnă nimic. Dar în fie-care zi, se tot mărește cercul acelora, carĭ recunosc că viața publică și instituțiunile sale sunt legate în modul *cel maĭ intim* de așa zisele interese private ale fie-căruia; că binele ca și rĕul cu privire la individ saŭ familie, atîrnă mult maĭ mult de starea instituțiilor publice și comune, decât de însușirile saŭ faptele fiă-căruia în parte, bizuindu-se pe faptul că toate sforțările făcute de omul izolat pentru a lupta în potriva neajunsurilor carĭ resultă din starea lucrurilor ce constituĭe propria sa situațiune, sunt absolut neputincioase. De oare-ce însă, pe de altă parte, lupta pentru existență cere o stăruință mult mai puternică ca în trecut, bărbatul, pentru a-șĭ putea împlini toate datoriile ce-ĭ incumbă, trebue să chelluĭască maĭ multă vreme, ceea-ce scade foarte mult pe acela ce-l consacra saŭ trebuia să-l consacre femeĭeĭ. Femeĭea. din potrivă, din pricina educațieĭ ce a căpĕtat-o și a felulŭĭ

www.dacoromanica.ro

sĕŭ de a pricepe lumea, nu poate să înțeleagă că interesul ce-l împărtășește bărbatul față de evenimentele publice, poate să aibă alt scop decât pe acela de a se afla în societatea semenilor sĕĭ de a-și prăpădi banii și sănătatea și de a se încărca cu grijĭ noĭ, carĭ la urma urmeĭ toate acestea numaĭ pe capul eĭ o să cadă. Iată obârșia certurilor de familie.

Bărbatul se vede pus de multe orĭ în alternativa de a renunța la viața publică și a se supune femeĭeĭ sale, — ceea ce nu-l face maĭ fericit, — saŭ de a renunța la o parte din pacea conjugală și a plăcerilor casnice, dacă pune maĭ sus decât toate astea, revendicarea bunuluĭ traiŭ general, pe care-l știe foarte strîmt legat de traiul sĕŭ propriŭ și de acela al familieĭ sale. Dacă reușește de a-și convinge femeĭea și de a o îmblânzi, atuncĭ a trecut peste o piedică foarte grea. Dar aceasta nu se întêmplă de cât foarte rar. În general bărbatul crede că ceea ce vrea el, nu privește pe femeĭea sa, și că ea nu înțelege nimic din aceasta. El nu-și dă osteneala de a o lumina. «Nu înțelegĭ tu nimic din toate astea». Acesta este rĕspunsul sĕŭ stereotip când femeĭea se plânge, și se maĭ miră de nepriceperea eĭ. Dacă femeĭele nu înțeleg, de vină este lipsa de rațiune a celor maĭ mulțĭ bărbațĭ. Dar când femeĭea află că bărbatul întrebuințează șiretlicurĭ, pentru a pleca de acasă, spre a-și satisface trebuința sa de conversație — trebuință care, de obiceiŭ nu prea rĕspunde la pretențiĭ superioare, dar care cu toate acestea nu poate să

www.dacoromanica.ro

fie satisfăcută acasă — atunci se nasc alte pricini de certuri conjugale.

Aceste deosebiri în educație și în felurile de a vedea, trec aproape neobservate la începutul căsătoriei, când patima domnește încă în toată puterea ei. Dar ele se accentuează cu vremea, și după ce trec ani, devin mai sensibile pentru că patima sexuală se stinge din ce în ce mai mult și c'ar trebui mai degrabă să facă loc armoniei morale între cei doi soți.

Să lăsăm chiar la o parte chestia de știi, dacă bărbatul are simțimêntul datoriilor sale cetățenești și dacă le împlinește. Situația sa naturală, relațiile sale profesionale cu lumea din afară, îl pun într'o mulțime de împrejurări, în raporturi continue cu elementele și opiniile cele mai diferite, și-l fac ca astfel să pătrundă într'o atmosferă intelectuală care lărgește orizontul vederilor sale fără ca el să-și fi dat osteneala. Prin situația sa, se găsește de cele mai multe ori într'un mediu inteligent; femeea însă, din pricina îndeletnicirilor sale casnice, care o absoarbe de dimineața până seara, pierde multă vreme de învățătură, chiar dacă ar fi dispusă; scurt, ea încremenește și se petrifică moralicește. In broșura sa: «Notițe la cartea vieței«, Gerhard d'Amyntor, zugrăvește foarte bine felul de viață ce îl duc cele mai multe femei măritate, în timpul nostru. Intre altele, citim acolo, în capitolul intitulat «Mușcături mortale».

«Ceea-ce distruge la mama de familie, toată vioiciunea și vigoarea ei, nu sunt întêmplările cele grozave de cari nimeni nu se poate feri, precum:

www.dacoromanica.ro

moartea bărbatului, ruina morală a unui copil mult iubit, o boală lungă și crudă, saŭ dărîmarea unui proiect în care s'a pus multă nădejde, ci mai mult grijele cele mici, carî se reînoesc în fiecare zi și carî o istovesc până în măduva oaselor. Câte milioane de mume tinere și bune nu-și perd veselia, trandafirii obrajilor și grația lor cu grijile casnice până ce ajung în stare de mumii vechi, uscate și urâte. Vecînica reîntoarcere a întrebarei: «ce trebue gătit astăzi?» reînoirea zilnica a trebuinței de a mătura, a curăți și peria hainele, dereticarea, toate astea sunt picătura de apă a cărei cădere neîncetată, sfârșește prin a roade încet dar sigur, spiritul ca și trupul. Lângă cuptorul din bucătărie se stabilește cumpena între cheltueli și venituri, acolo se fac reflexiile cele mai mâhnitoare despre scumpetea mereŭ crescătoare a mijloacelor de traiŭ, și despre greutatea tot mai mare de a câștiga banii trebuincioși. Pe altarul aprins pe care ferbe oala, se jertfește tinerețea, libertatea, frumusețea și veselia; și cine ar putea recunoaște în bucătăreasa asta bătrâna cu ochiul stins, îndoită sub povara grijelor, pe tînăra nevestică veselă și vioaie, cu cununa de mirt pe capu-i cochet? — Anticii considerau deja ca sfântă vatra lor și așezaŭ lângă dênsa pe zeii lor de casă; — să ne fie deci și nouă sfântă vatra pe care gospodina devotată datoriei sale, își oferă toată viața sa ca pe o jertfă lungă pentru a ține în tot-deauna ordine în casă, masa pusă și familia în bună stare.»

Iată toată mângâierea ce lumea burgheza o oferă

www.dacoromanica.ro

femeiei, pe care starea de lucruri actuală o duce la peire.

La femeile acelea, cărora situaţia lor pecuniară saŭ socială le dă mai multă libertate, educaţia lor greşită, unilaterală şi superficială, în legătură cu facultăţile caracteristice, ereditare ale sexului femeiesc, exercitează cu deosebire o înrîurire serioasă. Ele nu se gândesc decât la lucrurile exterioare, nu se preocupă decât de tualetă şi de rochi, şi-şi găsesc ocupaţia şi satisfacţia lor într'o cultură de o eleganţă desfrânată, dedându-se la patima luxului celui mai nebun. O mare parte dintre ele, nu se gândesc decât foarte puţin la copiii şi educaţia lor, pe cari îi lasă cât se poate de mult pe seama doicei şi a slugilor, pentru a-i încredinţa mai târziŭ pensionatelor.

Există deci un şir de cauze destul de însemnate şi de toate felurile, cari exercită o înrîurire turburătoare şi nimicitoare asupra vieţii conjugale de astăzi, şi din pricina cărora într'un foarte mare număr de cazuri, scopul căsătoriei nu e atins decât în parte, saŭ chiar de loc. Şi nici nu se poate cunoaşte încă toate situaţiile de felul acesta, pentru că fie-care pereche de soţi aruncă un vel cât se poate de des asupra poziţiei sale, lucru foarte explicabil, mai ales în clasele de sus ale societăţei.

www.dacoromanica.ro

Alte piedicĭ și dificultăți ale căsătorieĭ. — Proporția numerică a sexurilor ; cauzele și efectele sale.

In diferitele situațiĭ pe carĭ le-am descris în capitolul precedent, vedem că s'a format la femeĭe, pe lângă însușirile caracteristice, niște defecte carĭ, transmise fiind prin ereditate din generație în generație, aŭ luat o desvoltare din ce în ce maĭ considerabilă. Bărbațiĭ se opresc cu drag la acest fapt, uĭtând că eĭ înșiș 'ĭ sunt pricina și că prin felul lor de a lucra, aŭ pus și eĭ o mână de ajutor. Acestor defecte ale femeĭeĭ aparține ceea ce i se impută atâta, obiceiul de a vorbi prea mult, mania de a vorbi rĕŭ de alta, dispoziția de a vorbi fără sfârșit asupra lucrurilor celor maĭ secĭ și maĭ neînsemnate, preocuparea pentru tot ce este exterior, patima pentru tualetă și cochetărie, slăbiciunea pentru toate nebuniile modeĭ, în sfârșit ușurința de a se supèra și de a fi geloasă de semenele sale.

Aceste sunt defectele carĭ, observêndu-se deja la sexul femeĭesc, cu toate că în diferite grade de la etatea cea maĭ fragedă, pot fi socotite ca adevĕrat ereditare, și că sistemul nostru de educație întărește încă desvoltarea lor. Cine a fost crescut în mod absurd nu poate să crească pe ceĭ-l'alțĭ maĭ bine.

Pentru a ne putea da o socoteală exactă de causele sale d'întâiŭ și de desvoltarea ulterioară a însușirilor și a defectelor celor douĕ sexe, saŭ chiar ale popoarelor întregĭ, trebue să întrebuin-

www.dacoromanica.ro

ţăm aceeaşĭ metodă, să ne călăuzim de aceleaşĭ legĭ pe carĭ le aplică ştiinţele fizice şi naturale de astăzĭ în cercetările lor asupra obârşieĭ şi perfecţionăreĭ genurilor şi speciilor şi asupra proprietăţilor lor caracteristice în lumea organică. Aceste legĭ, în deobşte numite după inventatorul lor maĭ de seamă, legile luĭ Darwin, sunt nişte încheierĭ trase din condiţiile materiale respective ale vieţeĭ, ale ereditǎţeĭ, ale întrebuinţăreĭ, saŭ ale cultureĭ şi educaţieĭ.

Omul nu face excepţie de la legile carĭ stăpânesc pe toate vieţuitoarele din întreaga natură; el nu e pus afară din natură, şi considerat din punctul de vedere fiziologic, nu este de cât animalul cel maĭ perfecţionat. Dar astăzĭ, nu prea e încă bine primită această definiţiune a omuluĭ. In acest şir de ideĭ, ceĭ vechĭ, — sunt miĭ de anĭ de atuncĭ — cu toate că nu cunoşteaŭ nimic din ştiinţele naturale moderne, aveaŭ, cu privire la omenire, nişte feluri de a vedea mult maĭ mintoase de cât noĭ şi — aci e punctul esenţial — puneaŭ în practică ideile lor bazate pe experienţă. Şi astăzĭ încă se aude vorbind cu atâta entuziasm de marea frumuseţe şi de vigoarea bărbaţilor şi a femeĭelor libere din Grecia! Şi nu se pricepe că nu numaĭ clima fericită şi natura încântătoare a ţăreĭ scăldate de mare la miile de porturĭ, înrîurireaŭ asupra vieţeĭ şi desvoltăreĭ populaţieĭ. dar că pe lângă acţiunea lor bine-făcĕtoare se maĭ adaugă încă şi maĭ ales înrîurirea principiilor de perfecţionare fizică şi de educaţie aplicată cu logică, şi prin legea Statuluĭ, tuturor fiinţelor născute libere, prin-

www.dacoromanica.ro

cipiĭ calculate în adins pentru a uni de odată frumusețea, vigoarea și agilitatea trupească cu elasticitatea și finețea spiritului. Și dacă în privința educației intelectuale, femeĭa era foarte neglijată potrivit cu bărbatul, nu era tot ast-fel din punctul de vedere al educației fizice [1]), In Sparta de pildă, unde se punea cel mai mare preț pe perfecționarea fizică a ambelor sexe, băeții și fetele umblau goĭ de tot până începură a se coace, și se dedeau împreună la exercițiile trupești, la jocuri și la luptă. Expunerea neîncetată a goliciuneĭ corpului omenesc, modul firesc în care întrebuințau lucrurile firești, aveau și avantagiul de a împedeca producerea aceleĭ supra-escitări sensuale, care se naște astăzi în mod așa de ascuns, încă din copilărie, din pricina despărțireĭ în legăturile celor două sexe. Constituția trupească și funcționarea organelor particulare ale fie-căruĭ din cele două sexe, nu erau un secret pentru cel-l'alt. Nu era deci în felul acesta de a trăi, nimic echivoc. Natura rămânea natură. Un sex se bucura de frumusețele celui-l'alt. Și trebue ca omenirea să revie la natură și la relația naturală a sexelor, trebue să arunce departe de ea nesănătoasele concepții spiritualiste, cari domnesc astăzi cu privire la ființa omenească.

Sunt niște ideĭ diametral opuse, mai ales în

1) Așa se întâmplă că Platon, în «Republica» sa cere ca femeile să fi educate în acelaș chip ca și bărbații, și reclamă pentru șefii Statului său ideal, o *selecțiune scrupuloasă*. El pricepea deci cum o astfel de selecțiune ar putea înrîuri asupra desvoltăreĭ ființelor omenești. Aristotele pune ca principiu fundamental al educaț eĭ că «corpul trebue format întâiŭ, și pe urmă spiritul».

www.dacoromanica.ro

ceea-ce privește educația femeiei, din pricina căreia ele domnesc în timpul de față. Este socotită ca erezie, ca «lucru anti-femeiesc» părerea că femeia trebue să aibă putere fizică, curagiŭ și hotărâre, — cu toate că nimeni n'ar putea să nege că numai mulțumită unor ast-fel de însușiri, femeiea s'ar putea apăra în potriva unui duium de nedreptăți și de neplăceri, mari și mici. Din potrivă se fac sforțări pentru a împedica femeiea atât în desvoltarea-i fizică cât și în cea intelectuală. Despărțirea riguroasă a sexelor în raporturile sociale și la școală, o metodă de educație care se bizuie în întregime pe ideile spiritualiste pe cari creștinismul le-a împlântat adânc în noi, pentru tot ce este natură omenească, favorizează aceste rătăciri.

Este *cu neputință* ca femeiea, a căreĭ desvoltare fizică a rĕmas necomplectă, a căreĭ facultăți intelectuale aŭ fost falșificate în perfecționarea lor, care s'a mărginit la un cerc strîmt de ideĭ și care n'are legăturĭ decât cu ființele de sexul eĭ, carĭ îĭ sunt maĭ aproape, să se poată ridica deasupra banalităților obiceiurilor zilnice. Orizontul eĭ intelectual rĕmâne vecĭnic mărginit la strîmtele hotare ale grijilor caseĭ, ale îndeletnicirilor casnice și la tot ce maĭ aparține gospodărieĭ. Urmează decĭ neapărat de aci o tendință de a flecări, de a vorbi mult pentru lucrurile cele maĭ neînsemnate, căcĭ însușirile intelectuale, carĭ trăiesc într'ênsa, tind a se manifesta în afară, orĭ-cum ar fi. Și bărbatul pe care toate acestea îl pun adesea în poziții neplăcute și'l aduc la disperare,

www.dacoromanica.ro

se porneşte pe blesteme şi injurii în contra defectelor, carĭ îl apasă maĭ greŭ pe conştiinţă pe el, «regele creaţiuneĭ».

Femeĭea, legată fiind de căsătorie, prin toate fibrele existenţeĭ sale, este foarte firesc, că tot ce atinge viaţa-ĭ conjugală, să ocupe, în convorbirile şi aspiraţiile eĭ, un loc atât de însemnat. Pe de altă parte, cum este slabă şi supusă bărbatuluĭ prin moravurĭ şi prin lege, limba îĭ este singura armă pe care o poate întrebuinţa, şi se serveşte de dênsa, aceasta e de sine înţeles! Tot aşa se explică cochetăria şi dragostea eĭ pentru tualetă, pe care i se impută atât de mult, carĭ aŭ atins în nebuniile modeĭ, un grad aşa de înspăimântător, şi desnădăjduesc aşa de grozav pe părinţĭ şi pe bărbaţĭ, fără ca aceştia să poată înfrunta maĭ sever defectele femeĭelor lor.

Explicaţia, aicĭ, ca în toate privinţele, este uşoară.

Femeĭea este azĭ, pentru bărbat, înainte de toate, un obiect de mulţumire; supusă fiind din punctul de vedere economic, bărbatul, trebue să o asigure în căsătorie; ea atârnă decĭ de el, devenind astfel o părticică din proprietatea sa. Situaţia sa a devenit maĭ nepriincioasă încă, prin faptul că, de obiceiŭ, numĕrul femeĭelor este superior aceluĭ al bărbaţilor — un capitol asupra căruia vom reveni. Această disproporţie numerică înteţeşte concurenţa femeĭelor între dênsele, concurenţă cu atât maĭ aspră încă, cu cât un numĕr oare-care de bărbaţĭ, din pricinĭ deosebite, nu se însoară.

De aceea femeĭea este nevoită, dând exteriorului sĕŭ, aspectul cel maĭ plăcut şi avantajos,

www.dacoromanica.ro

să se arunce cu toate cele-l'alte de felul ei în «lupta pentru bărbat».

Dacă mai considerăm acum, că toate aceste neasemănări dintre cele două sexe, au durat timp de sutimi de generații, nu ne mai putem mira de faptul că după legile eredității și ale evoluției, și aceleași cause producênd în tot-deauna aceleași efecte, fenomenele pe cari le-am expus înainte sfârșesc prin a îmbrăca forma lor extremă de astăzi. Adăogați încă că în nici o epocă de mai înainte, femeile n'au concurat așa de aprig ca astăzi, pentru a găsi un bărbat; aceasta se leagă în parte de cauzele pe cari le vom expune mai încolo și cari au contribuit cu toatele de a înmulți în mod mult mai însemnat superioritatea cifrei femeiești asupra celei bărbătești. In sfârșit greutățile cari sunt de întâmpinat pentru asigurarea mijloacelor de existență, precum trebuințele sociale, îndeamnă pe femeie mai mult decât ori-când, la căsătorie, ca la o «instituție de refugiu»-

Bărbații se simt cu drag în această situațiune, și trag dintr'ênsa toate avantagele. E plăcut pentru orgoliul lor, pentru egoismul și interesul lor. de a juca rolul celui mai tare și al stăpânului, și, ca toți despoții, se lasă a fi cu greu înrîuriți prin motive scoase din rațiune. Interesul ce-l au femeile de a stărui mult pentru a ajunge la o stare de lucruri care să le scape dintr'o situație nedemnă de ele, nu este decât foarte evident. Ele nu se mai pot sprijini pe bărbați, întocmai cum lucrătorii nu se mai pot baza pe burghezime.

Dacă examinăm afară de asta, îmfățișarea ce o

www.dacoromanica.ro

capătă pe alte terenuri, terenul industrial de pildă, lupta pentru precumpănire; dacă considerăm mijloacele murdare și adesea criminale cari sunt întrebuințate când mai mulți antreprenori sunt de față și cum se desteaptă patimele urei, ale invidiei, ale calomniei, se găsește explicația faptului că «lupta pentru bărbat» întreprinsă de femei între ele, îmbracă un caracter cu desăvîrșire asemenea celui de mai sus. Așa se întîmplă că, comparativ, femeile se urăsc mai mult între ele, decât bărbații, și că chiar cele mai bune amice se cearță foarte lesne, când e vorba de prestigiul lor în fața bărbaților, de frumusețea uneia sau a alteia, etc.... Se poate constata tot așa de bine, că pretutindeni unde se întîlnesc două femei, chiar dacă nu se cunosc nici de la Eva nici de Adam, se uită îndată cu vrăjmășie una la alta, și dintr'o singură căutătură de ochi, fie-care dintr'ênsele a descoperit imediat dacă cea-l'altă a întrebuințat o coloare rău asortată, n'a făcut o fundă estetică, sau dacă a făptuit o greșeală capitală în tualeta sa. In amêndouă privirile se citește fără voia lor, părerile pe cari una și le face despre cea-l'altă. Insemnează ca și cum fie-care ar vroi să zică celei-lalte: «m'am priceput mai bine de cât tine să mă gătesc pentru a atrage privirile asupra mea.»

Caracterul foarte pătimaș al femeiei, care își găsește cea mai rea expresie în furie, dar care ese la iveală și în adîncul ei spirit de sacrificiu și de devotament (gândindu-ne numai cu câtă abnegație într'adevăr eroică, mama luptă pentru copilul ei, și văduva rămasă singură, îngrijește de micii săi),

www.dacoromanica.ro

acest caracter pătimaș își are obârșia în condițiile traiului și educației sale, cu totul îndreptată pentru a încuraja viața ei interioară.

Tot ce am arătat până acum, n'a epuisat încă înșirarea piedicelor și a greutăților ce întêmpină căsătoria. La urmările produse din pricina unei educații intelectuale falșificate, se mai adaogă și efectele nu mai puțin însemnate ale unei educații fizice rĕŭ înțelese saŭ necomplecte în ceea-ce privește rolul dat femeiei de către natură. Toți medicii sunt de părere a constata că pregătirea femeiei la funcțiunile-i de mamă și de educătoare, lasă mult de dorit». Soldatul învață mânuirea armelor sale și lucrătorul pe aceea a uneltelor sale; ori-ce slujbă trebue a fi învĕțată; chiar călugărul are noviciatul sĕŭ. Singură, femeiea, nu este pregătită pentru săvârșirea gravelor sale datorii materne [1]) Cele nouĕ zecimi de fete tinere cari aŭ mai mult de cât cele-l'alte, prilejul de a se mărita, intră în viața conjugală cu o ignoranță desăvârșită a maternității și a datoriilor sale [2]).

---

1) «Misiunea veaculuĭ nostru . Studiu asupra chestieĭ femeiești, de Irma de Troll-Borostyani (Presburg și Lipsca) este o lucrare bine scrisă, energic gândită, și ale cărei revendicări merg destul de departe.

2 Alexandru Dumas fils povestește în «Femeile cari omoară și femeile cari voteaza» că un membru celebru al cleruluĭ catolic, îĭ zise odata în cursul uneĭ convorbiri că la 100 fete tinere dintre păcătoasele sale cari se măritaŭ, 80 cel puțin veneaŭ la dênsul la fiecare sfârșit de lună și îĭ spunea că eraŭ desgustate de căsătorie, și regretaŭ de a fi făcut acest pas. Și aceasta pare foarte adeverat. Burghezia voltairiană din Franța, crede că se împacă bine cu conștiința-i de a-și da fetele pe seama mânăstirilor ; și pleacă de la punctul că femeiea ignorantă se lasă a fi mai bine condusă de cât femeiea instruită, Conflictele și desiluziile urmează neapărat. La-

www.dacoromanica.ro

Frica neînțeleasă de care am vorbit deja și pe care o aŭ mamele însăși de a'și înstrui fetele, când acestea aŭ ajuns la desvoltarea lor cea mai desăvêrșită despre funcțiunile sexuale atât de importante lasă pe acestea în ignoranța cea mai complectă, despre datoriile ce le aŭ către sine și bărbații lor.

Tênêra fată măritându-se, ea intră într'o țară cu totul străină; prin citire de romane și încă din cele mai puțin recomandabile, ea și-a format despre căsătorie o icoană fantezistă care se lovește cu realitatea ca nuca în perete. Vorbesc numai în treacăt de lipsa de cunoștințî casnice, gospodărești carî totuși sunt trebuincioase femeiei în starea actuală de lucrurî și cu toate că din pricinî deja arătate mai sus, i s'a ușurat o mulțime de sarcinî de carî înainte părea firesc lucru că trebue să fie încărcată. Este un fapt netăgăduit că multe femeî, adese-orî fără să fie vinovate, în urma unor cauze sociale generale, se mărită fără de a avea cea mai mică noțiune despre datoriile lor, ceea-ce dă loc mereŭ la certurî de familie.

O altă cauză, care împedică pe mulțî bărbați de a îndeplini scopul căsătorieî, reiese din constituția fizică a multor femeî. O educație absurdă, condițiî sociale triste (felul de viață, locuința. ocupația) creiază ființe femeiești, carî nu sunt în stare de a-și îndeplini datoriile fizice ale căsătorieî. Ele

---

boulaje povățuește chiar direct de a menține pe femeîe într'o ignoranță relativă, când scrie: «domnîea noastră este nimicită, când bărbatul e recunoscut».

www.dacoromanica.ro

sunt slabe de trup, anemice și din cale afară de nervoase. Urmează de aci menstruații dificile, boli ale diferitelor organe cari stau în legătură cu funcțiunile sexuale, cari ajung până a le face incapabile de a naște sau de a alăpta copii. In loc de o tovarășă sănătoasă și voioasă, în loc de o mamă capabilă și de o soție ce-și împlinește datoriile casnice, bărbatul are o femeie bolnavă, iritată și nervoasă, care nu mai isprăvește cu doctoriile și care nu poate suporta cea mai mică suflare de aer. Nu voim să ne întindem mai mult asupra acestui sujet, fie-care cititor — și de câte ori vorbim în această scriere de cititori sub-înțelegem de sigur și pe cititoare — poate să-și complecteze tabloul acesta, căci în propriul său cerc de cunoștinți va găsi pilde îndestulătoare.

Medici iscusiți asigură că mai mult de cât jumătatea femeilor măritate, mai ales în orașe, se află în împrejurări mai mult sau mai puțin anormale. După gradul rĕului și al caracterului soților, ast-fel de căsătorii trebue să fie nenorocite, iar bazându-se pe ele, opinĭea publică dă dreptul bărbatului de a-și permite libertăți în afară de căsătorie, de cari aflând femeĭea, se simte foarte nenorocită. De asemenea și pretențiile sexuale, câte odată prea diferite ale unuia sau altuia dintre soți, dau naștere de multe ori la certuri destul de serioase fără ca divorțul atât de mult dorit să fie posibil în urma considerațiilor de tot felul.

Tot de o dată însă, nu trebue să uităm că o mare parte din bărbați sunt singuri de vină în grelele suferinți fizice ale femeilor de cari sunt

www.dacoromanica.ro

lovite acestea de multe ori, în timpul căsătoriei. Mulți bărbați sufer ca holtei în urma desfrânărilor de anumite boli sexuale cronice, cari în fond nu le pricinuiesc mari neplăceri și deci nu le dă mare importanță. Insă în relațiile lor sexuale cu femeiea, ei îi cauzează boli interne foarte neplăcute și nenorocite cari apar curênd după nuntă, ajungênd de obicei a face cu neputință contactul sexual. De ordinar, nenorocita femeie nu știe absolut nimic despre adevěratele cauze ale boalei sale care îi apasă sufletul, îi amărește viața, nimicește scopul căsătoriei, și capětă saŭ își face singură imputări cari de drept ar trebui să lovească numai pe soț. Ast-fel nu puține femei voinice și frumoase cad curênd după nuntă într'o boală cronică, pe care nici ele, nici alții nu și-o pot explica. Vedem deci că există multe și felurite cauze cari în cele mai multe cazuri, împedică ca viața conjugală de astăzi să fie, ceea-ce ar trebui să fie: unirea a doi oameni de sex diferit, cari se iaŭ numai din dragoste și stimă reciprocă și cari după expresia nemerită a lui Kant formează de abia atunci, ființa complectă. Este deci în ori-ce caz o propunere de o valoare îndoielnică, aceea pe care o fac chiar învățați cari cred a dovedi zădărnicia revendicărilor femeiești, prin aceea că indică femeiei ca chemare a sa căsnicia și căsătoria, care după cum vom mai dovedi încă, corespunde din ce în ce mai puțin adevěratului ei scop, din pricina împrejurărilor noastre sociale.

Insă mărginirea rolului femeiei la căsătorie, pe care majoritatea bărbaților o aplaudă prostește,

www.dacoromanica.ro

sună ca ironia cea mai amarnică, când vedem că atât cei cari dau sfatul, cât și acei cari aplaudă, nu fac absolut nimic pentru a procura femeiei un bărbat. Schopenhauer concepe femeiea și locul ei în societate, ca un burtă-verde. Așa de pildă, el zice: «Femeiea nu este făcută pentru opere mari. Caracteristica ei nu este activitatea ci pasivitatea. Ea își plătește datoria de viață prin durerile nașterei, grija copiilor și *supunerea către bărbat*. Manifestațiile violente ale puterei vitale și ale sentimentului, ea nu le cunoaște. Viața ei trebue să fie mai tăcută și mai neînsemnată, de cât aceea a bărbatului. Ea e chemată de a fi îngrijitoarea și educătoarea *copiilor*, *pentru că ea singură e copilăroasă, și rămâne copil mare în toată viața ei*, un fel de treaptă intermediară între copil și bărbat, *care este adevăratul om*..... Fetele trebue să fie crescute pentru gospodărie și *supunere*..... *Femeiele sunt „filistenii" cei mai încarnați și incurabili.*»

Schopenhauer, în felul său de a judeca femeiea, nu este filozof, ci el singur e unul dintre cei mai încarnați «filisteni». Filosoful ar trebui doară să adîncească ceva mai mult lucrurile, de cât cum face Schopenhauer care atinge chestia în chip foarte superficial. Afară de aceasta, Schopenhauer nu s'a însurat nici o dată, deci el n'a contribuit ca o femeie mai mult să împliniască datoria de viață pe care el o atribuie femeielor. Și aci ajungem la partea de desubt a medalieĭ care nu e mai frumoasă ca cea-l'altă.

Ori cine știe că multe femei nu se mărită pentru că nu se pot mărita. Moravurile interzic

www.dacoromanica.ro

femeiei de a alege și de a se oferi ea însăși după plac, ea trebue să se lase a fi petită, adică aleasă, dar ea singură nu trebue să peteasscă. De nu o cere cine-va, ea intră în marea oștire a bietelor femei, carî nu și-aŭ atins scopul vieței, și carî din pricina lipseî unei existenți sigure, ajung în mizerie, ba de multe orî, de rîsul lumeî. Foarte puținî sunt aceia carî știŭ de unde vine disproporția sexurilor și care este adevĕrata sa întindere. Cei mai mulți se plătesc cu rĕspunsul, că se nasc prea multe fete. Alții mai deduc de aci că dacă scopul vieței la femeie, e numai căsătoria, ar trebui introdusă poligamia. Se înșală aceia carî cred că se nasc mai multe fete de cât băieți. Tot așa greșesc și scapă din vedere natura adevĕrată a împrejurărilor, aceia carî silit fiind a recunoaște cât de nefiresc e celibatul, și carî vĕzênd cât de mare e numĕrul femeielor nemăritate își închipuesc că de voie, de nevoie trebue introdusă poligamia, dacă adevĕrat este că contactul sexual este o lege a naturei, la care trebue să se supună toate ființele. Nu numai că poligamia nu se învoiește cu moravurile noastre, dar în toate cazurile, ea este *o înjosire* pentru femeie — ceea-ce nu împedică pe Schopenhauer în disprețul sĕŭ pentru femei, de a declara că: «*Pentru sexul femeiesc în întregul sĕŭ, poligamia este o bine-facere*». Mulți bărbați nu se însoară pentru că se tem de a nu putea întreține cum trebue, o femeie și copiii ce-i va căpĕta; numai o mică minoritate e în stare de a întreține o a doua femeie și în această minoritate sunt mulți carî întrețin deja

www.dacoromanica.ro

două femei dintre cari una legitimă și alta nelegitimă. Acești bărbați, privilegiați prin avere, nu se lasă a fi împedicați nici de lege, nici de considerații morale, de a-și împlini poftele lor. Dar și în Orient, unde poligamia este consacrată de mii de ani prin lege și moravuri, numai foarte puțini bărbați au mai mult de cât o singură femeie. Se vorbește de multe ori de înrîurirea demoralizătoare a vieței de harem din Turcia. Dar se uită că această viață de harem e cu putință numai unei părți *infime* a populației bărbătești, și se mărginește chiar numai la *clasa stăpânitoare*, pe când marea mulțime a poporului trăiește în aceeași monogamie ca și Europeanul. In orașul Alger, se numĕra pe la inceputul anului 1870, între 18282 de căsătorii, nu mai puțin ca 17319 căsătorii monogame, 888 bigame și numai 75 poligame. Nici în Constantinopole, capitala Turciei, lucrurile nu vor fi stând alt-fel. La populația rurală turcească, proporția este și mai favorabilă monogamiei. In Turcia ca și la noi, împrejurările materiale sunt cauza cea mai puternică care silește pe mulți bărbați de a se mulțumi cu o singură femeie. Dar chiar dacă împrejurările materiale, ar fi de o potrivă de favorabile tuturor bărbaților, poligamia ar fi și atunci neaplicabila, pentru că în casul acesta ar fi lipsă de femei. *Numĕrul de indivizi de ambe sexe fiind acelaș în condițiĭ normale, aceasta dovedește că monogamia este necesară.*

Cifrele de mai la vale arată felul de împărțire al ambelor sexe după numĕrul lor, în diferitele țĕri ale Europei, întru cât am putut obține resultate pozitive în această privință:

www.dacoromanica.ro

ŢĔRI	Anul	Starea populaţiuneĭ			Plusul sau minusul populaţiei femeieşti	
		Persoane în general	Bărbaţi	Femei	Persoane în general	Per. la mie de locuit.
1	2	3	4	5	6	7
Angl.-Irlanda	1881	35241482	17254109	17987373	+ 733265	+29
Danemarca .	1880	2052704	1006982	1045722	+ 38740	+11
Norvegia . .	1875	1806900	876762	930139	+ 53376	+30
Suedia . . .	1886	4717189	2290340	2426849	+ 136509	+29
Finlanda . .	1885	2203358	1081911	1121447	+ 39536	+31
I. *Europa de nord şi insulele*		46021633	22510104	23511529	+ 1001425	+ 22
Luxemburg .	1885	213289	107142	106141	— 1001	— 5
Belgia . . .	1886	5909975	2951300	2958675	+ 7375	+ 1
Holanda . .	1879	4012693	1983164	2029529	+ 46365	+12
Lichtenstein.	1880	9124	4625	4499	— 126	14
Germania. .	1885	46861016	22938976	23922040	+ 983064	+21
Elveţia . .	1880	2846102	1394626	1451476	+ 56850	+20
Austria . . .	1880	22144244	10819737	11324507	+ 504770	+23
Ungaria . .	1880	15738468	7799276	7939192	+ 139916	+ 9
II. *Europa centrală* . .		97734905	47998846	49736059	+ 1737213	+ 18
Portugalia .	1878	4550699	2175828	2374870	+ 199041	+44
Spania . . .	1877	16622175	8125862	8496313	+ 370451	+22
Gibraltar . .	1881	18381	8640	9741	+ 1101	+60
Franţa . . .	1881	37405290	18656518	18748772	+ 92254	+ 2
III. *Europa apusană* . .		58596545	28966849	29629696	+ 662847	+ 11
Rusia şi Polonia . . .	1888 ori 85	85836013	42557298	43273715	+ 721417	+ 8
IV. *Europa răsăriteană*						
Italia. . .	1881	28459628	14265383	14194245	— 71138	— 2
Bosnia şi Herţegovina . .	1881 şi 85	1336091	705025	631066	— 73959	—55
Serbia . . .	1886	1970032	1007485	962547	— 44938	23
Bulgaria . .	1881	2982949	1519953	1462996	— 56957	—19
Grecia . . .	1879	1979561	1040526	939035	— 101491	51
Ciprul . . .	1881	186173	95015	91158	— 3857	21
România . .	1859 —60	4424961	2276558	2148403	128155	29
Malta . . .	1886	159231	78460	80771	+ 2311	—15
V. *Europa de sud, şi insulele*		41498626	20988405	20510221	478184	— 12

www.dacoromanica.ro

Despre republica Andorra din Pirinee, ca și despre Monaco, St. Marino, Montenegro și Turcia Europeană, nu am putut obține date statistice asupra împărțirei sexurilor.

Statisticianul Fircks a compus o tabelă a populației totale de pe pământ, după sexuri, din care un număr de peste 760,328,714 persoane este obținut pe bază unor documente statistice exacte, în schimb însă, un număr de 522 681,076 a fost obținut prin *aproximație.*

Aceste aproximații se reazimă pe niște resultate ce se aflaŭ în sînul câtor-va popoare ale teritorielor respective si au fost aplicate în mod analog la populația cea-l'altă pentru care nu existaŭ date, pentru împărțirea numeroasă a sexurilor. După această metodă, s'a obținut în total peste 1,283,009,900 de suflete, adică 88 5 procente din populația universală, o cifră relativ exactă despre împărțirea după sexuri. Iată resultatul:

www.dacoromanica.ro

CONTINENTE	Populația totală	Escedentul populațiunei	
		Bărbătesci	Femeesci
I. Europa	334463910	—	3407218
dintre cari pe basa statisticelor	329687722	—	3167718
» » » » aproximației	4776187	—	237500
II. Asia	815655931	16103304	—
dintre cari pe basa statisticelor	328989264	7853304	—
» » » » aproximației	486666667	8250000	—
III. Africa	27108743	1154215	—
dintre cari pe basa statisticelor	10458743	179215	—
» » » » aproximației	16750000	975000	—
IV. America	102005593	1163260	—
dintre cari pe basa statisticilor	87517372	993760	—
» » » » aproximației	14488221	169500	—
V. Australia	3546725	302549	—
dintre cari pe basa statisticilor	3546725	302549	—
» » » » aproximațiilor	—	—	—
VI. Oceania	228789	36138	—
dintre cari pe basa statisticilor	228789	36138	—
» » » » aproximaților	—	—	—
Totalul	1283009690	15352248	—
dintre cari pe basa statisticilor	760328614	5720248	—
» » » » aproximațiilor	522681076	9632000	—

Urmează deci de aici că printre acele 1283 de milioane de oameni despre a căror împărțire după sexuri, pe ba a recensământului și a aproximației, s'a putut da oare-și cari informații, până la $649\ ^1/_2$ de milioane, aŭ fost persoane bărbătești, iar $633\ ^4\ _5$ de milioane, persoane femeiești Adică sexul bărbătesc a întrecut pe cel femeiesc cu $15\ ^1/_3$ milioane de suflete. Dintre toate continentele, Europa este unicul, în care sexul femeiesc l'a întrecut pe cel bărbătesc și chiar cu $3^2/_5$ milioane de suflete. Cum că emigrația joacă

www.dacoromanica.ro

un rol hotărâtor în această privință, aceasta reiese când observăm numĕrul populațiel al Americeĭ de nord, care după ultimul recensământ, a avut un minus de 937,743 de suflete femeĭești la 54 906,407 de locuitorĭ. Tot ast-fel, la ultimul recensământ din Australia, de la 31 Decembrie 1887, escedentul populațieĭ bărbățeștĭ asupra celeĭ femeĭești, era de 302,549 de persoane saŭ de 8,9 % din totalul populațieĭ. De oare-ce însă emigranții sunt în mijlociŭ de vîrsta cea maĭ sănătoasă și voĭnică, iar majoritatea lor fiind alcătuită din bărbați, e naturaĭ că tocmaĭ păturile corespunzĕtoare ale populațieĭ femeĭești suferă maĭ rĕŭ din pricina emigrațieĭ. De altmintrelea și rĕsboaiele exercită o înrîurire foarte însemnată asupra disproporțieĭ sexurilor, precum o dovedește statiscianul Fircks din oscilațiunile carĭ se arată în cursul veaculuĭ în proporția numerică a celor douĕ sexe, în Franța și în Prusia. In anul 1801, decĭ după încheierea revoluțieĭ și a serieĭ celor d'âmtâiŭ rĕsboaie, escedentul populației femeĭești, era în Franța de 26,6 la 1000 de bărbați. Iar până la 1806, escedentul acesta s'a coborât la 16,4, dar la 1821, adică tocmaĭ după isprăvirea marilor vărsărĭ de sânge ale rĕsboaielor Napoleoniene, s'a urcat iar la 28,6. La 1831 era de 20,6; la 1841: 12,4; la 1846: 9,0 și la 1851, era numaĭ de 6,0. După rĕsboiul din Orient, escedentul s'a urcat iar la 8,2, și în 1860, a scăzut la 2,6 și în 1866 la 1,0. Exista, va să zică aproape acelașĭ numĕr de indivizĭ pentru ambele sexe. Insă în 1872, adică după rĕs-

www.dacoromanica.ro

boiul franco-german și după Comuna din Paris, escedentul populației femeiești s'a urcat iar la 3,8. Imediat după rĕsboaiele Napoleoniene, escedentul mijlociŭ al sexuluĭ femeĭesc asupra celuĭ bărbătesc, în Prusia, s'a urcat la 8 pentru fie-care mie de bărbațĭ. In 1824, escedentul acesta a căzut până la 6, în 1831, la 4, în 1838 la 2, persistând tot astfel până la 1852. Dăr în 1854, escedentul s'a urcat iar la 4, se vede că în urma emigrației crescĕtoare, și în 1867 după rĕsboiul din Schleswig-Holstein și după cel germano-austriac la 9,6, iar în 1872 după rĕsboiul franco-german, s'a urcat iar la 15.8 și în anul 1885, — probabil în urma emigrației tot maĭ mare a crescut și maĭ mult, până la 18,8.

Intru cât deosebirile de rasă joacă vre un roĭ pe lângă rĕsboaiele și emigrațiele în proporția numerică a diferitelor țĕrĭ și continente, cum crede Fircks, nu se poate susține nimic positiv, de oare-ce ne lipsesc datele necesare. Cu privire la Europa, care ne interesează în deosebĭ, motivele deosebireĭ numerice a sexurilor, la care sexul femeĭesc prevalează, sunt din cele maĭ clare. Și cum că emigrația joacă aicĭ un rol hotărâtor, aceasta ne-o arată escedentul de bărbațĭ de aproape un milion, în Statele-Unite care egalizează aproape cu desăvârșire; escedentul femeĭelor din Germania. După resultatele statistice din 1889, a fost în Statele-Unite un plus de 937,743 de bărbațĭ, iar în Germania un plus de 988,876 de femeĭ.

Maĭ este important de a stabili în ce raport staŭ băieții noĭ-născuțĭ la fetele noŭ-născute, și

www.dacoromanica.ro

copiiĭ nelegitimĭ saŭ născuțĭ morțĭ. In Germania de la 1872 până la 1888, numĕrul băieților noŭ-născuțĭ la câte 100 de fete noŭ-născute, oscila între 106 9 și 106,2. La ceĭ morțĭ-născuțĭ s'a observat în acelașĭ interval o scădere treptata, lucru care se datorește poate îmbunătățireĭ ajutoarelor de naștere. Dacă s'a născut însă maĭ mulțĭ băiețĭ decât fete, aŭ murit în schimb maĭ mulțĭ din sexul bărbătesc, decât cel femeĭesc. Iată și proporția. Aŭ murit:

	Bărbațĭ:	Femeĭ:	La câte 100 femeĭ aŭ murit bărbațĭ:
1872:	651,675	609,244	107,0
1878:	644,965	583,635	110,5
1884:	663.792	608,066	109,2
1888:	627,985	581'812	107,9

In Paris s'aŭ născut în 1782, 31,828 de băieț și 30,753 de fete, decĭ 103 băiețĭ la 100 de fete. Dar mortalitatea la copiiĭ maĭ micĭ de 15 anĭ, a fost de 191 la 1000 la băețĭ și de 156 la 1000 de fete. In toată Franța corespund în mijlociŭ 940 de naștereĭ femeĭești la 1000 de naștereĭ bărbătești. O deosebire isbitoare între sexurĭ s'a arătat în Paris, la numĕrul acelora morțĭ de oftică. Ea a răpit în anul 1877: 4768 de indivizĭ bărbătești, și numaĭ 3815 de individe femeĭești. Cauza acesteĭ mortalităț din cale afară de îmulțită la sexul bărbătesc, care e maĭ numeros la oraș decât la țară — trebue căutată în felul de traĭ neigienic și ușuratec. După Quetelet, în vîrstă de 18—21 bărbațiĭ mor maĭ mulțĭ de cât femeĭele în

www.dacoromanica.ro

vîrsta de 18—25. O a doua causă mai este că felul de îndeletnicire al bărbaţilor, (fabricele, navigaţia, căile de transport) e mai primejdios decât cel al femeilor.

Cauza numĕrului mai mare al băieţilor născuţi morţi, trebue căutat în faptul că din pricina capetelor lor, în mijlociŭ mai voluminoase, se nasc mai cu greŭ, şi sunt în genere mai greŭ de crescut, suferind deci mai mult decât fetele sub constituţia slabă a mamelor lor [1]).

S'a încercat a se explica faptul isbitor că pretutindeni se nasc mai mulţi băieţi decât fete, prin aceia ca probabilitatea mai mare a naşterei unui băiat depinde de la aceia că bărbatul zămisluitor să întreacă în mijlociŭ pe femeia sa în vrîstă, putere şi energie. Se susţine că naşterea de băieţi într'o căsătorie, e cu atât mai deasă, cu cât diferenţa între vrîsta bărbatului şi a femeiei, este mai mare, dar că bărbaţii bĕtrâni sunt în defavoare faţă de femeile tinere.

S'ar putea deduce deci de aci, legea următoare: *Natura esenţial mai puternică a unuia din soţi, influenţează asupra sexului copilului.*

Din toate astea reiese cu siguranţă că dacă în urma unei educaţii şi al unui traiŭ natural, femeea se desvoltă mai mult fiziceşte şi moraliceşte, *numĕrul copiilor născuţi morţi ca şi*

1) E de remarcat că femeile popoarelor salbatice saŭ semi-sălbatice, nasc mult mai uşor şi că mai în tot-deauna reiaŭ activitatea lor obicinuită foarte curênd după actul facerei. Tot aşa se întêmplă şi la femeile greŭ-muncitoare ale claselor noastre de jos, mai ales femeea de la ţară. Acestea nasc mult mai uşor decât femeile claselor de sus.

www.dacoromanica.ro

mortalitatea copiilor scade. Mai urmează de aci, pe de altă parte, că prin sporirea puterilor fizice și intelectuale ale femeiei, și printr'o selecțiune corespunzătoare în privința vîrstei bărbatului, *regularea numĕrului naşterilor al celor două sexe, e foarte cu putință şi că sub condiții sociale sănătoase, e chiar probabilă.*

De o însemnătate hotărâtoare pentru excedentul sexului femeiesc asupra celui bărbătesc în Europa, este emigrația și obligativitatea serviciului militar, de oare-ce, aceasta din urmă face pe mulți tineri de a emigra în vîrsta cea mai înfloritoare. Numĕrul emigranților bărbați întrece pe cel al emigrantelor femeiești în Germania cu câte 10 saŭ 15,000 pe an.

După statisticile oficiale privitoare la recensămîntul militar din anul 1889 în Germania, dintr'un milion și 149.042 de chemați la sorți 42,127 n'aŭ putut fi găsiți, 110,552 aŭ lipsit fără motive, 19,139 aŭ fost condamnați pentru emigrații nepermise și 14,299 eraŭ dați în judecată pentru emigrații nepermise. Aceste țifre n'aŭ nevoie de comentarii. Dar vedea-vor și femeile cât de mult le privește și pe ele schimbarea condițiilor noastre militare și politice.

Dacă serviciul militar va fi prelungit saŭ prescurtat, armata mărită saŭ micșorată; dacă urmărim o politică rĕsboĭnică saŭ pacĭnică, dacă tratarea soldaților este demnă saŭ mizerabilă, atârnând de aci înmulțirea saŭ împuținarea dezertărilor și sinuciderilor în armată, toate astea sunt chestii *cari trebuie să intereseze pe femeie tot*

www.dacoromanica.ro

așa de mult ca și pe bărbat. Bărbatul se poate da mai curênd în lături de la aceste împrejurări decât femeĭea. Prin aceasta însă, crește primejdia pentru femeĭe ca să nu-și poată ajunge scopul firesc al vieţeĭ sale.

Dintre cauzele carĭ pricinuiesc diferenţa numerică a sexurilor, defavorabilă femeĭelor, mai face parte și numĕrul accidentelor de industrie, care se înmulţește cu atât mai mult, cu cât mașinismul se desvoltă mai tare. Adevĕrat este că și sexul femeĭesc a început să dea contingentul sĕŭ în aceste accidente pentru că ele încep a fi întrebuinţate din ce în ce mai mult în toate ramurile industrieĭ. După statistica asigurăreĭ de accidente din anul 1888, numĕrul accidentelor mortale a fost de 3692 contra a 3270 din anul precedent: numĕrul lucrătorilor căzuţĭ în imposibilitate de a mai lucra în urma accidentelor, aŭ fost de 3166 contra a 2216 din anul precedent. Numĕrul acestora trebue băgat în seamă cu atât mai mult cu cât eĭ mor în mijlociŭ mai iute. Numĕrul femeĭelor devenite vĕduve în urma accidentelor mortale întêmplate în 1888 a fost de 2406. Printre ceĭ omoriţĭ saŭ deveniţĭ cu totul incapabilĭ de a mai lucra, se află și un numĕr mic de femeĭ despre înălțimea căruia însă, nu știm încă nimic precis.

Mai nenorocită încă decât peirea bărbaţilor în industrie, este peirea lor în populaţia marinarilor. Nu dispunem de cifre positive, dar marea primejdie a acesteĭ profesiuni motivează numĕrul cel mare de vĕduve ce se constată generalmente

www.dacoromanica.ro

la populația marinară. La recensământul din 2 Decembre 1890, insula Helgoland avea 953 de bărbați și 1133 de femei, deci o foarte mare disproporție între sexuri, care e destul de mare chiar dacă am vrea să susținem că o parte din populația bărbătească a lipsit în ziua recensământului.

Cu cât situația bărbatului începe a se îmbunătăți în chip real, cu atât vederile sale se lărgesc. respectă mai mult viața umană, mortalitatea cea mare a copiilor începe să descrească, măsurile de precauțiune generale îi îngăduie de a nu se teme câtuși de puțin de pericolul mașinelor, al muncei din mine, etc.... și tot așa și cu munca de pe mare. Din acest din urmă punct de vedere, avem înaintea noastră procedeuri nelertate. Este un fapt recunoscut de toată Anglia, mulțumită d-lui Plimsoll, că mai mulți căpitani de corabie, în criminala lor lăcomie de a câștiga aruncă fără scrupule cu echipagiile lor în prada celor mai turbate tempeste o mulțime de corăbii improprii navigației și asigurate pe preț mare, cu scopul de a căpăta despăgubiri mari; și oare-cari căpitani de corabie germani, nu trebue nici ei să se dea lumei drept modele de cinste. Pe de altă parte, măsurile de protecțiune, pentru scăparea naufragiaților de pe toate țărmurile, sunt încă foarte rare, și de puțină importanță, pentru că întrebuințarea lor este aproape cu desăvârșire predată în mâinile inițiativei private. Statul este aproape cu totul indiferent cu privire la chestia bunei sau relei stări a sutelor și miilor de supuși ai săi. Ar fi inspăimântător de a înfățișa aci, cum

www.dacoromanica.ro

stăm cu scăparea naufragiaţilor pe coastele mai puţin cunoscute. Un stat care ar asigura bunul traiŭ egal tuturor — unica şi cea mai sîntă datorie de alt-fel — ar putea să îmbunătăţească condiţiile vieţeĭ şi ale călĕtoriilor pe mare, şi să le înconjure de niştе ast-fel de mĕsurĭ de prevedere în cât toate aceste desastre ar deveni niştе cazurĭ cu desăvêrşire escepţionale. Dar sistemul de industrie actuală, o adevĕrată hoţie, care nu numĕră oameniĭ de cât ca cifre, pentru a trage de aci cât de mult beneficiŭ cu putinţă, ţine viaţa unuĭ om ca nulă când e vorba de a câştiga câţi-va leĭ.

Imbunătăţirea radicală a condiţiilor sociale ar suprima şi armatele permanente, crizele industriale şi ar pune capĕt emigraţieĭ, întru cât aceasta din urmă atîrnă de ambele cauze de mai sus.

Intre alte motive carĭ pun piedică căsătorieĭ, mai sunt şi următoarele. Un numĕr mare de bărbaţi sunt împedicaţi de către Stat, de a încheia o căsătorie liberă. Şi toată lumea oftează, nu segândeşte de cât a arunca ochiĭ asupra imoralităţeĭ celibatuluĭ clerului catolic, fără a avea un cuvênt de blam pentru faptul că un mult mai mare numĕr de soldaţi sunt şi eĭ condamnaţi la celibat. Ofiţeriĭ n'aŭ numaĭ trebuinţă de consimţimêntul superiorilor lor, dar mai sunt foarte jenaţi în libera alegere a uneĭ femeĭ, pentru că le este prescris că aceasta trebue să aibă o anumită avere, destul de mare. Iată pilde carĭ ne arată destul de lămurit în ce chip Statul înţelege căsătoria. Subt-ofiţeriĭ întêlnesc aceleaşi piedicĭ şi

www.dacoromanica.ro

pretenții când e vorba ca să se însoare și ei; au nevoie de o autorizație, care nu li se dă de cât cu cea mai rea voință, și încă în proporții restrînse. Pentru mulțimea cea mare a așa numiților «muritori comuni», de căsătorie nici nu e vorbă; li se refusă, pur și simplu.

Opinia publică este în genere de părere că nu trebue acordată voia de a se căsători, unor tineri mai jos de 24 sau 25 ani; 25 de ani, este în genere etatea pe care legea imperiului asupra căsătoriei civile o consideră ca vêrstă majoră pentru căsătoria bărbatului. Putem aproba aceasta numai considerând că neatîrnarea civică nu se capetă de cât la această vêrstă. Numai pentrn ființele cari se găsesc în întîmplarea fericită de a nu avea să-și creeze o situație neatărnată — ca prinții, de pildă — «opinia publică» găsește drept ca bărbatul să se însoare de la 18 sau de la 19 ani, iar fata tînără de la 15 sau 16 ani. Afară de aceasta, prințul este major de la 18 ani în sus și prin urmare capabil de a guverna imperiul cel mai întins și cel mai numeros. Muritorii obicinuiți ajung la capacitatea de a-și gira ei singuri bunul lor trai de la etatea de 21 ani în sus.

Această deosebire în felul de a judeca etatea căsătoriei, stabilește că opinia publică nu sprijină dreptul de căsătorie, de cât pe poziția socială de acum, și că judecata sa nu mai ține socoteală de bărbat, ca ființă naturală, nici de instinctele lui sexuale. Dar instinctul sexual nu atîrnă nici de anumite condiții sociale hotărîte, nici de felul de a vedea și a judeca lucrurile cari urmează

www.dacoromanica.ro

de aci. Indată ce ființa omenească a ajuns la maturitatea sa, ea caută a eși la iveală cu toată energia care caracterizează la dênsa instinctul cel mai tare, cel mai puternic. El este incarnația vieței omenești, și cere imperios de a fi satisfăcut, subt greutatea durerilor fizice și morale cele mai crude.

Epoca maturității sexuale se deosibește după indivizi, climă și felul de viață. In țările calde, ea se produce de obiceiu. la ființele sexului femenin, de la 10 saŭ 11 ani; acolo sunt femei cari la această etate, duc în brațe pe întâiul lor copil, dar cari tot-de-odată se vestejesc deja de pe la vîrsta de 25 saŭ de 30 de ani. Sub climatele Nordului, femeĭea se coace de obiceiu de abia între 15 saŭ 16 ani, poate și mai târziu de multe ori. Etatea pubertățeĭ nu este cu atât mai mult, de o potrivă pentru femeĭele de la orașe și cele de la țară. La fetele sănătoase și voĭnice de la țară, cari trăesc în aer deschis și lucrează cu hărnicie, menstruația se produce în mijlociu cu un an mai târziu decât la domnișoarele noastre de la oraș, moleșite, enervate și vaporoase. Pentru cele d'intâiu, pubertatea se desvăluie, în genere, în mod normal, cu turburări foarte rare; pentru cele de al doilea, desvoltarea normală este mai mult o excepție; la aceste din urmă, se produc o mulțime de simptome morbide cari disperă pe medic pentru că prejudițiile și moravurile îl împedică de a prescrie și de a aplica leacurile cari singure numai o pot face sănătoasă. De câte ori mediciĭ nu sunt siliți de a convinge pe doamnele

www.dacoromanica.ro

orașelor, palide, nervoase, bolnave de pept, că leacul cel mai radical, afară de o schimbare în felul de trai, este căsătoria? Dar acest leac, cum oare îl pot aplica? Această propunere întâlnește piedice neînlăturabile și de sigur, nu se poate imputa de loc unui bărbat care înainte de a se însura a văzut poate de două ori pe femeia sa, o ființă care în casă, nu este decât un fel de cadavru ambulant, și stă în pericolul de a muri la cea d'intâia naștere saŭ de boalele ce provin de acolo?

Toate acestea arată din nou punctul unde e de nevoie a se introduce niște schimbări, adică că este necesar d'a reîntemeia în întregime educația, de a-i da ca scop formarea atât intelectuală cât și fizică a ființei omenești, schimbând în mod radical condițiile traiului și muncei — toate niște lucruri cari nu sunt cu putință decât dacă s'ar schimba cu desăvârșire ordinea socială.

Aceasta este starea de contrazicere între bărbatul înfățișat ca ființă sexuală și naturală, și între bărbatul considerat ca ființă socială, — contrazicere care nu s'a manifestat nici-odată în chip așa de izbitor ca astăzi, — este cauza tuturor relelor tot atât de numeroase, cât și periculoase, de cari am vorbit până aci. Ea singură dă prilej unei mulțimi de boli în detaliarea cărora nu vreaŭ să intru acum, dar cari lovesc mai ales sexul femeiesc. Mai întâiŭ, pentru că organismul femeiei e mult mai strâns legat de funcțiunile sexuale, de cât cel al bărbatului, pentru că ea încearcă mult mai mult înrîuririle acestor func-

www.dacoromanica.ro

țiunĭ, maĭ ales în reîntoarcerea periodică a menstruațieĭ, și în sfârșit pentru că femeĭea maĭ cu seamă întêmpină cele maĭ multe pedicĭ la satisfacerea adevĕrată și firească a instinctelor eĭ firești din cele maĭ vioaie. Această contrazicere, între instinctul firesc și constrêngerile sociale duce la faptele contra natureĭ, la viciurile și desfrânările ascunse, într'un cuvênt la mulțumirile artificiale care omoară cu desăvêrșire orĭcare organism care n'are voĭnicia și puterea de a resista orĭ-căreĭ încercărĭ.

De vre-o câțĭ-va anĭ, chiar sub ochiĭ guvernanților, se favorizează în felul cel maĭ rușinos, aceste pofte contra natureĭ, maĭ ales pentru sexul femeĭesc. Înțeleg prin aceasta, recomandarea ascunsă a câtor-va artificiĭ, carĭ se recomandă prin cele maĭ marĭ jurnale și maĭ ales în anunciurile ziarelor amusante carĭ pătrund maĭ repede în intimitatea familieĭ. Aceste reclame sunt în deosebĭ la adresa părțeĭ celeĭ maĭ înalte a societățeĭ, căcĭ prețul productelor de carĭ vorbim sunt așa de scumpe în cât oamenĭĭ cu avere mică nu-șĭ pot mulțumi fantazia. Alăturĭ de aceste anunciurĭ fără pic de pudoare, se găsește în mod încă maĭ deschis rĕspândită, ofertă de tablourĭ obscene, maĭ ales serĭĭ întregĭ de fotografiĭ, poesiĭ și lucrărĭ în prosă a căror titlurĭ singure, sunt calculate pentru a aţâța simțurile și care ar trebui urmărite de către poliție și ministerul public. Dar aceștia din urmă aŭ prea mult de lucru cu persecutarea socialiștilor, acestor turburătorĭ aĭ «civilizațieĭ, moraleĭ, căsătorieĭ și familieĭ». O parte însemnată a

www.dacoromanica.ro

literaturei noastre romanciere, lucrează în acelaşi fel. In aceste condiţii, ar trebui într'adevĕr să ne mirăm dacă escitarea şi desfrânarea simţurilor nu s'ar manifesta în chipul cel mai periculos şi mai nesănătos, până a lua proporţiile unei calamităţi sociale. Viaţa lenevoasă şi luxoasă pe care o duc atâtea femei bogate, supra-excitarea nervilor prin întrebuinţarea parfumurilor celor mai fine, abusul muzicei, poesiei, teatrului, pe scurt tot ceea ce poartă numele de plăceri artistice şi se cultivă prin anumite feluri în grădini de iarnă: toate aceste lucruri sunt considerate de sexul femeiesc care suferă la un grad aşa de mare de o ipertrofie a simţurilor şi nervilor, ca mijlocul cel mai deosebit de recreaţie şi educaţie; toate acestea duc la extrem escitarea sexuală şi împinge cu de-a-sila la esces.

La săraci sunt nişte feluri de indeletniciri obositoare, anume mai ales muncă sedentare, cari favorizează îngrăşămădirea sângelui în partea de jos a abdomenului şi care, prin apăsarea organelor locale, necesitează excitarea sexuală. Una din ocupaţiunile cele mai periculoase în felul acesta, este munca la maşina de cusut, astăzi aşa de răspândită. Aceasta aţâţă şi turbură nervii şi simţurile într'atâta în cât o muncă de zece până la douĕ-spre-zece ceasuri pe zi, ajunge pentru a ruina pe cel mai bun organism. Escitarea exagerată a simţurilor este de asemenea datorită zăbavei prelungi în ateliere neîncetat ţinute la o temperatură înaltă, cum de pildă, rafinériele zahărului, văpsitoriile, imprimeriile de stofe. Aceleaşi

www.dacoromanica.ro

efecte se produc și prin munca din timpul nopței la lumina gazului în ateliere închise și adesea chiar în mijlocul promiscuității celor două sexe.

Am stabilit deci un șir de fapte cari aruncă o lumină strălucitoare peste ceea ce situația noastră actuală, are de nesănătos, și ne cum se cade. Dar ast-fel de rele, având niște rădăcini așa de adînci în organizația societății noastre, nu se vindecă nici prin discursuri de morală nici prin mijloacele de îmbunătățire aparentă, pe cari șarlatanii sociali și religioși ale celor două sexuri, fac ast-fel de minuni.

Chiar în rădăcina însăși a rĕului, trebue dat cu toporul. Trebue căutat a crea o metodă sănătoasă de viață și de muncă, un sistem de educație cât de larg, o satisfacere firească a instinctelor naturale și sănătoase; fără aceasta, nici o scăpare!

O mulțime de considerații de cari femeea trebue să se ocupe, nici nu există pentru bărbat. In virtutea situațiunei sale precumpănitoare, el are dreptul absolut de a-și alege în voie dragostele sale, întru cât hotarele sociale nu-i pun piedică. Caracterul de așezămênt de prevedere dat căsătoriei, proporția exagerată a unui mare număr de ființe femeiești, moravurile în sfârșit împedică pe femeie de a declara după plac sentimentele ei; ea trebue să aștepte de a fi aleasă și să se aranjeze în consecință. In genere, ea se grăbește de a găsi prilejul spre a găsi un «întreținĕtor» care s'o scape de plictiseală, de acel fel de dispreț în societate, care este soarta aceiei sărmane ființe, ce

www.dacoromanica.ro

se numește «fată bătrână». Și nu este rar de a o vedea dând din umeri, aruncând o privire disprețuitoare acelora dintre tovarășele ei cari avură în destul simțimêntul demnității lor de ființe omenești pentru a nu se vinde celui d'âintâiu venit în cale-i pentru un fel de prostituție conjugală, și cari preferă a rămâne singure pe drumul vieței, presărat de spini.

Dar când bărbatul vrea să atingă în căsătorie, mulțumirea trebuințelor sale de dragoste, este și el legat de piedicele sociale. Trebue mai întâiu de toate, să-și pună următoarea întrebare: Poți tu să hrănești o femeie și mai în urmă câți-va copii, și poți să i hrănești așa, în cât greutatea grijilor, acei nimicitori ai fericirei tale, să nu te apese? Cu cât își înfățișează mai frumos căsătoria, cu cât își face o idee ideală de dênsa, cu atât este constrîns a nu lua de cât din pură și simplă dragoste pe o femeie care-l iubește pe el, și cu atât trebue să-și pue serios întrebarea de mai sus. A rĕspunde afirmativ la întrebarea, în condițiunile actuale ale industriei și proprietății, este de multe ori cu neputință și el preferă deci mai bucuros de a rămâne celibatar. Alții, mai puțin scrupuloși, se supun la considerații deosebite. Mii de bărbați tineri ai claselor de mijloc, nu ajung decât relativ târziu la o poziție neatârnată, în raport cu pretențiile lor, dar nu sunt în stare de a-și menține poziția înaintea unei femei decât în cazul când aceasta are o avere însemnată. Câte o dată un mare număr dintre acești tineri își fac, din aceea ce se chiamă «a-și menține rangul», în căsătorie,

www.dacoromanica.ro

o ideie care nu se învoească cu mijloacele lor: trebue atunci, din pricina educaţiei fundamental de falşe pe care am zugrăvit'o a celor mai multe femei, să se hotărască şi aci, la nişte cerinţi cari întrec cu mult puterile lor. Femeile bine crescute, avênd pretenţii cumpĕtate, nu vin cu mulţimea înaintea lor; acestea se depărtează şi nu se întâlnesc acolo unde puţin câte puţin există obiceiul de a-şi căuta o soţie. Femeile cari însă se întâlnesc cu dênşii, sunt adesea dintre acelea cari caută a atrage pe bărbaţi prin exteriorul lor, ascunzênd sub o strălucire falşă defectele lor personale şi mai ales situaţia lor materială, asupra cărora ele vor să facă o schimbare. Cu cât aceste dame vin la etatea în care, pentru a se mărita, trebue grabă, cu atât ele întrebuinţează mijloace de seducere de ori-ce fel. O femeie de acest soi, dacă reuşeşte a cuceri un bărbat, atunci ea este atât de obicinuită cu înfăţişarea, cu uşurinţele, cu mărunţişurile modei şi cu plăcerile costisitoare, încât vrea să regăsească toate acestea şi în căsătorie. Se deschide aci pentru bărbaţi o prăpastie aşa de adîncă încât mulţi dintre ei preferă a lăsa în pace floarea care înfloreşte la ţĕrm şi care nu poate fi culeasă decât cu riscul de a-şi rupe gâtul. Ei se duc înainte singuri şi-şi caută distracţii şi plăceri, păstrându-şi libertatea.

In clasele inferioare, cu mai puţină avere, cea mai mare parte din piedicile căsătoriei, provin din aceea că fetele tinere sunt silite de a îmbrăţişa, o meserie ca lucrătoare, ca vînzătoare, etc... pentru a

www.dacoromanica.ro

se putea întreține ele, și adesea și familĭea lor, în așa fel că nu le rĕmâne nicĭ timpul nicĭ prilejul de a învĕța cum se conduce o casă. Adesea încă chiar mama nu e în stare de a da fiicei sale, cu privire la gospodărie, educațĭea trebuincioasă, pentru că ea însăși este împovărată de lucrărĭ industriale, și în multe cazurĭ ĭe ocupată în afară de casă.

Numĕrul bărbaților carĭ pentru toate aceste motive nu se pot însura, crește într'o proporție îngrozitoare. Dacă observăm că după recensămêntul anuluĭ 1875, la o mie de bărbați între 18—20 anĭ, se socotește 1054 de femeĭ. și că se poate stabili că cel puțin 10 % din bărbați, rĕmân celibatarĭ, reĭese clar că la o sută de femeĭ, numaĭ 84 se pot gândi la căsătorie. Această proporție se arată și maĭ defavorabilă prin anumite localităț și pentru anumite poziț. Tocmaĭ bărbații cu situațiile bune se însoară în numĕr mic întâiŭ pentru că datoriile căsătorieĭ sunt prea marĭ și al doilea pentru că bărbații ce fac parte din această pătură, se distrează și-și mulțumesc plăcerile aĭurea. Pe de altă parte, proporția de care vorbim este cu deosebire dezastroasă pentru femeĭele din acele părț unde locuesc mulț străinĭ cu familiile lor, dar prea puținĭ tinerĭ. Prin aceste localităț numĕrul fetelor carĭ rĕmân nemăritate se ridică ușor până la 30 și 40 %. Lipsa candidaților de însurătoare lovește decĭ maĭ ales această categorie de fete, carĭ, prin educațĭea lor precum și prín poziția socială a părinților lor, sunt deprinse cu pretenț marĭ, dar carĭ nu pot

www.dacoromanica.ro

da pretendentului rîvnitor de avere alt-ceva de cât persoana lor, și carî nu sunt făcute pentru un bărbat de o situație inferioară, pentru care n'aŭ chiar de cât dispreț. Aceasta este cu deosebire adevĕrat pentru o mare parte din membrele acelor familiî carî trăiĕsc din lefurî marî, foarte respectabile din punctul de vedere social, dar carî sunt lipsite de resurse din puntul de vedere economic. Existența femeĭelor din această clasă este relativ cea maĭ tristă dintre existențele tovarășelor lor de suferință. Prejudițiile sociale le silesc de a se ținea departe de o mulțime de ocupațiĭ prin carî și-ar putea creia o soartă maĭ bună. In folosul acesteĭ clase de femeĭ, s'aŭ făcut de o bucată de vreme, toate sforțările de către asociațiunile pentru ridicarea munceĭ femeĭeștĭ, care se află sub patronagiul doamnelor din cea maĭ înaltă societate. Aceasta este însă o muncă de Sisif ca și aceea a societăților cooperative făcute după sistemul luĭ Schultze-Delitsch carî aŭ de scop a îmbunătăți soarta muncitorilor. Se dobîndește rezultate neînsemnate; iar dobîndirea de rezultate marî, este un lucru imposibil. Patronagiul celor marî maĭ are și un alt inconvenient, anume că exercitează o presiune morală care înăbușe imediat orĭ și ce aspirație la o schimbare fundamentală, și care nu tolerează cea maĭ mică îndoială despre dreptatea bazelor organizațieĭ noastre politice și sociale, toate ideile noĭ fiind puse în afară de lege ca crime de înaltă trădare. Muncitoriĭ aŭ scăpat foarte cu greŭ de sub tutela prietenilor lor, mariĭ boieri, femeĭele vor scăpa și

www.dacoromanica.ro

mai greŭ. Până în prezent asociaţiile acestea aŭ şi rĕmas la adăpostul orĭ-căror aşa zise tendinţĭ subversive: *Iată pentru ce ele n'aŭ nicĭ o însemnătate pentru adevĕrata emancipare a femeiĕĭ.*

E greŭ de stabilit cât e de mare numĕrul femeilĕlor carĭ din pricina împrejurărilor mai sus analizate, trebue să renunţe la viaţa conjugală. Există totuşĭ câte-va date statistice pe carĭ ne putem sprijini. In Scoţia pe la anul 1870, numĕrul femeilĕlor nemăritate de sub vîrsta de 20 de anĭ, era de 43 $^0/_0$ dintr'acela al femeilor de aceeaşĭ vîrstă şi se numĕraŭ 110 femeĭ la 100 de bărbaţĭ. In Anglia, se numĕra cu 1,407,228, mai multe femeĭ ca bărbaţĭ între 20—40 anĭ şi 359,969 de femeĭ nemăritate ce trecuseră de această vîrstă. La 100 femeĭ, eraŭ câte 42 nemăritate. Ce zic oare faţă de acest fapt, aceia carĭ în uşurinţă lor de a judeca, tăgăduesc femeilĕĭ dreptul de a aspira la o situaţie neatîrnată şi egală în drepturĭ cu aceea a bărbatuluĭ, trimiţênd-o la căsătorie şi la viaţa casnică? Dacă atâtea femeĭ rĕmân nemăritate, nu ele sunt de vină saŭ rea voinţa lor, şi cât priveşte aşa zisa fericire conjugală, noĭ am zugrăvit-o în deajuns.

Şi ce se întâmplă cu aceşte victime ale alcătuirĕĭ noastre sociale? Natura oropsită şi înăbuşită îşĭ întipăreşte rĕzbunarea chiar pe trăsăturile obrazuluĭ şi ale caracteruluĭ prin care aşa zisele feţe bătrâne saŭ holteĭ, se deosibesc de cele-l'alte fiinţe omeneştĭ în toate ţĕrile şi sub toate climatele. Ei sunt mărturia vie a înrîuririĕĭ puternice şi primej-

www.dacoromanica.ro

dioase pe care o exercită înăbușirea instinctului sexual. Fapt este că oameni foarte însemnați precum, Pascal, Newton și Rousseau, numai din această pricină, au suferit la bătrânețele lor de alterații crude ale facultăților morale și intelectuale. Ceea ce la femeie se numește nymfomanie, ca și numeroasele feluri de isterie, se trag de la aceași obârșie. Nu mai puțin în căsătorie, neplăcerea de a trăi cu un bărbat ne iubit, duce de asemenea la crize de isterie și pricinuește adeseori sterilitatea.

Aceasta este viața noastră conjugală de astăzi cu consecințele sale. Vedem deci că căsătoria, în timpul de față, e o instituție strîmt legată de alcătuirea socială existentă; ea trăește și moare odată cu această din urmă; și este cu neputință de a-i imprima în sînul societățeĭ de față niște ast-fel de modificări încât părțile sale rele să dispară. Toate studiile cari pornesc de la acest punct de vedere, n'au nici un sorț de isbândă. *Lumea burgheză nu poate nici să dea căsătorieĭ o formă satisfăcĕtoare, nici să facă cu putință satisfacerea acelora cari nu se însoară.*

Prostituția este o instituție socială necesară a lumeĭ burgheze.

Dacă căsătoria înfățișează una din părțile vieței sexuale a lumeĭ burgheze, prostituția înfățișează pe cea-l'altă. Ceą d'ânteiŭ este fața monetei, a doua este dosul. Când bărbatul nu-și găsește mulțumirea în căsătorie, atunci recurge de cele mai

www.dacoromanica.ro

multe ori la prostituție, și tot la aceasta mai recurge și acela care pentru un motiv saŭ altul, nu vrea să se însoare. Ast-fel că saŭ e vorba de aceia carĭ, cu saŭ fără voie, trăesc în celibat, saŭ de aceia cărora căsătoria nu le dă ceia-ce așteptaŭ, împrejurările le sunt nespuns de prielnice, pentru aĭ ajuta la mulțumirea instinctuluĭ lor sexual.

Bărbațiĭ din toate timpurile și din toate țările socotesc prostituția ca un privilegiŭ foarte firesc, pe care l'aŭ dobîndit «de drept». Și decĭ eĭ nu fac de cât să judece și să supravegheze cu maĭ multă rigoare și severitate, în această materie, pe toate femeĭele carĭ trăiesc în afară de lumea prostituțieĭ. Poate femeĭea să aĭbă întocmaĭ aceleașĭ instincte ca și bărbatul, și aceste instincte să se manifeste cu mult maĭ multă patimă în anumite epocĭ ale vieței, (în momentul menstruațieĭ), bărbatul nu se sinchisește. In virtutea situațieĭ sale precumpănitoare, el constrînge pe femeĭe de a-șĭ înăbuși energic instinctele eĭ cele maĭ pătimașe, și face ca considerația socială și căsătoria eĭ să depindă de castitatea eĭ.

Și maĭ ales celibatarul este maĭ favorizat. Natura a făcut ca numaĭ femeĭea să îndure urmările actuluĭ sexual; bărbatul, odată cu mulțumirea trebuințeĭ sale, nu are nicĭ neplăcere, nicĭ răspundere.

Această situație privilegiată față de femeĭe, a creiat în cursul civilizațieĭ, licența desfrânată care deosibește o parte mare de bărbațĭ în cerințele lor sexuale. Și pentru că așa cum am spus, o-

www.dacoromanica.ro

sută de cauze pentru una se opun la mulțumirea simțurilor sub formă legitimă saŭ nu o îngâduie în destul, urmează de aci că provocarea e împinsă până la bestialitate.

Prostituțiea devine o instituție socială necesară, întocmaĭ ca poliției, armata permanentă, biserica, patronatul, etc..... Și aci nu e nimic exagerat, și-vom dovedi cu prisos dreptatea acesteĭ susțineri.

Am arătat deja cum ceĭ vechĭ, în Grecia ca și în Roma, îșĭ înfățișaŭ prostituțiea; o țineaŭ ca necesară și o organizară în numele statuluĭ. De asemenea am maĭ arătat carĭ aŭ fost în această privință felul de a vedea al evuluĭ-mediŭ creștin. Sf. Augustin el însușĭ, cel maĭ ilustru apărător al creștinismuluĭ după sf. Pavel, predicând mereŭ ascetismul, nu se putea împedica de a striga: «Dacă perzecutațĭ pe fetele publice, violența patimilor va distruge totul în culmea eĭ». Consiliul provincial al cleruluĭ, ținut la Milan în 1665 s'a exprimat și el, în acelașĭ feĭ.

Să vedem acum ce zic modernĭĭ.

D-rul F. S. Hügel zice, în lucrarea sa «Istoria, statistica și reglementarea prostituțieĭ din Viena» «Progresul civilizațieĭ va ascunde de sigur prostituțiea subt forme maĭ plăcute, dar numaĭ odată cu sfârșitul lumeĭ, ea va dispare de pe fața globuluĭ pământesc». Fără îndoială, e mult de spus, dar e sigur că acela care nu-șĭ dă osteneala de a înainta cu gândurile dincolo de forma burgheză a societățeĭ, acela care nu știe ce revoluție va trebui să întreprindă aceasta asupra eĭ însăși pentru

www.dacoromanica.ro

a ajunge la o situație socială sănătoasă și firească, trebue bine înțeles să se învoiască cu d-rul Hügel.

D-rul Wichern, sincerul și renumitul director al stabilimentului Ranhe-Hans [1]) din Hamburg, de acord cu d-rul Pathon, din Lyon, D-rul William Tait din Edimburg și D-rul Parent-Duchâtelet din Paris, renumit pentru cercetările sale asupra prostituției și asupra bólelor sexuale, susține din partea-i: «Prostituția este cu neputință de nimicit pentru că e strîns legată de așezămintele sociale», și toți în unanimitate, cer o reglementare administrativă. La modificarea așezămintelor sociale dacă ele sunt cu adevărat cauzele prostituției, nici unul nu s'a gândit, pentru că lipsa de studii economice și prejudițiile educației lor îi fac să considere o astfel de reformă ca imposibilă. Revista «*Săptămâna medicală* din Viena», anul 1863, No. 35, pune întrebarea următoare: Ce altă cale rămâne celibatarilor numeroși, de voie saŭ de nevoie, pentru mulțumirea trebuințelor lor firești, de cât fructul oprit al lui Venus Pandemos?» și conchide că, «dacă deci prostituția este necesară, ea are în acelaș timp dreptul de a se bucura de ocrotirea și favorizarea statului«. D-rul Hügel, în lucrarea sa citată mai sus, e perfect de acord cu acest fel de a vedea.

D-rul J. Kühn. medicul poliției din Lipsca, zice în lucrarea sa «Prostituția veaculuĭ al XIX-lea, din punctul de vedere al poliției sanitare»: «Pro-

1) Numele unei case de educație corecțională din Hamburg.

www.dacoromanica.ro

stituţiea nu e numaĭ un rĕŭ care trebue îndurat, dar şi un rĕŭ necesar, căcĭ fereşte pe femeĭ de infidelitate (pe care numaĭ bărbaţiĭ aŭ dreptul de a o săvârşi), apără virtutea (negreşit pe aceea a femeĭelor, căcĭ bărbaţiĭ n'aŭ nevoie de ea) împotriva atentatelor (*sic*) şi prin urmare în contra cădereĭ». Şi în aste cuvinte ale D-ruluĭ Kühn, este caracterizat sub forma sa cea maĭ puţin ascunsă, egoismul scârbos al bărbatuluĭ. Acesta este punctul de vedere corect al unuĭ doctor de poliţie care se jertfeşte pentru supraveghierea prostituţieĭ cu scopul de a păzi pe semeniĭ sĕĭ de boale neplăcute....

Şi n'aveam dreptate, când zicĕam: că prostituţiea este astăzĭ un aşezămênt social necesar, ca şi poliţia, armata permanentă, biserica, patronatul, etc.....?

In imperiul german, prostituţiea nu este, ca în Franţa, îngăduită, organizată şi supraveghiată în mod legal, ci pur şi simplu tolerată. Casele publice oficiale aŭ fost desfiinţate, acolo unde existaŭ, printr'o hotărîre a consiliuluĭ federal. In urma acesteĭ hotărîrĭ, s'aŭ adresat Reichstaguluĭ, de la 1875—1880, numeroase petiţiĭ prin carĭ era rugat de a permite din noŭ deschiderea caselor publice, pentru că viciul, ajuns clandestin, devenea cu mult maĭ desfrânat, şi urma de aci o creştere înspăimêntătoare a boalelor sifilitice. O comisiune a Reichstaguluĭ, numită pentru a studia chestia, şi pentru care era nevoie de maĭ mulţĭ doctorĭ, a conchis că petiţiunile trebue trimise cancelaruluĭ Imperiuluĭ, rugându-l a le lua

www.dacoromanica.ro

în considerație, căci interzicerea caselor publice va avea urmările cele mai periculoase pentru morala și sănătatea societăței, și în parte pentru vieața de familie.

Aceste pilde sunt de ajuns. Ele arată că înăbușirea prostituției este pentru societatea de azi, încă un Sphinx, a căror enigme nu le poate deslega; societatea găsește de absolută nevoe de a o tolera și a o supraveghia în mod administrativ, pentru a înlătura niște rele și mai mari. Societatea noastră, așa de mândră de «moralitatea», «religiozitatea», civilizația și cultura sa intelectuală, trebue deci să îndure ca neorânduiala și corupția să-i nimicească corpul ca o otravă lentă. Dar mai reiese și alt-ceva din toate acestea. *Statul creștin declară oficial că forma actuală a căsătorieĭ nu este satisfăcĕtoare, și că bărbatul are dreptul de a recurge la mulțumirea nelegală a instinctuluĭ sĕŭ sexual.* Femeĭea nemăritată nu e socotită, de către acelaș stat, ca ființă sexuală, de cât numai atunci când se vinde patimelor nelegitime ale celui-l'alt sex, adică când devine o prostituată. Și această supraveghiere, acest control al prostituției, exercitate în fel de fel de chipuri de către organele Statului, nu se aplică bărbatului, ceea ce ar fi cu toate acestea absolut firesc dacă controlul medico-polițienesc ar trebui să aibă un înțeles și rezultate, cât de neînsemnate ar fi acestea, — dar ele nu lovesc decât pe femeĭe. Deci nu se poate nici măcar să invoci ca un fapt de dreptate, la sprijinul acestor măsuri aplicarea egală a legeĭ, celor două sexe.

www.dacoromanica.ro

Această protejare a bărbatului în contra femeiei de către stat, stabilește adevărata natură a raporturilor lor. S'ar zice că bărbații alcătuesc sexul mai slab, și femeiele pe cel mai tare, că femeiea este seducătoarea, și că bărbatul, sărmanul bărbat slab, este victima femeiei. Legenda seducerei între Adam și Eva în raiul pământesc, continuă în felul nostru de a vedea și în legile noastre, și dă dreptate creștinismului: «Femeiea este marea corupătoare, vasul de alegere al păcatului» și bărbații n'aŭ rușine de a se înfățișa ca niște sirĭ așa de triștĭ!

Ideiea societății că Statul trebue să supravegheze prostituțiea pentru a păzi pe bărbat de multe bolĭ, face de sigur să se nască în acest din urmă, credința că de aci înainte este la adăpostul molipsireĭ, și această credință încurajează prostituțiea la cel mai înalt grad. Dovada reiese din faptul că pretutindenĭ unde poliția a intervenit cu cea mai aspră rigoare în potriva prostituatelor neînscrise, cifra boalelor sifilitice a crescut destul de însemnat, din pricina bărbaților carĭ deveneaŭ mai ușuratecĭ și mai puțin îngrijațĭ.

Credem că nicĭ un om cu vederĭ limpezĭ, nu s'ar îndoi că nicĭ crearea locurilor de prostituție (case de toleranță, bordeluri) controlate de poliție, nicĭ vizitele organizate de dênsa, nicĭ înspecția medicală, nu sunt în stare de a da ceă mai mică garanție în potriva contagiuneĭ. Mai întâiŭ, natura acestor bolĭ este de multe orĭ de așa fel în cât nu se lasă a fi descoperite nicĭ așa de ușor, nicĭ așa de iute; în sfârșit ele ar cere — dacă ar fi într'a-

www.dacoromanica.ro

devĕr sigur descoperite — vizite reînoite de maĭ multe orĭ pe zi. Dar această din urmă mĕsură este cu desăvêrșire inaplicabilă din pricina numĕruluĭ mare al femeĭelor în chestie, și cu privire la cheltuielele cele marĭ. Acolo unde trebue să se «expedieze» într'un ceas 50 saŭ 60 de prostituate, vizita nu maĭ este decât o simplă farsă și cifra uneia saŭ a douĕ vizite pe sĕptămână, sunt de asemenea de o insuficiență desăvêrșită. In fine, rezultatele acesteĭ mĕsurĭ se nimicesc prin faptul că bărbatul care poartă boala de la o femeĭe la alta, nu este de fel împovărat. O prostituată care e vizitată și recunoscută ca sănătoasă, va fi murdărită cu un ceas maĭ târziŭ de către un bărbat atins de o boală veneriană și va comunica germenul molipsireĭ, până la a doua visită saŭ până îșĭ cunoaște ea însășĭ boala, uneĭ serĭĭ întregĭ de alțĭ vizitatorĭ. Controlul este decĭ nu numaĭ iluzoriŭ, dar se maĭ iscă faptul că aceste vizite, executate prin ordin, de către medicĭ, în loc de a fi făcute de către matroane, lovește pudoarea în ceea ce are maĭ intim și sfârșește prin a o distruge în întregime. Pe lângă aceasta, prostituatele întrebuințează toate mijloacele pentru a scăpa de acest control. Un alt rezultat al acestor mĕsurĭ polițienești este, că le vine foarte greŭ, și le e chiar cu neputință fetelor perdute de a se reîntoarce la o muncă cinstită. O femeĭe căzută sub controlul poliției, este perdută pentru societate; de cele maĭ multe orĭ, ĭea piere în mod mizerabil în câțĭ-va anĭ.

Anglia procură o pildă ĭzbitoare de puținŭl

www.dacoromanica.ro

folos al controlului medico-poliţienesc. Se stabilise în 1866 o lege specială asupra locurilor unde trupele pământeşti şi maritime ţineaŭ garnisoană. Eĭ bine, pe câtă vreme, între 1860 şi 1866, când această lege nu era încă în vigoare, cazurile de «sifilis uşor» căzuseră de la 32,68 % la 24,73 %, după şease aniĭ aĭ aplicăreĭ sale, în 1872, cifra bolnavilor era încă de 24,26 %, adică de-abia eu $^1/_2$ % maĭ puţin decât în 1866. Dar media acestor şease aniĭ era superioară cu $^1/_{16}$ % aceleia din 1866.

Atunci la 1873, o comisiune de anchetă special numită pentru a studia efectele legeĭ, conchise în unanimitate, următorul lucru: «Că vizitarea periodică a femeĭelor carĭ întreţineaŭ de obiceiŭ relaţiĭ sexuale cu personalul armateĭ şi al floteĭ, nu avu ca rezultat de a aduce cea maĭ mică descreştere a cazurilor de boală», şi comisiunea recomandase desfiinţarea vizitelor periodice.

Dar această lege de vizită avu asupra femeĭelor carĭ îĭ fuseseră supuse un efect cu totul alt-fel decât asupra trupelor. In 1866 între 1000 de prostituate, eraŭ 121 cazurĭ de boală; în 1868, când legea funcţionase deja de doĭ aniĭ, eraŭ 202 de cazurĭ; apoĭ începură a descreşte puţin câte puţin, dar în 1874 întrecură încă cu 16. numĕrul cazurilor constatate în 1866. Cazurile de moarte printre prostituate se îmulţiră, sub imperiul legeĭ, într'un chip cu totul îngrozitor. In 1865, cazurile de moarte eraŭ de 9,8 la 1000; în 1874 atinseseră cifra de 23. Când, către 1370, guvernul englez proiectă de a întinde legea viziteĭ în toate

www.dacoromanica.ro

orașele regatului, și 'n regatul englez, în lumea femeilor se ridicase o tempestă de indignare. Legea «habeas corpus», acea lege fundamentală care protege pe cetățeanul englez în potriva veleităților poliției, era să fie, se zice, pierdută pentru femei; ori care agent de poliție, brutal, rĕsbunător, saŭ împins de alte motive rele, avea dreptul de a aresta pe femeea cea mai cinstită, dacă îi trecea prin cap că era o prostituată, pe câtă vreme din potrivă licența bărbătească ar continua de a nu fi neliniștită și ar fi chiar apărată și întreținută de lege.

Cu tóte că lupta întreprinsă de femeile engleze în favórea concediărei lor, le expuse cu ușurință interpretațiunilor și comentariilor desprețuitoare ate părțeĭ mărginite a compatrioatelor lor, ele nu se lăsaŭ a fi întoarse de a se apăra cu ultima energie în potriva adoptăreĭ acesteĭ legĭ murdăritoare a sexuluĭ lor. Bărbațĭ și femeĭ discutară «pentru» și «contra» în articole de ziare și în broșurĭ, chestia fu adusă înaintea Parlamentuluĭ și în sfîrșit se împedica oare-șĭ cum respândirea legeĭ. Poliția germană are pretutindenĭ puterĭ de felul acesta; câte-va fapte întâmplate la Lipsca, la Berlin și aiurea, și aduse la cunoștință publică, arată că abuzurĭ saŭ «neînțelegerĭ» se întâmplă ușor în exercițiul acestor puterĭ, dar la noĭ nu se aude vorbind de o opunere energică în potriva unor ast-fel de nedreptățĭ.—D-na Guillaume-Schack, cu privire la «mĕsurile de apĕrare» întrebuințate de către stat în favoarea bărbaților, zice cu mare dreptate: «La ce bun să învĕțăm pe fiiĭ noștri a

www.dacoromanica.ro

respecta virtutea și moravurile, când statul declară nemurirea unuĭ lucru necesar, când acelașĭ stat procură tînĕruluĭ, înainte chiar de a fi atins maturitatea sa intelectuală, pentru a-ĭ servi de jucărie a patimilor sale, pe femeĭa stampilată de către autoritate ca o marfă.» ?

Bărbatul atins de o boală venerică, statul nu se sinchisește dacă acesta, în lubricitatea sa, molipsește pe o mulțime dintre aceste sărmane ființe, carĭ, —aceasta fie zis în cinstea femeĭelor—nu exercitează de cele maĭ multe orĭ, rușinoasa lor meserie decât sub constrângerea mizerieĭ, saŭ în urma seducereĭ lor. Dar, nenorocită e femeĭea bolnavă care nu se supune îndată uneĭ vizite medicale și unuĭ tratament. Orașele de garnizoană de universităţĭ, etc.... cu îngrămădirile lor de bărbaţĭ plinĭ de vigoare și sănătate, sunt focarele cele maĭ însemnate ale prostituțieĭ și ale boalelor periculoase ce decurg dintr'însa, bolĭ carĭ, transportate fiind de acolo până în colțurile cele maĭ depărtate ale țĕreĭ, respândesc pretutindenĭ corupția. Tot așa se întâmplă și cu orașele maritime. «Pentru a-ţĭ ispăși păcatul, veĭ fi lovit în scoborîtoriĭ tĕĭ până la a treia și a patra generație». Această bucată din Biblie se aplică în toată puterea cuvêntuluĭ, păcătosuluĭ lovit de o bolĭ venerică. Dintre toate otrăvurile, virusul sifilitic este cel maĭ tenace și prin urmare cel maĭ greŭ de stârpit. Mulţĭ anĭ după vindecarea uneĭ ast-fel de boale, când acela care a suferit se crede cu desăvêrșire scăpat și orĭ-ce urmă dispărută, urmările se manifestă adesea în căsătorie,

www.dacoromanica.ro

la femeĭe saŭ la noiĭ-născuțĭ [1]). O parte dintre orbiĭ din naștere îșĭ datoresc nenorocirea, păcatuluĭ patern ale căruĭ urmărĭ s'aŭ transmis maĭ întâĭ asupra femeĭeĭ, și de la aceasta asupra noului-născut; un mare numĕr de copiĭ idioțĭ saŭ tâmpițĭ, datoresc defectele lor acelorașĭ cauze, și epoca noastră este în stare să citeze multe pilde de nenorocirile ce le poate pricinui la vaccinare, cea maĭ mică picătură de sânge sifilitizat.

Prilejurile, de a se deda păcatuluĭ, se înmulțesc în raport direct cu proporția în care bărbațiĭ, de voie saŭ de nevoie celibatarĭ, căută a-șĭ mulțumi instinctul lor firesc prin bestialitate. Beneficiile cele marĭ carĭ reies din toate întreprinderile întemeiate pe imoralitate, hotărăsc pe mulțĭ oamenĭ de afacerĭ puțin scrupuloșĭ, să atragă și să reție clientela prin întrebuințarea tuturor șiretlicurilor cu putință. Se ține socoteală, după rangul și situația clientuluĭ, de toate cerințele sale; se profită de toate resursele de execuție, de toate meșteșugurile materiale. Dacă câte-va din aceste «case publice» ale orașelor noastre marĭ, ar putea să destăinuiască secretele lor, am vedea că pensionarele lor, deși în mare parte de origine josnică, fără învĕțătură nicĭ educație, știind de abia să se iscălească, dar în schimb înzestrate cu calităților trupești strălucite, se bucură de prieteniile cele maĭ intime ale somităților sociale, ale bărbaților ceĭ maĭ inteligenți și

1) In 1875, 14% din copiiĭ bolnavĭ căutați în spitalele din Anglia, suferiaŭ de boale venerice ereditare. In Londra, la 190 de decese masculine, unul este datorit acestor bolĭ; în toată Anglia, 1 la 159; în spitalele franceze, 1 la 160,5.

www.dacoromanica.ro

celor mai bine educaţi. Am vedea intrând şi eşind miniştri, militari de cel mai înalt grad, consilieri intimi, deputaţi, magistraţi. etc.... amestecaţi cu reprezentanţii aristocraţiei din naştere, ai finanţei, comerţului şi industriei. Am găsi acolo bărbaţi cari, în timpul zilei şi în societate, pozează cu seriozitate şi plini de demnitate, sub titlul de «reprezentanţi şi păzitori ai ordinei, moralei, căsătoriei şi ai familiei», şi cari sunt puşi în capul stabilimentelor de bine-facere creştină şi al societăţilor pentru «înăbuşirea prostituţiei». Societatea noastră burgheză seamănă unei societăţi de carnaval în care unul caută a înşela pe cel-l'alt, a-l mistifica, în care fie-cine se înveleşte cu demnitate, să se dea cu atât mai puţin frâu, capriciilor şi patimelor sale. Şi prin aceasta, pe din afară, totul respiră morala, religia, bunele moravuri. Numĕrul augurilor creşte zi cu zi.

Oferta femeiei ca unealtă de plăcere cresce mult mai repede de cât cererea. Condiţiile sociale din ce în ce mai rele, mizeria, seducerea, râvna la o viaţă, în aparenţă, liberă şi strălucitoare, procură candidate din toate clasele societăţei. Un roman al lui Hans Wachenhausen, zugrăveşte în mod foarte caracteristic sub raportul acesta situaţia capitalei imperiului german [1]). Autorul se explică în modul următor asupra scopului romanului sĕu: «Cartea mea vorbeşte mai ales de mucenicii sexului femeiesc şi de înjosirea crescătoare a acestuia din pricina condiţiunilor anormale ale vieţei noastre

1) «Was die Strasse verschlingt». («Victimele străzei»), roman social în 3 volume. A. Hofmann et C-nie, Berlin.

www.dacoromanica.ro

socîeale și burgheze, din pricina chiar a proprieĭ sale greșelĭ, a educaţieĭ sale părăsite, a trebuinţeĭ de lux și a ușurinţeĭ crescătoare ce aŭ femeĭele de a se oferi pe tîrgul vieţeĭ. Ea vorbește de disproporţia lor numerică care se mărește din zi în zi, lăsând maĭ puţină nădejde acelora carĭ se nasc și maĭ puţine mijloace acelora carĭ cresc.... Am arătat întru cât-va cum ministerul public adună toate împrejurările vieţeĭ ale unuĭ criminal, pentru a deduce dintr'ênsele toată vinovăţia sa. Decĭ dacă prin «roman» se înţelege un lucru născocit, o minciună nepedepsită, atuncĭ ceea-ce urmează, nu este, în felul acesta, un roman, ci o icoană a vieţeĭ, adevĕrată și neînfrumusețată». De alt-fel, nu staŭ lucrurile în Berlin nicĭ maĭ bine nicĭ maĭ rĕŭ decât în cele-l'alte orașe marĭ. Nu cum-va or sta ele maĭ bine în Petersburg, Roma catolică, Berlinul germano-creștin, Parisul-păgân, Londra puritană saŭ Viena chefuindă, care seamĕnă maĭ mult cu vechiul Babilon? Este foarte greŭ de a afla vre-o deosebire. Aceleașĭ condiţiĭ sociale produc efecte aseměnătoare. «Prostituţia îșĭ are legile sale scrise și obiceiurile sale, resursele eĭ particulare, locurile eĭ de recrutare, de la cel maĭ sărăcăcios bordeiŭ, până la cel maĭ măreţ palat; nenumĕratele eĭ grade, de la cele maĭ neînsemnate, până la cele maĭ rafinate și maĭ culte; ea îșĭ are petrecerile eĭ speciale și locurile eĭ de întruniri publice; îșĭ are în sfîrșit poliţia sa, spitalele sale, închisorile și literatura eĭ» [1]).

1) Dr. Elisabeth Blackwell: «The moral education».

www.dacoromanica.ro

In aceste condiţiĭ negoţul cu carne femeĭească a luat proporţiĭ enorme. El e practicat pe scara cea maĭ întinsă, şi în chipul cel maĭ bine organizat, scăpând din vedere poliţieĭ, în sînul chiar al civilizaţieĭ şi al cultureĭ intelectuale. O armată de samsarĭ, agenţĭ, comisionarĭ de ambele sexe tratează acestfel de afaceriĭ cu acelaşĭ sânge rece cu care ar trata oriĭ-ce altă afacere de negoţ. Se falsifică documente de identitate; se stabilesc certificate carĭ daŭ o descriere esactă a fie-căreĭ individe, şi carĭ se daŭ în mâna comisionarilor pentru a le servi drept referinţe pe lângă cumpĕrătorĭ. Preţul se stabileşte, ca pentru oriĭ-ce altă marfă, după calitate; diferitele categoriĭ sunt asortate după gustul şi cerinţele clienteleĭ, şi expediate ast-fel în toate oraşele şi în toate ţĕrile. Aceştia se feresc pe cât pot de urmăririle şi pândirea poliţieĭ prin mijloacele cele maĭ subtile, dar se întâmplă de multe oriĭ că se servesc de sume marĭ pentru a închide ochiĭ păzitorilor legeĭ. Maĭ multe cazurĭ de acest fel aŭ fost constatate cu deosebire în Paris.

Germania, cu deosebire, se bucură de renumele că aprovizionează cu femeĭ, o jumĕtate de lume. Trebuinţa emigraţieĭ, înăscută la oriĭ-ce german, pare a însufleţi şi o parte a femeĭelor ţĕreĭ noastre, în aşa chip în cât, maĭ mult de cât acele ale oriĭ-cărui popor, ele procură contingentul lor la aprovizionarea prostituţieĭ internaţionale. Tot femeĭele germane populează haremurile Turcieĭ ca şi casele publice din centrul Siberieĭ şi din Bombay, din Singapuri şi din New-York. Autorul căr-

www.dacoromanica.ro

ţeĭ de călătoriĭ «Din Japonia în Germania prin Siberia», W. Joest, se exprimă în următoriĭ termenĭ asupra negoţuluĭ care se face cu fetele germane: «Se strigă adesea în Germania noastră morală, în potriva negoţuluĭ de robĭ pe care-l face câte-un rege negru al Africeĭ de apus saŭ în potriva situaţieĭ din Cuba saŭ în Brazilia; ar fi maĭ bine de a-şĭ reamînti istoria firuluĭ de paie şi a bărneĭ, căcĭ nu este ţară unde să se trateze robul alb cum se întâmplă în Germania şi 'n Austria; nu este ţară care să exporte maĭ mult din aceste mărfurĭ viĭ. Este uşor de a urmări exact drumul pe care-l apucă aceste fete. La Hamburg, sunt imbarcate pentru America de Sud; Bahia, Rio-de-Janeiro îşĭ apucă partea lor, dar cel maĭ gros din loturĭ este destinat pentru Montevideo şi Buenos-Ayres, pe câtă vreme o sumă slabă pleacă până la Valparezo, prin strîmtoarea Magellan. Un alt curent este îndreptat saŭ prin Anglia, saŭ pe cale directă către America de Nord, unde nu poate, în tot cazul, să se lupte de cât foarte greŭ cu productele indigene, şi de unde se despărţesc, îndreptându-se saŭ către Noul-Orleans şi Texas, coborînd pe Mississipi, saŭ către apus şi California. De acolo înaintează pe coasta până la Panama, pe când Cuba, Indiile de apus şi Mexicul sunt aprovizionate de către Nouvelle-Orléans. Sub numele de «ţigăncĭ» nişte alte turme de fete germane sunt exportate prin Alpĭ în Italia şi de acolo maĭ la Sud, în Alexandria, Suez, Bombay, Calcutta, până la Singapur şi chiar până la Hong-Kong şi Shangaĭ. Indiile olandeze, Asia răsăriteană şi maĭ

www.dacoromanica.ro

ales Japonia, sunt târguri rele, pentru că Olanda nu tolerează în coloniile sale fete albe de felul acesta și pentru că în Japonia fetele țărei sunt prea frumoase și prea eftine de târguit. Concurența americană prin San Francisco contribuie tot ca mai sus de a îngreuia afacerile pe coasta aceasta. Rusia își procură marfă în Prusia orientală, în Pomerania și în provincia Posen. Cea dintâi stație este de obiceiu Riga. Aci se strîng negustorii din Petersburg și din Moscova, pentru a-și expedia mărfurile în cătimi mari către Nijni-Novgorod până dincolo de Ural, către Irbit și Krestofsky, până chiar și în centrul Siberiei. Așa de pildă, am găsit o fată germană vîndută în așa chip la Tschita. Acest mare negoț este perfect organizat, are ca mijlocitori, agenți și călători și dacă într'o zi ministrul afacerilor străine al Imperiului german ar cere cu privire la aceasta informații la consulii săi, el ar putea să scoată la lumină nisce tablouri statistice foarte interesante».

Niște plângeri de același fel venite din alte părți, hotărîră Reichstagul german, în sesiunea sa din 1882—1883, a invita pe cancelarul imperiului de a se uni cu propunerile Olandei, pentru a stinge și înăbuși acest negoț scârbos. Din mii de motive, urmarea acestor măsuri este foarte îndoielnic.

In ceea-ce privește numĕrul prostituatelor, este foarte greŭ de-al considera, chiar aproximativ. Poliția este în stare de a stabili aproape cifra femeilor a căror industrie de seamă este prostituția, dar îi este cu neputință de a o face, din pricina că un număr mult mai mare nu exer-

www.dacoromanica.ro

sează prostituția de cât ca meserie accesorie. Oricum însă, cifrele aproximative cunoscute, sunt înspăimântătoare. După Oettingen, numĕrul prostituatelor din Londra era deja stabilit prin 80,000 în anul 1869. La Paris, cifra femeĭelor controlate de poliție nu e decât de 4000, dar acela al prostituatelor se ridică la 60,000, și după alți autorĭ chiar la 100,000. La Berlin se socotesc în timpul de față 2800 femeĭ înscrise, dar după Oettingen, deja pe la 1871, eraŭ 15,065, cunoscute saŭ nu de poliție ca prostituate. Și cum în singurul an 1876, se procedase la 16.198 de arestărĭ pentru abatere de la regulamentele asupra poliției moravurilor, se poate deduce de aci că aceia carĭ prețuiesc, la 25 saŭ 30,000 numĕrul prostituatelor berlineze, nu se înșeală și nu exagerează câtuși de puțin. La Hamburg, în 1860 se numĕra o fată publică pentru 9 femeĭ în vrîstă de maĭ mult de 15 anĭ, și la Lipsca, în aceiași epocă, eraŭ 564 de femeĭ înscrise, dar se urca la 2000 numĕrul acelora carĭ trăiaŭ esențial și esclusiv din desfrăŭ. Și acest numĕr a crescut considerabil în interval. Cum se vede, sunt armate întregĭ de femeĭ carĭ socotesc prostituția ca un mijloc de traiŭ, și de aci putem conchide asupra numĕruluĭ prăzilor carĭ cad jertfă boaleĭ și morțeĭ.

Pe de altă parte, ceea-ce sporește în chip unic, pentru fie-care perioadă decenală, numĕrul prostituatelor în orașele marĭ și în regiunile industriale, sunt crizele economice carĭ bântuĭe pe acolo. Cu concentrarea industrieĭ, adică cu dezvoltarea și perfecționarea mașinismuluĭ, s'a afirmat în mod

www.dacoromanica.ro

cu atât mai limpede, tendința sistemului de producție capitalist, de a parăsi pe muncitorii adulți și de a întrebuința în locul lor femei, ca și copii saŭ pe adolescenți. Așa se întâmplă că în Anglia, în 1861, pentru a nu cita decât un singur exemplu, cifra femeilor întrebuințate ca lucrătoare în industriile supuse la legea asupra manufacturelor, era de 308,278 contra 467,261 de bărbați. Dar în 1868, epocă în care numĕrul total al lucrătorilor acestor industrii se urcase la 857,964 cifra femeilor ocupate era de 525,154, acela al bărbaților numai de 332,810. «Brațele» femeiești sporiseră deci în spațiul de șapte ani cu cifra colosală de 216,881; «Brațele» bărbătești descrescuseră cu 134,551. Apoi urmară crizele, așa că deveniseră o necesitate în lumea burgheză, și cea mai mare parte a femeilor rĕmase fără lucru, căutară scăparea lor în prostituție. Odată căzute ast-fel, ele fură perdute, în cea mai mare parte. După o scrisoare adresată de către prefectul de poliție cu numele de Bolton, unui inspector de fabrică în 31 Octombre 1865, cifra tinerelor prostituate a încercat din pricina crizei bumbăcăriei engleze cauzată prin rezbelul de sciziune, o creștere mult mai puternică decât în cei 25 de ani precedenți [1])

In ceea-ce privește efectele dezastroase ale boalelor sexuale, să amintim numai că 'n Englitera, de la 1857 la 1865, este dovedit, că cauzară moartea la mai mult de 12,000 de indivizi, printre cari nu se găseaŭ mai puțin de 69 $^0/_0$ de copii mai mici de un an cari periră pradă infec-

1) Karl Marx: «Das Kapital», vol. I, 2-a ediție, pagina 480.

www.dacoromanica.ro

țiilor paterne. Din această epocă, S. Holland prețuia la 1,652,000, cifra persoanelor molipsite anual în regatul Britaniei.

Doctorul parizian Parent-Duchâtelet a făcut o statistică interesantă, asupra 5000 de fete publice, a pricinelor pe cari le provoacă mai ales femeile în prostituție. Printre aceste 5000, erau 1440 cari exercitau această meserie din pricina mizeriei și a lipsei de resurse; 1250 erau fără părinți și mijloace de trai, adică tot în mizerie; 80 s'au prostituat pentru a hrăni pe părinții lor, săraci și bătrâni; 1400 erau amante părăsite de întreținătorii lor; 400 erau fete seduse și trimise la Paris de către ofițeri și soldați; 280 erau părăsite în timpul sarcinei de către amanții lor. Aceste cifre și categorii spun destul; își au limbagiul lor semnificativ.

Să ne înfățișăm numai salariul mizerabil care se retribue celei mai mari părți a lucrătoarelor, salariu care nu le îngădue de a trăi și care îi împinge a căuta mijloace accesorii în prostituție. Și sunt cu toate astea antreprenori destul de infami pentru a lua acest argument ca scuză a salariului cumpătat. Și sutimi de mii de cusătorese, croitorese, modiste, lucrătoare de fabrică, se găsesc în acest caz. Nu este rar că patronii și impiegații lor, negustorii, șefii de uzină, proprietarii, etc....., cari țin femei ca lucrătoare sau servitoare, consideră ca un fel de privilegiu faptul de a le întrebuința pentru propriele lor plăceri. Așa numitul «jus primae noctis» al seniorilor feudali din evul-mediu, se menține și astăzi sub o altă

www.dacoromanica.ro

formă. Fiiĭ «claselor noastre dirigente» consideră ca un drept propriŭ lor, în cea maĭ mare parte, de a seduce pe fetele din popor, și de a le putea da în urmă cu piciorul. Fetele din popor, pline de încredere, neștiind nimic din viață, fără experiență, lipsite de cele maĭ multe orĭ de prietenĭ și de bucurie, cad cât se poate de ușor prada uneĭ seduceri care în ochiĭ lor se înfățișează sub o formă strălucitoare și plină de mângâiere. Desiluzia, durerea și în urmă crima, iată carĭ îĭ sunt urmările. Și maĭ ales acestor pricinĭ trebue să atribuim sinuciderile femeĭlor și infanticidele. Numeroasele procese de infanticide procură un tabloŭ întunecos, plin de învețăturĭ. Femeĭea sedusă, în chip laș părăsită, aruncată fără ajutor în desperare și 'n rușine, se perde cu totul, omoară fructul dragosteĭ sale, este urmărită înaintea justițieĭ, osândită la închisoare sau la moarte. Bărbatul lipsit de conștiință, autorul moral al crimeĭ, adevĕratul ucigaș, scapă nepedepsit, se căsătorește poate puțin după aceea cu o fată de familie «onestă și cum se cade», și devine un bărbat așezat, credincios și onorat. Mulțĭ sunt pe care 'ĭ vezĭ încărcațĭ cu onoruri și demnități, pe câtă vreme înainte și-aŭ pătat în chip așa de murdar onoarea și conștiința. Dacă și femeĭele ar putea spune o vorbă la stabilirea legilor, multe schimbărĭ ar fi făcute în această stare de lucrurĭ.

Legea franceză, cum am arătat deja, procedează în chipul cel maĭ barbar, interzicênd căutarea tatălui dar creând în schimb orfelinatele. Decretul Convențiuneĭ dat în privința aceasta în 28 Iunie.

www.dacoromanica.ro

1793, zice: «Națiunea se însărcinează cu educația fizică și morală a copiilor perduți. Pe de altă parte, vor fi caracterizați sub unicul nume de orfani. Nici o altă calificație nu va fi îngăduită». Aceasta era comod pentru bărbați, pentru că nimic nu-i mai compromitea nici înaintea publicului, nici înaintea femeilor lor. Se stabilise, în consecință, în tóte provinciile țĕreĭ, case de orfani și de copii părăsiți. Cifra celor două categorii se ridicase în 1833 la 130.945 de copii, printre cari se numĕra o zecime de copii legitimi. Dar, pentru-că acești copii nu primesc îngrijiri în parte devotate, mortalitatea lor este fórte mare. Muriră deja la această epocă 50 %, măcar și jumĕtate, în etate de un an; până la vîrsta de 12 ani, muriră 78 %, așa în cât printre 100 din ei, 22 numai ajungeau la vîrsta de 12 ani.

Tot așa staŭ lucrurile în Austria și în Italia, unde societatea, în «umanitatea» sa, a fondat și dênsa acele stabilimente de infanticide. «Aci se omoară copiii»: aceasta este expresia bine potrivită, pe care un monarch, se zice, a recomandat'o pentru orfelinate. Istoria nu zice că acest bărbat ar fi căutat a descreste omorul cu duiumul al acestor ființe mici, poruncind pentru ei îngrijiri mai bune și o protecție mult mai luminată. In Prusia, unde nu sunt case pentru copii părăsiți, muriră în 1860, în vîrstă de un an, 18,23 % de copii legitimi și 34,11 % de copii naturali, adică aproape îndoit, dar cu toate astea mult mai puțin de cât în stabilimentele franceze de acest soiŭ. În Paris, muriră 193 de copii naturali la 100 de

www.dacoromanica.ro

copiĭ legitimĭ; în provincie, această cifră se ridicase chiar la 215. Lipsa de precauţiunĭ în timpul sarcineĭ, starea delicată la naşterĭ, lipsa de îngrijirĭ în sfârşit, acestea-ĭ sunt pricinele foarte simple. Relele tratărĭ, faimoasele «facĕtoare de îngerĭ» contribuiesc a îmulţi victimele. Cifra născuţilor-morţĭ este pentru copiiĭ naturalĭ, îndoitul aceleia al copiilor legitimĭ; această vine maĭ ales de purtările mameĭ, în timpul sarcineĭ pentru a pricinui moartea copiluluĭ. Bastarziĭ, carĭ supravieţuiesc, îşĭ rĕsbună pe societate de relele tratamente pe carĭ le-aŭ îndurat, prin aceea că-ĭ procură o proporţie neobicĭnuită de criminalĭ de tot felul.

Trebue să maĭ spunem încă pe scurt un cuvênt asupra unuĭ alt rĕŭ care, în această stare de lucrurĭ, ia o întindere din zi în zi maĭ însemnată. Abuzul plăcerilor sexuale are efecte maĭ nefaste de cât abstinenţa. Un organism prea uzat, se ruinează, fără a fi suferit chiar de bolĭ venerice propriŭ zise. In parte, neputinţa, sterilitatea, boalele mĕduveĭ spinăreĭ, epuizarea intelectuală, şi o mulţime de alte bolĭ sunt urmarea acestuĭ soiŭ de esces. O margine în plăcerile sexuale este decĭ tot aşa de trebuincioasă ca şi în bĕutură, în mâncare şi în cele-l'alte trebuinţĭ omeneştĭ. Dar a se reţine de tot, este maĭ cu seamă greŭ pentru tineret. De aci provine marele numĕr de «holteĭ», anumè maĭ ales în clasele înalte ale societăţeĭ. Cifra «blazaţilor», tinerĭ şi bĕtrânĭ, este uriaşă, şi toţĭ aŭ trebuinţă de escitaţiĭ speciale, pentru-că simţurile lor sunt amorţite şi săturate prin escese. Unĭĭ cad în viciurile contra-natureĭ

www.dacoromanica.ro

ale antichităţeĭ grece, alţiĭ caută escitarea în abuzul copiilor. Ceea-ce se chiamă «profesiile liberale», pe carĭ nu le exersează de cât clasele înalte ale societăţeĭ, procură 5.6% de delicte criminale, dar dă 12,9 % de atentate la pudoarea copiilor. Şi această proporţie ar fi şi maĭ ridicată dacă în cercurile de carĭ e vorba, n'ar fi numeroase mijloace de a acoperi şi de a ascunde crima, în aşa chip în cât cea maĭ mare parte din ele scapă cercetărilor.

Aşa, de pildă, vedem viciĭ, neorênduielĭ, delicte şi crime de orĭ-ce fel, ca urmare a situaţieĭ noastre sociale. Societatea în întregimea eĭ este menţinută continuŭ într'o stare de turburare. Dar femeĭele maĭ ales sunt acelea carĭ sufer maĭ mult de acest regim.

Un numĕr de femeĭ o simt şi caută leacul. Ele cer în întêiul rênd cât se poate de multă personalitate şi neatârnare economică; ele cer ca femeĭea să fie, ca şi bărbatul, admisă la toate funcţiunile cărora puterile cât şi capacităţile eĭ, atât fizice cât şi intelectuale, îĭ par apropiate; ele cer maĭ cu seamă a fi admise la funcţiunile carĭ se deosibesc sub numele de «profesiĭ liberale». Aceste revendicărĭ sunt oare fondate? Sunt oare realizabile? Şi realizarea lor este oare de vre-un ajutor? Acestea sunt întrebările carĭ se pun la ordinea zileĭ. Să vedem maĭ departe.

www.dacoromanica.ro

Situaţiea industriélă a femeiéĭ, facultăţile eĭ intelectuale, darwinismul şi starea socială a societăţeĭ.

Aspiraţiile femeiéĭ la libertate industrială şi la neatîrnarea eĭ personală aŭ fost recunoscute până la un punct de societatea burgheză ca «drepte» întocmaĭ ca şi aspiraţiea lucrătorilor la libertatea circulaţieĭ. In fond însă motivul acesteĭ bune primirĭ, nu era de cât: interesul de clasă al burgheziéĭ. Aceasta, pentru a-şĭ putea întinde producţiea sa cea mare până la maximul eĭ de intensitate, avea nevoie de braţe atât bărbăteştĭ cât şi femeieştĭ. Şi cu cât maşinismul se desvoltă, cu cât sistemul de producţie se subîmparte din ce în ce în specialităţĭ şi cere o educaţie technică maĭ slabă; cu cât, pe de altă parte concurenţa fabricanţilor şi lupta unora contra altora a tuturor ramurilor de industrie, se înteţeşte — ţară cu ţară, o parte a lumeĭ cu cea-l'altă — cu atât numĕrul femeĭelor întrebuinţate în industrie, va creşte mereŭ.

Pentru a găsi motivele acesteĭ întrebuinţărĭ din ce în ce maĭ întinse a femeĭelor într'o mulţime de ramurĭ industriale, trebue să aruncăm o privire asupra caracteruluĭ şi condiţieĭ sociale în care se găseşte femeĭea. Femeĭea, din toate vremurile, socotită de bărbat ca inferioară, a căpătat din această pricină, maĭ mult de cât proletarul masculin, un caracter plin de iertare, de blândeţe şi de supunere. Nu e de mirare decĭ dacă ea nu are siguranţa de a găsi vre-o ocupaţie alăturĭ de

www.dacoromanica.ro

bărbat saŭ în locul luĭ, de cât acolo unde cerinţele eĭ materiale sunt inferioare acelora ale lucrătorului bărbat. O altă particularitate, provenind chiar din natura eĭ ca fiinţă sexuală, o sileşte maĭ ales să-şĭ ofere lucrul de mână unde îĭ convine maĭ bine: căcĭ ea, potrivit cu bărbatul, este maĭ des supusă la accidente trupeştĭ carĭ pricinuiesc o întrerupere a lucruluĭ sĕŭ, şi carĭ determină cu uşurinţă neorênduielĭ în combinaţiea forţelor productive, aşa cum sunt astăzĭ în industria mare. Sarcina şi naşterea prelungesc lipsa de lucru. Patronul exploatează această situaţie şi caută o rĕsplată îndoită pentru neplăcerile de carĭ e ameninţat, — în prea marea cumpĕtare a salariuluĭ.

In schimb, munca femeieĭ, maĭ ales a femeieĭ măritate — cum am vĕzut în nota de pe pagina 70 — are şi ea avantagiile eĭ pentru patron. Femeĭea este mult maĭ supusă, mult maĭ răbdătoare, se lasă maĭ uşor a fi exploatată de cât bărbatul, şi îndură cu maĭ multă răbdare relele tratamente. Dacă e măritată, ea este — cum spune nota în chestie — «mult maĭ atentă şi mult maĭ aptă de învĕţătură de cât fetele, şi pe lângă astea maĭ e silită de a-şĭ strînge toate puterile la muncă, pentru a-şĭ câştiga mijloacele cele maĭ neapărate pentru traiŭ». Faptul că femeĭea lucrătoare nu se uneşte de cât în mod escepţional cu camaradele sale cu scopul de a căpĕta o îmbunătăţire în condiţiile sale de muncă, face ca în ochiĭ patronuluĭ să crească preţul eĭ, ca obiect de exploatare; şi în mînile patronuluĭ, ea alcătuieşte chiar

www.dacoromanica.ro

o armă neîntrecută în potriva recalcitranților lucrători masculini. Pe de altă parte, nu e nici-o îndoială că răbdarea ei mai multă, dibăcia-i mai mare, simțul gustului mai desvoltat, o fac mai îndemânatecă de cât bărbatul, în multe feluri de lucrări, și mai ales în ramurile cele mai delicate.

Capitalistul virtuos, știe să prețuiască foarte bine toate aceste însușiri femeiești, și așa se întêmplă că odată cu dezvoltarea îndustriei noastre, femeiea găsește de lucru în toți anii, și — aceasta este indispensabil — fără a îmbunătăți într'un chip însemnat situațiea ei socială. Pretutindeni unde se întrebuințează lucrul de mână femeiesc, ea învinge de obicei lucrul de mână bărbătesc. Acesta, înjosit în așa fel, vrea să trăiască; se oferă deci cu un salariu mai mic. Această ofertă înrîurește cu atât mai mult asupra salariului femeiei. Descreșterea salariului devine un fel de șurub fără sfîrșit care mișcă cu atât mai multă putere mecanizmul progresului industrial, mereu în revoluție, cu cât această mișcare progresistă învinge și lucrul femeiei și îmulțește oferta «brațelor» pentru muncă. Descoperiri, procedeuri industriale noi, combat întru cât-va acest esces de exploatare a lucrului de mână, dar nu cu eficacitate îndestulătoare pentru a ajunge la niște condiții mai bune de muncă. Căci ori-ce sporire de salariu, peste măsură, hotărește pe patron să se preocupe de îmbunătățirea neîncetată a uneltelor sale și de înlocuirea creerului și a brațelor omenești prin mașina automatică și fără voință. Dacă, la începutul sistemului de producție capi-

www.dacoromanica.ro

talistă, lucrătorul bărbat a luptaf contra lucrătorului bărbat, astăzi un sex luptă în potriva celuĭl'alt, și la urmă o vrîstă va lupta în contra celeĭ-l'alte. Femeĭea învinge pe bărbat și la rîndul eĭ va fi și ea învinsă de către copil. Iată ceea-ce alcătuiește «ordinea morală» în industriea modernă.

Tendința ce aŭ patroniĭ de a mări maĭ ales durata zileĭ de muncă, pentru a dobêndi de la lucrătoriĭ lor maximul de producție, este maĭ ales favorizată prin puțina putere de rezistență a lucrătorilor. De aci reiese și fenomenul că în Germania. de pildă, în industria textilă (a bumbacului), femeĭele procură de multe oriĭ maĭ mult de jumătate din lucrul de mână total, pentru că ziua de lucru este cea maĭ lungă. Obicĭnuite de acasă prin lucrurile caseĭ, cu concepția că durata lucrului nu poate avea margine, femeĭele se lasă a fi însărcinate, fără rezistență, cu lucrurile cele maĭ grele. In alte ramurĭ de industrie, ca modele, fabricarea de florĭ artificiale, etc. . . ., unde predomină numaĭ lucrul de mână, femeĭele îșĭ vatămă salariul și durata zileĭ lor, aducându-șĭ lucru suplimentar acasă. unde staŭ până la 12 noaptea, câte odată și maĭ mult la trebuință, fără a vedea că la sfîrșitul luneĭ n'aŭ câștigat, cu un lucru de 16 ceasurĭ, de cât ceea-ce ar fi frebuit să câștige cu un lucru regulat de 10 saŭ de 12 ore.

De nenumĕrate oriĭ am dovedit deja prin cifre, întinderea uriașă, gradată prin întrebuințarea femeĭeĭ în industrie. In 1861, cifra femeĭelor întrebuințate în industrie, era — lăsând la o parte o

www.dacoromanica.ro

serie de meserii mici, — numai în Englitera și în țara de Walles, de 1.024.277, și de sigur că cifra e îndoită în zilele noastre. La Londra s'a numĕrat, dupĕ cel din urmă recensământ, afară de 226.000 de servitoare femeiești, 16.000 de profesoare și guvernante, 5000 de legătoare de cărți, 4500 florărese, 8500 modiste, 14.800 cusătorese, 26.800 pânzărese, 4800 calfe de cismarĭ, 10:800 cusătorese la mașină și 44.000 de spălătorese. Aci însă nu se menționează nimic de o serie întreagă de ramurĭ industriale carĭ întrebuințează femeĭ, în numĕr mai mic saŭ mai mare.

Din pricina lipseĭ acestuĭ fel de statistică pentru Germania, n'avem subt ochĭ cifre positive asupra întinderei lucruluĭ de manual și industrial al femeiei în această țară; ceea-ce însă scim, nu îmbrățișează de cât ramurile ocupațiunilor limitate, carĭ nu ne îngăduie de a stabili o proporție.

In timpul de față, meseriile și industriile, de la carĭ femeĭele sunt escluse, nu sunt de cât foarte micĭ la numĕr. In schimb însă, există o cantitate însemnată de meserĭĭ, mai ales acelea carĭ sunt alimentate de fabricația obiectelor trebuincioase sexuluĭ lor, pe carĭ femeĭele le exercitează esclusiv saŭ aproape esclusiv. In alte ramurĭ de industrie, cum de pildă industria textilă deja citată, numĕrul femeĭelor n'a întârziat d'a atinge saŭ chiar de a întrece pe acel al bărbaților, pe carĭ îĭ învinge din ce în ce mai mult. Resultatul total este că cifra femeĭelor întrebuințate, ca și a felurilor de îndeletnicire carĭ le sunt accesibile în industrie,

www.dacoromanica.ro

în diferitele profesiĭ și în negoț, este pe cale de a căpĕta o întindere repede. Și această dezvoltare nu se aplică numaĭ la această categorie de lucrărĭ carĭ se potrivesc cu femeĭea, în slăbiciune-aĭ fizică, ea maĭ îmbrățișează încă, fără a ține socoteală de această situație, toate funcțiunile în carĭ exploatarea modernă crede că va putea trage de la femeĭe o sumă maĭ mare de câștigurĭ. La această categorie ĭaŭ parte atât felurile de muncă, cele maĭ grele fizicește, cât și cele maĭ neplăcute și maĭ vătămătoare sănĕtățeĭ.

Iată ce contribue încă a reduce la adevĕrata sa valoare, această concepție fantastică, după care nu se vede în femeĭe de cât ființa delicată și simțitoare, așa cum o zugrăvesc poeții și romancierĭ, pentru a gâdila simțurile bărbatuluĭ.

Faptele sunt ceĭ maĭ bunĭ martorĭ, și nu ne vom ocupa de cât de fapte, pentru că numaĭ ele ne feresc de deducerile falșe și de aiurările sentimentale. Prin urmare aceste fapte ne fac să vedĕm azĭ femeĭea întrebuințată în următoarele industrĭĭ: țesĕtoriile de in, bumbac și de ștofe, fabricile de postavurĭ; torcătoriile mecanice, atelierile de imprimerie pe ștofe, văpsitoriile; fabricele de condeie metalice și de ace cu gămălie; fabricele de zahăr, de hârtie și de bronz; sticlăriile, porțelănăriile, picturile pe sticlă; împletiturile de mătase, țĕsăturile de panglice și de mătăsărĭ; fabricarea săpunuluĭ, a lumînărilor și a cauciuculuĭ; fabricele de vată și de împletiturĭ în paĭe; marochinăria și cartonajul; fabricele de dantele și de pasmanterie; fabricele de încălțăminte

www.dacoromanica.ro

și de obiecte de pele; bijuteria, atelierele de galvanoplastie; rafinăriile de uleiurĭ și de substanțe grase; uzinele de producte chimice de orĭ-ce fel; în administrația cârpelor și a zdrențelor; fabricele de scoarțe. de taĭeturĭ în lemn, xilografie, văpsitorie pe faianță; fabricarea și înălbirea pălăriilor de paie; manufacturile de farfurĭ și de tutun; fabricele de cleĭ și de gelatină; mănușerĭ, blănărĭ și pălărierĭ; fabricarea de jucărĭ; la morile de măcinare a inuluĭ, industria lănurilor de shoddy și a pĕruluĭ; ceasornicărie, pictura de clădirĭ; curățirea pufuluĭ, fabricarea pensulelor și a bulinurilor; fabricele de oglinzĭ; fabricarea prafuluĭ de pușcă și a materiilor explosive, a chibriturilor fosforice și a arseniculuĭ; la plumbuirea tinichelelor; la lustruire; imprimeria și zețuirea tipografică; la cioplirea pietrelor scumpe; la litografie, fotografie, cromolitografie și la metacromotipie; la cărămidărie, la turnătorie și la uzinele metalice; la construirea clădirilor și a drumurilor de fer; în mine și la transportul corăbiilor pe cale fluvială saŭ prin canale... Maĭ găsim femeile pe întinsul câmp deschis al activităței lor, în grădinărie, în agricultură, creșterea vitelor, în toate industriile carĭ fac parte de aci. și în sfârșit în deosebitele categorĭ de meșteșugurĭ cu carĭ s'aŭ ocupat de demult și până la un punct cu un titlu privilegiat: înălbirea rufăriilor, confecția de haine femeleștĭ, deosebitele ramurĭ ale lucrurilor de modă; maĭ întâlnim încă un numĕr de femeĭ ca vênzătoare, și în mod din ce în ce maĭ crescĕtor, în timpul din urmă, ca domnișoare de

www.dacoromanica.ro

comptoir, ca institutoare, directoare de școlĭ de copiĭ, autoare și artiste, etc... Pe lângă aceasta sunt miĭ de femeĭ, din clasa de mijloc, întrebuințate ca fete de prăvălie saŭ prin târgurĭ, carĭ, din această pricină, sunt cu totul sustrase de la orĭ-ce funcție domestică și maĭ ales de la creșterea copiilor. In sfârșit maĭ este locul de a menționa încă o industrie în care femeĭele tinere, și maĭ ales frumoase găsesc loc în fie-ce zi; dar care industrie este cu totul spre rĕul desvoltăreĭ lor fizice, morale și intelectuale; e vorba de locurile publice de orĭ-ce fel în carĭ intră ele pentru a servi și a atrage prin seducerile lor, clientela bărbătească, mereŭ seŏasă de plăcerĭ.

Printre aceste deosebite meserĭ, sunt multe extrem de periculoase. Așa se întêmplă că, în fabricarea și înălbirea pălăriilor de paie, gazele sulfuroase și alcaline pricinuiesc, prin efectele lor, un pericol statornic; tot așa se întêmplă cu inspirarea aburilor de clor la înălbirea stofelor vegetale; tot pericole de otrăvire există în producția hârtiilor văpsite, a bulinurilor colorate și a florilor artificiale, a metacromotipieĭ, a otrăvurilor și a productelor chimice, și maĭ ales în văpsirea soldaților de plumb și a jucăriilor de acelașĭ metal. Manipulația mercurului în oglindărie, alcătuiește pentru a zice așa un ordin de moarte pentru fructul femeĭelor îngreunate carĭ se îndeletnicesc cu această meserie; fabricarea chibriturilor fosforice, administrarea lănurilor de shoddy, împletirea mătăseĭ, înfățișează toate aceleașĭ pericole marĭ. Viața lucrătorilor maĭ este amenințată prin

www.dacoromanica.ro

schingiuirea membrelor, la care îĭ expune maşinizmul industrieĭ textile, fabricarea materiilor explozive şi munca la maşinele agricole. O simplă privire a cititoruluĭ, aruncată asupra listeĭ, pe care am înfăţişat-o, îĭ va dovedi că o mulţime de meşteşugurĭ citate, sunt din cele maĭ grele şi maĭ ostenitoare, chiar pentru bărbat. Orĭ-cine e mulţumit de a zice că cutare saŭ cutare îndeletnicire nu e pentru femeĭe; astăzĭ nu vom ajunge la nimic bun cu aceasta, dacă nu se va căuta pentru femeĭ alte funcţiunĭ, maĭ convenabile.

Intr'adevĕr, nu prea e un frumos spectacol, de a vedea în lagărul de construcţie aĭ drumurilor de fer, femeĭ, şi chiar pe cele însărcinate, luptând cu bărbaţiĭ pentru a-ĭ întrece în purtarea poverilor carĭ de carĭ maĭ grele; nicĭ de a le vedea, la construcţia clădirilor, muncind din rĕsputerĭ, topind varul şi cimentul saŭ purtând pe spinare sarcinĭ grele cu pietre; nicĭ de a le vedea ocupate cu spălarea cărbunilor saŭ a mineralelor de fer, etc.... Femeĭea este despuĭeată în acest mod, de ceea-ce are ea maĭ adevĕrat femeĭesc, sexuĭ eĭ e călcat în picioare, tot cum, în acelaşĭ timp, într'o mulţime de alte meseriĭ, se răpeşte bărbaţilor noştri, tot ce aŭ maĭ bărbătesc. Acestea sunt urmările exploatărilor şi rĕsboaielor sociale. Relele noastre condiţiĭ sociale, rĕstoarnă foarte des prescripţiile natureĭ.

Este decĭ firesc şi uşor de înţeles că din pricina întindereĭ pe care o ia şi tinde a o lua încă munca femeĭească în toate felurile de meseriĭ,

www.dacoromanica.ro

bărbaţiĭ nu vĕd cu ochĭ bunĭ ceea-ce se petrece, şi că se iscă reclamărĭ cum de pildă aceea prin care se cere desfiinţarea absolută şi interzicerea prin lege a munceĭ femeleştĭ. Nu e nicĭ o îndoială că odată cu dezvoltarea luată prin munca femeiască, viaţa de familie se perde din zi în zi pentru muncitor, că desorganizarea căsătorieĭ şi a familieĭ nu este de cât o urmare a acesteĭ stărĭ de lucrurĭ, şi că imoralitatea, corupţia, decăderea, boalele de orĭ-ce fel, mortalitate a copiilor, cresc în proporţiĭ înspăimântătoare. Şi cu toate acestea, această evoluţie, în întregimea eĭ, nu constituie maĭ puţin un progres, întocmaĭ cum a fost tot un progres şi introducerea libertăţeĭ munceĭ, a libertăţeĭ circulăreĭ şi căsătorieĭ şi desfiinţarea tuturor prohibiţiunelor, mĕsurĭ carĭ aŭ favorizat dezvoltarea mareluĭ capitalizm dar carĭ aŭ dat cea din urmă lovitură industrieĭ micĭ şi mijlociĭ, şi carĭ pregătesc ruina lor, fără vre-o îmbunătăţire posibilă.

Lucrătoriĭ sunt puţin înclinaţĭ de a veni într'ajutor miceĭ industrĭĭ când aceasta caută a maĭ prelungi, într'un mod artificial — căcĭ nu poate fi vorbă de a face maĭ bine — existenţa de profesiunĭ de o însemnătate nulă prin mijlocul mĕsurilor reacţionare ca mărginirea libertăţeĭ de a munci şi de a se stabili, a corporaţiilor şi a corpurilor de meserie, etc.... Tot aşa de imposibilă este tendinţa de a reveni la vechia stare de lucrurĭ, în ceea-ce priveşte munca femeĭelor, ceea-ce, bine înţeles, nu împedică ca o sumă de legĭ riguroase asupra regimuluĭ fabricelor, să pună

www.dacoromanica.ro

o piedică la exagerata întrebuințare a lucrului de mână femeiesc și copilăresc, și să o interzică chiar cu desăvârșire pentru copiii în vrîstă de a frecventa scoala. Aci interesele muncitorilor se întâlnesc cu acele ale statului[1]), și interesele omenirei în genere cu acelea ale civilizației. Atingerea scopului final trebue să fie desființarea inconvenientelor cari rezultă din progresele făcute, precum dezvoltarea mașinizmului, perfecționarea uneltelor și toată metoda muncei de azi, în așa chip în cât să nu rămâie de cât avantagiile, dar acestea însă în schimb, să profite toți membrii societății.

Este un contra-sens și o strigătoare anomalie ca de progresele civilizației și al cuceririlor cari sunt produsul dezvoltărei omenirei întregi, să nu profite de cât aceia cari pot să și le apropieze în virtutea puterei lor materiale, pentru că mii de lucrători și de muncitori harnici să fie loviți de gróză și de desperare la știrea că geniul omenesc e pe cale de a născoci o mașină care produce de două-zeci și de trei-zeci de ori mai mult de cât brațul omului și că nu le rămâne mai mult de cât perspectiva de a fi aruncați pe drumuri ca nefolositori și de prisos[2]). Rezultă de aci că ceea-ce

1) Decăderea rasei la muncitori, produsă prin regimul modern al manufacturelor, a silit, de pildă, pe stat de multe ori, în ultimele perioade decenale, de a descreste măsura reglementară a tălieĭ, pentru armată.

2) Inspectorul de fabrică A. Redgrave rosti în 1871 la Bradford o cuvêntare în care, între altele, spuse: «Ceea-ce m'a izbit de cât-va timp, este schimbarea de înfățișare a fabricelor de lână. Odinioară erau populate de femei și copii, acum mașinizmul pare a mulțumi ori-ce trebuință. Un fabricant a răspuns la una din în-

www.dacoromanica.ro

ar fi trebuit să fie salutat cu bucurie de toată lumea, devine obiectul simțimintelor celor mai dușmănoase, simțiminte cari, la epoce mai îndepărtate, aŭ hotărît mai mult de cât odată asaltul fabricelor și sfărâmarea mașinelor. Acelaș spirit de dușmănie există astăzi între bărbat și femeie. Și acest lucru este tot contra naturei. Este deci timp de a căuta întemeierea unei orînduieli sociale în care totalitatea uneltelor de muncă, să fie proprietatea comunității, care să recunoască egalitatea drepturilor la toți, fără deosebire de sex, care să întreprindă aplicarea tuturor perfecționărilor, și a tutoror descoperilor, atât technice cât și științifice, care să înroleze în acelaș timp la muncă pe toți aceia cari, în timpul de față, nu produc saŭ întrebuințează activitatea lor pentru lucruri vătămătoare, să întrebuințeze pe leneși și pierde-vară în așa fel în cât durata lucrului necesar la întreținerea societății să fie redusă la minimul sĕŭ și ca, în schimb, dezvoltarea fizică și intelectuală a tuturor membrilor sĕi, să fie înălțată la gradul sĕŭ cel mai înalt. Numai în chipul acesta, femeiea, va deveni, ca și bărbatul, un membru al societății, productiv și folositor, și cu drepturi egale; numai în chipul aceasta ea își va putea dez-

---

trebările mele prin următoarea lămurire: Cu vechiul sistem întrebuințam 63 de persoane; dupĕ introducerea mașinelor perfecționate, am redus pe muncitorii mei la 11, și de curênd, din pricina noilor și importantelor schimbări, eram silit de a'i reduce de la 33 la 14». Urmează de aci că în câți-va ani, cu sistemul marei producții de astăzi, cifra muncitorilor a descrescut, într'o singură fabrică, aproape cu 8 %, producția rĕmânênd cel puțin aceiaș.

Se va găsi, în «Capitalul» de Karl Marx, numeroase și interesante comunicații de felul acesta.

www.dacoromanica.ro

volta în întregime facultățile ei fizice și morale, să-și împlinească toate datoriile ei și să se bucure de toate drepturile ei sexuale. Odată așezată în fața bărbatului în desăvârșita ei libertate și egalitate, ea va fi la adăpostul ori-cărei exploatări nedemne de dênsa.

Urmarea acestei expuneri va arăta că toată evoluția noastră actuală, tinde la o situație de acest fel și că tocmai relele de cari suferim atâta și așa de crud în cursul acestei evoluții, tocmai ele vor aduce, într'un timp care nu-i departe, starea de lucruri visată. Cum? — O vom discuta mai târziu.

Cu toate că progresul caracteristic ce s'a făcut în situația femeiei în sînul vieței noastre sociale e cât se poate de vădit și e silit să-l vadă, oricine are ochii deschiși, nu mai puțin auzim vorbindu-se mereu de chemarea firească a femeiei care se mărginește numai la casă și în familie. Și opinia aceasta e împărtășită foarte mult mai ales acolo unde femeiea caută de a pătrunde și în cercul așa ziselor carieri mari, de pildă, în ramurile superioare ale învățământului și administrației, în cariera medicală și cea judiciară, și în științele naturale. Pentru sprijinirea acestei opinii, se caută raționamentele cele mai ridicole și cele mai absurde cari sunt apărate cu o mare cheltuială de erudiție. De multe ori se apelează spre scopul acesta la știință și la instrucție, precum și la ordine și la morală. Cu toate că nu s'au găsit încă bărbați cari să prezinte imoralitatea și neorînduiala ca o situație de dorit (am trebui să facem excepție pentru indivizii aceia cari au pus mâna

www.dacoromanica.ro

pe putere și stăpânire prin turburare și imoralitate, și în care caz ei s'au silit în tot-d'a-una de a înfățișa faptele lor ca necesare pentru păstrarea ordinei, a religiei și a moralei), banalitățile astea, nu mai puțin se aruncă în fața acelora cari vor să întemeieze adevărata morală, cu alte cuvinte, o stare vrednică pentru omenire. Apelul la știință și erudiție este azi un mijloc eftin pentru a susține lucrurile cele mai absurde și imposibile. Ni se spune că natura și constituția fizică a femeiei, îi indică de a se ocupa numai cu gospodăria și familia și că numai în acestea stă scopul adevărat al vieței sale. Ei bine, noi am văzut mai sus cât de greu îi este astăzi chiar împlinirea acestui rol mărginit. Argumentul cel mai sdrobitor însă care se invoacă în folosul acestei păreri de către apărătorii ei este acela că femeia ar fi inferioară bărbatului în aptitudinile sale intelectuale, și că e o absurditate de a crede că ea poate produce ceva de seamă în domeniul intelectual.

Aceste obiecții formulate de așa zișii «savanți» corespund atât de bine prejudițiului general al bărbaților despre aptitudinile și adevărata chemare a femeiei, încât, acela care le emite poate fi sigur în tot-d'auna de aplausele majorității bărbaților și chiar a femeilor. Insă dacă nu se poate face mai nimic în potriva voinței și a prejudițiului majorității, aceasta nu dovedește încă, că *fie-care* majoritate vrea un lucru rațional. Atâta vreme cât cultura și priceperea vor sta încă pe o treaptă așa de joasă ca astăzi, iar așezămintele sociale vor fi ast-fel alcătuite în cât realizarea culturei ob-

www.dacoromanica.ro

ștești și a facultățeĭ de a înțelege va vătăma interesele păturilor influente, ideile noĭ vor întâlni în tot-d'auna împotrivirea cea maĭ înverșunată. Păturilor influente le vine foarte ușor de a exploata în folosul lor prejudițiul mulțimeĭ. De aceea ideile noĭ nu sunt primite la început decât de o mică minoritate, care este luată în bătae de joc, clevetită și persecutată. Dar dacă ideile astea noĭ sunt bune și raționale, dacă ele isvorăsc din împrejurăriĭ ca o consecință necesară, atunci ele se vor lăți tot maĭ mult și minoritatea ajunge în cele din urmă a fi majoritate. Așa s'a întâmplat cu toate ideile noĭ în cursul istorieĭ, și ideia socialismuluĭ, cu care stă în cea maĭ strânsă relație emanciparea adevărată și deplină a femeieĭ, ne arată acelașĭ lucru.

N'aŭ fost oare odată și adepțiĭ creștinismuluĭ o foarte mică minoritate? Ideile reformațieĭ și ale burgheziei moderne, n'aŭ avut oare și ele protivniciĭ foarte îndîrjițiĭ? Și n'aŭ biruit oare ele, cu toate astea? Saŭ fost-a oare socialismul învins pentru că a fost persecutat în Germania prin niște legiĭ escepționale cariĭ căutaŭ să-l înăbușe?

Niciodată biruința sa n'a fost maĭ sigură decât tocmaĭ atunci când s'a crezut că l'aŭ trântit la pământ. Socialismul a învins legea escepțională și o să maĭ învingă și multe alte piediciĭ mult maĭ mariĭ.

Sunt socialiștiĭ cariĭ privesc emanciparea femeĭelor aproape cu aceeașĭ antipatie cu care capitalistul privește socialismul. Fie-care socialist pricepe starea de atârnare a muncitoruluĭ de capi-

www.dacoromanica.ro

talist, și mulți sunt cari se mira că mai pot fi oameni, mai ales capitaliștii, cari *nu vor* s'o priceapă; dar câte odată el nu pricepe atârnarea femeiei de bărbat, pentru că este în joc *eul* său cel drag. Tendința de a păstra interese reale sau închipuite cari apar atunci în tot-d'auna ca *neclintite*, face pe oameni orbi și incapabili de a judeca.

A invoca «chemarea firească» a femeiei de a nu fi decât gospodină și îngrijitoare de copii, e tot așa de absurd ca și susținerea că va trebui să existe în tot-d'auna regi pe pământ, pentru că de când există «istoria», au existat regi. Ei bine, noi nu știm nici unde s'a născut cel dintâiu rege, nici unde a apărut cel dintâiu capitalist, dar ceea-ce știm și vedem este că regalitatea s'a schimbat foarte mult în cursul veacurilor, și că tendința desvoltărei sale merge din ce în ce mai mult la pierderea puterei sale, de unde putem conchide cu multă dreptate că va veni o vreme, care nu mai e departe, când regalitatea va fi socotită de toată lumea ca prisoselnică. Tot ca și regalitatea, toate cele-l'alte instituții guvernamentale sau sociale sunt supuse la transformări și evoluții neîncetate, iar cel din urmă la peirea cea mai desăvârșită. Tot așa stau lucrurile și cu forma de azi a căsătoriei și a poziției ce are femeiea în căsătorie. Situația femeiei în vechea familie patriarhală se deosibește cu desăvârșire de aceea pe care a avut-o mai târziu în Grecia, unde femeiea, după cum ne spune Demosthene, avea unicul scop: «de a naște copii legitimi și de a fi

www.dacoromanica.ro

păzitoarea credincioasă a casei». Cine oare ar îndrăzni astăzi de a justifica o astfel de situație a femeiei ca «firească», fără de a-și atrage imputația că disprețuește femeiea. De alt-fel mai sunt și astăzi niște oameni ciudați cari împărtășesc în tăcere felul de a vedea al Atenienilor, dar nimeni nu mai îndrăznește astăzi de a exprima fățiș ceea-ce acum 2,200 de ani unul din cei mai mari oameni a exprimat-o în Grecia, în mod franc, ca fiind un lucru *de la sine înțeles.* Și în aceasta constă progresul cel mare. Dacă pe de o parte toată desvoltarea modernă, mai ales în viața industrială, a săpat existența a milioane de căsătorii, această desvoltare a influențat pe de altă parte în mod favorabil asupra căsătoriei, mai ales acolo unde poziția socială a soților îndepărta înrîuririle vătămătoare. Nu mai puțin decât acuma câte-va decenii, în fie-care casă burghezească saŭ țărănească trecea drept lucru foarte firesc nu numai ca femeiea să coase, să țese și să spele, cu toate că nici asta nu se mai obicinuește astă-zi, dar ca să facă și pâine, să fabrice săpun, bere și lumînări, precum și o mulțime de alte lucruri ale casei. De altmintrelea o ast-fel de stare de lucruri mai există încă și astăzi pe alocurea, dar ea nu este decât o excepție. Cea mai mare parte din femei a părăsit îndeletnicirile astea. Mai întâiŭ pentru că multe dintre acestea se execută azi mult mai bine, mai practic și mai eftin decât poate gospodina, și pe de altă parte lipsesc cel puțin în orașele mari instalațiile necesare pentru aceste lucruri gospodărești. Ast-fel în timp de câte-va

www.dacoromanica.ro

deceniĭ, s'a petrecut în viața noastră de familie o mare revoluție, pe care numaĭ foarte puținiĭ o bagă în seamă, pentru-că ne pare un lucru foarte firesc. Omul se deprinde iute cu lucrurile noĭ și nu le observă decât dacă se produc înaintea luĭ cu totul pe neașteptate; în schimb însă se împotrivește din rĕsputerĭ contra ideilor noĭ carĭ tind de a-l scoate din rutina cea consacrată.

Această revoluție, care s'a săvêrșit în viața noastră casnică și propășește tot înainte, a maĭ schimbat și într'o altă privință în mod esențial, situația femeieĭ în familie. Femeĭea a devenit maĭ liberă și maĭ neatârnată. Bunicele noastre nicĭ nu s'ar fi gândit vre-odată și nicĭ nu s'aŭ gândit când-va că va veni o vreme când muncitoriĭ tineri și ucenicii vor trăi afară din casa părintească și că vor frecuenta teatrele, concertele și alte localuriĭ de petrecere, și adese-oriĭ chiar — ce grozav lucru! — în timpul sĕptămâneĭ. Și care din aceste iubite bunicĭ ar fi cutezat măcar de a se gândi și a se preocupa de afacerile publice, chiar de cele nepolitice, cum aceasta se întâmplă deja azĭ la multe femeĭ. Se întemeiază societățiĭ pentru scopurile cele maĭ diferite, se abonează ziare și se convoacă congrese. Ca muncitoare, femeĭele intră în corporațiĭ, asistă la întruniriĭ de bărbațiĭ, și pe icĭ pe colo, — vorbesc de Germania — aŭ și dreptul de vot la numirea consiliilor arbitrale ale munceĭ. *(Arbeiterschiedsgerichte)*.

Care este decĭ rutinarul care ar vroi să suprime toate schimbările acestea, cu toate că e neîndoios că în această stare de lucruriĭ, alăturiĭ

www.dacoromanica.ro

cu raze, se găsesc și umbre carĭ tocmaĭ sunt legate de condițiile noastre sociale stricate și murdărite—dar maĭ mare este partea luminoasă. Dacă femeĭele ar avea dreptul de vot, orĭ cât ar fi ele de conservatoare până acuma de obiceĭ, am vedea că n'aŭ nicĭ o dispoziție de a reveni la vechile și strîmtele condițiĭ patriarchale de la începutul veaculuĭ.

In Statele-Unite, unde societatea, ce e drept, este și ea încă așezată pe piciorul burghez, dar unde n'are a se lupta nicĭ cu vechile prejudițiĭ europeane nicĭ cu așezăminte veștede, și unde orĭ cine este mult maĭ dispus a adopta ideile noĭ când acestea făgăduiesc mult, de demult și în cercurile cele maĭ întinse, situația femeiĭ este privită cu totul alt-fel acolo, de cât la noĭ. In maĭ multe părți, de pildă, aŭ ajuns la reflexia sănătoasă că nu e numaĭ greŭ, îngrijitor, și periculos pentru pungă, ca femeĭea să maĭ frământe pânea și să dospească ea însăși berea, dar se socotește deja ca prisoselnic și vătămător caseĭ faptul că își maĭ gătește ea prânzurile în propria-ĭ bucătărie. Bucătăria particulară este înlocuită prin societățĭ alimentare, prevĕzute cu vetre cu aburĭ și cu mașine; femeĭele fac serviciul la rîndul lor și resultatul este că mâncarea devine de treĭ saŭ de patru orĭ maĭ puțin scumpă, că are gust maĭ bun, că e maĭ variată și că cere mult maĭ puțină osteneală pentru pregătire. Ofițerĭĭ noștri carĭ, — în treacăt fie zis — nu se daŭ pe față ca socialiștĭ și comuniștĭ, fac cu desăvârșire același lucru; eĭ alcătuiesc în cercurile lor o societate

www.dacoromanica.ro

cu capital variabil, numesc un administrator care să veghieze la cumpărări și să-și procure «en gros» mijloacele de trai; se face o listă de bucate și pregătirea se face în bucătăriea cu aburi a cazărmei. Ei trăiesc cu o cheltuială mult mai restrânsă de cât la hotel, și aŭ hrană cel puțin tot așa de bună.

Dacă s'ar instala alături de bucătărie spălătoria și podul cu aburi, cum există deja azi; dacă în locul încălzirei la sobă, care face perdere de vreme și nu e plăcută, s'ar înființa un sistem de încălzire centrală practică cum avem deja astăzi — de și neîndestulător și imperfect — în hotelurile noastre, în bogatele noastre case particulare, în spitalele noastre, în cazărmile și școalele noastre, și femeĭea va fi descărcată de o muncă în puterea cuvêntuluĭ grea și care o face să piardă un timp scump și prețios. Dar la expunerea acestor planurĭ și a altora de felul acesta, toțĭ daŭ din umerĭ bucuros. Dacă, sunt cinci-zecĭ saŭ șasezecĭ de anĭ, s'ar fi propus femeĭelor noastre de a scuti pe fetele și pe servitoarele lor de a se mai duce să scoată apă prin instalarea unuĭ serviciŭ distribuitor, ele n'ar fi făcut de cât să declare lucrul fără înțeles și fără folos, o propunere bună cel mult pentru a da fetelor și servitoarelor lor niște obiceiurĭ de lenevie. Napoleon I, oare n'a proclamat el, absurda idee de a mișca un vapor prin ajutorul aburilor? Și cât s'aŭ mai criticat și drumurile noastre de fer, în vederea «sărmanilor căruțași și birjarĭ»?

Ast-fel societatea burgheză de astăzĭ lasă să

www.dacoromanica.ro

se întrevadă. în toate domeniile, niște germeni pe carî societatea nouă îî va dezvolta cu putere și în totalitatea lor pentru a hotărî o evoluție măreață către tot ce este mai bun.

Reiese deci în mod clar că evoluția întreagă a existenței noastre sociale nu tinde de a închide din nou pe femeie în casă și lângă căminul ei, cum obicinuiesc a face fanaticii vieței domestice, carî suspină după aceea, cum Iudeii plângeau în mijlocul pustiei bucățile de carne pierdute din Egipt, ci din potrivă ea o face să iasă din cercul strîmt al gospodăriei sale, să ia cu desăvêrșire parte la viața publică a poporului — în care socotirea numai a bărbaților, va înceta — și la toate datoriile civilizatoare ale omenirei. Și aceasta a fost pe deplin recunoscut și de Lavelaye, când scrie[1]): «Cu cât propășește ceea-ce numim cu plăcere civilizația, simțimêntul pietății și legăturile familiei slăbesc și aŭ o înrîurire mai mică asupra faptelor oamenilor. Acest fapt este așa de general în cât ar putea fi socotit ca o lege de evoluție socială». Perfect așa este. Nu numai situația femeiei este aceea care a încercat schimbări adînci, dar și aceea a fiului și a fiicei în familie; aceștia din urmă aŭ dobêndit o neatîrnare necunoscută altă dată. Aceasta se vede mai ales în Statele-Unite unde, mulțumită atmosferei sociale întregi, educația este împinsă la un grad mult mai ridicat de cât la noi în înțelesul personalizmului și al neatîrnărei bărbătești. Punctele

1) «De la propriété et de sa forme primitive». Cap. 20.

www.dacoromanica.ro

întunecoase carĭ pătează și ele astăzĭ această formă de evoluție, nu sunt cu desăvêrșire necesare și, sub influența unor condițiĭ sociale maĭ bune, ele se vor putea șterge foarte ușor, și se vor șterge.

Ca și Lavelaye, d-rul Schæffle recunoaște că îmbunătățirea adîncă a caracteruluĭ familieĭ în epoca noastră, este datorită acestor cauze sociale. El zice [1]): «Tendința ce o are familia, cum am arătat deja în Cap. II, de a reveni la funcțiile eĭ speciale, se manifestă clar în cursul istorieĭ. Familia alcătuiește o funcțiune de care ne servim provizoriŭ, pentru a înlocui pe cele-l-alte.

«Orĭ-care ar fi locul pe care l'ar fi ocupat ea, cu titlul pur surrogativ, în golurile funcțiunilor sociale, ea îl cedează instituțiunilor speciale ale dreptuluĭ, ale ordineĭ, ale putereĭ, ale religieĭ, ale instrucțieĭ, ale științeĭ technice, etc.., îndată ce se nasc aceste instituțiĭ.»

Femeĭele înșășĭ se duc maĭ departĕ, de și la început numaĭ în minoritate, și cu toate că scopurile lor sunt lipsite de claritate complectă. Ele nu vor numaĭ să 'șĭ mĕsoare puterile cu ale bărbaților pe un teren industrial maĭ întins, ele nu vor numaĭ să cucerească o situație maĭ liberă și maĭ ne atîrnată în familie, ci vor maĭ ales să-șĭ întrebuințeze capacitățile lor intelectuale în pozițiunile înalte. E vorba aci, acuma, de argumentul acesta după termeniĭ căruia ele n'ar fi apte, pentru că n'ar fi pregătite de către natură. Cu

1) «Structure et vie du corps social». Vol. I.

www.dacoromanica.ro

toate că chestia exercițiului funcțiilor înalte de către femeĭ nu se mărginește, în societatea de azĭ, de cât la un mic numĕr, ea nu este mai puțin de o însemnătate capitală. Căci dacă am rezolva-o în mod negativ, putința afirmată a unei desvoltărĭ mai complecte și a egalizărei drepturilor femeĭei ar fi și ea pusă la discuție. Afară de aceasta, trebue să distrugem prejudecata care pentru marea majoritate a bărbaților, constă în a crede foarte serios că femeĭele trebuie să rĕmâie și vor rĕmâne în tot-d'a-una inferioarele lor din punct de vedere intelectual.

Acum nu e de cât mult mai ușor a vedea cum aceĭași bărbați, carĭ nu găsesc nicĭ un mijloc de leac pentru ocuparea femeĭelor cu niște muncĭ dintre carĭ multe sunt nespus de grele, adesea periculoase, în carĭ pudoarea eĭ este amenințată de cele mai marĭ pericole, și unde e silită să se lipsească în chipul cel mai izbitor, de datoriile eĭ de soție și de mamă, cum aceĭași oamenĭ, zic, caută a o rătăci de la îndeletniciriĭ unde aceste pericole și piedicĭ sunt mult mai rare și carĭ s'ar potrivi mult mai bine cu corpul eĭ delicat, care cu toate acestea ar putea fi comparat, în vigoarea luĭ, cu aceea a mai mult de cât a unuĭ singur învĕțat.

Printre savanțiĭ carĭ, în Germania, nu vor să audă, saŭ dacă chiar vor, aud foarte rar și încet, de primirea femeĭelor la studiile mai înalte, se socotește, de pildă, profesorul Bischoff din Münich, D-rul Ludwig Hirt din Breslau, profesorul H. Sybel, L. de Bärenbach, D-rul E. Resch și mai mulți

www.dacoromanica.ro

alţii. De Bärenbach crede chiar de cuviinţă să refuze femeiei înaintarea la ştiinţă, şi să-i nege aptitudinele, sprijinindu-se mai ales pe faptul că până acum nu s'a ivit printre femei nici un geniu şi că ele sunt cu totul neapte la studiul filosofiei. Imi pare că până acum s'a mulţumit lumea cu filosofii bărbaţi şi că se poate lipsi de filosoafele femei. Şi întru cât priveşte susţinerea că femeiele n'ar fi produs până acuma nici un geniu, ea nu-mi pare nici adevărată, nici dovedită. Geniile nu cad din cer, le trebuie prilejul de a se forma şi de a se desvolta; acest prilej — istoricul pe care l'am făcut în această lucrare, al formaţiei intelectuale a femeiei, a dovedit-o în destul — a lipsit aproape cu desăvârşire femeiei, care chiar, timp de mii de ani, a fost apăsată în toate chipurile. A zice că femeia n'are nici o predispoziţie la geniu, pentru că s'a crezut că se poate refuza ori-ce geniu unui număr însemnat de femei renumite, — este tot aşa de falş ca şi pretenţia că printre bărbaţi nu aŭ putut exista alte genii, de cât aceia cari sunt socotiţi ca genii pentru că aŭ avut prilejul de a se manifesta. Cel din urmă dintre profesorii de şcoală rurală ştie deja ce cantitate de aptitudini nu vor ajunge măcar a se forma printre elevii sei, pentru că ori-ce putinţă de a se produce le va lipsi. Geniile şi talentele în omenirea bărbătească, aŭ fost cu siguranţă de mii de ori mai numeroase de cât acelea cari s'aŭ manifestat până acum, din cauza condiţiunilor sociale, cari le-aŭ înăbuşit; tot aşa se întîmplă cu capacităţile

www.dacoromanica.ro

sexului femeiesc care, de mii de ani, a fost mult mai supus asupririi, încătușării și descompunerii. N'avem astă-zi din nenorocire cea mai neînsemnată garanție care să ne îngăduie de a judeca asupra belșugului de puteri și capacități intelectuale cari s'ar dezvolta la bărbat ca și la femeie, în ziua în care acele capacități s'ar putea alcătui în niște condițiuni conforme cu natura.

Astă-zi, în lumea omenirei, lucrurile staŭ întocmai ca în lumea vegetală, unde milioane de grâne scumpe n'ajung a încolți pentru că pământul pe care cad este deja ocupat de către alte plante cari răpesc tînĕrului mugur, *hrana,* aerul și lumina. Aceleași legi cari cârmuiesc natura, regulează și viața omului. Dacă în zilele noastre un grădinar saŭ un cultivator ar vrea să afirme că cutare saŭ cutare plantă este incapabilă de a se dezvolta saŭ de a ajunge la creșterea ei, fără a avea experiență saŭ chiar după ce o va fi împedicat până atunci în dezvoltarea ei printr'un tratament nepotrivit, acel grădinar saŭ acel cultivator ar fi socotit drept idiot de către toți vecinii sĕi mai luminați și ar fi foarte drept așa. Acelaș lucru s'ar întîmpla dacă, pentru a căpăta o vită de rasă mai perfectă, s'ar lipsi de a încrucișa partea femeiască a animalelor sale domestice cu partea bărbătească a unei rase superioare.

Nu există în tótă Germania un singur țĕran atât de ignorant în cât să nu-și pótă da seamă de urmările pe cari le-ar aduce un ast-fel de tratament pentru plantele și vitele sale, — e altă chestie de a ști dacă mijlócele sale îi permit de

www.dacoromanica.ro

a aplica metódele cele mai bune —; și numai pentru omenire ómenii chiar îmbibați de știință refusă de a admite ceea-ce dênșii socotesc drept lege imutabilă pentru tot restul obiectelor pământești. Și cu tóte astea fie-care póte, fără a fi un naturalist, să facă în viața de tóte zilele observările sale cele mai instructive. Cum se face că copiii de țerani se deosibesc de cei de la oraș? Cum se face că copiii claselor mai mari se deosibesc de aceia ai săracilor prin conformația obrazului și a trupului, și chiar relativ prin órecari însușiri intelectuale? Aceasta provine din deosebirea care există în condițiile vieței și ale educației. Escluzivismul care domnește în educație în vederea unei chemări anumite, imprimă bărbatului caracterul său propriu. Un preot, un institutor, e lesne de recunoscut, de cele mai multe ori, după aer, după expresia fizionomiei sale; tot așa și un militar, chiar când e îmbrăcat civil. Un cismar se deosibește ușor de un croitor, un têmplar de un ferar. Doi gemeni cari, în copilăria lor, aŭ semĕnat fórte mult, la o vrîstă mai înaintată se vor deosebi mult, dacă cariera lor nu e aceeași, dacă unul s'a dat unei aspre muncĭ manuale, ca ferar de pildă, și dacă cel-alt a studiat filozofia. Ereditatea și adaptațiunea jócă decĭ un rol precumpănitor în desvoltarea ființeĭ omenești ca și în regnul animal, și omul pare chiar să fie, dintre tóte creaturele, cea mai mlădiósă și cea mai blândă.

Ajunge adesea ca să ducă în puțini ani o altfel de viață și ocupație, pentru a face din om o

www.dacoromanica.ro

ființă cu totul deosebită. Această schimbare repede, cel puțin în afară, nu se manifestă nicăirea într'un mod mai izbitor de cât acolo unde un om de condiții mai șubrede și sărace trece brusc la o situație mult mai bună. Dacă prin cultura spiritului său, el își permite de a tăgădui trecutul său, aceasta nu e din pricina neputinței de a o perfecționa mai mult, ci din pricină că, după o etate óre-care, marea parte a bărbaților nu mai simt trebuința de a dobêndi cunoștințĭ intelectuale, saŭ că socotesc aceasta ca prisoselnic. Iată mai ales pentru ce un parvenit nu sufere de cât fórte puțin de această lipsă. Epoca noastră, care n'are ochĭ de cât pentru banĭ și pentru mijloacele materiale, se închină mult mai bucuros înaintea celuĭ cu sacul plin de banĭ de cât înaintea omuluĭ genial, bogat înzestrat din punctul de vedere intelectual, dacă acesta are nenorocirea de a fi sărac și de viță țĕrănească. Este sigur că nu se recunóște aproape de loc origina lor în obiceiurile și apucăturile copiilor unuĭ ast-fel de parvenit, și moralmente eĭ devin întocmaĭ ca ceĭ-l'alțĭ oamenĭ.

Dar pilda cea mai izbitoare a înriurireĭ ce o are schimbarea radicală a condițiilor vieței și educației, ne o daŭ districtele noastre industriale. Muncitoriĭ și burgheziĭ contrastează așa de mult în mod exterior, în cât s'ar zice că-s oamenĭ de rasă cu totul diferită. Cu toate că eram obicĭnuit cu contrastul acesta, el m'a isbit în mod aproape înfricoșător cu prilegiul uneĭ întruniri electorale, pe care o ținuĭ în 1877 într'un oraș industrial al cercului Erz-

www.dacoromanica.ro

gebirge. Intrunirea, în care avuĭ o discuție cu un profesor liberal, era organizată în așa fel în cât cele două partide eraŭ cu putere reprezentate și înghesuiți între dênșiĭ în local. Adversariĭ noștri aŭ ocupat locurile din față; eraŭ aproape toți oameni tarĭ, viguroșĭ, în cea mai mare parte înnalți, cu înfățișare sănătoasă; în fundul săleĭ și în galeriĭ s'aŭ așezat muncitoriĭ și micĭ burghezĭ, noue zecimĭ din eĭ țesătorĭ, micĭ, slabĭ, cu peptul îngust, cu obraziĭ paliḑĭ, și pe ale lor fețe palide se citia mizeria și grija. Uniĭ înfățișaŭ virtutea satisfăcută și morala solvabilă, ceĭ-l'alți eraŭ albinele lucrătoare și vitele de muncă, mulțumită productuluĭ munceĭ. de care ceĭ d'întâiŭ se arĕtaŭ așa de mulțumiți, pe câtă vreme ceĭ-l'alți mureaŭ de foame. Dacă acești suferinzĭ ar fi, în timp de o generație numaĭ, puși în niște condițiunĭ de traiŭ tot așa de favorabile, și contrastul va pieri, va fi de sigur șters cu desăvêrșire în scoborîrea lor.

Pe de altă parte e vĕdit că e maĭ greŭ de a deosebi situația socială la femeĭe decât la bărbat, pentru că femeĭea e obicĭnuită cu o situație nouă și adoptă obiceĭurĭ superioare de traĭ cu mult maĭ multă dibăcie și ușurință. Aptitudinea eĭ, în acest înțeles, întrece pe bărbat care are mult maĭ multe greutăți de întâmpinat. Prin urmare, pentru care cuvênt atâta îndoială, că din punctul de vedere intelectual dênsa ar fi capabilă de a ajunge la o mare desvoltare?

Toate acestea ne îngăḑue de a recunoaște efec-

www.dacoromanica.ro

tele însemnate ce aŭ legile nature asupra desvoltăre și condițiilor sociale ale societățe.

A nega că o condițiе socială îmbunătățită, cu privire la traiul și educația atât fisică cât și morală, ar putea să ridice pe femeie la un grad de perfecție de care suntem și astăzi bine convinși, însemnează a fi mărginit saŭ de crea credință. Ceea-ce aŭ produs până acuma femeile isolate, nu îngăduie aproape de loc de a ne îndoi de aceasta, căci aceste femei se ridică de-asupra totaluluĭ sexuluĭ lor, cel puțin tot atâta cu cât bărbații de geniŭ întrec mulțimea semenilor lor. In guvernământul Statelor, femeile, ținându-se seamă bine înțeles de numĕrul lor, și luând pentru a stabili însemnătatea actèlor lor, aceeași mĕsură de care e obiceiŭ a se servi pentru a judeca astăzi principiĭ, aŭ arătat în genere mai mult talent chiar decât bărbații. Să ne amintim de pildă, de Isabella și Blanche de Castilia, Elisabeta a Ungarieĭ, Elisabeta Angliеĭ, Caterina Rusieĭ, Maria Thereza, etc..... In cele din urmă, am fi siliți a reduce însemnătatea mai mult decât a unuĭ om din istorie, dacă am ști cât prețuia pentru dênsul și cât pentru ceĭ-lalți. Istoricii germani, cum de pildă D-nul de Sybel, aŭ arătat pe contele Mirabeau ca oratorul cel mai însemnat și ca unul din geniile cele mai mari ale Revoluțieĭ franceze. Și iată că cercetările aŭ dovedit că acest geniŭ așa de puternic datorește planul aproape al tuturor discursurilor, și al celor mai însemnate, fără escepție, concursuluĭ îndatoritor și asistenței câtor-va savanți carĭ lucraŭ în tăcere, pe carĭ Mirabeau a știut să-ĭ

www.dacoromanica.ro

întrebuințeze cu dibăcie. Pe de altă parte, figuri de femei ca Mme Roland, Mme de Staël, George Sand, meritä cea mai înaltă stimă și mai mult decât o stea bărbătească pălește lângă ele. Ceea-ce aŭ făcut femeile ca mume de bărbați însemnați ne este de asemenea cunoscut. Și într'un cuvênt, femeile aŭ produs în ordinea intelectuală, tot ce era cu putință de dat în niște împrejurări în puterea cuvêntului neprielnice, și acest fapt justifică cele mai bune speranțe în dezvoltarea lor morală ulterioară.

Dar să admitem că femeile n'ar fi în general tot așa de succeptibile de dezvoltare ca bărbații, că n'ar trebui să devină nici genii, nici filozofi mari; oare această împrejurare a folosit drept regulă pentru majoritatea bărbaților când li s'a dat, cel puțin în termenii legei, egalitatea drepturilor cu «geniile» și cu «filozofiii»? Aceiași savanți cari tăgăduesc femeilei aptitudinile înalte, sunt tot așa de ușor plecați a face tot așa și cu privire la lucrătorii manuali și muncitori. Când nobilul face caz de «sângele sĕŭ albastru» și de arborele sĕŭ genealogic, ei surîd cu dispreț și daŭ din umeri; dar față de bărbatul claselor inferioare ei trec drept o aristocrație care nu datorește starea ei actuală, împrejurărilor prielnice ale vieței, —nu e nici un pericol! ar însemna să înjosească persoanele lor — ci în totul și pentru tot, propriului lor talent, propriei lor inteligențe. Aceiași bărbați cari, asupra multor puncte, sunt cei mai lipsiți de prejudiții, cari n'aŭ decât o mizerabilă părere despre aceia cari nu cugetă așa de liber ca dênșii, asupra altor puncte, îndată ce e vorba

www.dacoromanica.ro

de interesul lor de stare saŭ de clasă, de trufia și de amorul lor propriŭ, sunt mărginiţĭ până la strîmtorare și însufleţiţĭ de o dușmănie care duce până la fanatism. Iată cum gândesc oamenĭ sferelor înalte despre aceia aĭ claselor inferioare, iată cum îĭ judecă și iată cum la rêndul eĭ, lumea bărbătească în întregime gândește și judecă atunci când e vorba de femeĭ. Bărbaţiĭ, luaţĭ în majoritate, nu vĕd în femeie decât o unealtă de profit și plăcere; prejudiţiile lor îĭ împedică de a considera pe femeie ca egala lor în drepturĭ. Pentru dênșiĭ, femeĭea trebue să fie supusă, ascultătoare, să se mărginească numaĭ la de ale gospodărieĭ și să lase toate cele-l'alte pe seama «regeluĭ creaţiuneĭ». — Ea ar trebui să-șĭ înăbușe cugetările și aspiraţiile-ĭ personale, cât se poate de mult și să aștepte cu răbdare ceea-ce Providența sa pământească, tatăl saŭ bărbatul, va hotărî despre ea. Cu cât se supune maĭ mult tuturor pretenţiilor sale, cu atât maĭ «deșteaptă, morală și virtuoasă» o socotește el, chiar de ar fi să piară în parte saŭ cu desăvêrșire sub povara durerilor trupeștĭ și sufleteștĭ carĭ decurg din starea eĭ de asuprire. Dar dacă se vorbește de egalitate între toate fiinţele omeneștĭ, e o absurditate colosală de a vroi să se escludă jumătate din ele.

De la natură, femeea are aceleașĭ drepturĭ ca și bărbatul: nașterea nu poate să-ĭ schimbe întru nimic. Excluderea drepturilor omenireĭ pentru că s'a născut femeie și nu bărbat — ceea-ce nu e maĭ mult greșeala bărbatuluĭ de cât a eĭ — este tot atât de absurdă și nedreaptă ca și când exer-

www.dacoromanica.ro

cițiul acestor drepturĭ ar depinde de religia saŭ de opiniile politice, saŭ dacă doĭ indivizĭ s'ar considera ca inamicĭ pentru că faptul nașterei i-a făcut să aparțină unor rase saŭ naționalităților diferite. Toate aceste greutăți, toate aceste tendințe asupritoare, sunt nedemne de un bărbat liber și progresul omenirei constă în a le șterge, și aceasta cât se poate de curênd. Nicĭ o altă neegalitate n'are dreptul de a exista de cât acelea create de natură pentru împlinirea scopuluĭ firesc al vieței, deosebit în formă, dar acelașĭ în fond. Dar nicĭ un sex n'ar putea trece peste marginele impuse de natură, pentru că, făcênd aceasta, ar distruge propriul sĕŭ scop firesc. Putem fi siguri de aceasta și nicĭ un sex, nu mai mult de cât o clasă, nu este făcut pentru a impune limitele sale celuĭ-l'alt sex saŭ uneĭ alte clase.

Am putea opri aci argumentația noastră în potriva nedreptățeĭ de a exclude pe femeĭe de la înaltele îndeletniciriĭ intelecluale saŭ chiar de a-ĭ nega capacitățile, dar ne mai rĕmâne a examina o obiecție însemnată.

Marele cal de bătaie al protivnicilor noștri este că femeĭea are un creer mult mai mic de cât al bărbatuluĭ, ceea-ce ar demonstra vecînica sa inferioritate. Primul punct este adevĕrat; vom vedea ce reiese din încheiere.

Grosimea creeruluĭ, și prin urmare greutatea maseĭ cerebrale, sunt în generĕ inferioare la sexul femeĭesc. După Huschke[1]), volumul mijlociŭ al

1) Dr. L. Büchner: «Die Frau, ihre natürliche Stellung und gesellschaftliche Bestimmung».—«Neue Gesellschaft», anii 1879 și 1880.

www.dacoromanica.ro

creerului Europeanului este de 1446 centimetri cubici, acela al femeiei de 1226. Deosebirea: 220 centimetri cubici. Ca greutate, profesorul Bischoff socotește că creerul bărbătesc, este de obicei cu 126 grame mai greŭ de cât cel bărbătesc. Profesorul Meinert socotește că raportul greutăței creerului bărbătesc la cel femeiesc este ca 100 la 90. Dar greutatea maseĭ cerebrale este foarte deosebită la diferiți indivizi aĭ unuĭ și celuĭ-l'alt sex. După profescrul Reclam, creerul naturalistuluĭ Cuvier cântărea 1861 de grame, acel al luĭ Byron 1807, al matematicianuluĭ Dirichlet 1520, al celebruluĭ matematician Gaus 1492 numaĭ, al filologuluĭ Hermann 1358 și al savantuluĭ Hausmann 1226. Găsim aci o deosebire absolut enormă în greutatea creeruluĭ multor bărbați abundent inzestrați din punctul de vedere intelectual. Creerul luĭ Hausmann cântărea aproape cât greutatea mijlocie a creeruluĭ femeiesc.

Aceste deosebirĭ în creerĭ îngăduie de a constata întâiŭ de toate că e o susținere foarte nedreaptă de a mĕsura capacitățile intelectuale escluziv dupĕ greutatea maseĭ cerebrale. In sfîrșit, cercetările asupra acestuĭ punct sunt încă prea noĭ și prea puține la numĕr pentru ca o judecată definitivă să fie cu putință. Dar, afară de greutatea mijlocie a creeruluĭ la cele douĕ sexe, trebue să maĭ ținem în socoteală și organizația lor fizică și atunci vedem că luând în socoteală talia și greutatea mijlocie a corpuluĭ, creerul femeiesc este proporțional mult maĭ gros de cât al bărbatuluĭ. Pe cât talia corpuluĭ hotărește puțin când e vorba

www.dacoromanica.ro

de vigoarea sa, pe atât poate că numaĭ masa cerebrală înrîurește puțin asupra masseĭ intelectuale. Vedem de pildă animale foarte micĭ (furnicile, albinele), întrecênd în inteligență pe altele mult maĭ marĭ (de pildă oaia, vaca), întocmaĭ cum constatăm adese-orĭ că indivizĭ cu înfățișare frumoasă rĕmân, întru cât privește aptitudinile lor intelectuale, departe de alțiĭ, a căror talie și exterior sunt neînsemnate. Toate acestea atîrnă decĭ, după cum pare, nu numaĭ de massa creeruluĭ, dar încă, și maĭ ales de organizația sa. și întâiŭ de toate, de cultura și exercițiul sĕŭ.

Creerul, pentru a-șĭ dezvolta în întregime toate facultățile sale, trebue, ca toate cele-l'alte organe, să fie exersat cu îngrijire și hrănit cum se cuvine. Dacă această grije este neglijată saŭ dacă fasonarea creeruluĭ e întreprinsă dupĕ o metodă cu totul falșă, în loc de a stimula și a dezvolta părțile carĭ înfațișează maĭ ales deosebirea, s'ar dezvolta maĭ repede acelea unde predomină sentimentul și fantazia; în așa chip nu numaĭ că-'l va îngreuia, dar îl vor atrofia. Una din părțĭ va fi hrănită în paguba celeĭ-l'alte.

Și acum, nu este un om care, cunoscênd puțin istoria evoluțieĭ femeieĭ, să poată nega că în ordinea de ideĭ care ne ocupă, s'a comis o greșală mare potrivit cu aceea de acum miĭ de anĭ și care se comite încă și astăzĭ. Când profesorul Bischoff predinde că femeĭea a putut, ca și bărbatul, să-șĭ dezvolte creerul și inteligența sa, aceasta este dovada uneĭ sume de ignoranță nemaĭ auzită și interzisă unuĭ savant asupra unuĭ su-

www.dacoromanica.ro

biect pe care însuși l'a pus în discuție. Cum să ne lămurim deci faptul izbitor că, printre popoarele puțin cultivate, cum de pildă negrii și aproape toate popoarele sălbatice, massa și greutatea creerului la bărbat și la femeie se apropie mult mai mult de cât la popoarele civilizate? Numai prin faptul că bărbații acestor popoare au dezvoltat la cel mai înalt grad funcțiunile lor cerebrale și că acestea au fost oprite la femei. In partea întâia a lucrărei noastre am arătat cum, la început, calitățile fizice și morale ale celor două sexe n'au putut fi de cât puțin deosebite, dar cum pe de altă parte, din pricina situației precumpănitoare a bărbatului asupra femeiei în timpul unei lungi perioade de evoluție, această deosebire a trebuit să înainteze necesarmente accentuându-se.

Dacă savanții noștri vor să fie luminî ale istoriei naturale, să-și dea și osteneala de a înțelege că legile științei lor prea strîmte sunt aplicabile vieței și dezvoltărei ființelor omenești. Să vadă că legile evoluției, ale eredității, ale adaptărei, se aplică tot așa de bine omului ca și orî-cărei alte ființî, că omul nu este o escepție în natură, că cunoștința exactă a fazelor dezvoltărei sale speciale și doctrina evoluției aplicată la cazul sĕŭ, face să reiasă limpede ca lumina zilei ceea-ce fără aceasta rĕmâne întunecos și acoperit, și devine un subiect de misticizm științific saŭ de știință mistică.

Câți-va savanți, d-rul Büchner, de pildă, pretind că deosebirea între creeriî celor două sexe nu este aceeași la diferitele popoare civilizate. Ea

www.dacoromanica.ro

ar fi cea mai mare la Germani și la Olandezi; și pe urmă la Englezi, Italieni, Suedezi, Francezi. La aceștia din urmă mai ales, sexurile s'ar apropia mai mult, când e vorba de creer. Dar Büchner nu lămurește bine chestia de a ști dacă trebue să conchidem că la Francezi, femeile aŭ dobêndit o dezvoltare mai mare și s'aŭ apropiat ast-fel de bărbați saŭ dacă, din potrivă, bărbații s'aŭ dezvoltat mai puțin și aŭ hotărît ast-fel această mai mare asemănare, — căci amêndouĕ cazurile ar fi cu putință. Dupĕ starea de instrucție în Franța, s'ar putea admite întâiul caz.

Un fapt sigur este decĭ, că forma creeruluĭ s'a dezvoltat de o potrivă în virtutea educațieĭ date, dacă cuvêntul de educație poate fi în adevĕr întrebuințat mai ales pentru o mare parte din timpurile trecute și dacă expresia de «creștere» n'ar fi poate mai exactă. Toți fiziologiștiĭ sunt de părere asupra punctuluĭ că centrul propriŭ al formăreĭ intelingenței este în părțile anterioare ale creeruluĭ, deasupra ochilor, adică fața imediat anterioară a cavității craniene. Părțile creeruluĭ carĭ privesc viața sentimentală și afectivă, cum o numim noĭ, trebue să se găsească în partea de mijloc a capuluĭ. Deosebirea formeĭ capuluĭ la bărbat și la femeie întărește această părere; la bărbat, partea cea mai dezvoltată este cea de dinainte, la femeie este cea din mijloc.

Și din conformația aceasta a capuluĭ — urmare a condițieĭ precumpĕnitoare a bărbatuluĭ pe de o parte, și a stăreĭ de supunere a femeieĭ, pe de alta — s'a dezvoltat concepția frumuseței pentru

www.dacoromanica.ro

cele două sexe. După ideea frumosului, așa cum o aveaŭ Grecii și așa cum mai este și astăzi, femeiea trebue să aibă o frunte îngustă, mai mult joasă, iar bărbatul o frunte mare și mai ales largă. Și cu această concepție a frumusețeĭ, care demonstrează inferioritatea lor, femeiea s'a obicinuit așa de mult, în cât o frunte largă și mare, care întrece mĕsura mijlocie, le este semnul cel mai regretabil de urîțenie; ele caută decĭ de a înfrumuseța natura prin meșteșugurĭ, acoperindu-șĭ cu tot dinadinsul fruntea cu pĕr, pentru a o face să pară mai joasă.

Si după toate acestea să nu ne mai mirăm dacă femeiele sunt intelectualicește ceea-ce sunt. Negreșit că Darwin are dreptate când zice că dacă s'ar așeza două liste una lângă alta, una din ele cuprinzênd pe bărbații carĭ s'aŭ deosebit în poezie, pictură, sculptură, muzică, știință și filozofie, și cea-l'altă cuprinzênd pe femeiele cele mai însemnate în această privință, n'ar fi cu putință să stabilim nicĭ o comparație între amêndouĕ. Și oare trebue să ne mirăm de aceasta? Da, ar fi drept să ne mirăm dacă ar fi fost alt-fel. D-rul Dodel-Port [1]) rĕspunde și el foarte bine la argumentația că lucrurile ar lua cu totul altă înfățișare dacă, timp de câte-va generații, bărbații și femeiele s'ar bucura de aceeași creștere și de aceeași instrucție în exercițiul artelor și științelor de mai sus. Femeiea, luată în general, tot este mai slabă de cât bărbatul, ceea-ce nu este tocmai așa la multe

1) «Istoria nouă a creațiuneĭ».

www.dacoromanica.ro

popoare sălbatice, dar se manifestă chiar în mod cu totul contrariŭ. Dar, în ceea-ce privește îmbunătățirile pe carĭ de la cea maĭ fragedă vêrstă, le-ar putea aduce exercițiul și creșterea, ne putem convinge la vederea călăreților de circ și a acrobatelor carĭ pot lupta, când e vorba de curaj, siguranță, agilitate și vigoare, cu orĭ-care bărbat, și carĭ execută adesea niște lucrurĭ uimitoare.

Prin urmare, îndată ce tóte acestea nu sunt de cât condițiunile vieței și ale creșterei, ale «dresagiuluĭ», pentru a întrebuința un termen științific maĭ riguros, și pentru că aplicarea legilor naturei produce azĭ efecte cu totul surprinzĕtoare, maĭ ales în ceea ce privește animalele noastre domestice, nu s'ar putea îndoi nimenĭ în lume că aplicarea acestor legĭ în viața fizică și intelectuală a ființelor omenești, ne-ar maĭ duce la multe alte rezultate, căcĭ, omul, cunoscêndu-și scopul și țintele sale, va contribui el însuși la creșterea sa.

Vedem decĭ, din toate cele expuse până acum, în ce legătură strînsă și intimă staŭ științele naturale moderne cu toată existența noastră socială și cu dezvoltarea eĭ. Vedem încă că legile naturale, aplicate societățeĭ omenești, ne luminează asupra condițiilor noastre respective, și că fără aceste legĭ naturale nu ne vom putea găsi nicĭ odată în aceste condițiunĭ. Dacă, prin aplicarea acestor legĭ naturale la dezvoltarea ființeĭ omenești, ajungem până la cauzele prime, găsim că autoritatea, caracterul, calitățile fizice la un individ, cât și la clase și popoare întregĭ, atîrnă în întâiul rînd de condițiile de traĭ, adică de puterea

www.dacoromanica.ro

economică și socială care, la rêndul eĭ, suferă înrîurirea climeĭ, a conformăreĭ și a fertilităţeĭ soluluĭ. Marx, Darwin, Buckle, sunt câte și treĭ, fie-care în propria sa sferă, de cea maĭ mare însemnătate pentru evoluţia modernă; doctrinele și descoperirile lor vor înrîuri cât se poate de mult asupra formeĭ și dezvoltăreĭ societăţeĭ viitoare.

Dacă condiţiile triste și mizeria traiuluĭ omenesc, — adică imperfecţia stăreĭ sociale — sunt recunoscute drept pricină a insuficienţeĭ și a defectuozităţeĭ dezvoltăreĭ individuale, decurge necesarmente de aci că îmbunătăţirea condiţiilor de traiŭ trebuĭe să aĭbă de o potrivă o înrîurire asupra fiinţelor omenești. Și maĭ reese încă că aplicarea raţională a legilor natureĭ la fiinţele omenești, aplicare cunoscută sub numele de Darwinism, va creea fiinţe omenești cu totul noĭ, dar va cere și condiţiĭ sociale potrivite lor și va sfârși prin a ne duce, după doctrina luĭ Marx, la socializm [1]). Nu va ajunge la nimic opunerea și orĭ-ce încercărĭ de a înăbuși mișcarea... «Și dacă nu veĭ merge de bună voĭe, voĭ întrebuinţa puterea»... puterea raţiuneĭ, bine înţeles.

Legea darwiniană a luptеĭ pentru traĭ, care are drept punct esenţial în natură că fiinţa cea maĭ bine organizată și cea maĭ robustă înlocuĭește și nimicește pe cea inferioară, duce cu privire la

[1]) Aceasta este descoperirea pe care Karl Marx a făcut-o ma întâiŭ și pe care a stabilit-o în mod clasic în lucrările sale, ma ales în «Capitalul». Manifestul comunist din Februarie 1848, redactat de Karl Marx și Friederic Engels, se sprijină pe această idee fundamentală și poate fi și astă-zĭ considerat ca cel maĭ perfect model de operă de propagandă.

www.dacoromanica.ro

specia umană, la încheierea că omul, ca ființă gânditoare și înzestrată cu judecată, poate schimba, îmbunătăți și perfecționa cu desăvârșire condițiile traiului său, adică starea sa socială și tot ce se leagă de dênsa, în așa fel ca la urma urmei să devie de o potrivă prielnice pentru toate ființele omenești. Omenirea își creează puțin câte puțin, sub formă de legi și așezăminte, niște condiții cari îngăduie fie-cărui individ de a-și dezvolta aptitudinile și capacitățile sale atât pentru binele său propriu cât și al celui obștesc, dar cari pe de altă parte îi răpește puterea de a vătăma altora saŭ colectivității, pentru că se înțelege numai de cât că făcênd aceasta 'și-ar strica lui însuși. Această stare de lucruri înrîurește în așa fel asupra inteligenței și asupra ideilor omului, în cât gândul de a stăpâni și de a vătăma sfârșește prin a nu mai găsi cel mai mic loc în creerul său.

Darwinismul este deci, ca ori-ce știință adevărată, o știință eminamente democratică, și dacă proprii ei reprezentanți nu vor să o recunoască, ci ajung chiar până a susține contrariul, aceasta este din pricină că nu știu să aprecieze însemnătatea propriilor lor științe, ceea-ce de alt-fel nu e ceva nou. Adversarii lor și mai ales membrii onorabili ai clerului, cari lasă nasu în jos când e vorba de avantagii pământești saŭ de lucruri vătămătoare pentru dênșii, aŭ înțeles mai bine, și denunță în consecință Darwinismul ca socialist și atheŭ. Nu e de loc onorabil din partea D-lui profesor Virchow de a fi de părere cu acești indivizi și de a fi obiectat profesorului Hæckel

www.dacoromanica.ro

în 1877, la Congresul naturaliștilor în München, că, «Darwinismul duce la socialism», de sigur pentru a discuta și a nega doctrina, căci Hæckel cerea introducerea teoriei evoluției în programele de studii.

Căci adevărata știință nu trebue să se preocupe câtuși de puțin de a ști dacă consecințele sale duc la cutare saŭ cutare instituție politică, saŭ la cutare și cutare situație socială. Ea trebue să cerceteze numaĭ dacă teoriile sunt adevărate, și în cas dacă sunt, trebue să le primească cu toate urmările lor Acela care procede alt-fel, în vederea unuĭ folos personal saŭ al unuĭ interes de clasă și de partid, saŭ pentru a-și asigura favoarea celor de sus, săvârșește un fapt vrednic de dispreț și necinstește știința. Știința personală, așa cum există cu deosebire în universitățile noastre, nu poate decât foarte rar să facă acte de independență. Frica de a-și perde catedrele și favorurile guvernului și de a fi siliți să renunțe la titluri, decorații și înaintare, face pe ceĭ maĭ mulți reprezentanți aĭ științeĭ de a-și îndoi spinarea, a-și ascunde convingerile, ba chiar a susține în public tocmaĭ contrariul de aceea ce gândesc și simt în adâncul inimeĭ lor. Atuncĭ când în 1870 cu prilejul depuneriĭ unuĭ jurămînt de credință, un Dubois-Reymond a susținut în plină Academie din Berlin că «Universitățile sunt centrele de educație ale gardeĭ intelectuale a Hohenzollernilor» ușor este de aflat ceea-ce gândesc despre scopul științeĭ maĭ toțĭ aceia carĭ staŭ maĭ prejos decât Dubois-Reymond, atât ca știință cât și ca însem-

www.dacoromanica.ro

nătate [1]). Știința este înjosită la rangul de slugă umilită a puterei.

Se înțelege deci foarte bine că profesorul Hæckel și partisanii sĕi, precum profesorul Schmidt, D-nul de Helwald și mulți alți încă, se apără din resputeri împotriva imputărei grozave ce li se aduce că Darwinismul duce la socialism, și pretind și ei din partea lor «că tocmai din portivă, Darwinismul este aristocratic prin aceea că susține că pretutindeni în natură ființa cea mai bine organizată și mai viguroasă asupreste ființa cea mai slabă, și că prin urmare clasele culte și avute, represintând în omenire ființele mai bine organizate și mai viguroase, stăpânirea lor este îndreptățită, pentru că ea este conformă legilor naturei».

După argumentele ce le-am desvoltat deja mai sus, greșala acestei concluzii este vĕdită. Să admitem că domnii aceștia sunt convinși chiar de ceea ce susțin; în cazul acesta însă, ei aplică teoriile lor omenirei într'un mod brutal și mecanic, căci dacă lupta pentru trai se face în mod inconștient la animalele și ființele cari nu cunosc de loc legile naturei, trebue oare ca tot așa să fie cazul și cu neamul omenesc? Din fericire, cu sau fără voia acestor domni învețați, omenirea ajunge a cunoaște legile cari orânduiesc evoluția sa și ea n'are decât să aplice această cunoștință la așezămintele sale politice, sociale și religioase pentru

[1]) D-l Dubois-Reymond, profesor de fiziologie la Universitatea din Berlin, a repetat această frază în Februarie 1883 cu prilejul serbărei aniversare a lui Frederic cel-Mare, reamintind atacurile ce s'au îndreptat în potriva lui din această pricină.

www.dacoromanica.ro

a le preface. Prin urmare deosebirea între ființa omenească și animal, constă în aceea că omul este un animal gânditor, pe câtă vreme animalul nu este un om cugetător. Iata un lucru pe care domnii darwiniștĭ nu l'aŭ putut întrevedea în știința lor. De aicĭ vine și cercul vicios în care se învêrtesc mereŭ.

Fără îndoială, D-nul profesor Hæckel și părtașiĭ sĕĭ neagă și aceea că Darwinismul conduce la ateism, și după ce aŭ înlăturat pe «creator», prin toate deducțiile și demonstrațiile lor, fac sforțările cele maĭ energice pentru a-l face să reintre prin contrabandă prin ușa de dindărăt. Cu chipul acesta D-lor își fabrică atuncĭ felul personal de «religie,» care se numește «înaltă moralitate», «principiĭ morale», etc... D-l profesor Hæckel încercase chiar, în 188ż, la Congresul naturaliștilor din Eisenach, și în fața mareĭ familiĭ ducale din Weimar, nu numaĭ de a scăpa religiunea, dar încă de a înfățișa pe maiestrul sĕŭ Darwin drept un bărbat religios. Intreprinderea căzuse în mod mizerabil după cum aŭ putut constata toțĭ aceia carĭ știŭ să gândească, carĭ aĭ citit discursul și scrisoarea citată al luĭ Darwin. Scrisoarea luĭ Darwin spunea tocmaĭ contrariul, de aceea trebuia să spună după susținerea profesoruluĭ Hæckel, de și cu multă precauțiune, pentru că Darwin, ținênd și el socoteală de «pietatea» compatrioților sĕĭ Engleżĭ, nu risca nicĭ odată a ḍice în mod public ceea ce credea într'adevĕr despre religie. O făcea în intimitate, după cum s'a aflat puțin după Congresul din Weimar, numaĭ cu D-rul Büchner, căruia îĭ mărtu-

www.dacoromanica.ro

risise că, de la 40 de ani înainte, adică de la 1849, nu mai credea în nimic, pentru că n'a putut să ajungă la nici o demonstrație în favoarea credinței. In cei din urmă ani ai vieței sale, Darwin a mai susținut în mod secret un jurnal atheu care apărea în New-York.

Se poate zice tot ast-fel și de știința modernă, de înrîurirea sa asupra dezvoltărei speciei omenești și a tăgăduirilor conștiente ale principalilor reprezentanți în Germania saŭ de însemnătatea inconștientă pe care i-o dă.

Odată cu profesorul Virchow, D-rul Dühring cade și el asupra lui Darwin și a Darwinismului, și o face intr'adevĕr în mod foarte grosolan. Pentru a isbuti, își zugrăvește Darwinismul așa cum nu este și îl combate cu niște arme împrumutate în mare parte de la Darwinismul însuși. Și acestea sunt extravaganțe cu cari nu se discută.

Pentru a reveni la adevĕratul nostru subiect, să mai vorbim asupra următorului lucru. Dacă științele naturale și sistemul de creștere artificială a căror bază sunt, aŭ putut, cunoscênd perfect obiectul și scopul lor, să producă în lumea animală și vegetală niște forme și specii în întregime noi (și acest sistem de creștere merge atât de departe pentru animalele domestice încât de multe ori e cu putință de a micșora artificialmente capul unei anumite specii de boi, cu scop de a mări greutatea cărnei în cele-l'alte părți ale corpului, întocmai cum pentru același motiv se scurtează picioarele porcilor și cum se obține, aplicând legile evoluției deja cunoscute, și alte modi-

www.dacoromanica.ro

ficărĭ asemenĭ, carĭ aproape nu sunt de crezut), legile evoluțieĭ adaptate educațieĭ omenești vor trebui la urma urmeĭ să conducă la putința de a deștepta niște calităţĭ fizice și morale date, și de a dezvolta pe indivizĭ cu armonie.

* * *

Femeĭele vor decĭ, în virtutea instinctuluĭ lor înăscut de perfectionare, ele vor, zic, să înceapă și lupta cu bărbatul pe terenul intelectual, și nu vor să aștepte dacă bărbatul e dispus saŭ nu ca să le dezvolte funcțiunile lor cerebrale. Singura piedică pe care o întâmpină este spiritul veaculuĭ, acea putere latentă, dar ale căreĭ efecte sunt adâncĭ, acea esență a tuturor grijilor materiale și morale ale omenireĭ. Pe icĭ, pe colo aŭ reușit, fiind de aceeașĭ părere cu bărbaţiĭ, a înăbuși toate greutățile carĭ le eșiaŭ în cale. și a înainta în arena intelectuală: în unele ţĕrĭ aŭ putut isbuti chiar cu un succes deosebit. Aceste ţĕrĭ sunt maĭ ales America de Nord și Rusia, carĭ în alcătuirea lor politică și asupra multor puncte ale alcătuireĭ lor sociale sunt cele două extreme. Așa se întîmplă că astăzĭ în America și Rusia sunt multe femeĭ medicĭ printre carĭ multe se bucură de un renume mare și aŭ o clientelă mare [1]).

[1]) Aŭ existat deja, în veacul al IX-lea și al X-lea, femeĭ medicĭ și practicante renumite în imperiul arab, și maĭ ales sub stăpânirea Maurilor în Spania, unde își făceaŭ studiile lor la Universitatea din Cordova. Femeĭea era, în această epocă, mult maĭ liberă în imperiul muzulmano-arab, mulţumită luĭ Mahomet, care a îmbunătăţit în mod însemnat situaţia eĭ socială. Dar, cu timpul, situaţia

www.dacoromanica.ro

Nu încape nici o îndoială că femeiea, ale căreĭ aptitudiniĭ de a îngriji bolnavi, aŭ fost recunoscute cu dreptate, este în deosebi înzestrată şi pentru studiul medicineĭ. Afară de aceasta, introducerea medicilor femeĭ ar fi o binefacere mare pentru femeĭele noastre, căci faptul de a se încrede unor bărbaţi în caz de boală şi de turburăriĭ fizice aşa de deosebite cariĭ se leagă cu funcţiunile sexuluĭ lor, le împedică mult de a chema la timp ajutorul mediculuĭ. Urmează de aci o mulţime de inconveniente, nu numaĭ pentru femeĭ, dar şi pentru bărbaţi. Nu este un medic care să nu se fi plâns de rezerva de multe oriĭ vinovată a femeĭeior şi de groaza de a spune sincer adevĕrul. Şi e foarte natural lucrul acesta; însemnează numaĭ o lipsă de bun simţ când bărbaţiĭ, şi maĭ ales mediciĭ, nu vor să recunoască cât e de justificat studiul medicineĭ pentru femeĭe.

Studiul medicineĭ de către femeĭ ar fi avantagios şi pentru faptul lipseĭ de mediciĭ, cel puţin la ţară, şi pentru că tineretul nostru burghez, dându-se mereŭ îndărăt când e vorba de sforţăriĭ serioase, nu vin mulţi. In genere zelul şi ardoarea pentru studiŭ a acestuĭ tineret, sunt numaĭ un foc de paie, — ajunge să vedem rezultatele anuale ale examenelor de voluntariat de un an, pentru a ne convinge, — şi concurenţa femeĭească ar produce un efect foarte salutar.

---

eĭ în Orient a fost ştirbită prin înrîuririle aziatice, persane şi turceştiĭ. Maĭ sus se vor găsi informaţiĭ interesante asupra «Istorieĭ civilizaţieĭ în Orient» de von Kremer. Şi în veacul al XII-lea femeĭele studiaŭ tot medicina în Bulonia şi Palermo.

www.dacoromanica.ro

Din acest punct de vedere, și Statele-Unite ne dau pilde bune. Sunt acolo, spre marea mirare a tuturor babalâcilor învețați sau ignoranți de ambele sexe, niște școli superioare unde elevii bărbați și femei primesc la un loc instrucția. Să audim rezultatul. Președintele White, de la Universitatea din Michigan, declară următorul lucru: «Intre 1300 de studenți, cel mai bun elev la limba greacă este de vre-o câți-va ani, o fată; cel mai bun elev la Matematice, în una din clasele cele mai grele ale Institutului nostru, este tot o fată, și o mulțime dintre ceî mai buni elevi ai noștri la istoria naturală și la știința generală, sunt tot fete».

D-rul Fairshild, președintele colegiului Oberlin, din Ohio, ale cărui cursuri sunt frecuentate de mai bine de 2000 de studenți de ambele sexe, dice: «Timp de opt ani cât am fost profesor de limbele moarte, — latină, greacă și ebraică — și de științele filozofice și morale, cât și în cursul celor un-spre-dece ani, cât am fost profesor de matematice pure și aplicate, n'am observat cea mai mică deosebire între cele două sexe, decât doară în modul lor de a se exprima». Eduard. H. Machill, președintele colegiului Swarthmore din Delaware, autorul cărții din care am scos datele de mai sus [1]), dice că după o experiență de patru ani, a ajuns la concluzia că atât din punctul de vedere moral cât și din cel al obiceiurilor, creșterea deavalma a celor două sexe, a dat cele mai bune rezultate.

[1]) An adress upon the Co-Education of the Sexes. Philadelphie.

www.dacoromanica.ro

Fie dis aceasta în treacăt pentru aceia cărora li se pare că bunele moravuri ar putea fi compromise printr'o ast-fel de creștere.

- La acestea se mai obiectează că nu se cuvine ca femeile să stea alături cu studenții bărbătești în amfiteatre și în sălile de operație și de facere. Dar dacă bărbații nu se sinchisesc de a proceda la studiile și cercetările lor asupra boalelor femeiești de față cu infirmierele și cele-l'alte femei bolnave, n'am ști de ce același lucru să fie necuviincios când e vorba de studente. Depinde și foarte mult de la felul de predare al profesorului, care poate exercita o înrîurire destul de mare asupra purtării audienților de ambe-sexe. Mai trebue admis că femeile cari în condițiile de față, se dedă la studii de acest fel, sunt însuflețite de o seriositate și de o putere de voință așa de mare încât ele întrec cu mult cea mai mare parte a studenților. Și acest fapt a fost constatat de anumiți profesori cari au predat cursurile lor elevilor de ambe-sexe. Zelul femeilor este în genere mult mai mare decât al tinerilor studenți. In sfârșit odată studiile lor sfârșite, femeile ar putea și ele să întreprindă instrucția congenerelor lor—dacă numai de cât se ține cu îndărătnicie ca necesară despărțirea sexelor, puțin firească atunci când e vorba de lucrurile naturei.

In realitate, sunt cu totul deosebite motivele cari îndeamnă pe cea mai mare parte a profesorilor de medicină, mai ales pe cei universitari, de a lua înaintea studentelor o atitudine dușmănească. Ei vĕd aci o «înjosire» a științei,

www.dacoromanica.ro

care ar putea perde din însemnătatea sa în ochii mulțimei mărginite, dacă s'ar recunoaște că creerii femeiești sunt și ei destoinici de a pricepe o știință care până acum n'a fost scrisă decât pentru elita sexului bărbătesc.

Cu toate frazele mari cari ni s'ar putea obiecta, nu e mai puțin adevărat că starea noastră universitară se găsește, ca și starea generală de educație, într'o situație foarte nesigură. La școala primară se răpește copilului timpul cel mai prețios pentru ca în schimb să-i se încarce creerul cu lucruri cari nu se leagă nici cu rațiunea nici cu constatările științei; copilul e încărcat cu o sarcină grea de care nu va ști să se servească în viață și care-l va supăra în viitorul și 'n dezvoltarea sa. Tot așa stau lucrurile și cu școlile noastre superioare. În stabilimentele preparatorii pentru studiile universitare, memoria elevilor este încărcată cu un teanc de materii seci și nefolositoare al căror studiu răpește cel mai bun din timpul lor și puterea cea mai însemnată a creerilor lor, tot așa se face de cele mai multe ori și în Universități, unde se predă în cursuri o mulțime de lucruri învechite, superficiale, alături de o proporție minimă de lucruri trebuincioase. Odată caietele de cursuri stabilite, cea mai mare parte a profesorilor revin cu anii asupra acelorași lucruri, semestru cu semestru, fără a șterge dintr'ênsele lucrurile neserioase. Inaltele funcții ale învățăturei ajung pentru mulți un simplu meșteșug și studenții n'au nevoie de multă înțelepciune pentru a vedea aceasta. Ideea pe care 'și-o fac ei de viața

www.dacoromanica.ro

universitară contribuie și ea de a-l împedica să învețe serios în tot timpul cursului, și dacă câți-va ar vroi chiar să învețe serios, e imediat descurajat de metoda pedantă și desgustătoare a celor mai mulți profesori. Vine și epoca examenelor, și atunci în două luni de zile ei își vor băga în cap repede și mașinalicește ceea-ce pare absolut indispensabil pentru a-l putea trece binișor. Odată examenul trecut cu fericire și odată vre-o situație administrativă saŭ profesională obținută, cea mai mare parte a acestor «literați» urmează de a-și împlini funcția în mod curat mașinal și pe același tipic, găsind foarte urît dacă vre-un «neliterat» nu-l primește în modul cel mai respectuos, nesocotindu-l și tratându-l ca pe o rasă de oameni a parte și de o noblețe superioară. Și numai omul care are dorința de a propăși nu descoperă decât foarte târziŭ cu câte lucruri nefolositoare s'a încărcat, în locul acelora cari l-ar fi fost mai trebuincioase, — și numai atunci de abia începe să le studieze de a binele. In floarea vieței sale l'aŭ încărcat cu o mulțime de lucruri nefolositoare saŭ chiar vătămătoare; trebue să-i consfințească o altă parte din viață pentru a ieși din încurcătura în care se află și pentru ca prin muncă multă să se ridice la înălțimea de idei a timpului sĕŭ, și numai atunci el poate deveni într'adevĕr un membru trebuincios al societățeĭ. Mulți nu izbutesc de a eși din faza cea dintâi, alții rĕmân înfundați într'a doua și un foarte mic numĕr numai ajunge de a se ridica până la a treia.

Insă «prestigiul», cere ca să se păstreze toată

www.dacoromanica.ro

această podoabă a Evului-mediŭ, toate aceste materiĭ nefolositoare de învățământ, și pentru-că femeile, sub cuvêntul sexuluĭ lor, sunt excluse întâĭ de toate din școalele preparatoriĭ, această situație dă un pretext comod pentru a-le închide ușile amfiteatrelor. Unul dintre ceĭ maĭ însemnațĭ profesoriĭ în medicină din Lipsca a mărturisit uneĭ femeĭ într'o zi, următorul lucru: «Educația de colegiŭ nu este, drept vorbind, necesară pentru a înțelege medicina, dar trebue cerută numaĭ ca condiție pregătitoare de introducere la studiĭ, pentru ca prestigiul științeĭ să nu sufere».

Profesorul Bischoff, din München, între multe alte cauze pe carĭ se sprijină povața sa către femeĭ, de a nu studia medicina, a arătat și «brutalitatea studenților», ceea-ce e foarte semnificativ. Acelaș profesor maĭ zice într'un pasagiŭ al lucrăreĭ sale asupra subiectuluĭ în chestie — și acest pasaj este caracteristic: Pentru-ce nu s'ar acorda uneĭ femeĭ dreptul de a urma la un curs care tratează despre o știință simplă, maĭ ales uneĭ femeĭ interesante, inteligente și frumoase, pe lângă toate cele? Este un fel de a vedea pe care-l împărtășește în mod vĕdit D-l Von Sybel și pe care-l exprimă ast-fel: «Rare-oriĭ un bărbat a fost în stare să refuze uneĭ scolărițe setoase de învățătură și amabilă, concursul și ajutorul sĕŭ».

Ar fi păcat să întrebuințăm vorbe de prisos pentru a arăta cât de deșerte sunt niște asemenea «motive» și ast-fel de ideĭ. Va veni o vreme când nu se va ține seamă niciĭ de brutalitatea oamenilor bine crescuțĭ, niciĭ de spiritul de

www.dacoromanica.ro

rutină și de veleitățile sensuale ale savanților, și când nu se va ține seamă decât de ceea-ce dictează rațiunea și dreptatea.

După cum am observat deja, tradițiile pline de prejudiții de carî suferă Europa în deobște și Germania în deosebî, se întâlnesc mult mai rar în America de Nord. Așa se explică cum de aŭ putut s'ajungă femeîele acolo la niște situații foarte însemnate ca doctorî, advocați, profesorî, și aceasta în cele mai marî stabilimente de învățătură — femeîele ocupând majoritatea locurilor instrucției din America — și în deosebitele funcții publice ale comunei saŭ ale Statului. Până și în Rusia, există cu privire la femeî niște ideî mult mai libere și mai înalte decât în Germania. Un mare numĕr de femeî din Rusia, se ocupă cu mult succes cu deosebite studiî științifice. În primăvara anului 1878 o studentă rusă, M-me Litwinow, din Tula, trecuse în Berna toate examenele eî cu o astfeî de distincție, mai ales la Matematice, în cât Facultatea de filozofie îî dăduse în unanimitate diploma de doctorat, cu nota cea mai mare. Tot așa s'a întâmplat cu câte-va lunî mai târziŭ, uneî Austriace, D-ra Welt, înaintea Facultățeî de medicină din Berna. Și de atuncî, multe cazurî de acest fel s'aŭ întâmplat [1]).

Guvernul german, dacă chiar a întrebuințat pe femeî în puține cazurî, ceea-ce n'a făcut-o de cât

1) In sfîrșit s'a făcut începutul și la Berlin. In primăvara anului 1883 eraŭ cincî femeî medicî și se bucuraŭ de o clientela în genere foarte întinsă. Babalâcii germanî sunt foarte neliniștiți și lucrează mereŭ în potriva lor.

www.dacoromanica.ro

numaĭ pentru a specula, nu le-a considerat de cât ca o lucrătoare maĭ ieftină, pe care o plăteşte, pentru servicii egale, mult maĭ prost de cât pe bărbaţi, dar pentru că aceştia, în condiţiile de faţă, sunt, faţă cu femeeĭa, însufleţiţi de simţiminte duşmănoase, născute prin concurenţă, şi, pentru că această duşmănie capătă o valoare îndoită prin faptul că braţele lor riscă de a fi înlocuite prin altele maĭ ieftine, urmează pentru femeĭ o situaţie care nu e de loc plăcută şi care aduce cu sine multe conflicte. Maĭ adăugaţi la aceasta că, în Germania, armata procură pe fiecare an prin marele număr de sub-oficeri liberaţi din serviciŭ şi prin acela al oficerilor reformaţi, o cantitate aşa de mare de aspiranţi la funcţiile administrative, în cât nu maĭ rămâne loc pentru cele-l'alte puteri de activitate. Cu chipul acesta femeĭele deja întrebuinţate trebue să-şi piardă funcţia. Şi maĭ trebue să recunoaştem că exagerarea timpuluĭ de muncă zilnică, pe care Statul cât şi particularii îl impun femeĭeĭ, pricinueşte pretutindeni inconveniente grele, maĭ ales când femeĭea, în afară de lucru, maĭ are de împlinit şi datoriile casnice. Sistemul actual al vieţeĭ de casă stă tot atâta în contrazicere cu cerinţele pe carĭ viaţa le impune la milioane de femeĭ, întocmaĭ cum forma economică obştească stă în contrazicere cu demnitatea omenească a fie-căruĭ individ.

Femeĭele aŭ arătat şi arată pe an ce trece că, cu toată neglijarea ce se pune în cultivarea facultăţilor lor intelectuale, ele nu pier, şi că de azĭ înainte ele sunt în stare de a întreprinde lupta

www.dacoromanica.ro

cu bărbaţii pe multe terenuri. Se găsesc printre ele atât scriitori şi artişti buni, şi aceasta în felurile cele mai deosebite, cât şi reprezentanţi ai tuturor profesiilor liberale. Si aceasta dovedeşte, cu toate protestările sgomotoase ale reacţionarilor, că la urma urmei tot îşi vor căpăta ele egalitatea drepturilor. Tot aşa, nu încape nici-o îndoială, că, în împrejurările de faţă, nu numai femeile, dar nici chiar bărbaţii nu se bucură încă toţi de egalitatea drepturilor. Intrebuinţarea mai deasă a femeei la funcţiile mai înalte, — ceea-ce nu e cu putinţă de cât pentru o mică parte, — va avea necesarmente şi aici aceleaşi efecte ca şi în domeniul industriei. Nu numai că femeea va fi rău plătită în funcţiile liberale, cu cât oferta va spori odată cu concurenţa, dar va fi încă şi mai mult asuprită, din pricina acelorasi motive pe cari leam dezvoltat mai sus cu privire la femeile întrebuinţate în industrie. Cunosc un caz cu toate acestea, unde o femeie a fost nevoită să înlocuiască pe un bărbat în învăţământul superior, dar . . . numai cu jumătate din leafa plătită. E o propunere ruşinoasă, dar perfect justificată de principiile lumei burgheze; ea a fost făcută şi primită prin puterea împrejurărilor. Nu încape deci nici-o îndoială asupra acestui punct: cucerire carierelor liberale nu va scăpa nici pe femei, nici pe bărbaţi, din mizeria socială în care se găsesc. Lumea trebue să meargă mai departe.

www.dacoromanica.ro

Situația juridică a femeiei. — Poziția ei politică.

Când o categorie, saŭ o clasă de indivizi e în stare de atîrnare și de asuprire, această atîrnare își găsește în tot-d'a-una expresia în legile țĕrei.

Legile alcătuiesc starea socială a unui popor, stare redusă la câte-va formule și exprimată prin acestea, cari îi sunt adevĕrata sa icoană. Intru cât femeile alcătuiesc sexul atârnat și asuprit, ele nu fac escepție la această regulă. Legile sunt de ordine negativă și de ordine pozitivă. Sunt negative prin aceea că în împărțirea drepturilor ele nu țin seamă de ființe, ca și când acestea n'ar exista: și pozitive sunt prin aceea că le instruiesc despre inferioritatea stărei lor, indicând în anumite cazuri oare-și cari escepții.

Dreptul nostru comun se întemeiază pe dreptul roman care nu privea pe om de cât ca o ființă care posedă ceva. Totuși, vechiul drept german, care concepea pe om într'un înțeles mai liber și care socotea tot-de-odată pe femeie într'un chip mai vrednic — deja pe vremea lui Tacit, existaŭ triburi, al căror șefi eraŭ femei, ceea-ce părea Romanilor ca lucru foarte monstruos — 'și-a păstrat înrîurirea sa. In schimb, la națiunile latine, ideile dreptului roman mai domnesc și astăzi, mai ales cu privire la sexul femeiesc. Nu e nici de cum întêmplător faptul că în limba franceză, ființa omenească în genere și ființa omenească masculină nu sunt cunoscute de cât prin unul și același cuvênt: «omul» (l'homme). Drep-

www.dacoromanica.ro

tul francez nu cunoaște ființa omenească de cât ca bărbat. Tot așa era și la Roma. Acolo aŭ existat cetățenĭ romanĭ și numaĭ femeĭ de cetățenĭ romanĭ; cetățeana n'a existat.

E de prisos să maĭ arătăm lista felurită a numeroaselor drepturĭ comune, maĭ ales acelea din Germania. Câte-va pilde vor fi de ajuns.

După dreptul comun german, femeĭea este pretutindenĭ o minoră față de bărbăt, acesta este stăpânul căruia trebue să se supună în căsătorie. Dacă nu i se supune, codul prusian acordă, bărbatuluĭ din pătura «de jos», dreptul de a-ĭ aplica o pedeapsă trupească cumpătată. Și pentru că vigoarea și numĕrul loviturilor nu e înscris nicăirĭ, bărbatul, ca stăpân ce este, hotărește singur. In codul oraşuluĭ Hamburg se zice: «Dar aplicarea dreaptă a uneĭ pedepse ușoare este îngăduită bărbatuluĭ asupra femeĭeĭ sale, părinților asupra copiilor lor, profesorilor asupra elevilor lor, stăpânuluĭ și stăpâneĭ de casă asupra servitorilor lor».

Prescripțiĭ de felul acestora există foarte multe și în Germania. După codul prusian bărbatul maĭ poate să prescrie femeĭeĭ sale cât timp să alăpteze copilul. Bărbatul hotărește toate cele privitoare la copiĭ. Și dacă moare el, femeĭea este obligată de a-și lua un tutore pentru eĭ; ea e socotită ca minoră și incapabilă de a-ĭ crește singură, chiar dacă eĭ n'a ajutat la întreținerea lor de cât cu averea saŭ cu munca luĭ personală. Averea eĭ este administrată de bărbat; în cas de faliment, în celemaĭ multe State, averea eĭ este considerată ca

www.dacoromanica.ro

proprietate a bărbatului și e pusă în disponibilitate în caz dacă un contract făcut înaintea căsătoriei n'a asigurat stăpânirea averei de către femeie. Acolo unde există dreptul întâiului-născut cu privire la proprietatea fonciară, femeiea, când este cea mai mare, nu poate poseda averea dacă are frați sau dacă sunt bărbați în familie; ea nu capătă dreptul de succesiune de cât dacă n'are frați sau dacă aceștia sunt morți. Drepturile politice, cari, în genere se sprijină pe aceeași bază, nu pot fi exersate de către femeie, de cât numai în cazuri particulare, ca în Saxa de pildă, unde legea comunală îi acordă numai dreptul electoral activ, dar îi refuză pe cel pasiv, adică alegerea. Insă dacă are un bărbat, toate drepturile sunt ale acestuia. In cele mai multe State, ea n'are dreptul de a încheia un tractat, fără consimțimêntul bărbatului ei, de cât numai în cazul când posedă o casă de comerț personală, a cărei fondare îi este îngăduită de lege. Femeiea este esclusă de la ori-ce întreprindere. Legea prusiană asupra dreptului de întrunire interzice școlarilor, ucenicilor mai mici de 18 ani și femeielor de a lua parte la adunările și întrunirile politice. Nu e multă vreme de când mai multe coduri de procedură criminală germane interziceau prezența femeielor în auditoriu în timpul dezbaterilor publice ale tribunalelor. Are femeiea un copil ilegitim? N'are nici un drept la o pensie alimentară dacă, în momentul în care a fost fecundată, a primit un dar de la amantul ei. Pronunță femeiea despărțirea de bărbatul ei? Ea nu poartă

www.dacoromanica.ro

mai puțin numele său ca un suvenir veșnic de la el; pare deci ca și când s'ar mărita a doua oară.

Aceste pilde trebue să ajungă. In Franța, femeiea este și mai rău văzută. Am vorbit deja de modul în care se servește la căutarea paternității în cazurile de naștere ilegitimă. De aceasta se mai leagă faptul, că în caz de simplu adulter din partea soțului, femeiea nu poate să ceară despărțirea corpurilor; e de nevoie ca adulterul să fi fost săvârșit în niște împrejurări foarte agravante. In schimb, bărbatul are dreptul de a cere despărțirea *de plano*. Tot așa stau lucrurile și în Spania, în Portugalia și în Italia. După art. 215 din codul civil, ea n'are dreptul de a-și exprima voința în justiție fără consimțimêntul bărbatului său și a două dintre rudele sale cele mai bune, chiar dacă întreprinde un comerț public. După art. 213, bărbatul datorește protecție și ajutor soției sale, și aceasta îi datorește supunere. Administrația averei este afacerea bărbatului, etc. — Asemenea dispoziții se întêlnesc în Elveția franceză, de pildă în cantonul de Vaud. Este un proverb foarte semnificativ, care dă o idee de modul în care Napoleon I concepuse situația femeiei în Franța: «Este un lucru nefrancezesc, anume o femeie care să poată să facă ce-i place[1])».

In Anglia, situația juridică a femeiei, s'a îmbunătățit în mod vădit din luna August 1882, și aceasta în urma unei propagande energice făcute de femei în popor și în Parlament. Inainte de

1) Bridel: «Puissance maritale».

www.dacoromanica.ro

aceasta, femeĭea engleză era pur și simplu roaba soțuluĭ eĭ, care putea să dispună la largul luĭ de persoana și de bunurile femeĭeĭ sale. Tot bărbatul era răspunzĕtor de crima săvârșită de ea în fața luĭ; până într'atâta era femeĭea socotită cu desăvârșire ca o minoră. De se întêmpla ca femeĭea să facă o stricăciune alt-cuiva, bărbatul era osîndit ca și când stricăciunea ar fi fost pricinuită de unul din vitele sale domestice; el trebuia să răspundă. Prin legea din August 1882, femeĭea a fost pusă pe acelașĭ picior cu bărbatul din punctul de vedere al dreptuluĭ civil.

Din toate Statele europene, femeĭea se bucură de situația cea maĭ liberă în Rusia. In Statele-Unite, cel puțin în majoritatea Statelor, femeĭea a câștigat, dupĕ o luptă grea, egalitatea în fața dreptuluĭ civil. Asemenea a maĭ oprit în aceste țĕrĭ introducerea legilor engleze și analoage asupra prostituțieĭ.

Neegalitatea juridică evidentă și palpabilă a femeĭelor, de față cu bărbațiĭ, a făcut să se nască la cele maĭ multe dintr'ênsele pretenția la drepturile politice pentru a putea agita pe cale legală cu scopul de a căpĕta egalitatea lor. Acelașĭ gând a hotărît și pe lucrătorĭ de a îndrepta pretutindeniĭ agitația lor spre cucerirea putereĭ politice. Ceea-ce pare drept pentru clasa lucrătorilor, nu poate fi drept pentru femeĭ. Asuprite, lipsite de drepturĭ, pretutindeniĭ tratate cu nedreptate, ele aŭ nu numaĭ dreptul, dar și datoria de a se apăra și de a întrebuința toate mijloacele carĭ le par bune pentru cucerirea uneĭ situațiĭ maĭ neatîrnate. Bine

www.dacoromanica.ro

înțeles că în potriva acestor sforțări, se mai ridică încă protestările sinistre ale reacțiunei. Să vedem cu ce drept.

. Marea revoluție franceză de la 1789, care a dărîmat tot organismul vechiŭ al societățeĭ și care a adus o deslănțuire a spiritelor așa cum nu s'a pomenit, a făcut ca și femeĭea să iasă la iveală. Multe dintr'ênsele, în ceĭ douĕ-zecĭ de anĭ carĭ precedară imediat explozia revoluțieĭ luaseră deja o parte activă la luptele marĭ intelectuale de carĭ era însuflețită la acea epocă toată societatea franceză Ele alergaŭ cu duiumul la discuțiile serioase, se amestecaŭ în cercurile politice și științifice, și ajutară din partea lor la pregătirea Revoluțieĭ care făcu trecerea de la teorie la practică. Cea mai mare parte a istoricilor n'a ținut seamă decât de escesele săvârșite, și ca de obiceiŭ când e vorba de a arunca pietre în popor și de a escita groază în contra luĭ, eĭ le-aŭ desfigurat ca pe niște monștri pentru a nu face de cât să înfrumusețeze cu mai multă ușurință infamiile celor marĭ. Eĭ aŭ micșorat saŭ aŭ trecut cu vederea eroismul și măreția de suflet de carĭ aŭ dat dovadă femeĭele în epoca aceea. Atâta vreme cât vor scrie învingĕtoriĭ istoria învinșilor, tot așa vor sta lucrurile. Dar vremurile se schimbă.

Din luna Octombrie 1789, femeĭele cerură printr'o petiție adresată Adunăreĭ naționale restabilirea egalității între bărbat și femeĭe, acordarea libertățeĭ munceĭ și admiterea lor la funcțiile pentru carĭ le îndemnaŭ aptitudinile lor. Cererea «restabilireĭ» egalității între bărbat și femeĭe pare

www.dacoromanica.ro

a însemna că egalitatea ar fi existat mai înainte vre-o dată. Dar aceasta este o eroare cu care de multe ori te înșeli la această epocă, cu privire la tot trecutul omenirei. Înșelat de un studiu prisosnic al istoriei, lipsit de noțiunile legilor de evoluție omenească, toți aveau credința că bărbații trăiau altă dată mai liberi și mai fericiți. Această ideie se mai întâlnește și astăzi răspândită pe ici pe colo, dar atunci era predată și înfățișată de către scriitorii cei mai influenți și mai aleși de către Rousseau. Din această pricină «revendicările» jucară un rol mare în toate discuțiile politice și sociale; se mai regăsesc și astăzi încă la scriitorii radicali francezi.

Când în 1793 Convenția proclamase Drepturile omului, femeile perspicace înțeleseră bine că nu era vorba decât de drepturile bărbatului. Olympe de Gouges, Louise Lacombe și alții, le opuseră «drepturile femeei» în 17 articole, întemeindu-le la 28 Brumărel (20 Noembrie 1793) înaintea Comunei din Paris, pe următoarea declarație: «Dacă femeea are dreptul de a se urca pe eșafod, ea mai trebue să aibă și dreptul de a se urca la tribună». Și când în prezența întregei Europe reacționare, Convenția declarase «patria în pericol» și a invitat pe toți bărbații cari pot purta arme să alerge în grabă pentru apărarea Patriei și a Republicei, un număr de parisieni entusiaști s'au hotărît a face ceea ce cu două-zeci de ani mai târziu s'au hotărît să facă femeile în potriva despotismului lui Napoleon: au apărat patria cu pușca în mână. Radicalul Chaumette veni înaintea lor strigând:

www.dacoromanica.ro

«De când s'a dat voie femeĭelor de a renega sexul lor, și de a se transforma în bărbați? De când s'a obicinuit lumea să le vadă neglijându-și grijele sfinte ale caseĭ și ale leagănuluĭ copiilor lor pentru a veni pe pieţele publice, ca să pronunţe discursurĭ de pe înălțimea tribuneĭ, pentru a se amesteca în rîndul trupelor, pentru a împlini într'un cuvînt niște datoriĭ pe carĭ natura nu le-a împărtășit decât bărbaților? Natura a spus bărbatuluĭ: fiĭ bărbat! Cursele, vînătoarea, agricultura, politica, ostenelile de orĭ-ce fel sunt privilegiul tĕŭ. Ea a zis femeieĭ: fiĭ femeie! Grija de copiiĭ tĕĭ, afacerile caseĭ, neliniștile dulcĭ ale maternităţeĭ, iată lucrul tĕŭ! Femeĭ imprudente ce sunteţĭ, pentru ce vroiţĭ să fiţĭ bărbaţĭ? Sexul omenesc nu e destul de sub-împărţit? Ce vĕ trebue maĭ mult? In numele natureĭ, rĕmâneţĭ ceea-ce sunteţĭ! și departe de a ne invidia pericolele uneĭ vieţĭ atât de furtunoase, mulțumiți-vĕ de a ne face să le uităm în sînul familiilor noastre, lăsând ca ochiĭ noștri să se odihnească pe icoana delicioasă a copiilor noștri, fericiţĭ mulțămită îngrijirilor voastre luminate».

Femeĭele se lăsară a fi convinse și plecară. Fără îndoială, radicalul Chaumette a exprimat limpede gândurile multor bărbaţĭ carĭ, de altminteri, aŭ groază de el. In cele din urmă, cred și eŭ, din parte-mĭ, că însemnează a face o repartisare convenabilă a datoriilor fiie-căruia, faptul de a confia unuĭ bărbat apărarea patrieĭ și uneĭ femeĭ paza loculuĭ natal și a căminuluĭ. In Rusia, în epoca de față, bărbaţiĭ unor sate întregĭ, o dată

www.dacoromanica.ro

câmpurile lor deja cultivate, se duc către sfîrșitul toamnei, spre uzinele depărtate, lăsând femeilor lor paza casei și administrarea comunei. La urma urmei, efusiunile poetice ale lui Chaumette sunt distruse prin tot ce-am spus până aci de viața de familie și de traiul femeiei la epoca noastră. Ceea-ce spune el de oboselile bărbatului în agricultură nu este adevărat, cu atât mai mult, că, din timpurile cele mai depărtate și până în zilele noastre, femeiea n'a avut rolul cel mai puțin greu. In ceea-ce privește «oboselile» vênătoarei, ale curselor și ale politicei, aceste oboseli sunt întru cât privește cele două lucruri dintâi, cu totul numai o plăcere pentru bărbat, și politica nu e primejdioasă de cât pentru aceia cari vor să lupte în potriva curentului; la urma urmei, ea le dă cel puțin tot atâta plăcere câtă oboseală întâmpină. In acest discurs vorbește egoismul bărbătesc. Dar discursul a fost ținut în 1793; și aceasta scuză pe orator.

Astăzi lucrurile merg mai alt-fel. Imprejurările s'au schimbat cu mult de atunci, și odată cu schimbarea lor au îmbunătățit și situația femeiei. Măritată sau nu, ea e mai interesată decât în trecut în condițiile sociale și politice de azi. Nu poate fi nepăsătoare când Statul reține în fie-care an în armata permanentă sute de mii de bărbați sănătoși și viguroși, când politica e sgomotoasă sau pacinică, nu poate fi nepăsătoare la felul de impozite cari domnesc și la felul cum trebue să fie primite. Nu mai mult ea poate fi nepăsătoare când lucrurile cele mai necesare traiului se scumpesc

www.dacoromanica.ro

din pricina impozitelor indirecte cari favorizează falsificarea alimentelor și lovesc familia cu atât mai greŭ cu cât e mai numeroasă, într'o vreme în care mijloacele de trai sunt ele însăși reduse deja la extrem. Ea se interesează în cel mai mare grad la sistemul de educație, căci nu poate rămâne nepăsătoare la modul în care va fi educat sexul ei în viitor; ca mamă, ea poartă un îndoit interes.

Pe de altă parte, există astăzi, cum am arătat, milioane de femei cari în sute de feluri de meserie se interesează de chipul în care e făcută legea socială care le privește. Chestiile cari tratează durata zilei de muncă, lucrul din timpul nopței și de Duminecă, al copiilor, chestia salariilor, termenilor de congediŭ, certificatelor, mĕsurilor de siguranță în uzine, chestia dispoziției atelierelor, etc..., toate aceste puncte esențiale ale legei le privesc tot atâta pe ele cât și pe bărbați. Lucrătorii nu cunosc de cât foarte puțin saŭ nu cunosc cu desăvêrșire condițiile muncei într'un mare numĕr de ramuri industriale în cari femeile sunt întrebuințate excluziv saŭ în cea mai mare parte. Este în interesul patronilor de a ascunde în tăcere viciile organizației care este propria lor greșală. Inspecția fabricelor, din parte'i, nu se întinde la un mare numĕr de meserii cu totul exersate de femei; ea mai este cu deosebire de o ineficacitate notorie, și cu toate acestea la o mulțime din aceste ramuri de industrii ar trebui să li se aplice mĕsuri de siguranță de tot felul. Ajunge de a aminti aci atelierele din orașele noastre mari unde sunt îmbîcsite la un loc toate cusătoresele,

www.dacoromanica.ro

croitoresele, modistele. etc... Nicĭ-o plângere nu se face și de abia sunt inspectate. Urmarea tristă a ancheteĭ oficiale făcută în 1874 asupra îndeletnicirilor la carĭ se dedaŭ femeĭele, arată cum se poate maĭ bine cât de mult lipsește organizația și cât maĭ rĕmâne de făcut cu privire la ea. In sfîrșit, ca producĕtoare, femeĭea maĭ este tot atât de interesată la legislația comercială și vamală. Nu încape decĭ nicĭ o îndoială asupra punctuluĭ că ea are dreptul de a cere o înrîurire, prin ajutorul legeĭ, asupra formeĭ condițiilor sociale. Participarea eĭ la viața publică nu va trece fără să dea acesteĭ înrîuriri un avênt însemnat și să deschidă o cantitate de puncte de vedere nuoĭ.

La cererĭ de acest fel se taie imediat vorba prin următorul rĕspuns: femeĭele nu înțeleg nimic din politică, și în cea maĭ mare parte nicĭ nu vor să audă vorbind; nu maĭ mult ele nu știŭ să se folosească de dreptul de vot. Aceasta este adevĕrat, și cu toate astea nu este. Ceea-ce este sigur, este că până acum nu a fost de cât un foarte mic numĕr de femeĭ, în Germania cel puțin, carĭ aŭ riscat a cere pentru sexul lor egalitatea drepturilor politice. Una singură cunoscută de mine, D-na Edwiga Dohm, a intervenit în înțelesul acesta prin scrierile sale; și ea n'a făcut-o decât mult maĭ energic.

A căuta pretexte pentru puținul interes pe care l'aŭ adus femeĭele până acuma în mișcarea politică, nu dovedește cu desăvêrșire nimic Dacă femeĭele nu s'aŭ ocupat până acum de politică, nu

www.dacoromanica.ro

reiese că nu trebuiaŭ să se ocupe. Cum a fost odinioară cu bărbaţiĭ? Aceleaşĭ motive carĭ se întrebuinţează azĭ în potriva dreptuluĭ electoral al femeĭelor, aŭ fost invocate în Germania în potriva sufragiuluĭ universal al bărbaţilor, în întâia jumĕtate a perioadeĭ decenale din 1860-1870, şi adoptarea acestuia în 1867 a făcut să veştejească de-odată toate obiecţiunile. Eŭ însu-mĭ făceam parte încă, în 1863, dintre aceia carĭ se pronunţaŭ în potriva sufragiuluĭ universal, şi cu patru anĭ maĭ târziŭ am votat pentru el în Reichstag. Tot aşa a fost cu miĭ de alţĭ bărbaţĭ carĭ aŭ devenit adepţĭ aĭ sufragiuluĭ universal. Orĭ cum, sunt încă mulţĭ aceĭ bărbaţĭ carĭ nu se folosesc de dreptul lor politic esenţial, saŭ carĭ nu ştiŭ să se servească de dênsul, dar nu va veni niměnuĭ în gând de a i-l retrage pentru acest cuvênt. In Germania, în alegerile la Reichstag, se găsesc de obiceiŭ 40 % de cetăţenĭ carĭ nu votează, şi aceştĭ abstenţionişti se recrutează din toate clasele; sunt printre eĭ atât savanţĭ cât şi lucrătorĭ manualĭ. Şi printre ceĭ 60 % carĭ iaŭ parte la scrutin, cea maĭ mare parte, după priceperea mea, votează încă cum n'ar trebui, dacă 'şĭ-ar înţelege adevĕratul lor interes Dacă nu-şĭ înţeleg interesul, aceasta depinde de lipsa de educaţie politică pe care aceştĭ 60 % o aŭ de altfel într'un grad încă maĭ înalt decât ceĭ 40 % carĭ se abţin cu desăvârşire, deducere făcută de aceia carĭ staŭ departe de urna electorală pentru că nu pot vota după libera lor convingere.

Insă, educaţia politică a maselor nu se poate face dacă sunt ţinute în afară de afacerile pu-

www.dacoromanica.ro

blice, ci numaĭ dacă li se acordă exerciţiul drepturilor lor. Fără exerciţiŭ, nu există maistru.

Până acum clasele dirigente aŭ căutat, în interesul lor, a ţine cea maĭ mare parte a poporuluĭ sub tutela politică, şi aceasta le-a reuşit în tot-d'a-una şi cu desăvêrşire şi perfect. Aşa se întêmplă că, până în timpul de faţă, nu s'a îngăduit decât uneĭ micĭ părţĭ de bărbaţĭ privilegiaţĭ saŭ favorizaţĭ de împrejurărĭ, de a sta în capul ataculuĭ şi de a lupta cu energie şi entuziasm pentru toţĭ, cu scopul de a deştepta puţin câte puţin marea massă lipsită de viaţă şi de a o duce după dênşiĭ. Aşa a fost până azĭ în toate mişcările marĭ de opinie; nu maĭ e decĭ loc să ne mirăm saŭ să ne descurajăm dacă nu staŭ alt-fel lucrurile nicĭ în mişcarea proletariatuluĭ modern, nicĭ aceea a chestieĭ femeĭelor: Rezultatele căpătate deja dovedesc că greutăţile, oboselele şi jertfele îşĭ găsesc rĕsplata, şi decĭ viitorul ne va da izbânda.

Din momentul când femeĭele vor fi obţinut egalitatea drepturilor lor, va naşte şi în ele conştiinţa datoriilor lor. Impinse de a ridica şi ele vocile lor, se vor întreba la rêndul lor: pentru ce? pentru cine? Din acel moment se vor schimba între bărbat şi femeĭe niştе inspiraţiĭ carĭ departe de a vătăma raporturile lor reciproce, nu vor face din potrivă decât să le îmbunătăţească în chip însemnat. Femeĭea, maĭ puţin instruită, va recŭrge la bărbat, care va fi maĭ mult instruit. Va urma un schimb de ideĭ, de poveţe, o stare de lucrurĭ, în sfârşit, cum nu va fi existat între cele douĕ sexe decât în niştе cazurĭ extrem de rare. Şi

www.dacoromanica.ro

aceasta va da vieței lor un farmec cu totul nou. Deosebirea nenorocită de educație și de concepție pe care am zugrăvit-o mai sus, care pricinuește atâta divergență de păreri, atâtea certuri de casă, care face ca bărbatul să se depărteze de la diferitele sale datorii și care vatămă binele comunității, se va șterge din ce în ce mai mult. In loc de o piedică, bărbatul va găsi un sprijin în persoana femeiei sale care gândește ca și el; ea nu va mustra, chiar când propriile sale datorii o vor împedica de a lua parte acolo, dacă bărbatul va împlini datoriile sale.

Ea va găsi chiar cu cale ca o slabă parte din leafă să fie cheltuită pentru un ziar, pentru propagandă, căci ziarul va folosi și la instrucția și la distracția ei, de oare-ce ea va înțelege necesitatea de a face jertfe pentru a cuceri ceea-ce îi lipsește ei, bărbatului cât și copiilor sei: o existență adevărat omenească, o egalitate absolută de drepturi.

In chipul acesta intrarea fie-căruia din cei doi membri ai gospodăriei, în viața politică, va avea o înrîurire mult mai nobilă, mai moralizatoare, asupra bunului traiu comun, care este legat în chipul cel mai strîmt de bunul traiu individual; ea va produce deci efectul contrariu aceluia pe care îl pretind oamenii cu vederi mărginite sau adversarii unei republice, având ca temelie egalitatea drepturilor tuturor membrilor sei, și aceste legături ale celor două sexuri se vor îmbunătăți încă, cu cât așezămintele sociale vor scăpa pe

www.dacoromanica.ro

bărbat și pe femeĭe de grijile materiaĭe și de greutatea uneĭ muncĭ exagerate.

Și aicĭ, ca în multe cazurĭ, obiceĭul și educația vor fi decĭ de un mare ajutor. Dacă nu mĕ duc la apă, nu voiŭ învăța să înot; dacă nu studiez o limbă străină, dacă nu o practic, nu o voiŭ înțelege nicĭ-odată. Toată lumea găsește acest lucru foarte firesc și orînduit, dar nu înțelege că aceasta se maĭ aplică și la condițiile Statuluĭ, ale societățeĭ. Oare femeĭele noastre sunt maĭ incapabile de cât negriĭ mult maĭ inferiorĭ lor, cărora li s'a recunoscut, în America de Nord, egalitatea completă a drepturilor politice? Și miĭ de femeĭ inteligente trebue să se bucure de maĭ puține drepturĭ de cât bărbatul cel maĭ grosolan, cel maĭ puțin civilizat, de cât un ignorant din fundul Pomerănieĭ, saŭ de cât vre-un terassier ultramontan din Polonia, pentru acest singur motiv că întêmplarea a făcut ca aceștia să se nască bărbațĭ? Fiul are maĭ multe drepturĭ de cât mama de la care moștenește poate cele maĭ bune însușirĭ ale sale și care l'a făcut ceea-ce este. — E ciudat!

In cele dĭn urmă, noĭ nu suntem, în Germania, ceĭ dintâiŭ carĭ să fi riscat o săritură în necunoscut, în ceea-ce nu s'a vĕzut nicĭ-odată. America de Nord și Anglia aŭ nimerit deja calea. In maĭ multe State ale Americeĭ de Nord. femeĭele sĕ bucură de aceleașĭ drepturĭ electorale ca și bărbațiĭ. Rezultatele sunt escelente. In teritoriul din Wyoming s'a experimentat deja dreptul electoral al femeĭelor încă din 1869. Raportul de maĭ

www.dacoromanica.ro

jos ne informează cum se poate mai bine asupra efectelor acestei măsuri.

In 26 Decembrie 1872, judecătorul Kingmann, din Laramie-City, în teritoriul din Wyoming, scria în *Ziarul femeilor* (Women's Journal) din Chicago:

«Sunt astă-zi trei ani de când, în teritoriul nostru, femeile aŭ căpĕtat dreptul de vot, simultan cu acela de a participa la alegere ca și cĕi-l'alți alegĕtori. In acest interval de timp ele aŭ votat și aŭ fost alese la diferite funcții; ele aŭ exersat mai ales funcțiile de jurați și de judecători de pace; aŭ luat parte de obiceiŭ la toate elecțiunile noastre și cu toate că am credința că la început un oare-care numĕr dintre noi nu aprobaŭ această introducere a femeiei în viața publică, nu gândesc mai puțin că nimeni n'ar putea să se apere de a recunoaște că femeea a avut asupra alegerilor noastre o înrîurire fericită din punctul de vedere al bunei educații S'a produs faptul că alegerile trecură în liniște, în cea mai mare orînduială, și că, în același timp, tribunalele noastre fură în putere de a atinge și de a pedepsi deosebite feluri de crime nepedepsite până atunci.

«Așa se întêmplă de pildă, că. de când cu organizarea Statului, nu era aproape nimeni care să nu fi purtat un revolver la sine, și care să nu-l fi întrebuințat pentru cea mai mică ceartă. N'am în minte un singur caz în care un juriŭ compus din bărbați să fi recunoscut ca vinovăt pe unul dintre aceia cari trăseseră, — dar cu două

www.dacoromanica.ro

saŭ treĭ femeĭ în juriŭ, acesta a dat în tot-d'a-una urmare instrucțiilor judiciare».

Maĭ departe judecătorul Kingmann explică că într'adevĕr nu s'a putut avea de multe orĭ femeĭe în juriŭ din pricina îndeletnicirilor lor casnice — ceea-ce regretaŭ judecătoriĭ — dar că odată funcția lor dobândită, ele o împlineaŭ cu multă conștiință. Ele dedeaŭ, după el, maĭ multă atenție decât bărbațiĭ când se începeaŭ luptele între judecătorĭ și acuzațĭ, eraŭ maĭ puțin înrîurite de legăturile de afaceri și de considerațiile străine proceselor, și aveaŭ o conștiință maĭ scrupuloasă despre rĕspunderea lor.

Afară de aceasta, prezența lor ca juraț saŭ ca judecătorĭ ar fi avut efectul de a face să domnească în sala audienței maĭ multă orînduială și maĭ multă liniște; bărbațiĭ s'ar fi purtat cu mult respect și politeță; auditoriĭ ar fi venit maĭ bine îmbrăcațĭ; luptele în toate privințile, ar fi luat un caracter maĭ demn, și afacerile s'ar fi rezolvat mult maĭ repede.

Femeĭele ar fi avut aceeașĭ fericită înrîurire și asupra alegerilor publice. Acestea carĭ, maĭ înainte, nu se sfîrșiaŭ nicĭ-odată fără sgomot și scandal, tumult și violențe de tot felul, și la care bețiviĭ nu lipseaŭ, ar fi luat ast-fel un aspect cu totul alt-fel și cu desăvîrșire deosebit. Femeĭele carĭ îșĭ exercitaŭ dreptul lor de vot ar fi fost tratate de fiecine cu cel maĭ mare respect, bătăușiĭ și gălăgioșiĭ ar fi dispărut și alegerile s'ar face ast-fel în cea maĭ mare liniște. Asemenea aŭ luat parte la alegerĭ, în numĕr tot maĭ mare și s'a întêmplat foarte des

www.dacoromanica.ro

că votară cu totul alt-fel decât bărbaţii lor, fără însă ca aceasta să fi pricinuit certuri casnice.

Judecătorul Kingmann sfârşeşte scrisoarea sa cu vorbele următoare, demne de a fi luate în seamă: «Susţin sus şi tare că această modificare a legilor noastre a dat cele mai mari foloase şi nici un fel de rĕŭ, cu toate relele prezicerĭ ce le făceaŭ adversariĭ acestor concesiĭ ce s'aŭ acordat femeĭelor».

Tot aşa şi în Anglia, unde într'un mare numĕr de comune, femeĭele carĭ plătesc censul se bucură de dreptul de vot, lucrul acesta n'a dat nici-un rezultat dăunător. Din 27,946 de femeĭ carĭ posedaŭ dreptul de vot în 66 de comune, 14,415 adică mai bine de 50% luară parte la primul scrutin. Din 166,781 de bărbaţi, luară parte la alegerĭ 65%. De asemenea în Germania, în Saxonia de pildă, femeĭea se bucură de dreptul de vot, dar ce e drept în mod excepţional. După codul comunelor rurale, ea are dreptul «activ» de vot când e nemăritată şi posedă o avere fonciară. Să presupunem cazul că într'o comună s'ar afla o majoritate de alegătorĭ de felul acesta: ele ar putea alege în cazul acesta doŭĕ treimĭ din consiliul comunal însă ar trebui să voteze... pentru bărbaţi. Indată ce femeĭea se mărită, ea pierde dreptul de vot, care trece la bărbat; iar dacă proprietatea este înstrăinată, atuncĭ amêndoĭ îşĭ pierd dreptul de vot. Aşa dar dreptul de vot nu este un dar al persoaneĭ, ci al... imobiluluĭ. Aceasta desvăluie destul de mult morala şi concepţiile Statuluĭ. Omule, tu nu eştĭ de cât o nulă dacă n'aĭ nicĭ banĭ nicĭ

www.dacoromanica.ro

acareturĭ; mintea și deșteptăciunea sunt lucruri neînsemnate și nu prețuiesc nimic!

Se mai obiectează însă că dreptul de vot al femeĭelor este primejdios, pentru că femeĭea este conservatoare din fire și este ușor accesibilă suggestiilor religioase. Așa este; dar dacă suferă de aceste două rele, cauza este numaĭ ignoranța eĭ. Să 'i se dea decĭ o creștere bună și să 'i se arate carĭ sunt adevĕratele eĭ interese. De alt-fel, după părerea mea, se exagerează mult însemnătatea înrîuririeĭ religioase în alegerĭ. Dacă în Germania propaganda ultramontană a fost așa de bogată în roade, pricina adevĕrată și unică este numaĭ că propaganda aceasta a amestecat interesele religioase cu interesele sociale. Ciracĭĭ ultramontanizmuluĭ se întreceaŭ cu socialiștiĭ în dezvăluirea putregaiuluĭ social. Iată de unde venea înrîurirea lor asupra mulțimeĭ. Din moment însă ce lucrurile se vor împăca și «Kulturkampful»[1]) (lupta culturală) va înceta, aceștĭ domnĭ propovĕduitorĭ vor fi siliți a se mai potoli, fața lucrurilor se va schimba și atuncĭ abia o să se vadă cât de mică este adevĕrata înrîurire religioasă. Aceasta se aplică și la femeĭe. Din dată ce ea va fi aflat de

1) *Kulturkampf* se numea șirul de perzecuțiĭ revărsat asupra populațieĭ catolice germane de către Bismarck. Unul din momentele sale cele mai principale a fost alungarea Iezuiților din Germania în 1872. Numele acesta pompos de «rĕsboĭ cultural» l'aŭ inventat scriitorĭĭ reptilienĭ vînduțĭ luĭ Bismarck, pentru a acoperi brutalitățile șefuluĭ lor.

Tot așa un fel de *Kulturkampf* a fost și netrebnica lege împotriva Socialiștilor împreună cu prigonirile ticăloase ale corporațiilor de muncitorĭ.

(Nota traducĕt.).

www.dacoromanica.ro

la bărbaţi, la întruniri, din ziare saŭ prin propria ei experienţă în ce constaŭ adevăratele ei interese, ea se va emancipa tot aşa de iute ca bărbatul de sub înrîurirea popilor. Dar să admitem chiar că aceasta n'ar fi cazul; este oare aceasta un motiv drept de a se refuza femeilor dreptul de vot?

Vrăjmaşii cei mai incarnaţi ai dreptuluĭ de vot al femeilor, sunt popii. Şi ştiŭ ei de ce. Căci aceasta ar fi pus în joc puterea ce o mai aŭ în ultimul lor domeniŭ. Ce ar zice muncitorii dacă liberalii ar vroi să desfiinţeze votul universal — care le este foarte neplăcut — pentru că slujeşte din ce în ce mai mult socialiştilor? Un drept bun în sine nu devine rĕŭ prin aceea că acela care-l exercitează nu ştie încă să se servească bine de el.

E de sine înţeles că dreptul activ de vot este legat de dreptul pasiv, căci de alt-fel ar însemna un cuţit fără tăiş. Mai aud următoarea obiecţie: «O femeie la tribuna Reichstaguluĭ! Ar fi frumos!» Ne am obicinuit deja să vedem femeile la tribună în Congresele şi întrunirile lor, în America şi ca predicătoare saŭ pe banca juraţilor, de ce nu s'ar urca oare şi pe tribuna Reichstaguluĭ. Şi putem fi siguri că cea dintâi femeie care ar intra în Reichstag, ar fi una care să impuie bărbaţilor. Tot aşa a fost şi cu cei dintâi reprezentanţi ai muncitorimeĭ: când intrară în Reichstag, toţi aŭ crezut că îşi vor putea bate joc de dênşii, şi pretindeaŭ că muncitorii nu vor întârzia de a se convinge de nebunia ce aŭ făcut-o. Dar iute aŭ ştiut să dobêndească respectul celor-l'alţi, şi

www.dacoromanica.ro

acum toți se feresc ca nu cum-va să devină prea numeroși. Ceĭ glumeți obiectează: Inchipuiți-vĕ o femeĭe însărcinată la tribuna Reichstagului! Oh, câtă lipsă de «estetică»! Și tot domniĭ aceștia găsesc perfect convenabil ca sute de femeĭ, în starea cea maĭ înaintată de sarcină, să fie întrebuințate la îndeletnicirile cele maĭ puțin «estetice», în carĭ demnitatea femeĭească, sănătatea, moravurile, toate sunt călcate în picioare. In ochiĭ meĭ cel puțin e un individ vrednic de plâns acela care nu găsește de cât glume pentru o femeĭe însărcinată, orĭ-care ar fi situația în care se află ea când o vede în această stare. Singurul gând că propria sa mamă a avut aceeași înfățișare înainte de a-l aduce pe lume, ar trebui să-ĭ urce sângele în obraz; și afară de asta gândul că, din fire, un bărbat a fost complicele acesteĭ stărĭ, și că el însuș, insultătorul brutal, așteaptă tot printr'o ast-fel de stare de la femeĭea sa împlinirea dorințelor sale celor maĭ scumpe, ar trebui să-l amuțească de rușine.

Dacă totul n'ar depinde de cât de exteriorul destul de estetic al reprezentanților poporuluĭ, maĭ mult de cât unul dintre acești domnĭ aĭ Reichstaguluĭ ar îndura rĕŭ încercarea. Maĭ mult de cât unul dintre eĭ este prevĕzut cu o sănătate escesivă pe care nu o datorește unuĭ efect primordial și esențial al natureĭ, ci grijilor exagerate ce le dă scumpeĭ sale persoane și prin care tot el îșĭ strică mult caracterul și inteligența sa. Grăsimea trupuluĭ este aproape în tot-d'auna semnul unuĭ traiŭ de parazit, pe câtă vreme, pentru o

www.dacoromanica.ro

femeie, sarcina este un semn de sănătate trupească, mărturia împlinirei conștiincioase a unei funcțiuni firești. Femeiea care face copiĭ devine pentru colectivitate cel puțin tot așa de folositoare ca și bărbatul care își apără, cu pericolul vieței sale, țara și căminul sĕŭ de năvălirea dușmanilor. Ceva mai mult, viața femeiei este pusă în joc la fie-care maternitate; toate mamele noastre când ne-aŭ născut, aŭ vĕzut moartea de aproape și multe din ele aŭ plătit cu suferințe și nenorociri acest act al vieței lor. Mulțimea de femeĭ carĭ mor la nașteri sau carĭ pier în urma lor, este cum se pare mult mai mare de cât mulțimea bărbaților omorîți sau răniți pe câmpul de rĕsboiŭ. Și pentru acest motiv, femeiea are dreptul la egalitate, mai ales în cazul când bărbatul ar îndeplini tocmaĭ datoriile sale de apărător al patriei ca un argument hotărîtor în potriva femeiei. Pe de altă parte, în virtutea așezămintelor noastre militare, cea mai mare parte din bărbați n'aŭ nicĭ măcar a împlini datoria care, pentru majoritatea lor, nu există de cât pe hârtie.

Toate aceste obiecțiĭ superficiale în potriva înrîuririi femeiei în afacerile publice, n'ar putea fi formulate, dacă situația respectivă a celor doŭe sexe ar fi naturală, dacă n'ar alcătui un antagonizm, datorit educației, legăturilor dintre stăpân și rob, și dacă, din copilărie, această situație n'ar separa cele doŭe sexe din punctul de vedere social. Mai ales acest antagonizm, a cărui vină este creștinizmul, este care ține în neîncetată despărțire pe bărbat și femeie, unul și altul ținuți

www.dacoromanica.ro

în întunerec și care împedică libertatea lor de păreri, încrederea lor mutuală, dezvoltarea reciprocă desăvârșită a calităților lor caracteristice.

Una din cele d'intâi și din cele mai de seamă datorii ale unei societăți raționale, va fi de a desființa această neînțelegere între cele două sexe și de a pune natura în deplina posesie iarăși a drepturilor ei. Din școală deja, se începe lupta contra naturei. Se începe despărțirea băeților de fete; apoi nu le dă de cât o învățătură falșă, aproape nulă, mai ales în ceea-ce privește ființa omenească considerată din punctul de vedere sexual. Cu toate astea astă-zi, științele naturale se predau în toate școalele mai bunicele: copilul află că pasările depun ouă și le clocesc; i se mai spune la ce epocă se fac împerechiările, că trebue pentru acest scop bărbați și femei cari se însărcinează împreună cu construcția cuibului, cu clocirea ouălor și cu îngrijirea puilor. Mai află că mamiferele nasc pui vii; i se vorbește de epoca în carea ceste animale simt trebuință de împerechiere și de luptele la cari se dedau bărbații între ei la acest timp; i se aduce la cunoștință numĕrul obicinuit al puilor, și poate chiar durata sarcinei la femeie. Dar copilul e cu totul neștiutor în ceea-ce privește formația și desvoltarea propriului sĕu sex; i se ascunde acest lucru sub o pânză plină de taină. Si când copilul caută să-și satisfacă prin întrebări adresate părinților sĕi — se adresează foarte rar pentru așa ceva la profesorul sĕu— dorința sa foarte firească de a ști, îl face să înghită istoriile cele mai prostești cari nu'l pot

www.dacoromanica.ro

mulțumi, și carĭ produc un efect cu atât maĭ rĕŭ dacă într'o bună dimineață el află chiar și taina nașterei sale. Și trebue să fie foarte puținĭ copiĭ carĭ, la etatea de 12 anĭ, să nu-'l știe deja. Maĭ adăugațĭ la aceasta că, in fie-ce oraș mic ca și la țară, copiĭ aŭ subt ochiĭ lor, din cea maĭ fragedă a lor tinerețe, împerechierea pasĕrilor și a animalelor domestice, și aceasta cu totul aproape de dênșiĭ, în curtea caseĭ, în stradă, când se duc vitele la pășune, etc... Eĭ aud cum starea de fierbințeală și efectul eĭ la deosebitele animale domestice, cât și nașterea puilor lor, constituie, pentru părinții, servitorii, frații și surorile lor, obiectul discuțiilor celor maĭ adâncite și celor maĭ puțin acoperite, în timpul dejunuluĭ, prânzuluĭ și al sereĭ. Toate astea fac să nască în spiritul copilului o îndoială asupra descriereĭ făcute de a sa cu privire la propria eĭ intrare în viață. Ziua în care va ști toate, vine orĭ și cum, dar în niște condițiĭ cu totul deosebite de acelea în carĭ ar fi venit dacă am fi urmat un sistem de educație naturală și rațională. Secretul copiluluĭ are ca urmare depărtarea sa de părinții sĕĭ și maĭ ales de mama sa. Se întêmplă tocmaĭ contrariul rezultatuluĭ la care maĭ nainte vroiaŭ să ajungă prin neprevedere și lipsă de bun simț. Cine își reamintește de propria sa copilărie și de aceea a camarazilor sĕĭ din prima vêrstă știe carĭ sunt de cele maĭ multe orĭ urmările acesteĭ stărĭ de lucrurĭ.

S'a scris asupra acestuĭ subiect, de către o a-

www.dacoromanica.ro

mericană [1]), o carte în care aceasta ne spune între altele că, pentru a satisface pe fiul ei în vêrstă de 8 ani, la întrebările pe cari i le făcea acesta cu privire la nașterea sa, și pentru a nu-i născoci povești—ceea-ce socotia ca imoral,— ea i-a spus copilului adevĕrata sa origină. Copilul, zicea ea, o ascultase cu cea mai mare atenție, și din ziua în care a aflat câte grijĭ și dureri a pricinuit mamei sale, el se legase de ea cu o duioșie și cu un respect până atunci necunoscute și tot acest respect îl arĕta tuturor femeilor celor-l'alte. Autoarea stabilește punctul foarte just, că numai o educație conformă cu natura poate să aibă ca urmare necesară, o îmbunătățire vĕdită a raporturilor între cele două sexe și mai ales dezvoltarea respectului și a reținerei bărbatului față de femeie. Ori-cine, liber de idei pre cepute, gândește în mod firesc, nu ar putea junge la o încheiere deosebită.

Ori-care ar fi punctul de plecare pentru criticarea situației noastre, revenim mereŭ în cele din urmă la următoarele: o îmbunătățire esențială a condițiilor sociale și, prin aceasta, a raporturilor între sexe. Dar îndată ce femeĭea, luptând numai cu puterile eĭ, n'ar putea atinge nici o dată acest scop, va trebui să-și caute tovarășii, pe cari îĭ găsește numai și numai în agitația proletară, considerată ca mișcare a unei clase apĕsate. Muncitorii, de demult încă, aŭ început a da asalt

1) Womanhood: its Sanctities and Fidelities, by Isabella Becher-Hooker. Boston: Lee and Shepard, Publishers. New-York: Lee Shepard and Dillingham, 1874.

www.dacoromanica.ro

acestei fortăreţe, Statul de clase, care reprezintă stăpânirea unei clase întocmai ca şi aceea a unui sex asupra celui-l'alt. Trebue să împrejmuim de toate părţile această fortăreaţă cu şanţuri, cu baricade: trebue să întrebuinţăm arme de toate calibrele pentru a-o învinge. Armata noastră găseşte pretutindeni ofiţerii şi muniţiile ei necesare. Economia socială şi ştiinţele naturale, unite cu cercetările istorice, cu pedagogia, cu higiena şi cu statistica vin în ajutorul nostru pentru motive diferite, filosofia nu vrea să rămână îndărăt şi ne vesteşte, prin «Filosofia mântuirei» de Mainland, împlinirea «Statului ideal» care este foarte aproape.

Ceea-ce înţelesneşte cucerirea finală a Statului de clase de astă-zi şi răsturnarea sa, este împărţirea care domneşte printre apărătorii săi cari cu ată asociaţia de interese în potriva vrăjmaşului comun, nu luptă mai puţin între dênşii pentru «sacul cu grăunţe». Interesele celor două facţiuni se combat. Pe lângă asta, mai sunt revoltele cari din zi în zi isbucnesc mai tare în rêndurile vrăjmaşilor noştri, a căror trupe, în cea mai mare parte trup din trupul nostru, carne din carnea noastră, n'aŭ luptat până acum în potriva noastră şi în potriva lor însăşi de cât rătăciţi din pricina neînţelegerilor, şi cu toate astea ajunge a vedea mai limpede pe urmă. Şi nu trebue să punem la urmă dezertările bărbaţilor onorabili cari făceaŭ parte din mijlocul adversarilor noştri, dar ai căror ochi s'aŭ deschis, pe cari ştiinţa lor superioară, cunoştinţa lor mai adâncă a lucrurllor,

www.dacoromanica.ro

îi aţiţa de a se lepăda de mizerabilele lor interese de clasă, şi de egoismul lor, şi carî, supunêndu-se îndmnăreî idealuluî lor, aduc omenireî lipsite de libertate, ajutorul învĕţăturel lor.

Dar cum gradul complect de dezagregare în care se găseşte azî Statul şi societatea nu e vĕzut încă bine de mulţî oamenî, cu toate că am încercat de multe orî să arĕtăm părţile întunecoase, este de neapĕrată nevoie să facem şi expunerea. Şi acesta este subiectul capitoluluî următor.

Statul şi Societatea

Dezvoltarea repede a vieţeî sociale de câte-va decenii de anî, în toate ţĕrile civilizate, şi pe car fie-care progres noŭ în orî-care ramură a activ tăţeî omeneştî o iuţeşte încă, a avut ca urmare de a pune în mişcare şi în disoluţie condiţiile noastre sociale. Nimic, nicî aşezămintele, nicî persoanele, nu maî simt subt picioarele lor un teren solid. S'a ivit în toate clasele, de la cele maî joase până la cele maî înalte, un simţimênt de desgust, de nelinişte, de nemulţumire. Despre aceasta nu maî încape îndoială. Sforţările convulzive pe carî le fac clasele stăpânitoare, printr'o mulţime de învoielî şi împăcărî aparente, pentru a pune capĕt uneî situaţiî devenite intolerabilă maî ales pentru ele, rĕmân zadarnice şi neputincioase, şi starea de lucrurî maî nesigură încă ce urmează de aci nu face de cât să mărească neliniştea şi

www.dacoromanica.ro

temerile lor. De abia, sub formă de lege, aŭ pus o grindă spre sprijin edificiuluĭ lor gata să se dărâme, și descoper deja că ar maĭ trebui una la fel în zece alte locurĭ. In afară de asta ele sunt neîncetat în luptă între ele și în adîncă divergință de ideĭ. Ceea-ce pare necesar unei fracțiĭ a acestor clase stăpânitoare, pentru a liniști masele a căror nemulțumire merge crescênd, și pentru a se împăca cu ele, merge prea departe pentru o altă fracție care socotește mĕsurile propuse drept o slăbiciune neiertată și o condescendență care n'ar face de cât să deștepte dorința de a maĭ căpĕta maĭ mult.

Guvernele — și nu numaĭ acelea din Germania — sunt legănate ca trestia de vênt; le trebuește un sprijin, fără de care nu pot exista, ceea-ce face ca să se razime când de o parte, când de alta. Astăzĭ, cutare partid este nicovala, cutare altul ciocanul; mâine, rolurile vor fi întoarse. Unul distruge ceea-ce altul a clădit cu greutate. Confuzia se mărește din zi în zi: nemulțumirea devine maĭ tenace; certurile, maĭ numeroase și maĭ aprige, ruinează astăzĭ în câte-va lunĭ maĭ multe puterĭ de cât altă-dată în câțĭ-va anĭ. In sfîrșit cerințele materiale, sub formă de diferite taxe și contribuțiĭ, sporesc fără mĕsură și sunt cu mult disproporționate în raport cu creșterea populației și cu propășirea așa numitului bunul-traĭ național.

In mijlocul tuturor acestora, politicĭĭ noștrĭĭ guvernamentalĭ se leagănă cu iluziĭ însemnate. Pentru a menaja proprietatea și pe oamenĭĭ bogațĭ, eĭ

www.dacoromanica.ro

creĭează și dezvoltă pe fie-ce zi forme noĭ de taxe și de impozite carĭ, după părerea lor, n'aŭ nimic de asupritor, pentru că mulțimea, în neștirea sa, le recunoaște maĭ puțin limpede. Dar eĭ uită că aceste taxe, fiind maĭ ales plătite de masse, sunt nedrepte, și că efectul lor e resimțit cu atât maĭ mult cu cât sunt stabilite pe capete; eĭ golesc decĭ maĭ iute pungile și fac maĭ urît felul de viață al mulțimeĭ, mărind prețul hraneĭ saŭ favorizând falșificarea eĭ. Poate un tată de familie să plătească prin fracțiunĭ micĭ zilnice 10 pfenigĭ de impozite, saŭ să plătească în cursul unuĭ an de 365 de orĭ maĭ mult în fracțiĭ maĭ marĭ, — acelașĭ efect se produce asupra casseĭ. Dar ceea-ce n'ar fi egal este dacă săracul, dat fiind venitul sĕŭ, n'ar trebui să plătească asupra acesteĭ sume d cât o marcă și dacă bogatul ar trebui să prc cure cu titlu de supra-taxă cea maĭ mare parte, cu care l'ar descărca în schimb sub forma de impozite fonciare și asupra venituluĭ. Efectele unuĭ ast-fel de sistem se resimt în mod necesar. Nemulțumirea săraculuĭ datorită sarcineĭ prea grele a impozituluĭ direct, se îndreaptă în potriva Statuluĭ, dar în ceea-ce privește impozitele indirecte, ea se îndreaptă în potriva societățeĭ, pentru că recunoaște întru aceasta un rĕŭ social. Iată progresul. «Zeiĭ orbesc pe acela pe care vor să-l peardă».

Se fac organizațiĭ peste organizațiĭ, dar nu se reînoește radicalmente una veche și nu se aduce la capăt una nouă. Trebuințele de instrucție carĭ izvoresc din însăși existența poporu-

www.dacoromanica.ro

lui, obligă la oare-care circumspecție dacă e vorba ca să nu riscăm totul odată, și mai cer pentru împlinirea lor parțială niște jertfe însemnate, cu atât mai grele cu cât, pretutindeni în organizația noastră politică, plutesc niște paraziți cari sug totul spre câștigul lor. Nu numai că toate așezămintele neproductive—în contrazicere formală cu progresul— stau la înălțimea lor, dar se mai și întind, devin mai grele și mai asupritoare, cu cât progresul opiniei le demonstrează încă mai limpede cât sunt de prisoselnice. Așezămintele poliției și ale armatei, organizația justiției, închisorile, devin din zi în zi mai vaste și mai costisitoare; tot așa se întâmplă și cu întregul rest al aparatului administrativ. Dar nici siguranța exterioară, nici cea interioară nu se mărește. Din trivă, se întâmplă tocmai contrariul.

O mare parte din comunele noastre, cari de abia știu cum să mulțumiască cererile din an în an mai puternice, ajung și ele treptat la o situație desperată. Mai ales în orașele noastre mari cari din ce în ce se îmulțesc și în localitățile așezate în județe industriale, creșterea repede a populației dă naștere la o mulțime de necesități pe cari comunele, în cea mai mare parte fără mijloace, nu pot să le mulțumească alt-fel de cât prin impunerea de taxe grele sau făcând datorii. Clădirea școalelor, alinierea stradelor, serviciile luminatului, canalizărei și apelor, cheltuelile de poliție și de administrație de ori-ce fel, iau din an în an mai multă întindere. Cu atât mai mult, minoritatea burtă-verzilor au față de comunitate

www.dacoromanica.ro

pretenţiile cele mai înspăimêntătoare. Această minoritate cere stabilimente de învĕţătură superioară, clădire de teatre, crearea mahalalelor cu deosebire luxoase, cu lumină, cu pavage, etc.., din cele mai perfecţionate. Cea mai mare parte a populaţiei se poate plânge în virtutea dreptului ei desăvêrşit de aceste avantagii date minorităţei; aceste favoruri nu sunt mai puţin în firea însăşi a condiţiilor actuale. Minoritatea are puterea, şi 'i-ar fi foarte uşor, dacă ar vroi, de a pricinui mari stricăciuni, îndată ce ea posedă cu desăvêrşire uneltele de muncă de cari atârnă majoritatea. La aceasta mai e de adăugat că, în multe cazuri, nici administraţia nu este mai bună şi mai de valoare. Funcţionarii plătiţi sunt de cele mai multe ori neîndestulători, sa' mai bine zis ei n'aŭ într'un grad destul de înt simţimêntul trebuinţelor cari cer, în cele mai multe împrejurări, o cunoştinţă adîncă a lucrurilor. Funcţionarii şi consilierii municipali neplătiţi de cele mai multe ori, aŭ atâta de făcut, atâtea îngrijiri pentru afacerile lor personale, în cât nu pot jertfi timpul necesar pentru împlinirea desăvêrşită a datoriilor lor către comună Se mai întêmplă foarte des ca să se serviască de aceste funcţiuni pentru a favorisa interesele private, în marele prejudiciŭ al colectivităţei. Consecinţele cad numai pe capul contribuabililor.

Ii este cu neputinţă societăţei actuale ca să se gândiască la o îmbunătăţire temeinică a acestei situaţii, care n'ar satisface pe toţi de cât întru cât-va; ea este, în acest punct, absolut neputin-

www.dacoromanica.ro

cioasă și deconcertată, ar trebui să se suprime pe ea însăși, și aceasta nu se poate. Dacă tot urmează a pune impozite sub orî-ce formă ar fi, ea nu va face de cât să sporească neîncetat nemulțumirea. In câte-va decenii de ani, cea mai mare parte a comunelor de care vorbim nu vor fi în stare de a mulțumi trebuințele lor cu forma de administrație și de impunere actuală. Pe terenul comunal cu mai multă energie încă de cât pe terenul guvernamental, necesitatea unei reorganizări desăvârșite, este recunoscută, în virtutea faptului că sistemul actual duce la bancrută. Urmarea acestei lucrări va arăta ceea-ce va lua, ceea-ce trebue să ia locul acestui sistem.

Așa este, în puține cuvinte zugrăvită, înfățișarea din afară a vieței noastre politice și comunale; amêndouĕ nu sunt de cât icoana, proba prototipă a vieței noastre sociale.

Lupta pentru trai ia în viața noastră socială niște proporții din zi în zi mai puternice. Lupta tuturora contra tuturora este întreprinsă cu cea mai mare violență și urmată fără milă, aproape fără alegere a mijloacelor. Vorba cunoscută: «Scoală-te de aici, ca să mĕ așez eŭ», se realizează în viață prin loviturile cu cotul, cu pumnul și prin ciupituri. Cel mai slab este silit a 'și da locul sĕŭ celui mai tare. Acolo unde nu reușește puterea fizică, reprezintată prin bani, avere, se întrebuințează mijloacele cele mai viclene și cele mai nedemne: minciuna, șarlatania, înșelăciunea, discursurile false, polițele false; în fine se fac cele mai mari crime și, pentru a se scăpa de

www.dacoromanica.ro

martorĭ supĕrătorĭ și de greutățĭ neliniștitoare, oamenĭĭ merg până a se servi de declarațiĭ de nebunie și de omorurĭ. Și tocmaĭ cum, în această luptă pentru traĭ, indivizĭĭ merg în potriva indivizilor, tot așa și o clasă merge în potriva alteĭ clase, un sex în potriva sexuluĭ, vîrsta în potriva vîrsteĭ. Interesul, câștigul, devin unicul orînduitor al simțimintelor omenești, înaintea căruia orĭ-ce altă considerație trebue să cedeze. Se aruncă atuncĭ pe stradă miĭ de lucrătorĭ și de lucrătoare carĭ după ce 'șĭ-aŭ amanetat cea din urmă a lor cămașe, cea din urmă bucată a mobilieruluĭ lor, nu pot să înlăture caritatea publică saŭ «creșterea de silă». Eĭ pornesc în bande întregĭ prin munțĭ și văĭ, din sat în sat, privițĭ de către «oamenĭĭ onești» cu atât maĭ multă teamă și groază cu cât durata timpuluĭ lor fără lucru a avut asupra exterioruluĭ lor, și prin urmare și asupra moraluluĭ lor, o înrîurire maĭ mizerabilă și maĭ demoralizătoare. Societatea onestă n'are câtușĭ de puțin idee de ceea-ce însemnează a fĭ, lunĭ întregĭ, în necesitatea de a nu-șĭ putea mulțumi cele maĭ elementare cerințe ale ordineĭ și ale curățenieĭ, a umbla de colo pînă colo cu stomacul gol, nerecoltând de cele maĭ multe orĭ de cât groaza și disprețul acelora chiar carĭ le sunt cele maĭ tarĭ sprijine ale acestuĭ murdar sistem. Alăturĭ de aceasta, familiile acestor oamenĭ sĕrmanĭ căsătorițĭ, suferă de cea maĭ groaznică mizerie care împinge de cele maĭ multe orĭ pe părințĭ, deznădăjduițĭ, la cele maĭ îngrozitoare crime asupra lor înșușĭ saŭ asupra copiilor lor. In acești

www.dacoromanica.ro

din urmă anĭ, avem multe cazurĭ de felul acesta, pe atât de numeroase cât și de înspăimântătoare [1]). Femeĭ și fețe sunt aruncate în brațele prostituțieĭ; într'un cuvênt crima, imoralitatea, capĕtă o sută de forme diferite; singurul lucru care propășește sunt casele de recluziune, închisorile și ceea-ce se chiamă casele de corecțiune carĭ nu maĭ sunt în stare de a încăpea mulțimea clienteleĭ lor.

Ziarul de Lipsca din 17 Aprilie 1878 conține un tabloŭ întunecos dar conform adevĕruluĭ și care zugrăvește după ceea ce se petrece în Voigtland Saxon, desăvêrșita dezorganizare și incoherența societățeĭ față cu puterea.

«Mizeria printre țesĕtorĭ noștri, nu e lucru noŭ, ea nu se leagă numaĭ de criza astăzĭ comună tuturor industriilor, dar de faptul că țesĕtura cu mâna, față de țesĕtura mecanică, piere și trebuie să piară..... Trebuie dar ca populația noastră de țesĕtorĭ să-șĭ caute alte ramurĭ de meserie. In ceea ce privește lucrătorĭ vechĭ, pe carĭ e cu neputință de a-ĭ întrebuința la altă meserie nu putem de cât, prin ajutoare să le facem,

1) Un caz dintr'o mie. Un contabil din Berlin, anume S .., în vîrstă de 45 anĭ, care avea o femeĭe frumoasă încă de 39 anĭ și o fiică de 12, este fără lucru și pe cale de a muri de foame. Femeĭa e hotărîtă să se prostituieze, cu consimțimêntul bărbatuluĭ eĭ. Poliția află, și femeĭea se află sub controlul serviciuluĭ moravurilor. Rușinea și desperarea se împlântă în familie. Câte-șĭ treĭ se învoiesc la otrăvire și execută planul lor în 1 Martie 1883. Cu puține zile odinioară, lumea mare din Berlin celebra sărbătorĭ marĭ de curte, în timpul cărora sute de miĭ de mărcĭ aŭ fost risipite. Acestea sunt contrastele groaznice pe care le oferă societatea actuală. Dar toate acestea nu ne împiedică să trăim în «cea maĭ bună dintre lumĭ».

www.dacoromanica.ro

un bine. Dar afară de aceia pe carĭ trebuie să'ĭ ajutăm ast-fel, sunt și alte brațe, numeroase și robuste, pe carĭ lipsa de lucru de țesĕtorie le reduce cu totul saŭ în parte a rĕmâne fără lucru. Pentru aceștia, trebuie să creăm din noŭ muncă, trebuie să căutăm din noŭ a'ĭ întrebuința, și dorim, nădăjduim ca șefiĭ de industrie, stimulațĭ (?) de această mizerie, o să examineze și o să încerce, dacă lucrul bun și puțin costistior care se găsește la noĭ — căcĭ muncitorul din Voigtland este lucrător și cumpĕtat — n'ar putea fi întrebuințat cu folos pentru întreprinderile lor».

Avem aci subt ochiĭ noștri un tabloŭ al dezvoltăreĭ moderne, un tabloŭ cât se poate de trist și cu toate astea cazurile de acest fel se numĕră cu sutele. Munca pe care muncitorul lucrător și «cumpĕtat» din Voigtland o va procura unuĭ noŭ antreprenor va fi pierdută pentru alțĭ muncitorĭ. Iată cercul vicios.

Crimele de orĭ-ce fel și înmulțirea lor sunt în legătura cea maĭ strînsă cu condițiile sociale ale societățeĭ, care. orĭ-când, nu vrea să o recunoască. Ca și struțul din fabulă, ea vâră capul în nisip pentru a nu rĕspunde de existența uneĭ stărĭ de lucrurĭ de care numaĭ ea e de vină; ea se minte pe sine și minte pe alțiĭ zicênd că singuriĭ vinovațĭ sunt «lenevia», «senzualitatea» și lipsa de «religie» a lucrătorilor. Aceasta este o minciună de un caracter cât se poate de urât, dar care este emisă cu cea maĭ mare seriozitate. Cu cât situația societățeĭ este maĭ defavorabilă și maĭ rea, cu atât crimele devin numeroase și grave. Lupta pentru

www.dacoromanica.ro

trăĭ îmbracă forma sa cea maĭ sălbatică și cea maĭ violentă; ea aruncă pe om la starea sa primitivă, când fie-care individ vedea în semenul sĕŭ un vrăjmaș de moarte. Legăturile solidarităței, carĭ nu sunt deja prea strînse, se slăbesc din zi în zi maĭ mult [1]).

Stăpânitorĭĭ, carĭ nu vĕd și nu vor să vadă fondul lucrurilor, caută a modifica această situație, întrebuințând în potriva efectelor sale niște mĕsurĭ de rigoare; și chiar oamenĭ la carĭ ar trebui să se găsească ideĭ limpezĭ și lipsă de părtinire, aprobă aceste mĕsurĭ. Ast-fel profesorul Hæckel [2]), consideră ca firesc lucru aplicarea energică a pedepseĭ de moarte, și în această privință este absolut de aceeașĭ părere cu ceĭ maĭ îndârjițĭ reacționarĭ carĭ în alte privințe nu pot să-'l sufere. Dupĕ dênsul, criminaliĭ incorigibilĭ și vagabonziĭ trebue nimiciți ca niște buruiene carĭ răpesc plantelor folositoare lumina, aerul și spațiul. Dar dacă profesorul Hæckel s'ar fi ocupat puțintel de știința socială, în loc de a se îndeletnici numaĭ cu științele naturale, el ar fi observat

---

1) Platon cunoștea deja consecințele uneĭ ast-fel de situațiĭ. El scrie: «Un Stat în care există clase, nu este un Stat; el alcătuește două. Săracii alcătuesc pe cel dintâiŭ, bogații pe al doilea; amîndouĕ trăesc împreună, dar mîncîndu-se reciproc și fără încetare.... Clasele stăpânitoare, pentru a sfîrși, nu sunt în stare de a întreprinde un rĕsboiŭ, căcĭ în acest caz, ele trebue să se folosească de mulțime, care, o dată înarmată, le inspiră mult maĭ multă frică de cât vrăjmașul însuși». (Platon: «Republica»). Și Aristoteles zice: «Marele numĕr de săracĭ alcătuește o situație supărătoare, pentru că este aproape cu neputință de a împedica pe astfel de oamenĭ de a deveni niște turburătorĭ» Aristoteles: «Politica».

2) «Istoria naturală a creațiuneĭ». A patra ediție, mărită. Berlin, 1873. Pagina 155 și 156.

www.dacoromanica.ro

că din toți acești criminali s'ar putea face membri folositori și productivi ai societățeĭ omenești, dacă aceasta le-ar procura un traiŭ mai bun. Ar mai fi observat că suprimarea ucigașuluĭ însuși împedică tot atât de puțin crima în societate — adică săvârșirea de crime noi — cum și în cultivarea pământuluĭ nu s'ar izbuti de a nimici cu desăvârșire buruienile dacă nu s'ar nimici în același timp rădicinile și sĕmînța lor. Nicĭ odată omul nu va putea să împedice cu totul zămislirea în natură a unor organisme vătămătoare; ceea-ce însă îĭ este foarte cu putință, este, de a-și îmbunătăți propria luĭ stare socială, pe care el singur și-a făcut-o, ast-fel ca condițiile de traiŭ să devie aceleași pentru toți, ca fie-care om să se bucure de aceeași libertate de dezvoltare, așa în cât să nu mai fie silit de a-și mulțumi foamea, ambiția și dorul de avuție pe socoteala semenilor sĕĭ. Să se studieze pricinele crimeĭ și să se îndepărteze: și atunci vor dispare și crimele [1]).

Vĕdit lucru este că aceia carĭ vor să desființeze crima prin suprimarea cauzeĭ, nu pot să recurgă la mijloacele brutale de represiune. Eĭ nu pot împedica societatea de a se apăra în felul eĭ; în schimb însă cer cu stăruință prefacerea radicală a societățeĭ, desființarea cauzelor crimeĭ.

Dar cauza stăreĭ noastre sociale nesuferite, este sistemul capitalist. Individul înzestrat cu puter-

1) Platon se pronunță de asemenea în această privință: «Pricina crimelor stă în lipsa de educație și în reaua alcătuire a Statuluĭ». Eĭ cunoștea deci mai bine, acuma 23 de veacurĭ, starea societățeĭ de cât savanții sĕĭ urmași. Aceasta nu poate tocmaĭ să ne înveselească.

www.dacoromanica.ro

nice mijloace materiale este stăpânul tuturor acelora carĭ posedă maĭ puțin saŭ carĭ n'aŭ chiar avere de loc. El cumpĕră puterea de muncă a acelora carĭ nu posedă nimic, ca pe o marfă, cu un preț a cărui sporire, ca pentru oricare altă daravere, se stabilește după ofertă și cerere, și oscilează împrejurul socotelilor de fabricare, când deasupra, când dedesubt; dar supravaloarea pe care trebuie să ĭ-o producă necesarmente această putere de muncă, el o pune în buzunarul sĕŭ sub formă de interese, de beneficiĭ de întreprindere, de arende saŭ de rente fonciare. Prin mijlocul supra-valoareĭ ast-fel stoarsă de la lucrător și care, în poesia antreprenorului, se cristalizează în capital, acesta cumpĕră puterĭ noĭ de muncă, și atuncĭ, bine înarmat prin diviziunea munceĭ, prin mașine, printr'o știință technică perfecționată, scurt, printr'un sistem de producție bine organizat, el intră în luptă cu concurentul cu maĭ puține unelte și-l reduce la nimic, în tocmaĭ cum ar face un cavalerist bine echipat dintr'un infanterist dezarmat. Această luptă neegală ia din zi în zi o întindere maĭ mare pe toate terenurile, și femeĭea, întru cât procură puterea de lucru cea maĭ ieftină, ca și copilul, joacă aci un rol din ce în ce maĭ însemnat. Această stare de lucruri are ca rezultat de a tranșa în chip fără încetare maĭ aspru, societatea în două părți: o infimă minoritate de capitaliști puternicĭ și o majoritate mare de indivizĭ de ambe sexe, lipsiți de capital și destinați de a vinde brațele lor pe zi ce trece. Clasa de mijloc, în mijlocul

www.dacoromanica.ro

acestei evoluții, ajunge la o situație din ce în ce mai critică. Meseriile în cari domina până acum industria mică, au fost una după alta copleșite de exploatarea capitalistă, din pricina concurenței pe care 'și-o fac capitaliștii între dênșii. Individualitățile neatîrnate sunt sfărâmate, și dacă nu 'și găsesc scăparea neatîrnărei lor în vre o altă ramură de lucru — ceea ce devine din zi în zi mai greŭ și mai cu neputință — sunt nevoite a intra în clasa salariaților.

Toate încercările făcute pentru a scăpa de acest sistem de absorbțiune, care se impune cu puterea unei legi naturale prin ajutorul noilor dispoziții saŭ prin legi împrumutate trecutului, sunt ridicule și copilărești. Povața, adesea dată cu gând bun, de a se sustrage fatalității printr'o mai mare îndemânare profesională saŭ prin întrebuințarea unei forțe motrice mai puțin costisitoare, nu denotă de cât lipsa de pricepere a situației. Perfecționarea mașinei nimicește din ce în ce mai mult dibăcia mânei, a cărei întrebuințare pentru lucrări mari este în afară de asta prea scumpă, și aplicarea forței motrice nu face de cât să mărească cu atât mai mult concurența între cei mici, cari nu se ruinează de cât mult mai repede. In Decembre 1882, s'aŭ făcut la Münich 414 declarații de încetare de negoț și numai 315 de deschidere; într'un singur oraș numai a fost deci într'o lună o descreștere de 99 de industrii neatîrnate. In ceea ce privește situația «micilor noștri industriași», dintr'un alt punct de vedere, ea ne mai este demonstrată prin faptul că, în nouĕ cazuri din zece,

www.dacoromanica.ro

se produce în succesiune un escedent de pasiv; de cele mai multe ori declarația de faliment nici nu se face măcar, căci nimeni nu are interes. Nu se poate profita nimic. Pentru același motiv, ruina mulțimei de indivizi vii rămâne necunoscută și neînregistrată.

Ceea-ce puterea capitalurilor mari nu nimicește destul de iute, se face prin crizele cari se produc periodic; aceste crize devin mai numeroase și mai intense cu cât marea producție câștigă în putere și în înrîurire și cu cât pericolul supraproducției, urmare a producției oarbe în massă, se mărește și se manifestă tot mai repede. Sleita putere de rezistență a mijlociului și micului lucrător nu întârziază de a ceda crizelor de felul acesta.

Ele se produc pentru că nu există o scară proporțională care să permită de a măsura și de a evalua ori-când adevărata trebuință a cutărei sau cutărei marfe. Ori că cumpărătorii sunt foarte reslățiți și suprafața lor comercială, de care atârnă capacitatea lor de consumație, încearcă înrîurirea unei mulțimi de cauze pe cari productorul izolat nu e de loc în stare de a le controla prin el însuși; ori că se găsește alături de un productor o mulțime de alții a căror putere de producție și muncă efectivă nu le cunoaște. Fiecare caută atunci de a strivi pe cei-l'alți prin toate mijloacele cari îi stau în putere: vênzare eftină, reclamă multă, credit îndelung, trimeterea de comi-voiajori, sau și prin discreditul ascuns și în mod șiret asupra productelor concurenților,—

www.dacoromanica.ro

mijloc care înfloreşte mai ales în momentele de criză. Ast-fel producţia întreagă atârnă de întêmplare, de evaluarea subiectivă a unui oare-care. Şi această întêmplare este câte o dată pe cât de favorabilă, pe atât de fericită. Fie-care producĕtor izolat este silit de a vinde o cantitate hotărîtă de mărfuri, dedesubtul căreia nu se poate opri; dar el vrea să procure un cât mult mai mare, întâi pentru că sporirea veniturilor sale atârnă de acel cât şi în sfêrşit pentru că de aci decurge putinţa de a triumfa în faţa concurenţilor sĕi şi de a rĕmâne stăpân al câmpului de bătaie. Pentru un moment vênzarea sa este asigurată, poate chiar mărită; aceasta îl îndeamnă de a da o mai mare întindere întreprinderei sale şi de a produce în mai mari cantităţi. Insă, împrejurările favorabile nu-l împing numai pe el, dar şi pe toţi concurenţii sĕi, ca să facă aceleaşi sforţări. Atunci, de o dată, se produce pe piaţă, un belşug de mărfuri. Vênzarea se opreşte, preţurile scad, producţia descreşte. Descreşterea producţiei într'o ramură de industrie aduce pe aceea a puterei de lucru, a salariilor şi a consumaţiei la victimele crizei. O oprire în producţiea şi în vênzarea altor ramuri de negoţ sunt urmarea lor neapĕrată Meseriile mici de ori-ce fel, negustori, restauratori, brutari, lemnari, etc.., a căror clientelă o alcătuiesc lucrătorii, pĭerd clientela şi în acelaşi timp şi remuneraţia vênzărei lor.

Pe de altă parte, cutare industrie procură cutărei alte materiile ei prime; ea depinde deci de dênsa şi deci suferă şi simte loviturile cari o is-

www.dacoromanica.ro

besc. Numĕrul victimelor crizeĭ se măreşte din ce în ce. O mulţime de angajamente luate, cu nădejdea uneĭ lungĭ durate de afaceri bune, nu pot să fie împlinite şi nu fac de cât să mărească criza, din lună în lună maĭ gravă. O cantitate însemnată de mărfurĭ, de unelte, de maşinĭ strânse la un loc, devin aproape fără preţ. Marfa se vinde cu preţ prost. Aceasta nu ruinează numaĭ pe acela căruia îĭ aparţine, dar şi pe mulţĭ alţiĭ carĭ, în faţa acesteĭ vênzărĭ cu perderĭ, sunt tot atât de siliţĭ de a vinde pe ale lor dedesubtul preţuluĭ care le convine. In timpul chiar al durateĭ crizeĭ, se perfecţionează fără încetare metoadele de producţie, singurul mijloc de a lupta în potriva concurenţeĭ, şi se rezervă cu chipul acesta pricinele de crize noĭ, şi maĭ grave încă. Dacă criza a durat anĭ, dacă preţul rĕŭ al productelor, descreşterea fabricăreĭ, ruina micilor antreprenorĭ, aŭ făcut să dispară «supraproducţia», atuncĭ societatea începe a se schimba cu încetul. Trebuinţele cresc, producţia de asemenea. Vechiul chip de a face, în virtutea durateĭ probabile a acesteĭ situaţiĭ maĭ folositoare, nu întârzează de a reveni, dar cu încetul şi cu prudenţă maĭ întâiŭ. Toţĭ vor să apuce ceea-ce aŭ pierdut, şi nădăjduiesc a se adăposti înainte de a izbucni o nouă criză. Dar cum toţĭ producĕtorĭĭ se nutresc cu aceeaşĭ ideĭe, cum fie-care perfecţionează mijloacele sale de producţie pentru a întrece pe cel-l'alt, catastrofa sosește maĭ îngrozitoare, maĭ repede, cu efecte maĭ nefaste încă. Să joacă cu existenţe nenumĕrate, ca cu mingiĭ de copiĭ; ele cad pe jos; şi din a-

www.dacoromanica.ro

ceastă acțiune reciprocă continuă, reiese situația inspăimêntătoare la care suntem martorĭ la orĭce criză nouă. Crizele de acest fel se înmulțesc, cum am spus, în raport direct a întinderei statornice luate de producția în massă și de concurență, nu numaĭ între indivizĭĭ izolațĭ, dar și între națiunĭ întregĭ. Lupta pentru clientelă în comerțul mic, și pentru întreprindere în comerțul mare, devine din ce în ce maĭ arzĕtoare și sfêrșește la urmă prin perderĭ uriașe. Mărfurile și aprovizionările sunt grămădite în cantitățĭ fabuloase, dar massa ființelor omenești suferă de foame și de mizerie.

Nu este cu putință de a se găsi ceva care să condamne maĭ riguros o astfel de stare socială, de cât declarațiile carĭ se găsesc, în aceste stărĭ de lucrurĭ, în gura oamenilor de afacerĭ: «Avem prea mulțĭ concurenți; trebue ca jumĕtate dintre eĭ să piară maĭ întâiŭ, pentru ca cea-l'altă jumĕtate să poată trăi». Este dar de sine înțeles că orĭ-care burghez creștin înțelege prin aceasta ca concurentul sĕŭ să moară și ca el însuși să rĕmâie în picioare. Se regăsește acelaș cinism în această asigurare, foarte serios dată de către ziare, că sunt de pildă, în Europa, în țesĕtura bumbaculuĭ, 15 milioane de fusurĭ de prisos, carĭ trebuesc întâĭ de toate să fie suprimate pentru ca restul să poată fi destul de ocupat. Aceleași ziare maĭ afirmă că industriile noastre de fer și de cărbunĭ sunt de douĕ orĭ maĭ numeroase de cât ar trebui să fie pentru a aduce bine-facerĭ. După aceste doctrine, avem prea multe

www.dacoromanica.ro

industrii, prea mulți producători, prea bune unelte de producție și prea multe mărfuri în rezervă, și cu toate astea toată lumea se plânge că nu sunt destule. Oare aceasta nu dovedește că organizația noastră socială este bolnavă? Cum ar putea exista «supraproducție» îndată ce nu e lipsă de capacitate efectivă de consumație, adică de trebuințî? Este limpede că nu producția în ea însăși, ci forma în care se produce, și înainte de toate, modul în care se face repartiția lucrurilor produse, este care creează situația anormală și fără leac.

* * *

In societatea omenească, toți indivizii sunt legați unii de alții prin mii de legături, cu atât mai numeroase, cu cât gradul de civilizație al unui popor este mai înalt. Dacă se produc turburări, acestea sunt resimțite de toți membrii. Turburările în forma actuală a producției înrîuresc asupra repartiției și consumației, și reciproc. Caracterul particular al producției moderne este concentrarea sa din ce în ce mai restrînsă într'un număr oarecare de mâini și în centre de producție tot mai mari. In repartiție se manifestă un curent cu totul deosebit. Acela pe care o concurență ruinătoare l'a șters, ca producător, din numărul de individualități stabilite pe socoteala lor proprie, caută de nouă ori din zece a-și face un loc ca negustor, între producător și consumator, și de a-și prelungi ast-fel existența sa nesigură.

www.dacoromanica.ro

De aci faptul izbitor al înmulțirei uriașe a celor mici, și chiar a infimilor intermediari, negustori, prăvăliași, vînzători, agenți de afaceri, samsari, reprezentanți, debitanți de bere și de vin. Partea cea mai mare a acestor oameni, printre cari și femeile stabilite pe socoteala lor, sunt și ele mult reprezentate, duc de obiceiu o viață mizerabilă și plină de grijî care lucește mai mult pe din afară decât are bunul traiu adevărat. O mulțime dintre ei sunt siliți, pentru a se menține, de a specula asupra celor mai urâte patimi ale omului, și de a da mâna la toate cererile sale.

De aci această abundență a celor mai despreţuitoare reclame, mai ales pentru tot ce este destinat a mulțumi aviditatea plăcerilor.

Este deci incontestabil — ridicându-ne la un punct de vedere mai înalt, este loc de a ne felicita sus și tare — că tendința de a întrebuința bine viața, este adînc săpată în societatea modernă. Se începe a se înțelege că, pentru a fi cineva om, trebue să ducă un traiu demn de ființa omenească, și se dă acestei trebuințî o expresie a cărei formă corespunde cu ideea ce 'și-o face fie-care de plăcerile vieței, din punct de vedere social. Dar societatea, cu forma pe care a luat-o bogăția, a devenit mai aristocrată decât în oricare perioadă anterioară. Distanța între cei mai bogați și între cei mai săraci, este mult mai mare decât ori-când; în schimb, societatea, în ideile cât și în legile sale, a devenit mult mai demo-

www.dacoromanica.ro

crată [1]). Dar massa nu cere numaĭ maĭ multă egalitate în teorie, ci și în practică, și cum, în ignoranța sa, ea nu cunoaște încă căile pentru a ajunge acolo, ea caută această egalitate încercând să imite clasele superioare și procurându-șĭ toate plăcerile pe carĭ le poate atinge. Sutimĭ de mijloace artificiale servesc a ațința acest instinct; cât privește rezultatele, le avem pretutindenĭ înaintea ochilor.

In multe cazurĭ, mulțumirea uneĭ trebuințĭ justificată de natură, îndeamnă la rătăcirĭ și la crime; societatea dirigentă intervine în felul eĭ, pentru că într'un mod maĭ cum se cade nu ar putea, de frică să nu-șĭ ruineze propria-ĭ existență.

Dar creșterea neîncetată a masseĭ intermediarilor maĭ are ca rezultat și alte inconveniente. Cu toate că această clasă muncește greŭ și-șĭ pricinuește mult rĕŭ, ea nu e maĭ puțin, și în toate gradele eĭ, o clasă de parasiți, improductivă de fapt, și trăind din munca altuia, ca și clasa antreprenorilor însășĭ.

Scumpirea peste măsură a mărfurilor și a oricăruĭ lucru necesar viețeĭ, este urmarea neînlăturabilă a acesteĭ stărĭ de lucrurĭ. Mărfurile și alimentele se scumpesc din pricina acestuĭ negoț intermediar așa de tare, în cât adesea trebuesc plătite îndoit și chiar maĭ mult de cât prețul pe care l'a tras

1) In studiul sĕŭ asupra «Manualuluĭ de economie politică» al luĭ Rau, profesorul Adolf Wagner exprimă o părere analoagă. El dice pag. 351):

«Chestia socială, este contradicerea evidentă ce există între progresul economieĭ politice și între principiul ideal al dezvoltareĭ sociale a libertățiĭ și a egalitățeĭ carĭ se realizează în viața politică».

www.dacoromanica.ro

productorul din ele [1]). Şi acolo unde o urcare simţitoare a preţurilor va fi imprudentă şi imposibilă, mijloacele carĭ sunt întrebuinţate pentru a pune în buzunar un beneficiŭ care nu s'ar putea căpăta altfel, sunt alterarea, falsificarea materiilor de hrană, măsurile şi cântarurile false [2]). Frauda şi înşelăciunea se ridică astfel la înălţimea unuĭ aşezămênt social necesar, întocmaĭ ca prostituţia şi alte câte-va aşezăminte ale Statuluĭ; punerea impozitelor indirecte şi a drepturilor de vamă, de pildă, nu fac decât să provoace frauda şi contrabanda. Toate legile ce se vor face în potriva falsificăreĭ materiilor de hrană, nu vor da decât foarte puţine rezultate. De o parte, necesitatea de a trăi sileşte pe frauduloşĭ a întrebuinţa mijloace din zi în zi maĭ rafinate; pe de alta, în condiţiunile sociale actuale, nu se poate conta pe un control serios şi sever. Fracţiunĭ foarte însemnate şi foarte influente ale claselor noastre stăpânitoare, sunt inte-

1) Aşa se explică cum în lucrarea sa: «Industria domestică în Turingen», D-rul Sachs ne maĭ vesteşte între altele că în 1869, fabricarea a 244 milioane şi jumătate de creioane a dat producătorilor un salariŭ de 122,000—120,000 de fiorinĭ, dar că preţul final de vêndare s'a ridicat în ultima mână la 1,200,000 de fiorinĭ, adică cel puţin înşesit decât aŭ primit aceştia.

2) Chimistul Chevallier zice că, printre feluritele soiurĭ de falşificare, cunoaşte pentru cafea 32, pentru vin 30, ciocalată 28, făină 24, rachiŭ 23, pâne 20, lapte 19, unt 10, uleiŭ de măsline 9, zahăr 6, etc... Camera de comerţ din Wesel vestea că în 1870 frauda era maĭ ales în grâne, asupra mărfurilor cântărite maĭ înainte; se procura, pentru o livră 24 saŭ 26 de jumătăţĭ de unciĭ, şi se căuta a apuca ast-fel, de două orĭ preţul adevĕrat. Ceĭ maĭ rĕŭ înşelaţĭ în această privinţă sunt lucrătoriĭ şi micĭĭ burghezĭ, carĭ iaŭ marfa lor pe credit şi sunt pentru acest motiv siliţĭ a tăcea, chiar când frauda se săvêrşeşte sub ochiĭ lor. În deosebĭ, abuzul cel maĭ urît al cântarelor false şi al făineĭ falşificate se face în brutăriĭ.

www.dacoromanica.ro

resate în cel mai mare grad de reușita acestui întreg sistem de fraude. Așa se face că, sub pretextul că pentru a descoperi falșificările, ar trebui un vast și costisitor aparat administrativ, de care «ar suferi și negoțul legal», se paralizează ori-ce control serios. Dar, acolo unde ast-fel de legi și măsuri de control intervin în mod eficace, ele aŭ ca urmare o scumpire însemnată a prețului hranelor nefalșificate, pentru că descreșterea acestui preț nu-i cu putință decât falșificând toate cele.

Societățile de consumație sunt de foarte puțin folos; ele suferă aproape în întregime de lipsa de administrație și nu folosesc întru nimic acelora cărora ar trebui să folosească mai mult: lucrătorilor. Tot așa este și cu așa numitele «asociații de menajere», al căror scop este de a-și procura mijloacele de hrană pe preț mai ieftin, cumpărându-le cu toptanul. Ele nu sunt de cât un simptom al faptului că un mare număr de femei recunosc cât de nefolositor și dăunător e comerciul mijlocitorilor, și chiar comerciul în deobște. De sigur cea mai bună formă a societățeĭ ar fi aceea în care toate productele trebuincioase ar veni în mâna consumatorului pe calea cea mai directă. Dar atunci ne lovim de o altă necesitate, aceea de a organiza în același timp cu procurarea comună a mijloacelor de traiŭ, și în chipul cel mai larg, prepararea lor comună pentru serviciul meseĭ.

* * *

Ceea-ce am zis până aci despre alcătuirea noas-

www.dacoromanica.ro

tră socială, nu se aplică de cât condițiilor profesionale și industriale; n'am vorbit încă despre împrejurările de la țară. Totuși satele sunt și ele foarte mult atinse de evoluția modernă. Crizele industriale și comerciale se resimt și ele acolo cu foarte multă putere. Numeroși membri de familii țărănești sunt ocupați, fie în parte, fie cu totul, în ateliere saŭ așezăminte industriale; felul acesta de ocupație se întinde chiar din ce în ce mai mult, pentru că marii proprietari găsesc cu cale de a transforma în producții industriale, pe propriile lor moșii, un mare număr din recoltele lor. Ei câștigă ast-fel mai întêiŭ cheltuielele cele mari de transport ale materililor prime, de pildă ale cartofilor pentru poverne, ale sfeclelor pentru fabricarea zahăruluĭ, ale cerealelor pentru velnițe; și afară de aceasta mai aŭ la dispoziție brațe mai ieftine și mai supuse de cât în orașe saŭ în centrele industriale. Clădirile și chiriile sunt mult mai ieftine, de asemenea birurile și taxele sunt mai puțin ridicate, de oare-ce moșieriĭ la țară sunt până la un punct și legislatori și executori ai legeĭ, avênd de multe ori în mână și puterea polițienească. Așa se explică faptul că coșurile de uzină se înmulțesc pe an ce trec la țară, și că agricultura și industria intră într'o acțiune reciprocă din ce în ce mai strînsă — folos care, în treacĕt fie zis, revine pentru un moment numai mareluĭ proprietar.

Nu trebuie prea multă pătrundere de spirit pentru a observa că, cu cât marele proprietar rural se găsește în plăcuta poziție de a-și îmbu-

www.dacoromanica.ro

nătăți situația pe propriul său teren, el capătă pofta de a-și apropria și moșia vecinului cu pământ mai puțin, care se află față cu el în aceeași situație ca și micul industriaș față de marele industriaș.

Dar nici satele cele mai îndepărtate n'au rămas streine de propășirea civilizației. Dacă am arătat mai sus cum fiul de țeran, după ce a respirat vreme de trei ani aerul mai mult sau mai puțin încărcat de morală al cazărmei și al orașului, se întoarce în satul lui cel îndepărtat, aducênd cu sine și împărtășind adesea bolile sexuale,—trebuie să spunem pe de altă parte că el a făcut cunoștință și cu o mulțime de idei noi și trebuințî culturale pe carî ar dori să le mulțumească pe urmă în chipul cel mai larg. La aceasta mai contribuie și comunicațiile ce devin din zi în zi mai întinse și mai bune. Locuitorul de la țară învață a cunoaște din ce în ce mai bine lumea și-și apropriază zi cu zi tot felul de cunoștințî noi. Și aceasta îl face de a fi nemulțumit cu starea sa. Birurile din ce în ce mai marî pe carî le percepe Statul, comuna etc., lovesce și pe țeran și pe muncitorul de la țară și 'l revoluționează și mai mult. Astfel, de pildă, totalul contribuției comunale al satelor din Prusia din 25.200.000 mărci ce era în 1849 s'a urcat în 1869 la 69.900.000 mărci. Contribuția orașelor și a comunelor rurale pentru acoperirea trebuințelor de provincie, județ și comună, s'a ridicat în acelaș timp de la 48.000.000 mărci la 138.000.000 mărci. Contribuția locală mediă s'a ridicat de la 6 m. 96 pfenigi la 21 m.

www.dacoromanica.ro

5 pf. de cap. Şi de la această epocă sumele de mai sus s'aŭ înmulţit încă peste tot locul, în chip simţitor.

Totuşi, adevĕrat este că productele agriçole aŭ crescut destul de mult în valoare în timpul acesta, dar nu în aceeaşi măsură ca birurile şi multe alte contribuţiĭ. Pe de altă parte concurenţa grânelor americane contribuie la căderea preţurilor, o scădere de venit decĭ care poate fi întregită numaĭ printr'un mod de producţie îmbunătăţit, pentru care însă aproape nouĕ zecimĭ din cultivatorĭ n'aŭ mijloacele trebuitoare. De asemenea, ţĕranul nu capĕtă pentru productul sĕŭ, preţul ce se plăteşte la oraş; el capĕtă chiar un preţ maĭ mic ca marele proprietar. Samsarul saŭ negustorul, care cutreeră satele în zile saŭ anotimpurĭ hotărîte, vînzênd de obiceiŭ productele cumpĕrate unuĭ alt negustor, vrea şi el să câştige cât poate; dar adunarea multelor cătimĭ micĭ îĭ face maĭ multă osteneală de cât cumpĕrarea cu toptanu a productelor unuĭ mare moşier. Afară de acestea, ţĕranul mic nu poate să ofere productele sale într'o calitate aleasă, din pricină că-ĭ lipsesc instalaţiile necesare. Aceasta însă înrîureză în chip dăunător asupra preţuluĭ. Maĭ pune că de multe orĭ ţĕranul saŭ micul arendaş nu poate aştepta vremea când ar putea obţine preţul cel maĭ mare pentru productele ce le aduce la vênzare. Are de plătit multe datoriĭ (arendă, dobêndă, biruri, împrumuturĭ saŭ datoriĭ la băcănie şi meseriaşĭ) pe carĭ trebue să le achite la termene hotărîte şi ast-fel e silit să vînză orĭ şi când şi orĭ cât de ne-

www.dacoromanica.ro

favorabile ar fi împrejurările. Pentru a-şĭ îmbunătăţi pământul, ţĕranul trebue să facă o ipotecă; neavênd însă o prea mare alegere între împrumutătorĭ, el împrumută în condiţiile cele maĭ rele. Dobênzile cele marĭ şi termenele de plată cele fixe îl hărţuiesc cât se poate de mult; e de ajuns o singură recoltă rea saŭ o speculaţie neizbutită în cultivarea unuĭ product oare care, din care socotea să scoaţă un preţ mare, pentru ca să cază în peire. *Adese-orĭ* cumpĕrătorul productelor şi împrumutătorul capitaluluĭ, sunt una şi aceeaşĭ persoană, el este decĭ cu totul în mâna creditoruluĭ. Proprietarul ipotecilor îl suge până la măduvă, şi îl lasă să cultive ca un proprietar aparent, o bucată de pământ, care în realitate nu-ĭ maĭ aparţine. Lipitoarea capitalistă însă, găseşte foarte des ca foarte comod şi folositor lucru, de a lăsa maĭ bine pământul pe mâna ţĕranuluĭ vêndut luĭ, de cât să-ĭ ia pământul şi să-i-l vênză orĭ să-l cultive singur. Ast-felĭ în cadastrele noastre miĭ de ţĕranĭ sunt înregistraţĭ ca proprietarĭ, pe când în realitate eĭ nu maĭ sunt proprietarĭ. Adevĕrat este că se întêmplă câte o dată ca să cadă jertfa unuĭ capitalist pungaş, şi câte un mare proprietar care n'a avut noroc saŭ care nu a ştiut cum să-şĭ administreze moşia. Capitalistul devine stăpânul proprietăţeĭ rurale, şi pentru a scoate un câştig şi maĭ mare, el «măcelăreşte» moşiile, adică parcelează pământul, pentru că obţine în modul acesta un preţ mult maĭ mare de cât dacă ar fi vêndut pământul întreg. Afară de aceasta maĭ are o perspectivă foarte sigură la un

www.dacoromanica.ro

mare numĕr de arendaşĭ maĭ micĭ şi mijlocĭĭ, de a-şĭ face treburile de cămătărie cu cel maĭ bun succes. După cum se ştie, la oraş casele cu multe apartamente micĭ daŭ cele maĭ marĭ venitурĭ. Un mare numĕr de proprietarĭ micĭ se grăbesc şi cumpĕră. In schimbul uneĭ arvune neînsemnate, bine-făcĕtorul capitalist e gata de a le vinde moşioare maĭ marĭ, iar restul sumeĭ de vênzare o lasă ca ipotecă, pe care o capĕtă în rate, cu o dobêndă destul de mare. Dar aicĭ e aicĭ. Dacă micul proprietar are noroc mult şi izbuteşte prin încordarea cea maĭ extremă a puterilor sale de a scoate un venit cât de mic din bucata sa de pămênt saŭ de a putea împrumuta din întêmplare banĭ pe o dobêndă maĭ mică, atuncea maĭ poate eşi la un liman de scăpare; în caz contrariŭ însă, păteşte precum am descris maĭ sus.

Şi dacă maĭ perde şi câte-va din vitele sale, este pentru dênsul cea maĭ mare nenorocire. Dacă mărită pe una dintre fiicele sale, datoriile sale cresc, şi el e lipsit de un braţ de muncă maĭ ieftin; şi dacă cum-va unul dintre fiiĭ sĕĭ se însoară, acesta cere şi el partea sa din averea tatăluĭ. El este decĭ silit atuncĭ de a neglija îmbunătăţirile pe carĭ le cere pămêntul; dacă vitele şi exploatarea lor nu ĭ procură destul băligar — şi aceasta se întêmplă foarte des — produsul pămêntuluĭ scade, pentru că-ĭ lipsesc mijloacele de a-şi-'l cumpĕra. Adese orĭ ĭĭ lipsesc şi mijloacele de a-şĭ procura o sĕmînţă maĭ bună şi maĭ rodnică; exploatarea avantagioasă a maşinelor ĭĭ este cu neputinţă; şi o rotaţiune a productelor cores-

www.dacoromanica.ro

pun̦ătoare elementelor chimice ale pământului său, este mai în tot-d'a-una nerealizabilă pentru el. Tot așa el nu se poate folosi de avantagiile ce i le oferă știința și experiența pentru exploatarea mai bună a animalelor sale domestice. Lipsa de nutreț potrivit, lipsa de grajduri bune, lipsa de instalații corespunzătoare, îl împedică întru aceasta. Așt-fel deci sunt o mulțime de cauze cari aduc pe țăranul mic și mijlociu de a se îneca în datorii, aruncându-l în ghiarele capitalistului gâtuitor sau în ale mareluĭ proprietar și ducându-l la nimicirea existenței.

Obiecțiunea des repetită că concentrarea crescândă a proprietății imobiliare ar fi o simplă închipuire, de oare-ce există acum mai mulți proprietari ca altă-dată, nu dovedește nimic în potriva deducțiunilor noastre de mai sus. Mai întâiu pentru că am relevat deja cum mii de proprietari figurează ca atari, pe când în realitate nu mai sunt: al doilea, mai trebue să ținem socoteală și de creșterea populației, precum și de părcelările cari urmează dintr'ênsa în cazuri de moarte. Această parcelare însă poartă deja în sine germenile morței pentru proprietari, pentru că îngreuiază cu atât mai mult, cu cât proprietatea este mai mică. Libertatea industriei a sporit și ea numĕrul micilor maeștri în multe ramuri industriale; ar fi însă o mare greșală de a deduce de aci o creștere a bunului trai general. Concurența s'a întețit printre ei și aceasta înlesnește capitalului mare nimicirea și absorbirea lor.

Dacă se întêmplă deci că întâlnim doi sau

www.dacoromanica.ro

treĭ proprietarĭ fonciarĭ acolo unde înainte nu era de cât unul, aceasta nu însemnează că aceștĭ doĭ saŭ treĭ se găsesc într'o stare maĭ bună de cât unicul de altă-dată. Putem admite chiar contrariul. Imprejurărĭ rele carĭ decurg din firea lucrurilor și pe carĭ le-am descris deja, înlesnesc foarte mult peirea lor. In deosebit însă marĭ proprietarĭ de pretutindenĭ fac toate chipurile pentru a cumpĕra miicile proprietățĭ din jurul lor și a-și «rotunji» ast-fel moșiile. Magnații ceĭ marĭ aĭ capitaluluĭ bagă cu predilecție capitalurile lor în imobile, pentru că acestea sunt proprietatea cea maĭ sigură, a căreĭ valoare crește de la sine și fără nicĭ o sforțare din partea proprietaruluĭ, odată cu creșterea populațieĭ. Pilda cea maĭ zdrobitoare cu privire la această creștere continuă a valoareĭ imobiliare, ne-o arată Anglia. Cu toate că acolo produsul pămêntuluĭ a scăzut în ultimele deceniĭ, în urma concurenței internaționale a productelor agricole și viticule, totuși renta fonciară a crescut continuŭ și în chip destul de însemnat. Suma totală a renteĭ fonciare de la proprietatea agrară, a fost în funzĭ sterlingĭ, următoarea:

	1857	1875	1880	Sporirea
Anglia și Wallce	41,177,900	50,125,000	52,179,381	11,002,381
Scoția	5,932,000	7,493.000	7,776,919	1,844,919
Irlanda	8,747,000	9,293,000	10,543,000	1,796,700
Total . . .	55,856,000	68,811,000	70,500,000	14,644,000

Aceasta este o creștere de 26,2$^0/_0$, în timp de 23 de anĭ, fără ca proprietarĭ să se fi ostenit câtușĭ de puțin.

Alăturĭ de tendința de concentrare a mareĭ

www.dacoromanica.ro

proprietăţi rurale, mai avem şi tendinţa de parcelare în apropierea oraşelor mari şi în centrele industriale. Aici pământul de arat se transformă în clădiri sau grădini şi devine obiectul celei mai riscate speculaţii din care însă nu profită de obicei de cât numai capitalistul.

Fără îndoială că întreg procesul acesta de evoluţie are o mulţime de inconveniente şi pentru femeile de la ţară. Ele aŭ din ce în ce mai mult perspectiva tristă de a deveni în loc de proprietărese şi gospodine la casele lor, slugile şi braţele eftine de muncă ale activităţei industriale şi agricole ale mareluĭ proprietar. Ca fiinţe sexuale sunt şi mai mult supuse poftelor ilegitime ale moşieruluĭ saŭ ale slujbaşilor sĕi, de cât cum e cazul în industrie, la care dreptul de proprietate asupra puterei de muncă, ajunge de cele mai multe oriĭ de a fi un drept de proprietate asupra persoaneĭ întregi, aşa că din această pricină s'a dezvoltat, în mijlocul «Europeĭ creştine» o adevĕrată gospodărie de harem. Femeĭea de la ţară este şi mai mult izolată de cât femeĭea de la oraş. Patronul eĭ saŭ un prieten al luĭ, reprezintă în faţa eĭ autoritatea publică; ziare şi opinie publică, la carĭ ar putea găsi oare-care protecţie, nu există şi muncitorimea bărbătească se află adesea într'o stare de supunere ruşinoasă. Acolo asemenea «cerul e foarte sus şi ţarul foarte departe».

Dar situaţia moşiilor şi felul cum se exploatează, sunt de o însemnătate capitală pentru dezvoltarea întregeĭ noastre civilizaţiĭ. Populaţia, în întregul eĭ, atîrnă în întĕiul rĕnd, întru cât priveşte

www.dacoromanica.ro

traiul ei, de pământ și de produsele sale. Pământul nu se lasă a fi întins după voie; chestia de a ști cum se cultivă și cum se exploatează nu este deci de cât cu atât mai însemnată pentru toți. Suntem deci de azi înainte într'o ast-fel de situație, în cât, pe fie-ce an, un import însemnat de pâine și de carne destinate hranei a devenit neapărat trebuincios, și în cât prețurile lucrurilor celor mai necesare vieței nu pot să se mai urce mai mult, cât s'a făcut până acum.

Și aci apare în timpul de față, antagonismul viu între cele două interese ale cultivatorilor și ale populației industriale. Populațiile industriale, acelea cari nu se îndeletnicesc cu lucrările câmpului mai ales, au un interes absolut esențial de a-și căpăta hrana lor cât mai eftin; o plătesc cu prosperitatea lor, nu numai ca ființe omenești, dar și ca individualități comerciale sau industriale. Ori-ce scumpire a alimentelor are ca urmare sau de a înrăutăți și mai mult de cât este, modul de a se nutri al unei mari părți a populației, sau de a mări salariile, și prin urmare prețul productelor industriale, în așa chip în cât vênzarea lor descrește, de oare-ce concurența în potriva străinului devine mai grea. Dar cu totul alta este chestia pentru cultivator. Acesta vrea, întocmai ca și industrialul în operațiile sale, să tragă din pământul său, din munca sa sau din a lucrătorilor săi, cel mai mare profit care se poate, și îi este indiferent ca aceasta să se întêmple printr'un product sau altul. Oare importul de grâne sau

www.dacoromanica.ro

de vițe străine îl împedică a câștiga, la cultura cerealelor saŭ la creșterea vitelor, prețurile la carĭ ar nădăjdui saŭ pe carĭ le-ar crede necesare? Luĭ nicĭ nu-ĭ pasă de aceste douĕ feluri de producție și consfințește pământul sĕŭ pentru alte culturĭ carĭ îĭ vor putea aduce maĭ mult câștig. Plantează sfecle pentru a face zahăr, cartofi și grâŭ pentru a face spirt, în loc de orz și grâŭ pentru a face pâine. El păstrează pământurile sale cele maĭ rodnice pentru a cultiva tutun, în loc de a le întrebuința pentru grădinĭ saŭ pentru semănarea legumelor. Se maĭ întrebuințează și pentru pășunĭ miĭ de bucățĭ de pământ, căcĭ caiĭ pentru rĕsboĭ și pentru armată sunt plătiți cu preț bun. Pe de altă parte, teriitoriile vaste de pădurĭ, carĭ s'ar putea face productive cu multă ușurință, sunt păstrate pentru plăcerile de vênătoare ale domnilor din înalta societate, maĭ ales în regiunile unde defrișarea câtor-va sute saŭ miĭ de pogoane de pădure și transformarea lor în pământurĭ de cultură ar putea fi foarte bine întreprinsă fără ca această scădere să poată vătăma în nicĭ un chip producerea umidității în aceste regiunĭ.

In ceea-ce privește acest din urmă punct, cele maĭ nuoĭ resultate ale economieĭ forestiere sprijinite pe experiențe și pe cercetărĭ practice foarte întinse, combat maĭ ales această idee a înrîurireĭ însemnate pe care ar avea-o pădurile asupra producereĭ umidității. Nu e de nevoie să se conserve pădurĭ cu suprafețe largĭ de cât acolo, unde natura pământuluĭ nu îngăduie nicĭ

www.dacoromanica.ro

o cultură productivă, saŭ maĭ bine zis acolo unde e vorba de a înzestra o țară muntoasă saŭ muntele însuși cu o cultură avantagioasă pentru exploatare și care pune o piedică maĭ mult scurgereĭ repezĭ a apelor. Plecând de la acest punct de vedere, s'ar putea câștiga, în Germania, pentru cultură, maĭ multe miĭ chilometri pătraț de pământ roditor. Dar schimbărilor acestora, li se împotrivesc atât interesul material al uneĭ hierarchiĭ de slujbași bine situați, cât și interesul de sport al marilor proprietarĭ fonciarĭ carĭ nu vor să piardă domeniile de vênătoare, nicĭ să jertfiască plăcerile ce le găsesc acolo.

Iată câte-va fapte carĭ privesc cu deosebire Germania și Austria și carĭ arată cum în practică situațiile s'aŭ stabilit în mod treptat. In 1861 aŭ existat în vechile provinciĭ prusiene:

18,289 de proprietățĭ de 600 de pogoane și maĭ mult, dând un total de 40,921,536 de pogoane.

15,076 de proprietățĭ de la 300 până la 600 de pogoane, dând un total de 6,047,317 pogoane.

391,586 proprietățĭ de la 30 până la 300 de pogoane, dând un total de 35,914,889 de pogoane.

Decĭ 424,956 de proprietățĭ, dând un total general de 82,883,742 pogoane.

In schimb aŭ fost în aceeași vreme, în aceleași provinciĭ: 617,374 de proprietățĭ de la 5 până la 30 de pogoane, dând un total de 8,427,479 pogoane.

www.dacoromanica.ro

1,099,161 de proprietăţi de mai puţin de 5 pogoane, dând un total de 2,227,981 de pogoane. Deci 1,716,535 de proprietăţi, dând un total general de 10,655,460 pogoane.

Vedem prin urmare că 424,951 de proprietari, absorb între ei de 8 ori mai mult pământ de cât 1,716,535 de alţi proprietari.

Statul figurează în această sumă totală a proprietăţei fonciare cu 1,156,150 pogoane, afară de păduri; în schimb provincia Westfalia nu e socotită cu ale sale 143,498 de proprietăţi urbane şi rurale, cari formează un total de 2,959,890 pogoane.

Reiese de aci că în Prusia, proprietatea mare şi mijlocie întrece în mod însemnat pe cea mică şi absorb cea mai mare parte a proprietăţei fonciare totale. Anexările din 1866 aŭ mai deplasat această proporţie în profitul proprietăţei mari, căci în 1867, în provincia Hanovra, nu eraŭ mai puţin de 13,100 de proprietăţi de mai mult de cât 120 pogoane, şi în Schleswig-Holstein nu se număraŭ mai puţin de cât 300 pământuri seniorale, afară de proprietăţile mari păstrate pentru cultură. In Saxonia, în cursul anilor 1860—70, din 228,36 mile pătrate de proprietăţi private, 942 pământuri seniorale ocupaŭ 43, 24, aproape o cincime din proprietatea totală, fără a mai socoti pământurile marilor proprietari rurali. In Mecklemburg-Schwerin, este cu totul alt-ceva. Din 244 mile pătrate pe cari le coprinde ţara, domeniul coroanei şi şapte mânăstiri coprind $107^3/_4$; 654 proprietari de pământuri seniorale şi şase

www.dacoromanica.ro

mari țărani liberi ocupă împreună $103^1/_2$ și 40 posesori ai domeniilor Statului și urbane ocupă 26, 45. Din 15,685 proprietari fonciari, între cari se socotește mai mult de 6,000 contracte amfiteotice și mai mult de 6,000 proprietari mici, etc..., nu sunt de cât 630 de proprietari liberi. In Boemia, Biserica posedă mai mult de 106,000 jugere de pământuri; marea proprietate feodală cuprinde 1,269 domenii, formând un total de 3,058,088 jugere, aproape o treime din țara întreagă, dar ea nu contribue de cât cu 4 milioane de fiorini la impozitul fonciar care procură 14. Mai mult de jumătatea domenielor nobilimei nu aparține de cât la 150 de familii, și chiar proprietățile prințului Schwartzenberg cuprind numai ele $29^1/_2$ de mile pătrate din teritoriu. Din 260 de mile pătrate din pădurile pe cari le numără țara întreagă, 200 sunt în mânile nobilimei. Acestea sunt cele mai renumite teritorii de vênătoare, cunoscute în toată lumea. Tot așa este și în Silezia, în Polonia, în provincia Prusia. Mai ales din Boemia și din provinciile baltice locuitorii emigrează în massă; ei sunt în cea mai mare parte săraci, pe câtă vreme un pământ roditor rămâne adesea nelocuit sau aproape nelocuit pentru că aparține unui proprietar destul de bogat pentru a-și putea risipi averea sa fonciară. Alți proprietari mari fac pe om nefolositor, adoptând pe pământurile lor întrebuințarea mașinelor sau transformându-le în pășuni.

Raportul dat în 1881 de către inspectorul fabricelor din Brunswik ne arată, între altele, în

www.dacoromanica.ro

ce măsură crește numĕrul «braţelor» prisoselnice în cultură și în industriile carĭ se leagă de ea. Se constată în acest raport, că cu toată creșterea însemnată a producţieĭ zahărului, cifra lucrătorilor nu a scăzut cu maĭ puţin de 3000, numaĭ și numaĭ din pricina perfecţionăreĭ procedeurilor de fabricaţie. Tot așa se întêmplă pretutindenĭ în cultura mare. Lucrul intens al mașinelor, plantarea suprafeţelor marĭ într'unul și acelașĭ fel de producte, nu ocupă pe muncitor decât într'un interval de timp foarte scurt, numĕrul servitoarelor și servitorilor este redus la proporţia indispensabilă pentru grijile ce trebue date caseĭ și vitelor, și se concediază muncitorĭĭ cu ziua. Vine momentul recolteĭ, aceștia sunt recrutaţĭ cu mare sgomot, din toate colţurile și rĕspântiile ţĕreĭ, sunt angajaţĭ cu ghiotura pentru puţin timp și în urmă sunt congediaţĭ. Așa se face că în Germania se formează, întocmaĭ ca în Anglia, un proletariat din cele maĭ neliniștitoare. Și dacă aceștĭ lucrătorĭ, în virtutea durateĭ scurte a îndeletnicireĭ lor și pentru că sunt căutaţĭ, cer un salariŭ maĭ mare, atuncĭ din toate părţile se ridică strigăte în potriva cerinţelor lor; dacă sunt congediaţĭ și rătăcesc în voia întêmplăreĭ, muritorĭ de foame și mizerabilĭ, atuncĭ sunt vagabonḑĭ; eĭ sunt întărîtaţĭ, se aţîţă contra lor câiniĭ pentru a-ĭ goni din curţile moșiilor și sunt daţĭ în mâna poliţieĭ pentru a-ĭ închide în depozite de cerșetorie, ca niște «oamenĭ de nimic» carĭ nu vor să lucreze. Frumoasă «ordine»!

Exploatarea pămêntuluĭ prin capital, maĭ conduce și într'un alt înţeles la o situaţie capita-

www.dacoromanica.ro

listă. Așa se face, de pildă, că o parte din marii proprietari a tras, ani întregi, niște beneficii grozave din cultura sfeclii și din fabricarea zahărului. Sistemul de impozite a favorizat în același chip exportația. Pilda fu observată și găsi imitatori mulți. Sute de mii de ectare cari până atunci erau întrebuințate la cultura cartofilor și a cerealelor, fură transformate în culturi de sfecle; s'au creeat fabrice peste fabrice, și pe zi ce trece se creează altele. Consecința acestui lucru va fi un *krach* însemnat care mai curênd saŭ mai târziŭ se va întêmpla. Să urmăm. Cultura sfeclei a înrîurit mult pe prețul terenelor. Acesta a crescut; a urmat de aci dobêndirea unei mulțimi de proprietăți mici, a căror posesori, în virtutea averei lor minine, nu puteau intra în joc. Pe câtă vreme se întrebuințează în așa chip pământul la speculații industriale, se restrînge cultura grâului și a cartofilor la terenele de calitatea cea mai proastă. Urmează firește de aci, trebuința de a importa din ce în ce mai mult alimentele. Cererea mărește oferta. Importarea productelor pământului străin, transportul lor eftin, face cu putință niște prețuri cu cari nu poate lupta proprietarul indigen, împovărat cu hipotece și impozite, cu un pământ de calitate mai proastă, și cu o exploatare adesea neîndestulătoare și defectuoasă din punct de vedere al organizației. Se lovește atunci importul străin cu drepturi de vamă din cari numai proprietarul mare se bucură de câștig, din cari cel mic nu se resimte întru nimic, dar cari apasă greŭ populația ne-agricolă. Folosul câtor-va

www.dacoromanica.ro

este rĕul multora, și cu acest sistem cultura mică și mijlocie rĕmân mult mai înapoiate, în loc de a înainta; pentru ele nu e leac. Toate foloasele pe carĭ le trage marele proprietar din drepturile protectoare saŭ din măsurile de interdicere în potriva importuluĭ, îl pun în stare de a putea expropria mai ușor pe micul cultivator, care, neproducênd decât pentru consumația sa, nu trage decât un câștig slab saŭ chiar aproape nicĭ unul din aplicarea acestuĭ sistem. In Austria cisleitană, fără a nesocoti Vorarlbergul și Dalmația, numĕrul bucăților vêndute cu forța era în 1874, de 4720; până în 1877 se urcase la 6977 și în 1879 atinse colosala cifră de 11272. Mai mult de 90% consistaŭ în bucățĭ de pămênt cultivate. In 1874, s'a vêndut în mod oficial în Austria cisleitană 4413 de micĭ exploatațiunĭ agricole, încărcate în medie cu o datorie de 3136 de fiorinĭ de proprietate; dar, în 1878, se vîndu în același chip 9090 cu un pasiv mijlociŭ de 4290 de fiorinĭ pe unitate. Totalul creanțelor hipotecare pierdute din priçina de neplată se ridicase în 1874 la 4,679,753 de fiorinĭ, adică la 33,8% din datoria întreagă; în 1878 această cifră se urcase la 20,366,173 de fiorinĭ, adică la 52,2% din totalul datorieĭ. In Ungaria, de la 1876, nu se numĕra mai puțin de 12,000 de vînzărĭ imobiliare din oficiŭ, și populația agricolă care, în 1870, se compunea din 4,417,574 de capete, căzuse în 1880 la 3,669,117, încercând ast-fel o scădere de 748,457 de capete, saŭ de 17% în zece anĭ. Și acest fapt se produse pe vreme ce suprafața pă-

www.dacoromanica.ro

mênturilor puse la cultură creștea în mod însemnat. Pământul trecuse în mâinile magnaților mari și a capitaliștilor cari întrebuințară mașine în loc de brațe omenești. Cu chipul acesta ei deveniră «de prisos». Situație cu desăvârșire conformă cu aceea a Irlandei.

In Bavaria, după raportul prezentat în 24 Februarie 1881 în Camera deputaților, de către ministrul de finanțe, se numĕră, în 1878, 698 de proprietăți, formând 27,000 de jurnale, cari erau secvestrate, adică inculte. In 1880, cifra proprietăților licitate era de 3722, înfățișând 5 milioane hectare de pământuri cultivate, adică o nouĕime din suprafața pământurilor din Bavaria. Din pricina acestei stări de lucruri, o mare parte din pământ rĕmâne și ea ne cultivată: așa se întâmplă că în Bavaria, în 1879, 698 proprietăți formând 8043 de hectare, și în 1880, 953 numĕrând 6000, erau lăsate fără nici o cultură. Este, apoi, în firea chiar a lucrurilor că ori-ce pământ încărcat cu datorii nu era, deja de mult timp lucrat de cât în chipul cel mai neîndestulător.

Dar ori-care ar fi modul în care proprietarul își lucrează pământul, este, subt èra «sfintei» proprietăți, afacerea sa, dreptul sĕu. Ce-i pasă lui de colectivitate și de bunul trai al acesteia? el are întâiu de toate să se ocupe de el însuși; deci câmpul e liber. Industriașul fabrică doară și el icoane obscene, cărți imorale, întrebuințează uzine întregi pentru falșificarea mijloacelor de hrană. Toate aceste feluri de a lucra, și multe altele încă, sunt vătĕmătoare societăței; ele nimicesc morala,

www.dacoromanica.ro

înmulțesc corupția. Dar ce poate strica? Ele aduc bani, mai mulți bani de cât aduc icoanele morale, cărțile de știință saŭ negoțul cu alimente nefalșificate. Industriașul avid de câștiguri mari nu are să vegheze de cât asupra unui lucru, anume ca ochiul, de alt-fel nu prea pătrunzetor, al poliției să nu-l descopere, și poate duce înainte negoțul sĕŭ rușinos, cu siguranța de a fi stimat și considerat, de către societate, cu cel mai mare respect, în virtutea banilor pe cari îi câștigă.

In această ordine de idei, nimic nu arată mai bine caracterul veaculuĭ nostru de bani, cât și Bursa și șiretlicurile sale. Productele pământuluĭ și ale industrieĭ, mărfurile, împrejurările atmosferice saŭ politice, secetă saŭ belșug, mizeria masselor și catastrofele, datoriile publice, invențiile și descoperirile, sănătatea, boala și moartea personalităților influente, rĕsboaele și sgomotele de rĕsboiŭ adesea născocite spre acest singur scop, toate acestea și multe altele încă servesc drept unealtă speculației, exploatăreĭ, înșelăciuneĭ reciproce. Matadorii capitaluluĭ își însușesc aci înrîurirea cea mai desăvîrșită asupra condițiilor întregeĭ societați, și, favorizați prin mijloacele lor puternice și prin legăturile lor, își string bogățiile cele mai uriașe. Miniștrii și guvernele devin în mâinile acestor bogătași niște păpuși cari sunt nevoite a juca după cum li se trag sforile între culise. Nu Statul ține Bursa; din potriva, Bursa e aceea care ține puterea Statuluĭ în mâna eĭ. Fără voia luĭ, ministrul este silit a îngrășa «arborele cel veninos» și a-ĭ procura noĭ

www.dacoromanica.ro

puteri de viață, tocmai atunci când ar dori mai bine să-l smulgă cu rădăcină cu tot.

Toate faptele acestea, cari din zi în zi devin mai numeroase pentru că rĕul crește tără încetare, imploră rĕsbunare ceruluĭ, cum se zice, și cer un leac prompt și radical. Dar societatea actuală se deconcertează în fața acestor calamități, întocmai ca unele animale în fața unuĭ munte; tocmai ca un cal de manej, ea se învârtește mereŭ în acelaș cerc, nehotărîtă, desnădăjduită, — icoană isbitoare a decăderei și a stupidității. Aceia cari ar vroi să-i vină în ajutor, sunt încă prea slabi; aceia cari ar putea, nu vor, se odihnesc pe putere și gândesc, cel mult, ca D-na de Pompadour: «după noi, potopul!» Dar dacă potopul ar veni încă în viața lor?...

Atunci ni se strigă: «Faceți propuneri, spuneți-ne leacul!» Ar însemna să ne dăm osteneală în zadar. Faceți propunerile cele mai bune, ele vor fi combătute în cea mai mare parte, căci n'ar putea rezulta nimic, dacă privilegiile și prerogativele de orĭ-ce fel nu trebue distruse, și când e vorba de acestea, nimeni nu vrea să le părăsească, cu toate frazele frumoase.

Vedem acest lucru în pretinsa reformă socială germană. Ce s'a propus oare? Lucruri cari, în împrejurările de față, n'aŭ nici măcar valoarea unuĭ punct pe *i*, pricinuesc în clasele stăpânitoare o emoție care durează anĭ, pentru că acestea trebuesc foarte puțintel atinse în pungile lor. Și peste anĭ, după ce s'aŭ înegrit în discursuri și în împrimate munți de hârtie, la urma urmei se

www.dacoromanica.ro

naște un șoricel ridicol. Se naște chiar întrebarea dacă va putea trăi. Dar chestia socială este un Chimborazo care trebue încălecat. Și aceasta va pricinui multă greutate, multe jertfe și multă sudoare!

Măsurile cari vor trebui aplicate în diferitele faze ale acestei evoluții, vor fi cunoscute când se vor coace lucrurile. A le discuta astăzi, este nefolositor. Ministrul cel mai puternic este silit a se conduce după împrejurări și nu știe la ce îl va împinge anul ce vine; tot așa și noi trebue să lăsăm ca lucrurile să vie la noi și să lucrăm cum poruncesc împrejurările momentului.

Stabilesc deci în principiu că, intr'un timp dat, toate relele pe cari le-am zugrăvit, vor fi așa de împinse la extrem, în cât existența lor va deveni nu numai limpede și vădită, dar și nesuferită celei mai mari părți a populației, că dorința generală și irezistibilă a unei transformări fundamentale se va naște în societatea întreagă aproape și va face să apară leacul cel mai prompt ca fiind cel mai eficace.

Indată ce, prin urmare, așa cum am arătat, toate relele fără escepție își au obârșia în ordinea socială a lucrurilor, care se sprijină astăzi pe exploatarea personală a capitalului, pe proprietatea individuală a tuturor mijloacelor de producție, pământ, mașine, unelte, mijloace de comunicație, și pe proprietatea particulară a isvoarelor și a mijloacelor de trai, trebuie, printr'o uriașă expropriație, să transformăm în proprietate socială totalitatea acestei proprietăți individuale.

www.dacoromanica.ro

«Expropriarea se împlinește în momentul de față prin jocul chiar al legilor imanente ale producției capitaliste și prin concentrarea capitalelor. Un singur capitalist omoară masse întregi de alți capitaliști. Forma cooperativă a muncei, strîns legată de această concentrare sau de această expropriare a unui mare număr de capitaliști, se dezvoltă, după o scară de progresiune ce se suie mereu: aplicarea raționalmente technologică a științei, cultura pământului de a valma după un plan metodic, transformarea uneltelor actuale în altele, întrebuințate numai de a valma, economia tuturor mijloacelor de producție prin întrebuințarea lor comună în vederea unei munci combinate în mod colectiv. Pe timp ce descrește numĕrul prinților capitalului, cari usurpează și monopolizează toate foloasele acestei evoluții a progresului, sporește massa mizeriei, a asupririi, a robiei, a degradării, a exploatării; dar în același timp crește și indignarea claseĭ lucrătorilor, care sporește fără încetare, și pe care mecanizmul chiar al sistemului de producție capitalistă contribue a o face neatîrnată, unită și organizată. Monopolul capitalist devine o greutate chiar pentru sistemul de producție care a crescut cu el și sub scutul sĕŭ. Concentrarea mijloacelor de producție și reunirea muncei atinge un grad la care ajung nesuferite sub învelitoarea lor capitalistă. Această din urmă va izbucni. Ceasul din urmă al proprietăței capitaliste individuale a sunat. Expropriatorii vor fi expropriați [1])».

1) Karl Marx: «Capitalul».

www.dacoromanica.ro

Societatea își însușește toate drepturile și se însărcinează cu toate datoriile născute din această expropriare generală. Ea regulează și poruncește totul în interesul colectiv, care, din acel moment, încetează de a fi în opunere cu interesul individual.

Socializarea societăței

Expropriarea tuturor mijloacelor de producție odată adusă la bun sfârșit, creiază societăței temeliele ei noi. Condițiile vieței și ale munceï pentru ambele sexe în industrie, în agricultură și comerciu, în educație, în căsătorie, în viața științifică, artistică și socială, pe scurt, în existența omenirei întregi, devin atunci cu totul alt-fel. Organizația guvernamentală perde puțin câte puțin terenul ei propriu. Statul nu mai este alt-ceva de cât organizarea forței în vederea menținereï condițiunilor actuale ale proprietăței și ale puterei sociale. Indată ce, prin urmare, suprimarea condițiunilor de față ale proprietăței implică pe acea a întregei superiorități și întregei inferiorități sociale, expresia politică a acestora nu mai are nici un înțeles. Statul încetează cu supunerea, întocmai cum religia se sfârșește îndată ce credința în ființe supranaturale sau în puteri abstracte înzestrate ca rațiune dispare. Cuvintele trebue să aibă o însemnare; dacă o perd, încetează de a mai exprima ideï.

«Da», va obiecta poate vre-un cititor îmbuibat de ideï capitaliste și deconcertat, «da, toate astea

www.dacoromanica.ro

sunt frumoase și bune, dar cu ce «titlu» vrea oare societatea să'și împlinească aceste transformări? Cu același titlu care a fost în tot-d'a-una când era vorba de îmbunătățiri și reforme: binele general. Isvorul dreptului nu este Statul, este societatea; Statul nu este de cât slujbașul care are misiunea de a administra și de a împărți drepturile. Societatea n'a fost nici până acum nici odată de cât o slabă minoritate: dar aceasta a lucrat în tot-d'a-una în numele întregei societăți, în numele poporului, personificând într'ênsa «societatea», întocmai cum Ludovic al XIV personifica într'ênsul Statul, zicênd: «Statul, sunt eŭ». Când ziarele noastre spun: «sezonul începe, societatea se grăbește de a reveni în oraș», saŭ mai bine: «sezonul se apropie de sfârșit, societatea pleacă la țară», ele nu înțeleg prin aceasta poporul, ci cele zece mii de indivizi ai claselor superioare cari reprezintă «societatea» întocmai cum reprezintă «Statul». Massa este plebea romană, canalia, mulțimea urîtă, «poporul», într'un cuvênt. In virtutea aceluiași fapt cât și tot ce, în istorie, a fost întreprins de Stat și de Societate, în vederea binelui general, s'a făcut neîncetat pentru binele cel mai mare al claselor stăpânitoare, și tot în interesul acestora aŭ fost și legile făcute și aplicate. «*Ṣalus reipublicæ suprema lex esto*» este o maximă bine cunoscută a dreptului vechei Rome. Dar cine înfățișa Republica romană? Popoarele subjugate? Milioanele de robi? Nu! Era numĕrul cel mic, cu totul disproporționat, al cetățenilor romani, și, în întâiul rênd, no-

www.dacoromanica.ro

bilimea romană, care se hrănea prin munca acelora pe carĭ îĭ ţinea sub jugul eĭ.

Dacă nobilimea şĭ principiŭ Evuluĭ mediŭ furaŭ averea colectivităţeĭ, eĭ o făceaŭ «după lege», în interesul bineluĭ obştesc. Dacă Revoluţia franceză expropria averile nobilimeĭ şi ale cleruluĭ, ea o făcea «în numele bineluĭ obştesc»; şi şeapte milioane de proprietarĭ micĭ, sprijinîle Franciеĭ burgheze moderne, 'şĭ-aŭ găsit aci origina lor. In numele «bineluĭ obştesc», Spania secvestrase de maĭ multe orĭ proprietăţile Bisericeĭ, şi Italia le confiscase cu desăvârşire, în aplauzele celor maĭ zeloşĭ apĕrătorĭ aĭ «sfinteĭ proprietăţĭ». Nobilimea engleză a furat timp de veacurĭ averea poporuluĭ englez şi a celuĭ irlandez, şi de la 1804 până la 1831 ea a făcut să 'i se dea în mod legal, ca proprietate individuală, «în interesul bineluĭ obştesc» nu maĭ puţin decât 3,511,710 pogoane de pământurĭ comunale.

Şi dacă pe timpul mareluĭ rĕzboiŭ anti-sclavist din America de Nord, s'a dat libertatea la milioane de sclavĭ carĭ eraŭ de alt-fel proprietatea cucerită a stăpânilor lor, fără a despăgubi pe aceştia, asta se făcuse tot «în numele bineluĭ obştesc . Intregul nostru mare progres burghez este o urmare neîntreruptă de expropriерĭ şi confiscărĭ, în carĭ fabricantul înghite pe muncitor, marele proprietar pe cultivator, marele negustor pe micul negustor, şi în sfârşit capitalistul pe un alt capitalist, adică cel maĭ tare pe cel maĭ slab. Şi dacă ascultăm pe burghezia noastră, toate acestea s'aŭ făcut spre «binele obştesc», spre «folosul socie-

www.dacoromanica.ro

tăţeĭ». Napoleonienii, în 18 Brumărel și în 2 Decembrie, aŭ «scăpat societătea», și «societatea» ĭ-a felicitat. Când în viitor, societatea se va scăpa ea însăși, va împlini întâiul eĭ fapt înțelept, căci ea nu va proceda cu scopul de a asupri pe unii în câștigul altora, ci, din potrivă, va da tuturora egalitatea în condițiile vieței, pentru a da fie-căruia o existență adevĕrat demnă de ființa omenească. Este mĕsura cea mai pură moralmente și cea mai măreață, pe care a întrebuințat-o vre-o dată societatea.

In a patra scrisoare socială adresată lui Kirchmann, întitulată «Capitalul», Rodbertus, zice, la pagina 117: «O suprimare a proprietățeĭ fonciare și capitaliste *nu* este o chimeră, ci din potrivă foarte probabilă din punctul de vedere al economieĭ naționale. Pe lângă asta ar mai fi cel mai sigur *ajutor radical* ce s'ar putea aduce *societățeĭ*, care, pe scurt zis, suferă de sporirea rentei — a renteĭ fonciare și capitaliste. Ar fi deci unica formă a suprimăreĭ proprietățeĭ fonciare și capitaliste, care n'ar întrerupe pentru nici o clipă *circularea și progresul avereĭ naționale*».

Ce zic agrarii noștri față cu aceasta obiecțiune a unuĭ fost membru al lor de altă dată?

Dacă considerăm acum ce aspect aŭ da lucrurilor aplicarea acesteĭ mĕsurĭ, în diferitele domeniĭ ale activitățeĭ omenești, este foarte vĕdit că n'ar puțea fi vorba în acest caz de a pune hotare mărginite, saŭ regule *statornice*. Nimenĭ nu poate întrevedea astă-zi în parte nici la ce punct își vor găsi generațiile viitoare situațiile lor, nici în ce

www.dacoromanica.ro

chip își vor putea satisface complectamente trebuințele lor. Toate elementele societățeĭ. cât si cele ale natureĭ, sunt în necontenită mișcare; unele se duc, altele vin; ceea-ce e vechiŭ saŭ ceea ce nu maĭ este, se înlocuește prin lucruri noĭ, cu maĭ multă viață într'ênsele. Se face o infinitate de inventiĭ, de descoperirĭ, de perfecționărĭ diferite, carĭ încep a funcționa și carĭ, după însemnătatea lor, revoltă și răstoarnă condițiile vieței omenești și societatea.

Nu poate fi vorbă decĭ pentru moment decât de dezvoltarea de principiĭ generale, a căror dispoziție reiese din trecutul însuși, și a căror aplicare nu se poate întrevedeà decât până la un punct. Dacă societatea, departe de a fi până acum o ființă automatică, ce se lasă a fi condusă și guvernată de către niște individi, cu toate că părea a fi ast-fel — «crezi că conducĭ pe alțiĭ, și alțiĭ te conduc pe tine» — era din potrivă un organizm a cărui dezvoltare s'a făcut după legĭ imanente și hotărâte, apoĭ orĭ-ce direcție, orĭ-ce guvern atîrnând de voința unuĭ-singur om, trebue să fie, înainte de toate, cu desăvêrșire suprimat pe viitor. Societatea a pătruns taina propriei sale existențe, a descoperit legile evoluției sale; decĭ le aplică dezvoltăreĭ sale în cunoștință de cauză.

* * *

Societatea o dată în posesia tuturor mijloacelor de producție, dar satisfacția trebuințelor nefiind cu putință decât cu săvêrșirea uneĭ munci corespun-

www.dacoromanica.ro

ţătoare, şi nici o fiinţă validă şi destoinică de a lucra, neavênd dreptul de a cere un alt lucru decât pentru dênsul, cea d'intâiu lege, legea temeinică a societăţeĭ socializate, este că egalitatea munceĭ trebue să se dea tuturora, fără deosebire de sex. Obiecţiile neghioabe ale unora dintre protivniciĭ noştri rĕu-voitorĭ prin carĭ pretind că socialiştiĭ nu vor să lucreze şi caută chiar să suprime munca pe cât e cu putinţă, — ceea-ce este un non-sens —, se resfrânge asupra lor înşişĭ. Nu pot exista leneşĭ decât acolo unde alţiĭ lucrează pentru dênşiĭ. Această frumoasă stare de lucruri există în timpul de faţă, şi chiar aproape exclusiv, în profitul protivnicilor celor maĭ incarnaţĭ aĭ socialiştilor. Aceştia din urmă stabilesc în principiŭ: «Cine nu lucrează, nu trebue să mănânce». Dar munca nu trebuie să fie numaĭ muncă, adică o simplă cheltuială de activitate: trebue să maĭ fie şi muncă folositoare şi productivă. Societatea nouă cere deci ca fie-care să-şĭ primească funcţia dată, fie ea industrială, profesională saŭ agricolă, care să-ĭ îngăduie a da ajutor la crearea cantităţeĭ de producte, necesară pentru mulţumirea trebuinţelor curente. *Nici pâne fără muncă, nici muncă fără pâne.*

Dar, îndată ce toţi sunt siliţi să muncească, toţi aŭ şi acelaşĭ interes de a împlini treĭ condiţiĭ în felul munceĭ: 1^0, să fie moderată, să nu încarce pe nimenĭ, şi să nu-şĭ întindă prea mult durata; 2^0, să fie cât se poate de plăcută şĭ de variată; 3^0, să fie cât se poate de bine plătită, pentru că de aici afîrnă mĕsura bunuluĭ traĭ.

www.dacoromanica.ro

Aceste trei condiții atîrnă de felul și de cantitatea puterilor productive de carĭ dispunem, și de cerințele societățeĭ pentru modul sĕŭ de a trăi. Dar cum societatea socializată nu se formează în scopul de a trăi cum trăesc proletariĭ, ci tocmaĭ din potrivă pentru a scăpa pe cea maĭ mare parte a ființelor omenești de felul de viață proletară, și pentru a face să se bucure fie-care cât se poate de mult de toate plăcerile vieței, chestia este de a ști care este media cerințelor sale.

Pentru a stabili acest punct, este de neapărată trebuință ca să instituim o administrație care să îmbrățișeze tot câmpul de acțiune al societățeĭ. Fie-care comună constitue, în această privință, o temelie practică, și acolo unde comunele vor fi atât de întinse în cât va fi greŭ de a îmbrățișa toate amĕnuntele lor ele vor fi împărțite în mahalale. Toți locuitoriĭ comuneĭ carĭ își vor fi atins majoritatea, fără deosebire de sex, iaŭ parte la alegerile comunale și aleg pe persoanele de încredere caĭ vor avea să conducă administrația. In capul tuturor administrațiilor locale se află administrația centrală care, bine-înțeles, nu va fi un guvern precumpănitor, ci o administrație numaĭ și numaĭ însărcinată de a conduce afacerile. Dar această administrație centrală trebue oare să fie numită de a dreptul prin sufragiul universal, saŭ prin administrațiile comunale? Aceasta nu ne interesează, pentru că nimenĭ nu are a se pronunța astăzĭ asupra acestuĭ punct. Se va da foarte puțină însemnătate unor chestiĭ de acest fel, pentru

www.dacoromanica.ro

că nu e vorba de a ocupa niște funcțiuni cari să aducă onoruri deosebite, o putere mare și venituri însemnate, ci numai posturi de încredere pentru cari se aleg cei mai destoinici, bărbați sau femei, cari se aleg din nou sau cari-se înlocuesc, după voințele și voturile alegătorilor. Aceste posturi nu pot fi ocupate de ori-care, de cât pentru un timp anumit. Titularii lor deci nu pot să aibă un caracter deosebit de «impiegați», căci posturilor pe cari le ocupă le lipsește calitatea de funcții durabile și putința înaintărei. Mai ales nu există ordine hierarchică. In virtutea punctului de vedere la care ne-am oprit deja, este indiferent de a ști dacă, între cele două administrații centrală și locală, trebuie să se stabilească niște grade intermediare cum sunt de pildă administrațiile provinciale. Dacă vor fi recunoscute ca necesare, se vor stabili ; dacă nu, vor fi lăsate de o parte. Necesitățile practice vor hotărî. Dacă progresele făcute în mersul înainte vor face de prisos organizațiile vechi, acestea se vor suprima fără tobă sau trâmbițe și fără gălăgie multă, de oare-ce nu va fi nici un interes personal în joc și se vor întemeia altele noi cu aceeași ușurință. Vedem deci că felul acesta de administrație e cu totul deosebită de aceea de astă-zi. Câte polemice prin ziare, câte lupte oratorii în Parlamentele noastre, câte dosare strînse în cancelariile noastre pentru cea mai neînsemnată reformă administrativă !

Principalul este, deci, de a sestabili cifra și spècia puterilor disponibile, cifra și specia mijloacelor

www.dacoromanica.ro

de producție, a fabricelor, a atelierelor, a pământurilor etc... și capacitatea lor de producție anterioară: apoi de a calcula aprovizionările și trebuințele în diferite feluri de obiecte de consumație, după trebuințele mijlocii ale populației. Pentru toate aceste chestii, statistica joacă deci rolul esențial; ea devine cea mai însemnată dintre științele auxiliare, pentru că procură măsura ori-cărei activități sociale.

Statistica este, de acum înainte, mult aplicată la scopuri de acest fel. Budgetele imperiului, ale Statului, ale comunelor, se întemeiază pe un mare număr de constatări statistice făcute pe fie-care an în toate ramurile administrației. O experiență mai îndelungă și o anumită stabilitate în trebuințele curente vor înlesni mai mult stabilirea lor.

Așa se face că ori-care director al unei fabrici mari, ori-care negustor, este în stare, în împrejurări normale, de a hotărî exact cari sunt trebuințele sale pentru trimestrul viitor și în ce mod trebue să-și reguleze producția și cumpărările sale. Dacă nu se produc schimbări de un caracter escesiv, el poate ține piept unora și altora cu ușurință și fără multă osteneală.

Experiența faptului că crizele sunt urmarea unei producții oarbe, adică că ele sunt datorite faptului că nu se cunoaște nici aprovizionările, nici debitul, nici trebuințele deosebitelor articole asupra negoțului din lume, a condus, de pildă, de ani, pe producătorii de fer de prin deosebitele țări, ca să se unească, să stabilească o statistică exactă a mărfurilor aflate ca stok în

www.dacoromanica.ro

magazinul lor, o statistică a cantităţilor pe carĭ pot să le fabrice, a debituluĭ lor probabil, şi de a hotărî ast-fel, întru cât o priveşte, cât trebue să producă fie-care uzină, în timpul celor întâĭ lunĭ carĭ vin. Orĭ-ce călcare a acesteĭ convenţiĭ e socotită ca vrednică de dispreţ şi e lovită de o pedeapsă convenţională destul de mare. Patroniĭ însă nu încheie aceste contracte pentru folosul publiculuĭ, ci spre paguba luĭ şi în folosul lor propriŭ. Scopul lor este de a se folosi de puterea coaliţieĭ pentru a-şĭ însuşi profitele cele maĭ marĭ. O ast-fel de regulare a producţieĭ, decĭ, tinde tocmaĭ la contrariul regulăreĭ din societatea socialistă. Pe câtă vreme acolo esenţialul este interesul patronuluĭ, aicea interesul colectivităţeĭ e cel maĭ de seamă. Se produce pentru a mulţumi toate trebuinţele iar nu pentru a realiza, prin preţurĭ marĭ, câştigurĭ grase pentru câţĭ-va indivizĭ.

Pe fie-ce săptămână târgurile marĭ şi porturile ne procură tabloul aprovizionărilor lor în petroliŭ, cafea, bumbac, zahăr, cereale, etc..; aceste statistice, ce e drept, sunt în mare parte neadevărate, pentru că posesoriĭ mărfurilor aŭ de cele maĭ multe orĭ un interes personal de a nu da la lumină tot adevĕrul. Dar, de obicĕĭ, ele se apropie de adevĕr, şi daŭ interesatuluĭ o ideĭe de modul cum vor merge afacerile pe intervalul de timp cel maĭ apropiat. Tot aşa toate Statele civilizate aŭ început să stabilească deja statisticele recoltelor lor, şi când se ştie cât pământ poate fi semĕnat cu o cantitate hotărîtă de grâŭ, se poate calcula şi productul mediŭ al recolteĭ, şi,

www.dacoromanica.ro

după roadele recoltei, se va putea stabili prețul grâului într'un mod aproape exact.

Dar îndată ce, într'o societate socializată, starea de lucruri va fi mai bine orênduită, îndată ce totul va merge după un plan și o ordine hotărîte, îndată ce întreaga societate va fi organizată, va fi foarte lesne de a se stabili o scară a diferitelor trebuinți, și dacă se mai lucrează și cu puțină experiență, apoi toate merg ca unt-de-lemnul.

Comparând statisticele trebuințelor, stabilite după împrejurările și diferitele ramuri ale muncei, cu puterea de producție actuală a societățeĭ, se obține media timpului ce trebue consfințit numai pe fie-care zi, pentru a mulțumi trebuințele societățeĭ

Fie-care individ hotărește însuși ocupația pe care trebue să o ia; numĕrul cel mare al diferitelor ramuri de muncă îngăduie de a se ține socoteală de dorințele cele mai felurite. Și dacă cumva se întêmplă o abundență de brațe într'o ramură de muncă, saŭ un deficit într'alta, este treaba administrațieĭ de a lua mĕsurile necesare pentru a restabili echilibrul. Cu cât toate puterile vor lucra mai mult împreună, cu atât ruajele vor lucra cu mai multă ușurință. Fie-care corp de meserie și ramificările sale aleg pe funcționarii lor, cari sunt însărcinați cu direcțiunea. Aceștia nu sunt niște agenți de poliție, cum sunt astă-zi cei mai mulți inspectori și directori de fabrici, ci din potrivă niște simpli tovarăși cari exercită funcția administrativă cu cari sunt însăr-

www.dacoromanica.ro

cinați. în loc de a exercita o funcție productivă. Nu e decî hotărît nicî de cum ca după propășirea crescêndă a organizației saŭ după un grad maî mare de instrucție, aceste funcțiî să nu fie alternative, și ca toți părtașiî lor să nu le exercite, *fără deosebire de sex*, prin schimbare de roluri saŭ la rĕstimpurî holărîte.

Este cât se poate de vĕdit că munca ast-felî organizată, pe bazele unei depline libertăți și ale egalității celeî maî democratice, fie-care garantând pentru toți și toți pentru fie-care, dă naștere la simțimêntele cele maî înalte de solidaritate, însuflețește inimile de dragoste vie pentru muncă și provoacă o ast-fel de emulație în cât nu s'ar putea găsi nicăerî și nicî odată una analoagă în sistemul de producție actuală.

Pe lângă astea, fie-care indvid și chiar colectivitatea însăși, îndată ce fie-care lucrează pentru toți și toți pentru fie-care, aŭ interes ca totul să fie lucrat nu numaî cât se poate maî bine și maî trainic, dar și cât se poate de iute, întâî, pentru a economiza ceasurile de muncă, și al doilea, pentru a câștiga timpul necesar la crearea productelor noî destinate a mulțumi niște cerințî maî înalte. Aceasta îndeamnă pe orî-care ca să se gândească la perfecționarea, simplificarea și accelerarea procedeurilor de muncă. Ambiția de a inventa, de a descoperi, va fi atițată în cel maî mare grad, și unul va căuta să întreacă pe cel-l'alt în propunerî și ideî noî [1]).

1 «Puterea emulației care îndeamnă la sforțările cele maî marî pentru a deștepta lauda și admirația altora, se arată, din expe-

www.dacoromanica.ro

Se produce deci cu totul contrariul de ceea-ce susțin partizanii organizației burgheze, vorbind de socialism. Câți inventatori au pierit în lumea burgheză? Câți alții au fost mai întâi exploatați și pe urmă lăsați uitării? Dacă e adevărat că talentul și inteligența stau în capul lumei burgheze, cea mai mare parte a patronilor ar trebui să cedeze locurile lor, pentru lucrători, maeștri, technicieni, ingineri, chimiști lor... Aceștia sunt cari, 99%, au făcut invențiile și descoperirile, cari au creat perfecționările pe cari le-a exploatat în urmă omul cu punga groasă. Este cu neputință de a se calcula numĕrul inventatorilor și al autorilor ale căror descoperiri s'au perdut pentru că n'au găsit pe omul care să le fi procurat mijloacele de a le aduce la un bun sfârșit; câți alții încă au fost sau vor fi înăbușiți în germenul lor, sub greutatea mizeriei sociale și a luptei pentru pâinea de toate zilele! Stăpânii lumei nu

---

rință, folositoare pretutindeni unde oamenii rivalizează în mod public, chiar când nu e vorba de cât de lucruri ușuratice sau din cari publicul nu poate trage nici un folos. Dar o luptă de rivalitate, care ar putea să contribuie cât mai mult pentru binele obștesc, este o specie de concurență, pe care socialiștii nu o desaprobă». (John Stuart Mill: Economia politică».

Mai amintim aci și de descoperirea d-ruluĭ Koch și de a multor altora. Cine ar fi susținut că sforțarile pentru aceste descoperiri erau făcute numai cu scopul de a câștiga bani, ar fi făcut o nedreptate mare. Se poate zice mai ales, fără exagerare. că cele mai mari acte săvârșite spre binele obștesc, nu au fost făcute din lăcomia de bani, ci din potrivă pentru a da obștei serviciile cele mai bune, și pentru a avea satisfacție de sine. Este totuși *egoism*, dar un egoizm nobil și cinstit, care e recunoscut de fie-care cu multă plăcere. Scopul dezvoltărei noastre este să mulțumim fie-căruia trebuințele sale. Societatea nu va contesta cinstea, aceluia căruia i se cuvine, și acela va pastra cea mai înaltă considerație pentru societate.

www.dacoromanica.ro

sunt oamenii cu spirit clar și cu priceperea pătrunzătoare, ci aceia cari aŭ mijloace grase, ceeace nu va să zică că pe ici pe colo nu s'ar putea întâlni la acelaș om și intiligență și pungă groasă, Excepția confirmă regula.

Pe de altă parte, fie-care poate vedea, în practica vieței, cu câtă neîncredere primește astăzi lucrătorul introducerea ori căreĭ perfecționări, saŭ adoptarea ori-căreĭ invenții noĭ. El are deplină dreptate. Nu el trage folosul din ele, ci tocmaĭ din contra patronul sĕŭ; tot dreptate are să se teamă ca mașina cea nouă, saŭ perfecționarea introdusă, să nu-l arunce cum-va pe drumuri, ca prisoselnic. In loc de a se bucura de o invenție care face onoare omeniriĭ și care trebuie să aducă foloase, el nu mișcă buzele sale de cât pentru a cobi saŭ pentru a blestema. Și știm din proprie experiență, de câte-oriĭ câte-o îmbunătățire în producție, făcută de un lucrător, nu este admisă, pentru că lucrătoruluĭ îĭ e frică ca această perfecționare să nu-ĭ aducă pagubă în loc de câștig. Decĭ el e silit s'o ascundă. Și aci stă rezultatul firesc al antagonizmuluĭ de interese [1]).

1) Tot așa se exprimă și Thünen în lucrarea sa: «Der isolirte Staat». «In antagonizmul de interese trebue să căutăm motivul pentru care proletariĭ și proprietariĭ sunt dușmani între eĭ și vor rĕmâne neîmpăcați, *atâta vreme cât acest antagonizm nu va peri.* Și nu numaĭ bunul traĭ al patronuluĭ poate spori, dar gradat, și venitul național, grație descoperirilor pe domeniul industrial, construcțieĭ de șosele și drumuri de fer, încheiereĭ unor noĭ tractate comerciale. Dar, în organizația noastră socială, de față, aceasta nu atinge câtuș de puțin pe lucrător, situația luĭ rĕmâne cum a fost, și toată sporirea veniturilor cade în mâuile antreprenorilor, capitaliștilor, marilor proprietari fonciari». Această frază din urmă nu e ea, aproape vorbă cu vorbă, o anticipare a discursuluĭ rostit de

www.dacoromanica.ro

Această stare de lucruri piere cu desăvârșire în societatea socialistă. Aci fie-care își desfășoară facultățile sale pentru a trage dintr'însele un profit personal, dar făcênd în acelaș timp ca și colectivitatea să profite. In timpul de față, egoizmul personal și binele obștesc sunt doi termeni protivnici cari se exclud unul pe altul; în societatea nouă, această contrazicere piere: egoizmul individual și binele obștesc sunt în armonie și identice.[1])

Acțiunea puternică a unei ast-fel de stări morale, este vădită. Produsul muncei va crește în

---

Gladstone în Parlamentul englez, unde declarase în 1864 că «sporirea amenințătoare a veniturilor și a puterei» încercată de Anglia în cei două-zeci de ani din urmă «rămăsese cu desăvârșire circumscrisă claseĭ stăpânitoare». Și Thünen zice, la pagina 207 a lucrărei sale, «Se răpește muncitorului rodul lucrului său; acesta e răul».

Platon zice, în «Republica» sa: «Un stat în care există clase nu este *un* Stat; el alcătuiește două. Săracii alcătuiesc pe întâiul, bogații pe al doilea; amêndoi trăiesc împreună, dar se dușmănesc amêndoi reciproc și fără încetare... Clasele stăpânitoare nu sunt la urma urmei, în stare de a întreprinde un războĭ, pentru că atunci le trebuie ajutorul mulțimei care, o dată înarmată, le însuflă mai multă groază de cât vrăjmașul chiar».

Morelly zice în «Principiĭ de legislațiĭ»: «Proprietatea ne împarte în două clase, în bogați și în săraci. Cei d'intâi își iubesc averea și nu țin să-și apere Statul; cei-l'alți nu-și pot iubi patria, pentru că ea nu ĭi resplătește de cât cu mizeria. Dar într'o ordine socială sprijinită pe comunitatea averilor, fie-care își iubește patria, pentru că fie-care primește de la dênsa viață și fericire».

1) John Stuart Mill, cântărind, în *Economia politică* a sa, foloasele și inconvenientele socialismuluĭ, se exprimă ast-fel: «Nu se poate găsi un teren mai bun de cât o asociațiune comunistă, pentru dezvoltarea ideieĭ că interesul public este și interesul particular. Toată emulația, toată activitatea fizică și intelectuală, care se cheltuește astă-zi pentru urmărirea intereselor personale și egoiste, își vor căuta un alt câmp de acțiune și îl vor găsi în sforțările lor cu privire la bunul traiŭ obștesc al colectivitățeĭ».

www.dacoromanica.ro

mod însemnat și aceasta va îngădui satisfacerea trebuințelor mai înalte.

Dar e de nevoie ca și lucrul să devină din ce în ce mai plăcut. Pentru acest scop trebue să se clădească ateliere frumoase, instalate în mod practic, a pune cât se poate pe lucrător la adăpostul ori-cărui pericol, a suprima mirosurile neplăcute, aburii, fumul, pe scurt tot ce poate pricinui indispoziție saŭ osteneală.

La început, societatea nouă va produce cu resursele ei vechi și cu vechele ei unelte a căror posesiune va fi cucerit-o. Dar ori-cât vor părea ele de perfecționate, vor fi neîndestulătoare pentru ordinea nouă a lucrurilor. Un mare număr de mașine, de unelte sfărâmate și în toate privințele neîndestulătoare, începênd de la cele mai primitive până la cele mai perfecționate nu vor mai fi în raport nici cu numărul indivizilor cari vor cere lucru, nici cu cerințele lor de plăcere și de comoditate.

Ceea-ce trebuie deci cât de urgent, este crearea unui mare număr de ateliere vaste, bine luminate, bine aerisite, perfect instalate și bine împodobite. Arta, știința, imaginația, dibăcia manuală își vor găsi aci și pentru activitatea lor un câmp vast deschis. Toate meseriile cari se ocupă cu construcția mașinelor, cu fabricarea uneltelor, cu architectura, toate cele cari se raportă la înzestrarea interioară, își vor putea lua un avênt foarte mare. Se va pune în aplicare tot ce a putut spiritul de invenție al omului să găsească mai comod și mai plăcut din punctul de vedere

www.dacoromanica.ro

al zidirei, al ventilației, al luminatului și încălzitului, al instalației technice al uneltelor și al curățeniei. Concentrarea convenabilă a tuturor atelierelor, pe niște puncte hotărîte, va avea ca urmare economizarea forței motrice, a încălzitului, a luminatului și a timpului, și de a face munca și traiul plăcut. Locuințele vor fi despărțite de ateliere și scăpate de inconvenientele muncei industriale și profesionale. Aceste inconveniente vor fi la urmă reduse la minimul lor sau vor pieri, chiar, cu desăvârșire, mulțumită unor dispoziții practice și unor măsuri de tot felul. De pe acuma știința are mijloacele de a pune profesiile cele mai periculoase, acea de miner de pildă, la adăpostul ori-cărui pericol. Tot așa, nu încape nici o îndoială că inconvenientele astă-zi inerente muncei din mine, vor putea fi suprimate prin ajutorul unui sistem de exploatare cu totul diferit, mulțumită unei ventilații, unui luminat puternic, prin ajutorul unei scăderi însemnate a ceasurilor de muncă, schimbând destul de des uneltele, etc... Chimia și știința technică îngăduie chiar deja de a se suprima de pe acum neplăcerile prafului, ale fumului, ale întunecimei și ale mirosurilor urîte. Lagărele diferitelor obiecte de construcție ale viitorului, ori-unde s'ar găsi ele, pe pământ, sau dedesubt, vor fi cu mult deosebite de cele de azi, întocmai ca ziua și noaptea. Dar, pentru exploatarea privată, așa cum este astă-zi, toate aceste instalațiuni sunt, înainte de toate, o chestie de bani; se naște întrebarea, mai întâi, dacă afacerea care se exploatează poate îndura cheltuelele, și

www.dacoromanica.ro

dacă poate eși vre-un câștig dintr'ênsa. Dacă adoptarea lor nu este urmată de o sporire a venitului, lucrătorul trebuie să piară. Capitalul nu intră în joc acolo unde nu e perspectivă de vre-un câștig. Umanitatea nu are curs la Bursă.

Nu este ramură de exploatare burgheză în care viața omenească să servească așa de mult drept jucărie, spre marele câștig al bogătașului, ca în navigație și în negoțul maritim. Către 1870, lumea înspăimântată aflase, din indiscreția englezului Plimsoll, cum am menționat deja, lipsa înspăimântătoare de conștiință a capitaliștilor din Marea Britanie. Ne-am indignat, ne am îngrozit, și cu toate astea lucrurile stau tot așa. Capitaliștii englezi nu sunt singurii cari înțeleg a face beneficii și cari își bat joc de conștiința lor ca de ceva absurd și absolut ridicol [1]). Și ce a făcut oare Statul până acum în această ordine de idei?

El stabilește niște semne cari să arate starea ancorei și niște faruri la unele din locurile cele mai periculoase, la îmbucătura fluviilor sau la intrarea în porturi, dar nu-i pasă nici-decum de restul coastei; o lasă aceasta pe seama ini-

1) «Capitalul, zice «Quaterly Reviewer», ocolește zgomotul și tumultul, el este de natura fricoasă». E foarte adevărat lucrul acesta, dar nu este tot adevărul. Capitalul are groază de lipsa sau de insuficiența de câștiguri, întocmai cum natura are groază de vid. El devine întreprinzător cu cât beneficiul crește. Cu 10 % asigurați, se poate întrebuința pretutindeni; cu 20 % se aprinde; cu 50 % devine îngrozitor; cu 100 % calcă toate legile omenești; cu 300 % nu e crimă pe care să n'o risce, chiar cu prețul spânzuratoarei. Dacă tumultul și mișcarea vioaie trebue să producă un beneficiu, el le va încuraja tot atâta pe unul și pe altul. (Karl Marx, *Capitalul*, a 2-a ediție. — Nota 250).

www.dacoromanica.ro

ţiativeĭ private; aceasta din urmă a fondat un oare-care numĕr de posturĭ de ajutor carĭ aŭ sc̆ăpat deja multe vieţĭ omeneşti. Dar aceste mĕsurĭ de precauţie, cu mult prea neîndestŭlătoare, nu se întind decât într'o parte relativ minimă a coastelor; s'a făcut mult maĭ puţin în potriva periçolelor navigaţieĭ în largul măreĭ. Ajunge să aruncăm o privire pe corăbiile noastre de emigraţie pentru a ne lămuri. Un numĕr de corăbiĭ carĭ, odată încărcate, transportă de la 1000 până la 1300 de pasagerĭ, aŭ drept bărcĭ de sc̆ăpare, niste cojĭ de nucă, carĭ, toate împreună, ar conţine cel mult 200 saŭ 250 de persoane. adică, maĭ bine zis, o pătrime saŭ o cincime din pasagerĭ. Undé maĭ punem că trebue să reuşească a le desface la timp şi a le aşeza în ordine — toate, lucrurĭ imposibile la cele maĭ multe catastrofe. La treĭ sferturĭ saŭ chiar la patru cincimĭ din pasagerĭ se aruncă niste aşa numite curele de sc̆ăpare carĭ pot cel mult să-ĭ ţie deasupra apeĭ timp de câte-va ceasurĭ, dacă eĭ nu mor în intervalul acesta. Dacă însă nenorocirea se întêmplă în timpul nopţeĭ, toate aceste mijloace sunt fără de nicĭ un folos. Tot aşa se întêmplă şi în caz de sinistru ziua, dacă întêmplarea nu aduce, în primele ceasurĭ, o corabie din apropiere, căci un bastiment depărtat nu maĭ poate zări capetele naufragiaţilor carĭ înoată deasupra apeĭ, întocmaĭ cum un om aşezat la îmbucătura Rinuluĭ n'ar putea descoperi patru saŭ cinci sute de dopurĭ de plută ce s'ar fi aruncat în fluviŭ din înălţimea podului din Colonia.

www.dacoromanica.ro

In aceste condiții, aparatul de scăpare devine pur și simplu un mijloc de a prelungi agonia. Dacă se produc niște catastrofe ca naufragiul Cymbrieĭ din 1883, atunci lumea întreagă sbiară și strîgă din toate părțile se cere a se pune ordine într'o astfel de stare de lucruri, o luare severă de mésuri pentru a înlătura reîntoarcerea unor asemenea întêmplări sinistre. Nu se aplică însă un leac care stă cu toate astea la îndemână și care ar consista în prescrierea pe cale legală că nici un bastiment nu va mai putea duce pasageri îndată ce nu va fi în stare de a înlesni siguranța în bărcile sale de scăpare, în caz de trebuință. Deci, saŭ cifra pasagerilor va trebui să fie redusă în mod însemnat, saŭ dimensiunile corăbieĭ vor trebui să fie mărite pentru a putea face loc unuĭ mare număr de bărcĭ de scăpare. Ceĭ mai puternic dintre interese, interesŭl capitalist, se opune și la întâia și la a doua soluție. Navagația ar înceta de a lucra, și din pricina aceasta societatea burgheză de sigur că nu va intra pe această cale. Este vădit că pe lângă acestea vor mai fi și alte dispoziții de luat. Este un teren decĭ asupra căruia viitoarea unire solidară a tuturor națiunilor civilizate, va dobândi rezultatele cele mai însemnate.

Chestia profitului încetează de a avea un rol în societatea socialisată, care nu mai ține seamă decât de bunul trai al membrilor sĕi. Ceea ce poate folosi acestora, ceea-ce 'i protege se adoptă; ceea-ce le e vătămător, se suprimă, și este sigur că nimenĭ nu va fi silit a se hasarda

www.dacoromanica.ro

cu sila la un joc periculos. De se vor întreprinde niște lucrări prin cari se vor prevedea pericole, vor fi în tot-d'auna voluntari în massă, cu atât mai mult că nu va fi nici odată vorbă de întreprinderi destinate pentru nimicirea civilizației, ci din potrivă pentru grăbirea ei.

Intrebuințarea cea mai întinsă a forței motrice, a mașinelor și a uneltelor celor mai perfecționate, repartizarea muncei în detaliile ei și combinarea îndemânatecă a forțelor productive, vor desvolta producția la o așa înălțime încât, pentru a produce cantitatea de lucruri necesară existenței, orele de muncă vor putea fi reduse în chip însemnat. Capitalistul mărește ziua de muncă ori unde poate, chiar în vreme de criză, pentru a putea vinde mai eftin productul său pentru care el capătă o plus-valoare, asuprind pe muncitor. In societatea socializată fie-care câștigă foloase cari reies din înmulțirea producției; partea sa de product crește. și durata fixă a timpului de care societatea are dreptul de a dispune, descrește.

Printre forțele motrice cari vor fi întrebuințate, electricitatea va ocupa pe viitor, cum se pare, locul cel d'întâi și cel mai de seamă. Deja de pe acum societatea burgheză se folosește aproape pretutindeni de dênsa. Cu cât faptul acesta se va produce mai mult și mai perfect, cu atât va fi mai bine. Acțiunea revoluționară a acestei forțe, cea mai puternică dintre toate forțele din natură, nu va face de cât să rupă cât mai repede legăturile societății burgheze, pentru a deschide forțele socializmului. Dar această forță naturală nu

www.dacoromanica.ro

va atinge maximul ei de utilizare și de aplicare de cât în societatea socializată. Dacă nădejdile, la carĭ a dat naștere astă-zĭ, se împlinesc — și nu încape nicĭ o îndoială — ea va ajuta în mod extraordinar la îmbunătățirea condițiilor de traĭ în societatea omenească. Electricitatea se caracterizează în întâiul rênd, înainte de orĭ-ce forță motrice, prin proprietatea că n'are nevoie de a fi maĭ întâĭ fabricată, ca gazul, aburiĭ și aerul cald, ci se găsește cu belșug în natura însășĭ. Toate cursurile noastre de apă, fluxul și refluxul mărei, vêntul, toate acestea, întrebuințate cum se cuvine, ne procură nenumĕrate puterĭ de caĭ. Descoperirea bateriilor Faure a dovĕdit deja că se poate acumula și conserva după plac pentru cutare loc saŭ cutare epocă, cantităților marĭ de forțe carĭ, ca fluxul și refluxul, vêntul, torentele nu se produc de cât la anumite intervale periodice. Dar toate aceste invenții, toate aceste descoperirĭ, nu sunt de ocam-dată de cât niște embrionĭ, a cărora întreagă dezvoltare se poate închipui dar nu prezice.

Progresele la carĭ ne așteptăm prin întrebuințarea electricității, par deocamdată fabulóse. Așa de pildă, un oarecare Meems din Baltimore, plănuise o trăsură electrică, care să parcurgă pe ceas 300 de chilometri, decĭ o trăsură care să concureze vêntul. Și Meems nu s'a oprit numaĭ la ideea aceasta. Profesorul Elihu Thomson din Lynn (Massachusets), crede, că ar fi cu putință să se invente niște electro-motorĭ carĭ să facă pe oră 160 kilometri și prin perfecționarea viaductelor

www.dacoromanica.ro

și îmbunătățirea signalelor să se ajungă chiar la 260 de kilometri pe oră; el susține aceasta cu foarte mare siguranță. Același savant mai crede încă — și în privința aceasta e de acord cu Werner-Siemens, care rosti la întrunirea naturaliștilor din Berlin, în anul 1887, o opiniune analoagă, — că ar fi cu putință pe cale electrică să se transforme deadreptul materii elementare în mijloace de hrană. Aceasta ar fi o revoluție, pe care nu ar mai putea-o suporta societatea burgheză, și ar eși din fire. In timp ce Werner-Siemens credea atunci, că s'ar putea, de și mai târziu, combina cu măestrie un hidrat de cărbune cât și zahărul din struguri și mai încolo și tăria acestuia, ceea-ce ar însemna că ar fi cu putință să se facă *«pâne din pietre»*, — în același timp chimistul Dr. V. Meyer susține că s'ar putea scoate din celulele lemnului un izvor de mijloace nutritoare pentru omenire. Vedem deci, că din ce în ce dăm de revoluții technice și chimice tot mai noi. In vremea asta fisiologul E. Eiseler a inventat de fapt zahărul din struguri, făcênd prin aceasta o invenție, pe care Werner-Siemens o considerase încă de acum patru ani, ca posibilă de-abia «mai târziu».

Vedem prin urmare deschizêndu-se pentru viitor niște perspective după cari calitatea bună, cantitatea, varietatea productelor vor crește în mod uriaș, și plăcerile vieței se vor îmulți pentru generațiile viitoare.

Trebuința de libertate în alegerea și schimbarea de ocupație este adînc înrădăcinată în natura omenească. Intocmai cum se urește o mâncare a cărei

www.dacoromanica.ro

repetare este neîncetată, regulată, fără schimbare, așa și lucrul hotărît, în fie-care zi același, devine plictisitor; activitatea se tocește și adoarme. Omul își împlinește datoria în mod mecanic, fără nici o plăcere și fără gust. Și cu toate astea există în fie-care om o mulțime de aptitudini și de instincte cărora le e de ajuns a fi deșteptate și dezvoltate pentru a produce cele mai frumoase rezultate și pentru a face din ele un om adevărat complect. Socializarea societățeĭ, cum vom vedea mai departe, procură destul de des prilejul de a mulțumi această trebuință de varietate în muncă. Imulțirea însemnată a forțelor productive, unită cu o simplificare tot mai perfectă a sistemuluĭ de muncă, îngăduie mai întâĭ de a scădea cu mult durata acestuia și pe lânga asta de a dobêndi mai ușor agilitatea și dibăcia mâneĭ.

Vechiul sistem de învățătură 'și-a trecut timpul de pe acum și nu se mai poate aplica de cât în forme de producție înapoiate și învechite, așa cum ni le înfățișează de pildă mica industrie manuală. Dar aceasta trebuind să dispară în societatea nouă, instituțiile și formele eĭ se vor pierde odată cu dênsa, pentru a face loc altora noĭ. Încă de pe acum fie-care fabrică ne arată cât de puțini sunt lucrătoriĭ carĭ exercită meseria lor cu mâna. Muncitoriĭ aparțin meseriilor celor mai diferite, celor mai eterogene; trebue timp foarte scurt pentru a-ĭ învăța la altă meserie, și bine înțeles, în virtutea sistemuluĭ actual, cu o zi de muncă nesfârșit de lungă, fără nici o varietate, fără a ține seamă de dispozițiile lor personale,

www.dacoromanica.ro

ei sfîrșesc prin a deveni ei înșiși o mașină lângă o mașină [1]). Această stare de lucruri dispare într'o organizație trasformată. Rămâne timp destul pentru lucrările delicate și pentru încercările artistice. Atelierele vaste de învățătură instalate cât se póte mai bine, și în toată perfecția technică, vor ajuta pe tineri și pe bătrâni de a învăța fie-care meserie, introducêndu i cu cea mai mare înlesnire. Laboratoriile de fizică și de chimie, în raport cu tot ce va cere starea actuală a acestor două științe, vor fi la dispoziția lor și vor procura cele mai bune resurse aceloia cari voiesc a se instrui. Numai atunci se va vedea ce lume de capacități și de inteligențe a înăbușit în germene societatea capitalistă saŭ nu a lăsat-o decât să ajungă la o desvoltare informă [2]). Deci nu e numai posibilitatea de a mulțumi trebuința de varietate în muncă, dar este și datoria societățeĭ de a realiza această mulțumire pentru toți, pentru că pe aceasta se întemeiază desvoltarea

1) «In Anglia, ca în multe alte țări, massa lucrătorilor are așa de puțin dreptul de a alege de bună-voie ocupațiunile și reședințele sale; ea este, în practică, supt o ast-fel de atîrnare de regulamente fixe și de voința altora, în cât n'ar mai putea fi tot așa în nici un alt sistem, afară de adevěratul sclavagiŭ» (John Stuart Mill).

2). Un lucrător francez, venind din San-Francisco în țara sa, scrie: «N'aș fi crezut nici odată că aș fi destoinic de a esercita tóte meseriile pe cari le-am învățat în California. Eram cu desavêrșire convins că afară de imprimerie, nu voi fi bun la nimic.... O dată așezat în mijlocul acestei întregi lumi de aventurieri cari schimbă meseriile mai des de cât cămașa, pe legea mea, că am lăcut ca cei-l'alți. Lucrul din mine nedând atâta spor, l'am lăsat, și am fugit în oraș, unde devenii succesiv tipograf, învelitor de case, zidar, etc.. Invățând ast-fel a fi apt de a face totul, mě simt mai puțin moale, dar în schimb mai mult om». (Karl Marx: Capitalul»).

www.dacoromanica.ro

armonică a ființeĭ omenești. Incetul cu încetul vor dispare caracterele profesionale ale fizionomiilor pe carĭ le înfățișează azĭ societatea noastră — a căreĭ «profesie» constă în funcțiĭ unice, hotărîte, de orĭ-ce fel, saŭ în crime, lenevie și lucrurĭ de nimic. Cât de puținĭ sunt indiviziĭ aceia astă-zĭ carĭ sunt în stare de a varia ast-fel ocupațiile lor, saŭ le variază într'adevĕr! Pe icĭ, pe colo, în virtutea condițiilor și organizațiilor particulare, găsim câțĭ-va privilegiați carĭ pot să se sustragă de la monotonia meserieĭ zilnice, și carĭ, după ce 'șĭ-aŭ plătit tributul lor munceĭ fizice, își caută recreația lor în lucrărĭ intelectuale. Reciproc găsim din când în când lucrătorĭ intelectualĭ carĭ muncesc trupește și se îndeletnicesc cu lucrul de mână, cu grădinăria, etc. Nu e higienist, care să nu recunoască bunătatea ce presintă schimbarea lucruluĭ trupesc și sufletesc, dacă se aplică dupe forțele fie-căruia, numaĭ ea e potrivită naturiĭ.

In scrierea sa: «Insemnătatea Științeĭ și a Arteĭ» contele Lew Tolstoy biciuiește caracterul hipertrofic și nefiresc, ce-l aŭ căpătat arta și știința în organizația falșă a societățeĭ noastre. El condamnă cu asprime disprețuirea munceĭ trupeștĭ, care a luat loc în societatea de azĭ — a căreĭ origine se poate observa maĭ ales în Biblie, căci gonirea din raĭ este însoțită de blestemul: să-țĭ căștigĭ hrana de toate zilele în sudoarea frunțeĭ tale — și recomandă reîntoarcerea la relațiile naturale. El zice că: ar fi nimerit pentru fie-care om, care ar vroi să ducă o viață firească și plă-

www.dacoromanica.ro

cută, să-şĭ petreacă zilele 1) cu muncă trupească în agricultură, 2) cu muncă profesională, 3) cu muncă spirituală, 4) a fi în contact cu oamenĭ culţĭ. Omul să nu admită maĭ mult de cât 8 ore de muncă trupească. Tolstoĭ, care practica acest fel de viaţă, şi care zice, că de când duce o astfel de viaţă se simte într'adevĕr om, trece cu vederea că ceea-ce e pentru el posibil, ca bărbat bogat, neatîrnat, este imposibil pentru mulţimea cea mare a oamenilor, în relaţiile de astăzĭ. Omul, care trebue să munciască zilnic din greŭ douĕ-spre-zece ceasurĭ şi maĭ mult, numaĭ pentru a dobêndi un traĭ amarnic, şi care e născut şi crescut în neştire, nu-şĭ poate procura felul de viaţă tolstoian. Dar aceasta este cu neputinţă şi pentru acele clase ale societăţeĭ, carĭ staŭ în lupta vieţeĭ comerciale, şi la ale căreĭ cerinţe trebue să se supună — şi mica minoritate, care ar putea să facă ca Tolstoi, nu are nicĭ un interes pentru aceasta. Este cea maĭ mare iluzie a luĭ Tolstoi de a crede, că ar putea să transforme societatea prin exemple şi cuvintărĭ. Experienţele, pe carĭ le-a făcut Tolstoi cu felul sĕŭ de viaţă, arată cât este ea de raţională, dar pentru a putea stabili acest soĭ de viaţă ca princip social, e de nevoie o situaţie socială cu totul noŭĕ, o societate noŭĕ.

Decĭ, societatea viitoare va poseda, în cantităţĭ nemĕsurate, savanţĭ şi artiştĭ de orĭ-ce fel, carĭ vor întrebuinţa cât se poate de bine o anumită parte a zileĭ pentru o muncă trupească şi carĭ,

www.dacoromanica.ro

în restul zilei, vor cultiva artele și științele după gusturile lor [1]).

In același timp va pieri contrazicerea care există astăzi între munca intelectuală și cea manuală, contrazicere pentru care clasele stăpânitoare au făcut tot ce le-a stat prin putință ca să o întăriască, cu scopul de a da muncei intelectuale o aparență privilegiată, care stă în puterea lor, mai ales în calitatea lor de clase stăpânitoare și precumpănitoare.

Din cele ce am spus până acum reiese că, în societatea nouă, epocele de criză și de lipsă de lucru, vor fi imposibile. Am văzut că crizele nasc prin faptul că producția individualistă și capitalistă. atițată de dorința profitului personal și luând pe acesta drept măsură fără a fi în stare de a urmări lucrurile în totalitatea lor, hotărește abundența mărfurilor, supraproducția. Caracterul de marfă, pe care-l poartă productele muncei capitaliste face ca consumația lor să atîrne de mijloacele cumpărătorului. Dar aceste mijloace sunt foarte limitate pentru uriașa majoritate a populației, al cărei lucru este plătit totdeauna mai puțin

1) Ceea-ce pot deveni oamenii în niște condiții de dezvoltare favorabilă, vedem prin exemplul lui Leonardo da Vinci, care a fost în același timp pictor eminent, sculptor îndemânatec, architect și inginer căutat, constructor militar însemnat, muzicant și improvizator. Benvenuto Cellini era un juvaergiu renumit, un modelator însemnat, un sculptor bun, un inginer militar cunoscut, un soldat escelinte și un muzicant dibaciu. Se poate zice fără exagerare, că majoritatea oamenilor au o meserie care nu este potrivită cu aptitudinele lor, pentru că nu e după voia lor, ci după forța împrejurărilor, care le-a indicat calea. Mai mult de cât un profesor ar fi făcut servicii mari ca pantofar, și mai mult de cât un pantofar îndemânatec ar fi putut fi un profesor bun.

www.dacoromanica.ro

de cât prețuiește, și care nu-și găsește de lucru dacă patronul nu poate să tragă vre-un câștig. Facultatea de a cumpĕra saŭ aceea de a consuma sunt deci două lucruri cu totul deosebite. Milioane de ființe aŭ trebuință de haine noi, de pantofi, de mobile, de rufărie, de nutriment și de bĕutură, dar n'aŭ bani, și în chipul acesta trebuințele lor, adică facultatea lor de consumație, nu pot să fie mulțumită. Târgul este îmbelșugat de mărfuri, și mulțimea moare de foame; aceasta vrea să muncească, dar nu găsește pe-nimeni care să le cumpere munca, pentru că capitalistul găsește că nu e nimic de «câștigat». Să mori, deci, canalie, să te înjosești, să devii vagabond, criminal; căci eŭ, omul cu bani, nu pot să-i schimb pentru nimic. Și omul, în felul sĕŭ, are dreptate.

In societatea nouă, această contrazicere dispare. Societatea nouă nu produce «mărfuri» pentru «a cumpĕra» saŭ pentru «a vinde», ci niște lucruri necesare existenței, cari trebue să fie întrebuințate, consumate, și cari n'aŭ un alt scop. In ordinea nouă a lucrurilor, ceea-ce restrînge producția nu sunt mijloacele cumpĕrătorului izolat, ci facultatea productivă a colectivității. Dacă fie-care ar avea timpul și mijloacele de a munci, toate trebuințele ar putea fi satisfăcute; facultatea de consumație a societăței nu va avea altă margine de cât... săturarea.

Indată ce, prin urmare, în societatea nouă, «mărfurile» nu există, nu există nici «bani». Banul este un ce opus mărfei, și cu toate acestea,

www.dacoromanica.ro

tot marfă este; el alcătuește pentru societatea actuală forma echivalentă a tuturor celor-l'alte. Cu toate acestea societatea nouă nu produce mărfuri, ci numai obiecte necesare, lucruri destinate întrebuințărei, a căror fabricare cer o anumită cantitate de ceasuri de muncă socială. Timpul necesar pentru a produce un obiect este deci unica măsură la care trebue să fie evaluat întru cât este valoare uzuală socială. Zece minute de muncă socială la un obiect sunt de o potrivă cu zece minute de muncă socială la un alt obiect, nici mai mult, nici mai puțin. Căci societatea nu vrea să «câștige», ea vrea numai să opereze un schimb de obiecte de aceeași calitate, de aceeași valoare uzuală, între membrii săi. Și dacă de pildă găsește că trebue o muncă zilnică de trei ceasuri pentru a produce tot ce'i trebue, ea stabilește ziua de muncă de trei ceasuri [1]). Dacă societatea crește în număr, dacă metoadele de producție se perfecționează așa, în cât necesarul să poată fi produs în două ceasuri, ea fixează după această taxă și durata zilei de muncă. Dar dacă, din potrivă, colectivitatea cere satisfacerea unor trebuinți de rang mai înalt, pe cari nu le poate îndestula, nici prin propria ei creștere nici prin dezvoltarea productivității, într'un timp de muncă de două sau trei ceasuri, ea va fi silită

1) Este loc de observat că ori-care producție va fi atins cel mai înalt grad de organizație technică, și că toată lumea va munci, în așa chip în cât durata unei munci de trei ceasuri va părea mai mult lungă de cât scurtă. Owen calcula că, pe timpul său,—în primul sfert al acestui veac, — două ceasuri erau de ajuns.

www.dacoromanica.ro

să stabilească ziua de muncă de patru ceasuri. Va fi cea mai fericită de a-şi satisface propria sa voinţă.

Este uşor de calculat câtă muncă socială cere producţia fie-cărui obiect [1]). Se deduce de aci raportul între această fracţiune a duratei muncei şi a duratei întregi. Un certificat oare-care, un colţişor de hârtie imprimată, un fragment de aur sau de tinichea va constata timpul de muncă procurat şi va pune pe interesat în stare de a schimba aceste mărci pentru obiectele de ori-ce fel, de cari va avea trebuinţă. Dacă interesatul găseşte că trebuinţele sale sunt inferioare faţă cu ceea ce a primit în schimbul muncei sale, el va lucra proporţional mai puţin. Dacă voeşte să dăruiască ceea ce n'a întrebuinţat încă, nimic nu'l va împedica; dacă mai vrea să şi lucreze pentru

---

1) Cantitatea de munca socială la care corespunde un product, nu are trebuinţa de a fi stabilită pe dibuite; experienţa zilnică arata de a dreptul cât e de nevoie în medie. Societatea poate calcula foarte simplu cate ceasuri de muncă întrebuinţeaza pentru o maşină cu aburi, pentru un hectolitru de grâu din recolta din urma, pentru o sută de metri patraţi de pânză a cărei calitate e hotărita. Nu-i poate veni decî în gând de a mai exprima şi cantitatea de muncă trebuincioasă pentru un product, cantitate pe care o cunoaşte deja în mod precis şi absolut, într'o măsură curat relativă, variabila, neîndestulatoare, întrebuinţata odinioară drept un expedient inevitabil, scurt, într'un al treilea product, în loc de a-l exprima simplu prin mesura sa naturala, absolută, *timpul*..... Ar trebui să i se stabilească planul de producţie după mijloacele ei, d'n care fac parte în deosebi, braţele de care dispune. Efectele folositoare ale diferitelor obiecte necesare, comparate între-ele, şi cu cantitatea de lucru pe care ar fi produs-o, vor da la urmă, calea care trebuie urmată Oamenii se vor înţelege foarte simplu pentru toate acestea, fără a face sa intervie termenul de valoare», aşa de vestit (Fr Engels: «Revoluţia ştiinţei», de Eugene Dühring. I. H. W. Dietz. Stuttgart).

www.dacoromanica.ro

un altul, care să se poată deda la așa zisul *Dolce far niente*, și să împartă cu el produsul lucrului său, o va putea face, dacă ar fi într'adevĕr chiar atât de prost. Dar nimenĭ nu-l poate sili să lucreze pentru un altul, nimenĭ nu-ĭ poate reține o parte la care are dreptul în schimbul lucrului ce a procurat. Dacă pentru fabricarea unuĭ vestmênt de postav fin, trebuiesc 20 de ore de muncă socială, și dacă el vrea să întrebuințeze numaĭ 18 ore pentru el, atunci ĭi se poate da o haină în schimb. Și așa maĭ departe. Vedem că, fie-care va putea ține seamă de dorințele și de voințele lor realizabile, dar nicĭ odată pe socoteala altora. El primește ceea-ce dă societățeĭ; nicĭ maĭ mult, nicĭ maĭ puțin.

Ni se pune întrebarea: «Și care va fi deosebirea între leneșĭ și lucrătorĭ, între inteligențĭ și proștĭ?» Deosebire nu va exista, căcĭ ceea-ce înțelegem astă-zĭ prin aceste noțiunĭ, atunci nu va maĭ fi. Societatea actuală se ocupă cu resplătirea muncitoruluĭ harnic și cu pedepsirea celuĭ leneș, întocmaĭ ca de locul pe care 'l ocupă inteligența în scara socială. Societatea nu tratează ca «leneș» de cât pe acela care, gonit fără voia luĭ de la lucru, și silit să mĕsoare drumurile, sfârșește prin a deveni un vagabond, iar pe acela care, crescut subt înrîurirea uneĭ educațiĭ rele, se înjosește. Dar ca să numească «leneș» pe acela care are banĭ și care perde timpul în lenevie și în păcate, ar însemna să aducă cea maĭ urîtă insultă unuĭ om înțelept și demn de toată stima. Și întru cât pri-

www.dacoromanica.ro

veşte locul pe care îl ocupă inteligenţa în societatea noastră actuală, aceasta am arĕtat-deja.

Cum se vor petrece însă lucrurile în societatea liberă? Indată ce toţĭ vor avea, în condiţiĭ de lucru absolut egale, o funcţie în societate, şi îndată ce fie-care va trăi în mediul unde-l vor fi aşezat aptitudinile şi dibăcia sa, este limpede că diferinţele în foloasele aduse vor fi foarte slabe [1]). Toată atmosfera morală a societăţeĭ, care împinge pe fie-care a întrece pe cel-l'alt, ţinde a nivela aceste deosebirĭ. Dacă un individ oare-care vede că este cu neputinţă ca în meseria cu care se îndeletniceşte, să facă aceleaşĭ servicĭĭ ca şi colegiĭ sĕĭ, el îşĭ alege o alta, maĭ potrivită cu puterile şi aptitudinile luĭ; cu ce drept decĭ ar puttea pretinde cine-va în aceste condiţiunĭ ca să întreacă pe ceĭ-l'alţĭ? Dacă natura s'a purtat în chip vitreg cu un om, astfel în cât cu toată bunăvoinţa sa nu poate fi tot atât de folositor societăţeĭ ca şi ceĭ-l'alţĭ, societatea nu este în drept de a-'l pedepsi pentru nişte cusururĭ a căror vină o poartă numaĭ natura. Dacă în schimb însă un om a fost înzestrat de la natură cu nişte aptitudinĭ carĭ 'l fac superior semenilor sĕĭ, societatea nu este datoare a răsplăti ceea-ce nu este meritul sĕŭ personal.

Când Gœthe, într'o călĕtorie făcută pe Rhin,

---

1) In teză generală, toate fiinţele umane bine organizate se nasc cu o inteligenţă aproape egală, dar educaţia, legile şi împrejurările, fac să se nască deosebirĭ între dênşiĭ. Interesul personal se confundă bine înţeles cu interesul comun sau interesul public. (Helvetius : «Despre om şi educaţia sa .

www.dacoromanica.ro

a studiat Catedrala din Colonia, el a descoperit în vechile acte ale construcțieĭ că architecțiĭ de demult plăteaŭ pe lucătoriĭ lor cu ziua, pentru că țineaŭ ca aceștia să poată lucra bine și conștincios. Aceasta se consideră de societatea burgheză actuală, drept anomalie. Societățeĭ burgheze, care cumpĕră puterea de lucru ca pe o marfă, ĭ-a fost reservat a lăsa pe muncitoriĭ să se deprecieze unul pe altul prin lucrul cu bucata. Ea introduse sistemul plăței cu bucata care silește pe lucrătoriĭ a se întrece unul pe altul, pentru a înlesni fabricantuluĭ să reguleze maĭ bine scăderea, descreșterea salariilor.

Intocmaĭ cum staŭ lucrurile cu producția muncei materiale, așa este și cu a muncei așa dise intelectuale. Fie-care individ este produsul timpuluĭ și al mediuluĭ în care trăește. Un Gœthe — pentru a nu ne depărta de pilda de maĭ sus născut în aceleașĭ condițiunĭ prielnice dezvoltărei sale, adică în veacul al IV-lea și nu al XVIII, ar fi devenit, în loc de un poet celebru și de un observator al naturei, *un mare părinte al Bisericeĭ*, care ar fi pus poate în umbră pe Sf. Augustin. Gœthe, născut în al XVIII-lea veac, ca fiŭ al unuĭ cizmar sărac în loc de al unuĭ patrician bogat, n'ar fi devenit ministrul mareluĭ Duce de Weimar, dar, ar fi păstrat, probabil, profesia tatăluĭ sĕŭ, și ar fi murit poate în pielea unuĭ onorabil *maistru* de cizmărie. Dacă Napoleon I s'ar fi născut cu zece anĭ maĭ târziŭ, n'ar fi ajuns nicĭ-o-dată împĕratul Francezilor. Fără rĕzboiul din 1870/71, Gambetta n'ar fi ajuns nicĭ-odată

www.dacoromanica.ro

ceea-ce a fost. Așezați pe copilul bine înzestrat al unor părinți inteligenți, printre sălbatici, și el va deveni un sălbatic, poate chiar un sălbatic inteligent. Deci, ori-cum ar fi un om, totuși societatea l'a făcut. Ideile nu sunt un product al nimicului, saŭ al unei inspirații de sus care pătrunde creerul unui individ, ci un product împlântat în creer, prin viața și activitatea socială, prin spiritul timpului. Un Aristot nu putea să aibă ideile unui Darwin, și un Darwin trebuia să cugete necesarmente cu totul alt-fel decât Aristot. Fie-care gândește după cum îl îndeamnă spiritul timpului și al mediului său înconjurător. De aci se explică și faptul că de multe ori indivizi cu totul deosebiți aŭ unul și același gând simultan, și că una și aceeași invenție saŭ descoperire se face în același timp în niște locuri foarte depărtate unele de altele. De asemenea și faptul că o idee care, emisă fiind cu cinci-zeci de ani mai înainte, lăsase lumea nepăsătoare, reluată sub o formă identică cu cinci-zeci de ani mai târziŭ, pune întreaga lume în mișcare. Împăratul Sigismund a avut îndrăzneala, în 1415, să violeze cuvêntul dat lui Jean Huss și să-l ardă de viŭ pe rug la Constanța; Carol VI-lea, cu toate că a fost un fanatic mult mai nebun, a trebuit să lase pe Luther, în 1521, să părăsească în liniște adunarea din Worms. Ideile sunt deci produsul sforțărilor sociale, combinate, și al vieței sociale însăși. Fără o societate modernă, n'ar exista idei moderne. Și aceasta e foarte limpede și deslușit. Se mai adaogă spre avantagiul societății noi, că mijloacele

www.dacoromanica.ro

de carĭ fie-care dispune pentru a se perfecționa, *sunt proprietatea societățeĭ*, și că aceasta prin urmare nu poate fi datoare de a onora în parte, ceea-ce numaĭ ea a făcut cu putință, ceea-ce este propriul eĭ product. Tot așa este și în ceea-ce privește deosebitele calităț date munceĭ trupeștĭ și munceĭ așa zise intelectuale. Maĭ reĭese încă de aci, că nu poate exista vre-o deosebire între cutare lucru manual «superior» și între cutare altul «inferior», cum de pildă un mecanician de astăzĭ se crede mult maĭ superior decât un lucrător cu ziua, un zidar, saŭ decât alțĭ muncitorĭ de felul acesta.

Pe dată ce societatea nu execută de cât lucrul necesar societățeĭ, orĭ-ce muncă ce are această însușire, capĕtă în ochiĭ eĭ o valoare egală. Dacă se găsesc însă muncĭ displăcute, respingĕtoare, carĭ ŝă nu poată fi împlinite nicĭ cu ajutorul fiziceĭ saŭ al chimieĭ, dacă nu este nicĭ un mijloc de a le transforma în muncĭ plăcute — ceea-ce după progresele făcutę pe domeniul technic și chimic, nu este de loc îndoios — și dacă puterea de lucru necesară lipsește, atuncĭ fie-care este dator, îndată ce-ĭ vine rîndul, să facă tot ce va putea. Aci nu încape nicĭ rușine falșă și nicĭ o disprețuire prostească a uneĭ muncĭ folositoare. Simțiminte de acestea nu sunt cu putință de cât în Statul nostru de trântorĭ, în care a nu face nimic însemnează soarta cea maĭ demnă de invidiat, în care lucrătorul este cu atât maĭ disprețuit cu cât munca luĭ este maĭ aspră, maĭ grea, maĭ neplăcută și maĭ necesară societățeĭ. Se

www.dacoromanica.ro

poate admite chiar că, astă-zĭ, munca este cu atât mai prost plătită, cu cât e mai neplăcută. Aceasta se explică prin faptul că, în virtutea revoluţieĭ neîncetate care se manifestă în procesul producţiuneĭ, o mulţime de lucrătorĭ prisoselnicĭ sunt aruncaţĭ pe drumurĭ, ca armată de rezervă şi se dedaŭ la muncile cele mai urîte, pe preţurĭ de tot eftine, pentru a'şĭ asigura traiul; şi din pricina aceasta introducţia maşinelor devine până şi ea inproductivă pentru lumea burgheză. Aşa se întêmplă că a sfărîma pietre este deja proverbial una din meseriile cele mai neplăcute şi cele mai rĕŭ plătite. Ar fi totuşĭ uşor de a efectua sfărîmarea pietrelor prin mijlocul maşinelor, cum se face în America de Nord, dar avem atâtea puterĭ de muncă fabulos de ieftine, în cât nicĭ maşina n'ar putea «aduce foloase» mai bune [1]). Curăţirea străzilor, a băligaruluĭ, că-

1) «Dacă ar fi să alegem între comunism, cu toate bunătăţile sale, şi între starea actuală a societăţeĭ, cu toate suferinţele şi nedreptăţile sale; dacă instituţia proprietăţeĭ individuale ar aduce cu sine drept urmărĭ necesare, ca produsul muncеĭ să fie împărţit, aşa cum vedem astă-zĭ, aproape mai în tot-d'a-una în raport invers cu lucrul împlinit, *în cât cea mai bună parte să cadă în mâinele acelora carĭ n'aŭ lucrat, apoĭ în ale acelora a căror muncă este aproape tot-d'a-una nominală, şi aşa mai departe, pe o scară scoboritoare, în cât remuneraţia să descrească cu cât munca devine mai grea şi mai neplăcută, până la punctul în care, în schinbul uneĭ muncĭ care sleieşte puterile sale, omul să nu poată căpĕta cu siguranţă mijloacele de a le recăpĕta şi de a-şĭ întruni cele d'întâĭ necesităţĭ ale vieţeĭ; dacă, zicem noĭ, n'ar fi de cât alternativa: starea aceasta saŭ comunizmul,—apoĭ toate greutăţile comunizmuluĭ, fie ele marĭ saŭ micĭ, n'ar fi de cât un grăunte de praf în balanţă".* (*John Stuart Mill: „Economia politică"*). Mill şi-a dat, de bună seamă, multă osteneală pentru «a reforma» societatea burgheză şi a o face să înţeleagă toate astea. De sigur că toate aŭ fost în zadar. Şi aşa

www.dacoromanica.ro

rarea molozului saŭ a cărămidelor, săparea în pământ, etc... de orĭ-ce fel, aŭ putut oare-cum fi înlocuite încă de pe acuma, la starea de desvoltare la care suntem azĭ prin ajutorul mașinelor și instalațiunilor technice, așa în cât nu maĭ e nicĭ urmă din neplăcerile și greutățile la carĭ sunt expușĭ azĭ mulțĭ lucrătorĭ. Și la drept vorbind, un lucrător, care curăță bălĭgarele pentru a feri omenirea de miasmele lor vătămătoare, este un membru foarte folositor al societățeĭ, pe câtă vreme un profesor care predă o istorie falșificată în interesul claselor stăpânitoare, saŭ un teolog care caută a ameți creeriĭ cu teoriile sale supra-naturale și transcendente, sunt niște indivizĭ cu totul vătămătorĭ și periculoșĭ.

Funcționariĭ noștri și demnitariĭ actualĭ aĭ științeĭ înfățișează în cea maĭ mare parte o corporație destinată— plătită fiind pentru aceasta — a apăra sub autoritatea științeĭ, supremația claselor stăpânitoare, a o face să apară ca bună, dreaptă, necesară, și a susține prejudițiile actuale. Această corporație întreprinde decĭ o știință retrogradă, otrăvește creeriĭ, împlinește o datorie anti-civiliza-

---

se face că a devenit socialist, ca orĭ-care om cu minte, care cunoaște fondul lucrurilor, dar n'a îndrăznit să o recunoască în viață; a așteptat până după moartea sa, momentul în care autobiografia sa fu publicată cu profesia sa de credință socialistă. S'a întêmplat cu el acelașĭ lucru ca și cu Darwin, care n'a vrut să declare că e *ateŭ*, atât timp cât a trăit. Aceasta este comedia, pe care societatea burgheză silește pe miĭ de oamenĭ ca s'o joace. Burghezia se preface a crede în cinste, dreptate, religie și autoritate, pentru că pe acestea se întemeiază o parte din puterea lor; dar în sineș ea rîde de toate virtuțile acestea. Societatea burgheză este cea maĭ prefăcută din câte aŭ fost până acum.

www.dacoromanica.ro

toare, lucrează ca un mercenar intelectual, în interesul burgheziei și al clienților sĕĭ. [1]) O stare socială care va face cu neputință existența ulterioară a uneĭ ast-fel de corporațiĭ privilegiate, va săvârși un act de emancipare pentru omenire.

Pe de altă parte, adevĕrata știință este de multe orĭ legată de o muncă foarte neplăcută și respingĕtoare, de pildă când un medic disecă niște cadavre în putrefacție, saŭ operează niște membre purulente, saŭ când un chimist face experiențe asupra excrementelor. Acestea sunt niște lucrărĭ, carĭ sunt maĭ respingĕtoare decât cele maĭ respingĕtoare lucrărĭ pe carĭ le săvârșesc lucrătoriĭ cu ziua, dar ca să le recunoască cine-va, nu se gândește nimenĭ. Deosebirea constă în aceea că o lucrare are nevoe de un studiŭ larg, pentru a fi săvârșită, și alta poate fi săvârșită fără mult studiŭ. De aicĭ și o apreciere cu totul deosebită. Insă într'o societate în care prin cea maĭ înaltă putință de cultură, toate deosebirile carĭ există astădĭ între «învĕțat» și «neînvĕțat» pier, trebue să piară și contrastul dintre muncă învĕțată și neînvĕțată, cu atât mai mult, cu cât dezvoltarea tecniceĭ nu-șĭ are nicĭ o margine, la care munca manuală să nu poată fi săvârșită și de mașină saŭ prin procedeurĭ technice. N'avem decât să vedem dezvoltarea lucrărilor noastre manuale artistice, ca xilografia, gravarea pe aramă, etc..... Vedem decĭ că muncile cele maĭ desgustătoare pot

1) «Erudițiunea servește de multe orĭ tot atât ignoranțeĭ cât și progresuluĭ». (Buckle «Istoria civilizațieĭ în Anglia»).

www.dacoromanica.ro

să fie adesea cele mai folositoare și că ideea de plăcere saŭ de respingere pe care ne-o facem de muncă este, ca multe alte concepții ale societățeĭ noastre actuale, o idee falșe, superficială, și care nu se mărginește decât la considerații exterioare.

* * *

Indată ce munca totală a societățeĭ va fi întemeiată pe niște baze pe carĭ le-am schițat deja, ea nu va maĭ produce «mărfurĭ», ci pur și simplu lucrurile de obiceiŭ necesare trebuințelor directe ale colectivitățeĭ. Prin acelașĭ fapt, va lua un capĕt negoțul în general, care n'are însemnare de cât într'o societate sprijinită pe producția unor mărfurĭ destinate comerciuluĭ. Această stare de lucrurĭ va da naștere uneĭ armate uriașe de indivizĭ de ambe sexe și de orĭ-ce vêrstă .Armata se va mări cu milioane de inșĭ carĭ după ce aŭ trăit până atuncĭ ca paraziții, din produsul munceĭ altora, vor produce acum la rêndul lor dându-și bine înțeles multă osteneală și silință. Nimenĭ nu e rĕspunzĕtor de ceea-ce aŭ făcut împrejurările sociale dintr'ênsul. In locul prăvălielor și magazinelor pe carĭ fie-care comună, după însemnătatea eĭ, le posedă cu duzinele, cu sutele, cu miile, se vor crea depourĭ de marfă comunale, docurĭ, bazare elegante, expoziții întregĭ, carĭ nu vor cere proporțional decât un mic personal de administrație. Această transformare va constitui și ea o adevĕrată revoluție în modul cum aŭ fost organizate lucrurile până aci. Și cum tot mecanismul

www.dacoromanica.ro

comerciului actual va fi făcut loc funcţionărei unei administraţii distributive şi centralizate, mişcarea comercială în întregime va încerca şi ea o metamorfoză complectă.

Telegrafele, drumurile de fer, poştele, navigaţia maritimă şi fluvială, tramwaiele, într'un cuvênt toate vehiculele, orî-care ar fi numele lor, carî serveaŭ comerciului în societatea burgheză, vor deveni *proprietate socială.* Un mare numĕr al acestor aşezăminte, ca poştele, telegrafele şi cea mai mare parte a drumurilor de fer, fiind deja aşezăminte de Stat, transformarea lor în proprietate socială va fi foarte înlesnită. Aci nu vaĭ mai fi vorba de a jicni interesul particular. Cu cât lucrează Statul mai mult în această privinţă, cu atât va fi mai bine. Dar aceste exploatărî administrate astă-zî de Stat, *nu sunt* socialiste, cum s'a crezut prin eroare. Ele sunt tot aşa de capitalistic conduse, ca şi cum ar fi în mâinele unuĭ antreprenor particular. Nicî impiegaţiĭ, nicî muncitoriĭ nu trag un folos particular. Statul îĭ tratează ca şi orî-care alt patron, şi când de pildă el prescrie, de a nu se primi, în stabilimentele imperiale, muncitoriĭ în vêrstă mai mare de 40 de anî, aceasta este o mĕsură, care trebue să revolte pe muncitorî în potriva Statuluĭ. Nişte mĕsurî asemenî saŭ analoage carî pornesc de la Statul dătător de lucru, sunt încă mai rele de cât acele carî vin de la antreprenorul privat, pentru că acesta nu e, de cât relativ, un antreprenor mic, şi pentru că un altul ar da poate lucrul pe care 'l refuză el, pe câtă vreme Statul, patron cu

www.dacoromanica.ro

monopol, poate printr'un ast-fel de sistem să arunce dintr'o dată mii de fiinţe în mizerie. Deci acest mod de a proceda nu e nici de cum socialist, ci din potrivă curat capitalist; şi socialiştii trebue să se teamă de a socoti exploatarea actuală de către Stat ca purtând forma socialistă. In exploatarea adevărat socialistă, nu mai există nici impiegaţi, nici superiori, nici asuprire; toţi sunt de acelaş rang şi aŭ aceleaşi drepturi.

Indată ce, prin urmare, stabilimentele centrale vor fi luat locul diferiţilor negustori, mijlocitori şi producĕtori particulari, transportul general al productelor vă lua şi el o înfăţişare cu totul deosebită. Milioanele de mici expediţii răsplătite, cari cad zilnic în mâinile atâtor proprietari, vor deveni transporturi puternice şi mari cari vor fi duse la depourile comunale şi la locurile de producţie centrală. De asemenea şi lucrul va fi simplificat cu totul; se va economiza mai mult timp, material, putere de muncă, în cantităţi considerabile; înfăţişarea căilor noastre de comunicaţie şi în parte a locuinţelor noastre se va schimba cu desăvârşire. Sgomotul enervant al mulţimei care se duce după afaceri în oraşele noastre mari, cu miile lor de vehicule de ori-ce fel, toate acestea vor fi cu totul schimbate şi vor lua un caracter cu totul deosebit. Construirea şi curăţirea străzilor, dispoziţia caselor, vor încerca şi ele o mare metamorfoză. Atunci se vor putea aplica uşor şi repede măsurile higienice cu neputinţă de a fi astă-zi executate de cât cu cheltueli mari, într'un mod neîndestulător, şi adesea numai în

www.dacoromanica.ro

mahalalele bogate. «Poporul» n'are trebuință de ele; el are vreme să aștepte până vor fi mijloace de a se sinchisi și de dênsul, și aceste mijloace nu se găsesc nicĭ odată.

E de la sine înțeles că serviciul comunicațiilor va atinge atuncĭ maximul sĕŭ de întindere și toată dezvoltarea ce o va lua starea de știință pe atuncĭ. Indată ce căile de comunicație sunt vinele carĭ dirigează în toată societatea circulația sîngeluĭ, adică schimbul productelor și carĭ înlesnesc relațiile personale și intelectuale printre oamenĭ, și, sunt prin urmare cu totul propriĭ a crea pentru toată lumea un nivel egal de bun-traĭ și de educație, dezvoltarea și ramificarea lor până în localitățile cele maĭ depărtate ale provinciilor alcătuiesc o necesitate de interes social obștesc. Și, în această ordine de ideĭ, societatea nouă va avea niște datoriĭ carĭ vor întrece cu mult ceea-ce societatea actuală e în stare să facă. In acelaș timp, acest sistem de comunicație, ajuns la cel maĭ înalt grad al dezvoltăreĭ și al întinderei sale, va favoriza în toate țĕrile descentralizarea masselor omenești și a stabilimentelor de producție îngrămădite în orașele marĭ și în centrurile industriale, și va fi de un mare folos pentru sănĕtatea publică cât și pentru toate trebuințele civilizațieĭ morale și materiale.

* * *

Intocmaĭ ca și uneltele de muncă și mijloacele de producție, atât cele de industrie cât și

www.dacoromanica.ro

cele de comerț, pământul va aparține și el societățeĭ, în calitatea sa de materie primă esențială a orĭ-căreĭ muncĭ omenești și de bază a traiuluĭ omenesc. Societatea va relua, odată ajunsă la un grad înalt de perfecționare, tot ce-ĭ aparținea de la început. La toate popoarele de pe pământ, ajunse la un oare-care grad de civilizație primitivă, întâlnim proprietatea comună a pământuluĭ. Comunitatea bunurilor era temelia orĭ-căreĭ societățĭ primitive; una nu era cu putință fără cea-l'altă. Apariția și dezvoltarea deosebitelor forme ale puterеĭ aŭ făcut să dispară și aŭ dărîmat sub formă de proprietate individuală proprietatea comună, și aceasta prin luptele cele maĭ grele, carĭ persistă și până astă-zĭ. Răpirea pământuluĭ și transformarea sa în proprietate individuală a fost cea d'întâĭ pricină a servajuluĭ care, de la sclavie până la «liberul» muncitor al veaculuĭ al XIX-lea, a trecut prin toate gradele posibile, până când pământul în sfîrșit, după o evoluție de miĭ de anĭ, va fi redevenit, mulțumită servilor înșișĭ, proprietatea tuturor.

Noțiunea importanțeĭ pământuluĭ pentru existența omenească întreagă a avut ca rezultat că, în toate rĕsboaiele sociale din lume,— în India, în China, în Egipt, în Grecia (Cleomene), la Roma (Grachiĭ), în Evul Mediŭ creștin (sectele religioase, Müntzer anabaptistul, rĕsboiul țĕranilor), la Atsekĭ, în regatul Incajilor, și în timpurile moderne, —proprietatea pământuluĭ este aceea care a făcut obiectul celor întâĭ revendicărĭ, și pentru carĭ oamenĭ ca Adolf Samter, profesorul Adolf Wag-

www.dacoromanica.ro

ner, d-rul Schaeffle, animaţi de spiritul cel mai împăciuitor şi dispuşi la cele mai mari concesii şi asupra altor puncte ale doctrinei socialiste, admit ca legitimă proprietatea comună a pământului. [1]).

Deci, în întâiul rênd, bunul trai al populaţiei atârnă de cultura şi de exploatarea pământului. A ridica cultura la cel mai înalt grad, este, în înţelesul cel mai larg, interesul tuturora. Dar am arătat cum, sub regimul proprietăţei individuale, această desvoltare mare nu e posibilă nici în proprietatea mare, nici în cea mijlocie saŭ mică. Exploatarea intenzivă a pământului nu atârnă numai de detaliile întrebuinţărei sale: mai sunt şi alţi factori cu cari nu poate lupta nici cel mai mare proprietar, nici asociaţia cea mai puternică;

1) Chiar papii şi părinţii Bisericei, în primele veacuri ale creştinismului, atunci când tradiţia comunităţei bunurilor era încă în toată puterea, şi când răpirea acestor bunuri luase proporţii mari, nu s'aŭ putut împedica de a lua parte la desbatere într'un sens cu totul comunist. Syallabusul din veacul XIX-lea n'are în ori-ce caz acelaşi ton; papii romani aŭ devenit şi ei, contra obiceiului lor, servitorii umili ai societăţei burgheze. Papa Clement I, zice: «Folosul tuturor lucrurilor de pe pământ trebue să fie comun tuturor. Este o nedreptate de a zice: Aceasta e proprietatea mea, îmi aparţine, aceea e a unui altuia. De aci s'a ivit discordia între oameni». Părintele Ambrozie, din Milan, zicea în 374: «Natura dă oamenilor toate bunurile în comun, eăci Dumnezeŭ a creat toate lucrurile pentru ca toţi să se bucure de ele, şi pentru ca pământul să fie proprietatea comună. Natura a creat deci dreptul comunităţei şi nu e de cât dărâmarea care a creat dreptul de proprietate», Papa Gregoriu cel mare dicea în anul 600: «Trebue să ştiţi că pământul din care aţi eşit, cu toţii, aparţine în comun tuturor oamenilor, şi că, prin urmare, roadele pe cari le produce trebue să aparţie tuturor fără deosebire». Şi unul din moderni, Zaharia, zice în «Cele 40 de cărţi asupra Statului»: «Toate relele cu cari aŭ avut să lupte popoarele civilizate, pot fi reduse la o pricină, proprietatea individuală a pământului».

www.dacoromanica.ro

acești factorĭ ies chiar din cadrul național actual, și trebue să-i considerăm din punctul de vedere internațional.

Societatea trebue mai întâĭ să considere pământul în întregimea sa, adică conformația sa topografică, munții sĕĭ, câmpiile sale, pădurile sale, fluviile sale lacurile sale, mlăștinele sale, câmpiele și mocirlele sale. Această dispoziție topografică exercită oarecarĭ înrîuriri asupra climeĭ și natureĭ solului. Acest câmp de acțiune nu e numaĭ de o întindere mare, dar maĭ este ast-fel în cât vor trebui să maĭ se facă o mulțime de observațiĭ și experiențe asupra luĭ. Ceea-ce a făcut Statul până acum în sensul acesta, este foarte puțin. Maĭ întâĭ, el nu întrebuințează la aceste chestiĭ de cultură de cât mijloace micĭ, și apoĭ, când ar vroi chiar să întindă acțiunea sa la un cerc maĭ larg, el ar fi împedicat de proprietariĭ marĭ carĭ aŭ astă-zĭ cuvêntul cel maĭ sfânt în legislație. Statul actual n'ar putea face aceasta cu atât maĭ mult, cu cât dă o lovitură puternică proprietățeĭ private. Dar cum traiul sĕŭ chiar se întemeiază pe menținerea «caracteruluĭ sfînt» al proprietățeĭ, cum proprietariĭ marĭ sunt sprijinele sale cele maĭ tarĭ, ĭĭ lipsește neapărat puterea de a merge înainte în sensul pe care 'l arătăm. In societatea nouă va fi vorba decĭ de a proceda la o îmbunătățire energică și obștească a pământuluĭ.

O chestiune de mare însemnătate este în sfârșit și aceea a creăreĭ unuĭ numĕr vast de canale și de căĭ fluviale, sistematic dezvoltate, și care va fi dirigiată și coordonată după niște principiĭ științifice.

www.dacoromanica.ro

Chestiunea «prețuluĭ ieftin» a transporturilor pe apă, așa de însemnată pentru societatea actuală, va fi cu desăvêrșire neglijat în cea nouă. In schimb însă acest sistem de canale și de căĭ fluviale nu va juca decât un rol maĭ însemnat în virtutea înrîurireĭ sale asupra climatuluĭ, a adaptăreĭ sale la o metodă de irigație întinsă și a acțiuneĭ sale binefăcĕtoare asupra rodnicieĭ pămêntuluĭ.

Este stabilit prin experiență că țĕrile uscate și secĭ suferă mult maĭ mult de ierni friguroase, și de verĭ foarte călduroase de cât cele carĭ aŭ apă în belșug; și că, de pildă, țĕrile de la litoral nu cunosc adevĕratele temperaturĭ extreme, saŭ nu le încearcă de cât în treacăt. Dar extremele nu sunt avantagioase și plăcute nicĭ pentru plante, nicĭ pentru oamenĭ. In acest caz, un sistem de canale dezvoltat ar avea o acțiune moderatoare, maĭ ales dacă ar fi legat de mĕsurile prescrise pentru cultura pădurilor. Un numĕr de canale de acest fel, la carĭ se vor maĭ adăuga basine întinse, ar folosi și de colector și de rezervoriŭ când topirea zăpezilor saŭ scurgerea ploilor torențiale ar face să se îngroașe fluviile și torentele. Inundațiile și efectele lor dezastroase ar deveni decĭ cu neputință. Creșterea suprafeței apelor ar avea probabil drept urmare, în virtutea evaporăreĭ lor maĭ puternice, de a regula formarea ploilor. Acolo în sfârșit unde apa va fi lipsit mult timp pentru agricultură, aducerea eĭ va fi înlesnită prin mașinele și pompele aspiratoare, atât de ușor de stabilit

Teritoriile vaste, carĭ vor fi rĕmas un timp oarecare aproape cu desăvêrșire sterile saŭ puțin fe-

www.dacoromanica.ro

cunde, se vor transforma, prin ajutorul acestuĭ sistem de irigaţie, în ţĕrĭ roditoare. Acolo, unde astă-zĭ oile găsesc de abia o hrană slabă şi unde cel mult un numĕr de braḑĭ ofticoşĭ îşĭ ridică către cer ramurile lor slabe, vor putea prospera recolte bogaie, şi o populaţie compactă 'şĭ-ar putea găsi hrana şi bunul eĭ trai. Pe de altă parte, prin niște canalizărĭ de acest fel, un numĕr de ţĕrĭ mlăştinoase ar putea fi transformate în întinderĭ marĭ de agricultură, maĭ ales în Nordul Germanieĭ şi în Sudul Bavarieĭ. Toate aceste numeroase cursurĭ de apă ar putea fi foarte bine întrebuinţate pentru îmulţirea peştilor şi ar procura după aceea un izvor roditor de hrană; ele ar alcătui pe lângă aceasta, în timpul verei, în comunele carĭ n'aŭ rîurĭ, locurĭ bune pentru instalaţiĭ balneare.

Şi ca să vedem în ce chip înrîurește irigaţia, să vedem câte-va pilde micĭ: In apropiere de Weissenfels, şeapte hectare şi $^1/_2$ de livezĭ bine irigate aŭ dat 480 de chintale de grumet, pe câtă vreme, alăturĭ de acestea, 5 hectare de livezĭ avênd un pămênt de aceeaşĭ compoziţie, dar neirigat, n'aŭ dat de cât 32. Cele d'întâĭ aŭ dat decĭ un product proporţional maĭ mult de cât înzecit. Aproape de Riesa, în Saxonia, 65 bucăţĭ de pămênt irigat, cu toate cheltuielile marĭ de stabilire, 'şĭ-aŭ mărit productul lor net de la 5850 la 11100 mărcĭ. Dar sunt în Germania, astă-zĭ, provinciĭ întregĭ al căror pămênt, esenţialmente nisipos, nu dă o recoltă pe jumĕtate satisfacĕtoare, de cât atuncĭ când vara a fost foarte umedă. Aceste provinciĭ, odată brăzdate de canale şi irigate, ar da în scurt timp

www.dacoromanica.ro

un product de cinci, de zece ori superior. In Spania, se citează pilde de pământuri bine irigate, cari aŭ dat un produs de 37 de ori mai mare de cât altele, ne udate. Apă, deci, și din pământ vor ieși o mulțime nouă de materii alimentare!

Unde sunt particularii, unde sunt guvernele cari sunt în stare de a lucra în felul acesta, după trebuința fie-cărora, mai ales că le e așa de cu putință? Când după ani mulți de experință grea, Statul isprăvește prin a ceda plângerilor zgomotoase ale victimilor diferitelor calamități imaginabile și după ce milioane aŭ fost nimicite, cât de încet lucrează, cu câtă socoteală și circumspecție! cu câtă prudență calculează! Apoi de alt-fel Statul s'ar putea expune la o perdere de bani trebuincioși pentru clădirea câtor-va cazărmi, pentru întreținerea câtor-va regimente. Și pe lângă asta, când «se face prea mult» pentru unul, ceĭ-l'alți năvălesc cu grămada și cer și ei a fi ajutați. Oare *crezul* burghez nu zice: «Ajută-te, și cerul te va ajuta». «Fie-care pentru sine, nici unul pentru toți». Așa se întêmplă că nu trece aproape nici un an în care o dată, de două ori și chiar de mai multe ori, în provinciile și în Statuele cele mai diferite, să nu se producă inundații mai mult saŭ mai puțin puternice, provenind din umflarea rîurilor, a fluviilor și a torentelor. Supra-fețele vaste ale pământului celui mai fertil sunt rupte de violența apelor, și acoperite de nisip, pietre și gunoi. Arborii sunt dezrădăcinați, casele, podurile, drumurile și schelele sunt duse din loc cu repeziciunea apei, drumurile de fer nimicite, vitele

www.dacoromanica.ro

perdute, de multe ori chiar vieţele omeneşti jertfite, lucrări de îmbunătăţire a pământului încurcate, şi semănături nimicite. Regiuni vaste expuse la pericolul des al inundaţilor, nu sunt exploatate decât cât se poate de puţin, şi numai în mod economic, pentru a evita îndurarea unei pagubi îndoite.

Pe de altă parte neîndemânarea îndreptărilor făcute, într'un interes unic, cu privire la cursurile rîurilor mari şi ale fluviilor — căci în cazul acesta nu ne ocupăm de cât de interesele comerciului şi ale călătorilor — măreşte cu atât mai mult pericolul inundaţiilor. Tăierea exagerată a pădurilor de pe munţi, mai ales de către particulari, nu face de cât să întărească acest pericol. Şi acestei din urmă împrejurări - tăierea pădurilor fără preget, numai pentru a trage un câştig din ele—trebue să i atribuim schimbarea însemnată a climei şi scăderea fertilităţei pământului în provinciile Prusiei şi Pomeraniei, în Styria, în Italia, în Francia şi în Belgia.

Despădurarea munţilor are ca urmare repetirea deasă a inundaţiilor. Inundaţiile Rinului şi ale Vistulei se datoresc devastărei pădurilor din Elveţia şi din Polonia. Tăierea pădurilor de pe Alpii Carnici este pricina care, se zice, a înrăutăţit clima Trestului şi a Veneţiei, pentru aceleaşi motive. Madera, o mare parte din Spania, teritorii ale Aziei Anterioare, odinioară bogate şi fertile, ar fi perdut tot ce era mai bun în fecunditatea lor.

E de la sine înţeles că societatea nouă nu va putea rezolvi toate aceste probleme într'o clipă,

www.dacoromanica.ro

dar va lupta cu energiă, aplicându-şĭ toate puterile, căcĭ singura eĭ datorie va fi de a rezolvi chestiile de civilizaţie şi nu va îndura nicĭ o greutate. Ea va săvârşi, din an în an, nişte lucrărĭ, ea va rezolvi nişte probleme la carĭ societatea actuală nu se gândeşte nicĭ odată, nu poate să se gândească, şi la al căror gând numaĭ ar coprinde-o o ameţeală.

Ast-fel, în societatea nouă, măsurile pe carĭ le-am arătat şi alte asemenea vor da valoareĭ de întrebuinţare a pământuluĭ, o înfăţişare cu mult maĭ avantagioasă de cât astă-zĭ. Alte puncte de vedere se maĭ adaugă la acele pe carĭ le-am discutat deja în ceea ce priveşte sporirea întrebuinţăreĭ pământuluĭ. Se plantează azĭ mulţime de kilometri pătraţĭ cu cartofĭ destinaţĭ de a fi transformaţĭ în cantităţĭ uriaşe de rachiŭ, pe carĭ nenorocita noastră populaţie, în mizerie şi în nevoĭ, îl consumă aproape cu desăvârşire. Rachiul este singurul stimulant, singura «uitare a grijilor» pe carĭ 'şĭ-o poate înlesni.

Pentru omul civilizat al societăţeĭ actuale, consumaţia rachiuluĭ va dispare; cartofiĭ şi cerealele destinate acestuĭ obiect, şi prin urmare şi pământul şi puterea de lucru carĭ se întrebuinţează spre acest scop, vor deveni disponibile pentru producţia comestibilelor sănătoase. Am arĕtat deja sub ce speculaţiĭ mor ţĕrile noastre cele maĭ fertile din pricina producţieĭ sfeclelor. Armata noastră permanentă, respândirea producţieĭ, a comerciuluĭ, a agriculturĕĭ, etc....., cer sute de miĭ de caĭ şi prin urmare, nişte pământurĭ proporţionale de

www.dacoromanica.ro

nutrit, de dus la păşune, de crescut caiĭ ceĭ tineri. Transformarea totală a condiţiilor actuale va face toate acestea de prisos; şi în acest caz, întinderĭ vaste de pământ, puterĭ de producţie bogate, vor fi câştigate pentru alte trebuinţe ale culturei.

Domeniul vast al exploatăreĭ pământuluĭ este astă-zĭ deja un obiect de discuţie pentru o literatură ştiinţifică foarte dezvoltată. Şi în această ordine de ideĭ; nu e un singur subiect care să nu fi fost atins: silvicultură, drenagiŭ şi irigaţie, cultură a cerealelor, a legumelor, a tuberculelor, a plantelor leguminoase, a fructelor, a florilor, a plantelor de lux, a plantelor hrănitoare pentru creşterea vitelor, a livezilor, creşterea raţională a vitelor şi a păsărilor şi valoarea productelor lor, a îngrăşăreĭ şi a moduluĭ de a le întrebuinţa, analiza chimică a pământuluĭ, aplicarea şi prepararea acestuia la cutare saŭ cutare cultură, maşinele şi uneltele, calitatea semincţelor, dispoziţia cea mai practică a clădirilor de exploatare, secerişul, variaţiile temperatureĭ, etc., toate acestea aŭ intrat în domeniul discuţieĭ ştiinţifice. Nu trece o zi, pentru ca să zic aşa, în care să nu se facă descoperirĭ noĭ, experienţe noĭ, carĭ întrec îmbunătăţirile şi perfecţionările introduse până azĭ în una saŭ alta din aceste ramurĭ diferite ale agriculturei.

Exploatarea pământuluĭ a devenit, de la J. de Liebig, o ştiinţă şi chiar una dintre cele maĭ dintâĭ şi din cele maĭ esenţiale; ea a dobândit o întindere şi o însemnătate pe care puţine lucrurĭ din domeniul producţieĭ materiale, aŭ putut-o atinge. Dar dacă comparăm această cantitate ex-

www.dacoromanica.ro

traordinară a progresului de orĭ-ce fel cu situaţia economiei noastre rurale, suntem obligaţĭ a constata că nu s'a găsit până acum, decât o foarte slabă parte de proprietarĭ în stare de a le întrebuinţa bine într'o oare-care măsură; printre eĭ nu este unul care să fi lucrat alt-fel decât în interesul său personal special şi care să nu fi avut decât pe acesta în vedere, fără a considera în nicĭ un fel binele general. Partea cea mai mare a cultivatorilor şi a grădinarilor noştri — se poate zice 98 % dintre eĭ — nu e câtuşĭ de puţin în stare de a trage vre-un câştig din toate foloasele pe carĭ le are în mânĭ. Societatea noastră va găsi acolo, atât din punctul de vedere practic cât şi din cel teoretic, un câmp de acţiune admirabil pregătit, unde nu va avea decât să pună mâna, a face operă de organizare, pentru a căpăta nişte rezultate cu mult superioare acelora pe carĭ le-a atins astă-zĭ.

Concentrarea exploatăreĭ rurale dusă la cel maĭ înalt grad, va produce deja în sine, foloase însemnate. Suprimarea cărărilor, a drumurilor şi a şoselelor dintre toate proprietăţile, va procura o cantitate de pământ nou. Maşine agricole de cea mai mare dimensiune, puse în lucrare, ajutate de fizică şi chimie, vor transforma cu desăvârşire în câmpiĭ fertile pământurile sterpe pe carĭ le găsim încă astă-zĭ în toate locurile.

O metodă de îngrăşare întemeiată pe ştiinţă, unită cu o arătură adîncă, irigaţia şi drenagiul. vor creşte într'o proporţie mare productivitatea acestuĭ pământ, productivitate care va maĭ creşte

www.dacoromanica.ro

încă prin alegerea semințelor cu cea mai mare îngrijire și apărând pământul în potriva plantelor parazite, — încă un capitol care e lăsat în uitare astă-zi. Ori-care semănătură, ori-care plantare, ori-care împărțire a pământului nu se va face bine înțeles decât cu scopul de a produce cât e cu putință mai multe elemente de nutrire. Cultura fructelor și a plantelor leguminoase va ajunge la o dezvoltare de abia considerată ca posibilă astă-zi, și va îmulți produsul ei în mod însemnat. Concentrarea grajdurilor, a magaziilor, a depozitelor de bălegare, a depozitelor de nutreț, etc..., — totul instalat în felul cel mai practic — vă crește în mod vădit productul creșterei vitelor și va ușura producția atât de însemnată a îngrășămintelor. Vor fi la îndemână toate mașinele, toate uneltele, cele mai perfecționate. Producția și întrebuințarea productelor animale, ca laptele, de pildă, carnea, ouăle, mierea, lâna, vor fi conduse științificește. Arătura și recolta, efectuate prin întrebuințarea puterei de lucru în massă, și prin folosirea îndemânatecă a temperaturei, vor da niște ast-fel de rezultate cari nu se pot găsi nicăeri astăzi. Magaziile mari de uscat grânele, etc..., vor îngădui de a face recolta chiar pe vreme urîtă, ceea-ce va înlătura perderile mari cari se fac în timpul de față.

Cercetările cele mai recente, aplicarea luminei electrice pentru creșterea plantelor chiar în timpul nopței, aŭ dat niște rezultate cari deschid la rêndul lor niște perspective cu totul noi, și cari fac cu putință cultura mare, în niște hale mari, prin ajutorul căldurei artificiale, al fructelor și al

www.dacoromanica.ro

plantelor, în anotimpurĭ şi sub-temperaturĭ în timpul cărora nimenĭ nu s'ar putea gândi la practică până astă-zĭ, de cât foarte puţin.

Dar cum dezvoltarea cea mare a productuluĭ pământuluĭ şi menţinerea sa atârnă în întâiul rînd de o metodă de îngrăşare îndestulătoare, producţia şi conservarea îngrăşămintelor va deveni una din chestiile cele maĭ de seamă [1]).

Ingrăşatul este absolut pentru pământ, ceea-ce hrana este pentru om, şi întocmaĭ cum orĭ-care aliment nu e tot atât de hrănitor pentru acesta, aşa şi primul îngrăşământ venit n'are o valoare egală pentru pământ. Trebue să dăm acestuia întocmaĭ

1) Este o reţetă pentru a asigura rodnicia pământuluĭ şi veciníca durată a productivităţeĭ sale; acest mijloc, aplicat în mod logic, va fi mult maĭ munerator de cât toate cele-l'alte pe carĭ şi le-a prescris vre-o dată agricultura; el constă în următorul lucru: «Orĭcare cultivator care duce la târg un sac de grâŭ, o căruţă cu rapiţă, cu sfecle, cartofi, etc..., va trebui întocmaĭ ca kooli chinezesc, să aducă de la oraş tot atâta—şi chiar maĭ mult dacă se poate—din elementele constitutive ale productelor pământuluĭ sĕŭ şi să le dea pământuluĭ căruia 'i le-a luat; el nu va trebui să arunce saŭ să despreţuiască nicĭ o coajă de cartofi, nicĭ un fir de iarbă, ci să se gândească că această coajă lipseşte unuia dintre cartofiĭ sĕĭ şi acest fir de paie lipseşte unuia dintre spicele sale Cheltuiala sa pentru a le strânge este minimă, şi câştigul sigur; nu este casă de economie care să ofere maĭ multă siguranţă, nu e capital care să aducă pentru el interese maĭ bune. Suprafaţa câmpuluĭ sĕŭ *va îndoi deja venitul sĕŭ în zece anĭ*; va produce maĭ mult grâŭ, maĭ multă carne, maĭ multă brânză, fără a jertfi nicĭ maĭ mult lucru, nicĭ maĭ mult timp şi nu va fi într'o veciníca nelinişte de a găsi mijloace noĭ şi necunoscute — şi carĭ nu există — pentru a menţine în alt chip rodnicia câmpuluĭ sĕŭ. Toate oasele, funinginea, cenuşile prefăcute în leşie saŭ nu, sângele animalelor, şi rămăşiţĭ de tot felul, vor trebui să fie strânse în locurĭ speciale şi pregătite spre expediare... Guvernele şi autorităţile poliţieneştĭ din oraşe, vor trebui să dea toate îngrijirile lor pentru ca prin mijlocul uneĭ instalaţiĭ orênduite a privăţilor şi a băligarelor, toate perderile acestor materiĭ să poată fi înlăturate». (Liebig: «Scrisorĭ chimice»).

www.dacoromanica.ro

aceleași principii chimice pe cari le-a perdut când s'a tras din el o recoltă, și să-i procurăm în cantități mai mari pe acelea dintre elementele chimice cari sunt mai mult cerute de cultura câtorva specii de plante. Și din pricina aceasta studiul chimiei și aplicarea sa practică vor atinge și ele o desvoltare necunoscută astă-zi.

Excrementele omului și ale animalelor conțin mai ales elementele chimice cari sunt cele mai apte la reconstituirea nutrimentului omenesc. Trebue deci să izbutim a le culege de cele mai multe ori și a le răspândi cât se poate mai cu folos. Și acesta este un păcat din cele mai grele cari se săvârșesc astă-zi. Vinovații cei mai de seamă sunt orașele mari, cari primesc o mulțime de producte pentru alimentarea lor, dar nu dau pământului de cât cea mai slabă parte a excrementelor lor și a rămășițelor lor atât de prețioase [1]). Urmează de aci că toate domeniile de-

1) «Fie-care kooli chinez care a dus de dimineață productele sale la târg aduce de seară două albii de îngrășăminte aținate de o prăjină de *bambu*. Ingrășământul este ast-fel de prețuit în cât fiecare știe ceea-ce leapădă un om pe zi, pe lună și pe an, și chinezul socotește ca mai mult de cât nepoliticos faptul că oaspetele său îi părăsește casa și duce în altă parte un câștig asupra căruia crede a avea pretenții justificate prin ospitalitatea sa... Orice substanță care provine din plante sau din animale este strânsă cu îngrijire de către chinez și preschimbată în îngrășământ... Ajunge pentru a explica ideea ce au oamenii acestei țeri de valoarea rămășițelor animale, să menționăm că bărbierii adună cu îngrijire, pentru a face negoț cu ele, rămășițele bărbei și părului, ceea-ce înfățișează deja ceva față cu sutele de milioane de capete cari se rad zilnic; chinezii sunt familiarizați cu întrebuințarea gipsului și a varului, și se întâmplă de multe-ori ca să reînoiască spoirea bucătăriilor lor cu singurul scop de a întrebuința molosul cel vechiu ca îngrășământ». (Liebig: «Scrisori chimice»).

www.dacoromanica.ro

părtate de oraș, și carĭ hrănesc pe fie-care an pe acestea cu cea maĭ mare parte a productelor lor, suferă în mod însemnat de lipsa de îngrășăminte. căcĭ acelea, carĭ provin de la personalul și de la animalele carĭ trăiesc pe domeniŭ, sunt neîndestulătoare, pentru că această populație nu consumă de cât o slabă parte din recoltă; se recurge atuncĭ la un sistem de exploatare jefuitor, ceea-ce slăbește pământul, descrește productivitatea și face să se scumpească prețul lucrurilor necesare vieței. Toate țĕrile unde producția agricolă este elementul principal, dar carĭ nu primesc îngrășăminte în schimb, cad necesarmente și treptat în ruină din pricina sărăcireĭ pământuluĭ,— martorĭ avem pe Ungaria, Rusia, principatele Dunărene și America. Ingrășămintele artificiale, maĭ ales *guano*, înlocuiesc, ce e adevĕrat, îngrășămintele omenești și de animale, dar mulți cultivatorĭ nu 'și-l pot procura în cantitate îndestulătoare, pentru că costă scump, și în sfârșit și în orĭ-ce caz e lumea pe dos dacă transportează îngrășăminte de la miĭ de leghe, pe câtă vreme ea le perde la doĭ pașĭ departe de dênsa. După Heiden, un om sănătos, matur, leapădă în medie anual 48,8 kilograme de excremente tarĭ și 438 kilograme de excremente fluide. Aceste materiĭ înfățișează, după starea actuală de lucrurĭ, dacă s'ar putea evapora fără să se peardă, și dacă ar putea să fie preschimbate, o valoare în banĭ de 11,8 mărcĭ. Admis că numĕrul populațieĭ Germanieĭ se ridică la 48,000,000 suflete și dacă socotim valoarea în banĭ a excrementelor unuĭ om în medie la 8 mărcĭ, atuncĭ

www.dacoromanica.ro

căpătăm o sumă în valoare de 384,000,000 de mărci, care față cu mijloacele de adunare actuale atât de neperfecte încă și față neștirea desăvârșită a valoarei acestor materii la cea mai mare parte a populației, e cu totul pierdută agriculturei.

In timpul de față, greutatea cea mare constă în construcția de aparate colectorii vaste și în mod practic dispuse, și în mărimea cheltuelilor de transport. Astă-zi costă comparativ mai scump pentru a scăpa orașele de excrementele lor de cât pentru a aduce *guano* de dincolo de ocean, unde sunt lagărele; acestea scad bine-înțeles în bogăție în aceiași proporție cu cât cererea fortată crește.

Sumele cari se cheltuesc în timpul de față pentru îngrășăminte sunt uriașe. Germania plătește, pe fie-care an, pentru îngrășăminte, de la 70 până la 100 milioane de mărci streinătății[1]) și această sumă e cheltuită de patru ori mai mult în țară chiar. Să presupunem că un oraș de 100,000 locuitori procură aproape 45,000 chintale de îngrășăminte solide și de zece ori pe atâta materii lichide și că această mulțime este, în multe cazuri, dusă în rîurile și în fluviurile noastre, pe cari le murdărește și le spurcă. Să cugetăm afară de aceasta că un om nu leapădă într'un an mult mai puține materii fecale de cât se întrebuințează pentru a îngrăsa un câmp

1) Karl Schober: «Raport asupra importanței rămășițelor urbane din punctul de vedere agricol, comunal și social, etc.....» Berlin, 1877.

www.dacoromanica.ro

din care se poate trage traiul necesar pentru un individ, și perderea uriașă care ar urma este vĕdită. La acestea se mai adaogă rĕmășițele bucătăriilor, gunoaiele atelierelor și fabricelor, carĭ ar putea fi întrebuințate în acelaș scop și carĭ de cele mai multe orĭ sunt grozav de risipite.

Societatea nouă va găsi de sigur și căile și mijloacele necesare pentru a putea atinge cât cu putință, un scop de asemenea însemnătate. Ceea ce s'a făcut până acum în sensul acesta nu e de cât o cârpitură cu care nicĭ odată nu vom ajunge la un căpătâiŭ. Să luăm drept pildă canalizarea nesfîrșit de costisitoare și câmpurile de irigație ale capitaleĭ germane, asupra a căror valoare specialiștiĭ sunt de părerĭ cu totul deosebite. Societatea nouă va rezolvi mai ușor această chestie, și chiar întâĭ de toate prin faptul că va face să piară puțin câte puțin orașele marĭ și va descentraliza populația.

Nimenĭ n'ar putea să considere organizația actuală a orașelor noastre marĭ ca ceva sănătos. Sistemul, care orînduește în timpul de față munca și industria, atrage mereŭ către orașele marĭ mulțimile numeroase ale populațieĭ. Aci este scaunul principal al industrieĭ și comerciuluĭ; aci se întâlnesc căile de comunicație; aci se găsesc averile marĭ, administrațiile centrale, comandamentele militare, tribunalele superioare. Aci sunt stabilimentele marĭ de instrucție, academiile de artă, localurile intime de educație, de plăcere și de distracție, întrunirile, expozițiile, muzeele, teatrele, sălile de concert. Vocațiunea atrage acolo pe miĭ de oa-

www.dacoromanica.ro

menĭ, plăcerea tot atâta, speranța câștigurilor maĭ ușoare și a uneĭ vieți plăcute, și maĭ mult.

Dar această organizație în orașele marĭ vĕ face efectul unuĭ om a căruĭ burtă se îngroașe fără încetare, pe câtă vreme picioarele 'ĭ devin din ce în ce maĭ subțirĭ și la urma urmeĭ nu maĭ pot îndura greutatea care le apasă. Imprejurul orașelor marĭ, și într'o apropiere imediată, toate satele iaŭ acelaș caracter de orașe și o mulțime uriașă de proletarĭ se îngrămădesc într'ênsele. Aceste comune, în cea maĭ mare parte neprevĕzute cu mijloace, sunt silite să ridice impozitele la extrem fără a putea în orĭ-ce caz să îndestuleze cerințele carĭ se fac. Ele isprăvesc prin a se apropia de orașele marĭ, și reciproc; ele li se încorporează ca o planetă ajunsă foarte aproape de orbita soareluĭ, fără a-și putea îmbunătăți prin aceasta condițiile de trăĭ, carĭ din potrivă devin maĭ rele. Aceste îngrămădirĭ omenești, necesare în starea actuală a civilizațieĭ noastre și carĭ reprezintă până la un punct centrele revoluționare, nu-și vor atinge scopul lor de cât în formațiunea societățeĭ noĭ. Dispariținea lor treptată se va impune, de oare-ce populația se îndreaptă acuma de la orașele marĭ la țară, creează acolo comune noĭ corespunzĕtoare împrejurărilor moderne și unește activitatea industrială cu cea agricolă.

Din moment ce populațieĭ orășenești ĭ va fi cu putință că prin transformarea și perfecționarea mijloacelor de transport și a instalațiilor de producție să permută la țară toate lucrurile trebuin-

www.dacoromanica.ro

cioase în starea de civilizaţie cu care s'a obicinuit, şi de a regăsi acolo muzeele sale, teatrele, sălile de concert, cabinetele de lectură, bibliotecile, locurile de întrunire, aşezămintele sale de instrucţie, etc..., — ea va începe numaĭ de cât a emigra în spre acolo. Viaţa de la ţară va avea toate foloasele rezervate până astăzĭ oraşelor marĭ, însă fără inconvenientele de până acuma. Locuinţele de acolo vor fi maĭ sănătoase şi maĭ plăcute. Populaţia agricolă se va ocupa cu de ale industrieĭ, iar populaţia industrială cu de ale agriculturеĭ.

In sensul acesta, contribuie şi lumea burgheză la această evoluţie, de oare-ce din an în an întreprinderile industriale se fixează în numĕr tot maĭ mare la ţară. Condiţiile nefavorabile ale vieţeĭ din oraşele marĭ, scumpetea chiriilor, creşterea salariilor, constrînge pe mulţĭ antreprenorĭ la această emigraţie, saŭ că marĭĭ proprietarĭ fonciarĭ devin industrialĭ, adică fabricanţĭ de zahăr, spirt, bere, hârtie, etc.

Rĕmăşiţele şi îngrăşămintele vor fi atuncĭ transportate cu înlesnire pe câmpiĭ, mulţumită maĭ ales concentrăreĭ producţieĭ şi a localelor unde se va prepara hrana. Fie-care comună va alcătui întru cât-va o zonă de cultură în care va produce ea însăşĭ cea maĭ mare parte care va fi necesară traiuluĭ eĭ. Grădinăria, aproape cea maĭ plăcută dintre toate ocupaţiile practice, va atinge prosperitatea sa cea maĭ înfloritoare. Cultura florilor, a plantelor de podoabă, a legumelor. a fructelor, oferă un câmp aproape inepuizabil pentru activi-

www.dacoromanica.ro

tatea omenească; ea alcătuieşte cu totul deosebit o lucrare de detaliŭ care exclude întrebuinţarea maşinelor marĭ.

Mulţumită descentralizăreĭ populaţieĭ, va pieri contrastul care există de miĭ de anĭ printre locuitoriĭ de la oraş şi ceĭ de la ţară.

Ţĕranul, acest ilot modern, care, în singurătatea sa la ţară, a fost depărtat de orĭ-ce civilizaţie superioară, va fi de atunci înainte un om liber [1]); dorinţa emisă odinioară de prinţul Bismarck, anume, de a vedea dispărênd toate oraşele marĭ, va fi un fapt împlinit.

* * *

Dacă examinăm tot ce am expus până aci, găsim că, suprimând proprietatea individuală, în ceea-ce priveşte mijloacele de muncă şi de producţie, şi transformând-o în proprietate socială, se va înlesni dispariţia cantităţeĭ de rele pe carĭ societatea actuală ni le face la fie-care pas. Indată ce socie-

1) In lucrarea sa citată deja, «Manual de economie politică de Rau», profesorul Adolf Wagner zice: «Mica proprietate rurală alcătuieşte, pentru o mare parte a populaţieĭ, o temelie economică ce nu ar putea fi înlocuită prin nicĭ-un alt aşezământ; ea este, pentru ţĕran, o stare de neatîrnare şi de libertate; este o situaţie, o funcţie atât socială cât şi politică care îĭ este proprie». Dacă autorul nu gândeşte «à tout prix» pentru micul ţĕran cu scopul de a face plăcere amicilor sĕĭ conservatorĭ, el trebue, după toate cele spuse până acum, să ţie pe micul nostru cultivator drept un om dintre ceĭ maĭ mizerabilĭ. Acesta este, în împrejurările date, rebel pentru o civilizaţie ridicată; în condiţiile actuale el nu se poate ridica, prin munca sa, la nicĭ-o situaţie superioară, şi devine prin urmare un element de gênă pentru civilizaţie. Acela căruia îĭ place mişcarea retrogradă, pentru că acolo îşĭ găseşte profitul, el o poate găsi bună; un amic al progresuluĭ nu o poate face.

www.dacoromanica.ro

tatea va aplica, va dirige și va controla toată munca, acțiunile vătămătoare vor lua sfârșit de la sine, fie provenite de la indivizi sau de la clase întregi. Fraudele, vicleniile de orî-ce fel, falsificarea mijloacelor de hrană, tot câmpul de acțiune, pe scurt, va fi departe de manevrările Burseĭ. Halele templuluĭ bogățieĭ vor rămâne goale, căcĭ toate hârtiile de stat, acțiunile, obligațiile, scrisurile hipotecare, etc...., vor deveni hârtiĭ vechĭ. Cuvêntul luĭ Schiller: «să se nimiciasă marea noastră carte de datoriĭ și să se împace toată lumea», se va realiza, și cuvêntul Bibliеĭ: «veĭ mânca pânea în sudoarea feței tale» se va aplica la eroiĭ Burseĭ ca la toată lumea. Cu toate astea munca nu-ĭ va sfărăma, ci, din potrivă, trupește se vor simte mult maĭ bine. Organizația de față a Statuluĭ va dispare și ea, fără a ne lăsa nicĭ-un regret.

«Statul era reprezentantul oficial al întregeĭ societățĭ; el o rezuma într'un corp vizibil. Dar nu era așa decât pe cât timp el alcătuia guvernul claselor, carĭ și ele însășĭ reprezintaŭ pentru el societatea întreagă. Dar din momentul în care el sfârșește prin a deveni într'adevĕr reprezentantul întregeĭ societățĭ, el însuș ĭșĭ este de prisos. Indată ce nu maĭ există clase sociale de apăsat, îndată ce odată cu clasele stăpânitoare și cu lupta pentru traĭ care 'șĭ găsește fundamentul în anarchia actuală a producțieĭ vor dispare și conflictele și escesele la carĭ dă naștere, nu se maĭ găsește nemic de restrîns, care face necesară o putere represivă deosebită. Intâiul fapt prin care Statul se va declara ca reprezentant al societățeĭ întregĭ,

www.dacoromanica.ro

adică prin luarea în posesie a mijloacelor de producție în numele colectivității, va fi în același timp cel din urmă al său act de guvernare. In locul unui guvern de indivizi, vom avea un guvern de lucruri, și societatea va fi condusă prin propășirea tot înainte a producției [1])».

Odată cu guvernul va pieri și tot ceea ce-l înfățișează: miniștri, parlamente, armata permanentă, poliție, jandarmi, tribunale, advocați, procuror, sistem penitenciar, administrații a contribuțiilor și vămilor, într'un cuvênt, aparatul politic în întregime, cazărmile și alte stabilimente militare, palatele de justiție și de administrație, închisorile, etc..., vor aștepta atunci o soartă mai bună. Mii de legi, de ordonanțe, regulamente, vor fi puse la dosar și nu. vor mai exista de cât ca niște curiozități, neavênd valoare, de cât pentru istoria civilizației antice Marile — și totuși așa de meschine — lupte parlamentare, unde vitejii limbei își închipuesc a guverna și a conduce lumea prin cuvêntările lor, nu vor mai exista; ele vor face loc întrunirilor, delegațiilor administrative, cari se vor face în organizația cea mai perfectă a producției, a distribuției, a regulamentării aprovizionărilor necesare și a inovațiilor folositoare: toate acestea prin urmare sunt lucruri vădite, practice, pe cari fie-care le va putea înfățișa într'un mod obiectiv, pentru că nici un interes personal nu va fi la mijloc.

Aceste sutimi de mii de representanți vechi ai guvernului vor fi ocupați în felurite moduri, cu

1) Frederic Engels: «*Revoluția științei* de d. Eugène Dühring.»

www.dacoromanica.ro

meseriile cele mai deosebite și vor ajuta a crește bogăția productivă a societății. Nu se va mai pomeni de crime, nici de delicte politice sau de drept comun. Hoții nu vor mai exista, de oare-ce în societatea nouă, fie-care își va putea mulțumi ușor și comod, ca toate cele-l'alte, trebuințele sale printr'o muncă cinstită. Nu vor mai exista nici «pungași» nici «vagabonzi». Tâlhari? Pentru ce? Nimeni nu se va putea îmbogăți pe cheltuiala altuia. Mărturiile false, iscăliturile false, frauda, inventarea de moșteniri, bancruta frauduloasă? Nu va mai exista proprietate privată; aceste crime nu vor mai avea deci un teren propriu pentru dezvoltare. Incendiile intenționate? Cine va găsi oare plăcere sau mulțumire în ele îndată ce societatea îi va fi răpit putința de a uri. Fabricarea monetelor false? Dar «aurul este o chimeră», și acela care l'ar iubi 'și-ar face un rău în zadar. Sacrilegiul? Un non-sens; lăsați lui «Dumnezeu a-tot-putinte și a-tot-bun» grija de a pedepsi el însuși pe aceia cari îl vor fi insultat, cu atât mai mult cu cât încă și astă-zi există certuri despre existența lui Dumnezeu.

In chipul acesta, toate temeliile «ordinei» actuale vor deveni niște miturĭ. Părinții vor vorbi copiilor mici ca de niște lucruri din timpul vechilor povești și basme, și copilașii vor da din cap și nu'și vor putea închipui toate astea. Povestea asupririlor și persecuțiilor cu cari se împovărează azi părtașii ideilor noi, va suna în urechile lor ca și când am auzi noi astă-zi vorbindu-se de arderea hereticilor sau a fermecătoa-

www.dacoromanica.ro

relor. Toate numele «oamenilor mari» cari s'aŭ însemnat odinioară prin persecuțiile ideilor noĭ și pe cari prostia contimporanilor lor îĭ va fi aplaudat pentru acest fapt, vor fi uitate, șterse; cel mult se vor întâlni dacă yre-un istoric le va descoperi în lucrări saŭ documente vechĭ. Observațiile pe cari acesta le va face le trecem cu vederea astă-zĭ, pentru că din nenorocire nu suntem încă în acele timpurĭ fericite unde omenirea va putea rĕsufla *în libertate.*

Intocmaĭ ca și cu Statul va fi cu religia. Nu se va «*suprima*», nu se va «*contesta*» existența lui Dumnezeŭ, nu se va «*răpi din inimele oamenilor religia*» cum zic toți în cuvintările de astă-zĭ, cari învinovățesc ca ateiștĭ pe democrații socialiștĭ. Democrația socialistă va lăsa glumele de acest fel ideologilor burghezĭ cari, în revoluția franceză, aŭ întrebuințat aceste mijloace și aŭ provocat bine înțeles un trist naufragiŭ. Religia va pieri ea însăși, fără insistări violente.

Religia reflectă într'un mod transcendent starea socială de astă-zĭ. Ea se modifică cu cât progresează dezvoltarea omenească, cu cât societatea se transformă. Clasele stăpânitoare caută a o menține ca mijloc de stăpânire. Ea devine decĭ o adevĕrată funcție administrativă. Se alcătuește o castă care se însărcinează cu această funcțiune și întrebuințează toată înțelepciunea eĭ pentru a întreține și a lărgi instituția, pentru că puterea și considerația eĭ proprie se măresc cu atât mai mult.

Fetișism la început, în perioada cea mai îna-

www.dacoromanica.ro

poiată de civilizație, și în sînul stărei sociale primitive, religia devine politeizm, apoĭ monoteizm, cu atât cu cât civilizația propășește. Nu Zeiĭ creează pe oamenĭ, ci din potrivă oamenii sunt aceia carĭ își fabrică dumnezeirĭ, își fac un Dumnezeŭ. Omul și-a creat un Dumnezeŭ după chipul și asemănarea sa și nu contrariul este adevĕrat. Monoteizmul însuși s'a descompus deja într'un panteizm care îmbrățișează și coprinde toate lucrurile și carĭ se volatilizează pe zi ce trece. Științele naturale aŭ făcut din «creațiune» un mit; astronomia, matematicele și fizica aŭ prefăcut «cerul» într'o chimeră și aŭ redus «stelele firmamentului», unde tronează «îngerii», la niște stele fixe saŭ planete din carĭ natura exclude orĭ-ce idee de viață îngerească.

Clasele dirigente, carĭ se vĕd amenințate în traiul lor, se cramponează de religie ca de sprijinul orĭ-cărei autorități, așa cum aŭ considerat-o toate clasele carĭ până acum aŭ fost precumpănitoare [1]). Chiar burghezia însăși nu crede în

---

1). Citațiile următoare ne arată cum cugetaŭ ceĭ vechĭ în privința aceasta: «Tiranul (numele aceluia care își însușia numaĭ luĭ puterea în antichitatea greacă) trebue să aibă aerul de a avea o grijă deosebită de religie. Supușiĭ îndură maĭ lesne nedreptățile sale dacă sunt convinși că este religios și că respectă dumnezeirea. Eĭ sunt maĭ puțin dispuși a conspira contra luĭ, pentru că îl cred păzit de cer». («Politica» luĭ Aristoteles). Aristoteles s'a născut în 394 înaintea erei noastre, la Stagira în Macedonia; și din pricina aceasta, adesea-orĭ e numit «Stagiritul».

«Prințul trebue să aibă, orĭ maĭ bine zis să pară a avea toate calitățile omenești; tot-d'o-dată trebue maĭ ales să pară a fi pietatea religiunei însăși. Și chiar când vre-uniĭ îl ghicesc, eĭ vor tăcea; căcĭ majestatea puterei apără pe prinț care, în virtutea acesteĭ protecțiĭ, poate, când cere interesul, să mâture opozițiile. Cea maĭ mare parte a supușilor seĭ, pentru că în multe împrejurărĭ și

www.dacoromanica.ro

nimic; ea este aceea care, prin toată evoluția ei, prin toată știința eșită din sînul ei, a nimicit credința religioasă și toată autoritatea. Credința ei nu e decî decât o credință de paradă și Biserica nu acceptă sprijinul acestei surori vitrege, de cât numaî pentru că are trebuință de dênsa. «Religia este necesară pentru popor».

Societatea nouă n'are gânduri ascunse. Ea are drept steag progresul omenirei, știința adevĕrată, fără schimbări, și va lucra în consecință. Dacă vre-unul va mai avea trebuinți religioase, 'și-le va satisface cu cei de seamă cu dênsul. Societatea nu se va preocupa de ei. Pentru a trăi, va trebui ca și preotul să lucreze în mijlocul societățeî și cum se întêmplă că va și învăța multe lucruri, va putea ajunge timpul când se va convinge că a fi cel mai sus-pus, se chiamă «a fi un om».

Moravurile bune și morala nu aŭ nimic de a face cu religia; numaî inbecilii și lingușitorii pot pretinde contrariul. Moravurile bune și morala sunt expresia unor ideî carî orânduiesc raporturile ființelor omenești între dênșiî și conduita lor reciprocă; religia orânduiește raporturile ființelor omenești cu niște ființe supranaturale. Dar ideea pe care 'și-o fac unii de morală naște, ca și religia, din starea socială a omuluî. Canibalul consideră antropofagia ca foarte morală; Grecii și Ro-

când nu 'l va costa nimic, va arăta puțin devotament, îl vor ține drept om demn de a fi cinstit, chiar de ar fi lucrat în contra credințeî și în contra religieî. La urmă, prințul va trebui cu deosebire să poarte grije pentru cult și biserică». (Machiavel, în celebra sa lucrare «Prințul», cap 18). Machiavel s'a născut în Florența în 1469.

www.dacoromanica.ro

manii își înfățișau tot așa robia și seniorii Evului mediu își înfățișau tot așa servitudinea vasalilor lor. Capitaliștii moderni găsesc că salariatul, sclavia femeei prin munca în timpul nopței, demoralizarea copilului prin viața de fabrică, sunt de o înaltă moralitate. Iată deci patru faze ale societății și patru concepții ale moralei dintre cari fie-care e cea mai ridicată decât cea-l'altă, dar dintre cari nici una nu e cea mai înaltă. Condiția morală cea mai înaltă este fără contrazicere aceea în care bărbații se vor găsi unul în fața altuia liberi și egali, aceea în care principiul cel mai înalt de morală: «ceea-ce nu-ți place, altuia nu face», va fi, în virtutea stării sociale însăși, principiul care va orândui într'un mod inviolabil raporturile omenirei. In Evul-mediu, arborele genealogic hotăra soarta omului; în zilele noastre, ceea-ce hotărește soarta omului este averea sa; în viitor, omul nu va prețui decât prin el însuși.

Și viitorul, e socializmul aplicat.

* * *

D-rul Lasker a ținut într'o zi la Berlin, sunt mulți ani, o conferință prin care ajunge la încheierea că atingerea unui nivel egal de instrucție pentru toți membrii societății este cu putință.

Dar d-l Dr. Lasker a devenit în timpul din urmă un anti-socialist; el este un aprig pârtaș al proprietății individuale și al sistemului de producție capitalist, și chestia instrucției este astăzi,

www.dacoromanica.ro

în înțelesul cel mai larg, o chestie de bani. Nu puteam înțelege cum ar putea fi cu putință atingerea unui nivel egal de instrucție, în niște asemenea condiții. Da, nu număr de individualități energice, parvenite la o situație relativ favorabilă, își pot căpăta o instrucție superioară; dar mulțimea, nici-odată..., pe câtă vreme va trăi în atîrnare. [1])

In societatea nouă, condițiile de trai vor fi aceleași pentru toți. Trebuințele, aptitudinile, vor putea fi deosebite, dar fie-care va putea trăi și a se dezvolta după ele. Egalitatea uniformă care se atribue așa de falș socialismului, este, ca și alte lucruri, o minciună și un non-sens. Dacă socialismul ar vroi această egalitate, el n'ar avea sensul comun, căci s'ar opune naturei însăși a ființei umane; și i-ar trebui să renunțe de-a vedea societatea dezvoltându-se după principiile ei. Da, dacă chiar ar reuși socialismul să 'și câștige societatea surprinzênd-o și să-i impuie o formă în contra naturei, nu i-ar trebui decât puțin timp

---

1) «Un ast-fel de grad de cultură și de bun trai este o condiție exterioară necesară a dezvoltărei spiritului filosofic..... Și așa se întêmplă că nu se începe a filosofa decât la popoarele cari s'au ridicat deja la un grad însemnat de bun trai și de civilizație.» (Tennemann. — Notă în Buckle: «Istoria civilizației în Anglia». Vol. I. Pag. 10)

«Interesele materiale și intelectuale sunt strîns legate între dênsele. Unele nu pot exista fără cele-l'alte. Intre ele este aceeași legătură ca și între trup și spirit; a le despărți, însemnează a pricinui moartea». — Von Tünen: «Statul izolat.»

«Cea mai bună existență, atât pentru individ în parte cât și pentru Stat în de obște, este aceea în care virtutea este, și ea, înzestrată cu destule calități exterioare pentru a putea lua o parte efectivă la fapte bune și frumoase». («Politica» lui Aristoteles).

www.dacoromanica.ro

pentru ca toate lanțurile astea să se rupă, și ar fi osândit pentru veci. E de nevoie ca societatea să se dezvolte de la sine, după legile ei hotărîte; odată cunoscute legile acestea și acelea cari guvernează dezvoltarea ființei omenești, ea va trebui să lucreze după dênsele și să stabilească înainte de toate, drept temelie a ori-căruĭ progres, educația generațiilor noi.

Ori-care copil, băiat saŭ fată, care se naște, este pentru societate o înmulțire bine venită, pentru că vede într'ênsul propria luĭ dezvoltare ulterioară; ea simte prin urmare, întâĭ și întâĭ, că e datoria eĭ de a interveni cu toate puterile eĭ în favoarea tinereĭ creaturĭ. Femeĭa însărcinată, doica, mama, vor da decĭ toate îngrijirile lor. Primele condițiĭ de împlinit vor fi alegerea unei locuințe comode, o împrejurime plăcută, precauțiunĭ de ori-ce felĭ cari se cer în perioada maternității și îngrijirĭ atentive pentru mamă și copil. E de sine înțeles că sînul mameĭ va fi păstrat pentru copil câtă vreme va fi necesar și cu putință. Moleschott, Sonderreger, toțĭ higieniștiĭ, toțĭ medicĭĭ, sunt de acord asupra punctuluĭ că nimic nu înlocuiește complect alăptarea mameĭ.

Copilul devenit maĭ mare, este așteptat de tovarășiĭ sĕĭ pentru a trăi în comun, sub aceeași supraveghiere. Și aci se va întrebuința pentru dezvoltarea morală și fisică tot ce va îngădui starea cunoștințelor și a ideilor omenești. O dată cu sălile de joc vor veni și grădinele de copiĭ; maĭ târziŭ introducerea, tot prin ajutorul jocurilor, în elementele științeĭ și ale activitățeĭ umane.

www.dacoromanica.ro

Munca intelectuală și fizică, exercițiile gimnastice, mișcarea liberă în cursul recreației și la gimnaziŭ, patinagiul, înotul, întrecerile în fugă, lupta, exercițiile pentru ambele sexe, vor urma schimbându-se și complectându-se. Va fi chestia de a forma o specie sănătoasă, fără să sufere de oboselĭ și normal dezvoltată din îndoitul punct de vedere fisic și moral. Introducerea în diferitele ramurĭ de activitate practică, în munca de atelier, în grădinărie, în agricultură, în toată știința procedeurilor de producție, va urma puțin câte puțin. Afară de aceasta instrucția intelectuală în deosebitele ordine ale științeĭ nu va fi neglijată.

Cum se va aplica acelașĭ sistem de curățire și de îmbunătățire în producție cât și în instrucție, se voŭ înlătura o mulțime de metode și de subiecte învechite, prisoselnice, și carĭ împedică bine-înțeles dezvoltarea fizică. Cunoștința lucrurilor naturale, prezintate rațiuneĭ naturale, va stimula cu totul alt-fel gustul de a se instrui decât un sistem de educație în care un subiect contrazice saŭ nimicește pe cel-l'alt, cum de pildă religia și știința. Pentru a rĕspunde gradului înalt de cultură al societățeĭ, se vor creea școlĭ speciale, stabilimentę de educație și mijloace de a se perfecționa. Toate mijloacele de instrucție și de educație, îmbrăcămintea, întreținerea, — procurate fiind de societate, nicĭ un elev nu va fi favorizat pe cheltuĭelile un altuia. [1]) Numĕrul oame-

1) Condorcet zicea, în planul sĕŭ de educație: «educația trebue să fie gratuită, egală, generală, fisică, intelectuală, industrială și politică, și să proceadă într'adevĕr cu o adevĕrată egalitate».

www.dacoromanica.ro

nilor instruiți și serviciile pe carî le vor da, vor respunde acestor jertfe. Starea ideală va fi atinsă îndată ce se va lua pentru recrutarea socială, în cea ce privește știința, aceleași precauțiunî carî se iaŭ astă-zî în sistemul nostru de armate permanente pentru recrutarea sub-ofițerilor; se știe că un simplu soldat la 10, ajunge la acest grad.

In chipul acesta, educația va fi egală și comună pentru băieți și pentru fete, a căror despărțire nu se justifică de cât în anumite cazurî unde deosebirea sexelor e absolut necesară. Acest sistem de educație, strict regulat și orînduit, sub un control bun, până la etatea declarată majoră de către societate, va face ca cele douĕ sexe să fie apte în cel mai mare grad de a se bucura absolut de toate drepturile și de a satisface toate datoriile pe carî societatea le va împărți tuturor membrilor sĕî adulți. Societatea va putea fi cu desăvêrșire sigură, atuncî. că n'a crescut de cât niște membri cu toate calitățile cerute și dezvoltate din toate punctele de vedere, niște oamenî cărora nimic ce e omenesc și natural nu le va fi străin, și carî vor avea tot atâta încredere în firea lor personală și în ființa lor proprie, cât

---

Rousseau zice tot așa în «Economia politică» a sa: «Mai ales, educația trebue să fie publică, egală și comună. Ea trebue să formeze oamenî și cetățenî».

Aristoteles zice și el: «Îndată ce Statul nu are de cât un scop, el poate da tuturor membrilor sĕî una și aceeași educație, și grija de a o respândi trebue să fie nu o afacere a parte, ci o afacere de Stat».

www.dacoromanica.ro

și în organizația și condițiile societățeĭ în care vor fi chemați de a intra.

Toate viciurile, carĭ se îmulțesc din zĭ în zi printre tinerimea noastră contimporană, și carĭ sunt urmarea naturală a stăreĭ noastre sociale unde domnește lenevia, corupția, vor pĭeri. Sălbătăcia, nedisciplina, imoralitatea, aviditatea brutală a plăcerilor, carĭ se găsesc maĭ ales la tineretul nostru maĭ cult, în gimnaziĭ, politechnice, universitățĭ, viciurĭ carĭ sunt provocate și întărite prin nedurabilitatea și nestatornicia vieței casnice și prin înrîurirea periculoasă a vieței sociale; lucrurile demoralizatoare, escitațiile rușinoase pentru a face păcate, echivocitățile de orĭ-ce fel ale preseĭ noastre, viața de fabrică, relele condițiĭ ale locuințĭ, abuzul neatârnăreĭ și al libertățeĭ la o vêrstă în care omul are nevoie de frâŭ și de educație pentru a se corigea și a se stăpâni pe sine, toate acestea vor fi orînduite de societatea viitoruluĭ fără mijloace de forță saŭ de tiranie. Atmosfera socială le va face cu neputință.

Intocmaĭ cum în natură nu pot exista turburărĭ nicĭ bolĭ ale organizmuluĭ de cât acolo unde este vre-o pricină de corupție care să constitue boala, tocmaĭ așa se întêmplă și în societate.

Nu poate tăgădui nimenĭ că întreg organizmul nostru de instrucție și educație sufere de rele grave și primejdioase și la drept cuvênt trebue să recunoaștem, că școlile și institutele superioare sunt maĭ adînc atinse de cât cele l'alte. Față de școala orășenească, școala de la țară este un model de sănătate morală. O școală profesională

www.dacoromanica.ro

de fete sĕrace este un model de moralitate față de un mare numĕr de pensionate distinse. Cauza e foarte lesne de găsit. In clasele înalte ale societățeĭ, orĭ-ce aspirație la frumoasele scopurĭ umanitare, este înăbușită; *ele nu maĭ aŭ nicĭ un ideal.* Iar din pricina acesteĭ lipse de ideal și de o activitate nobilă și conștientă de scop, o frivolitate fără seamĕn se rĕspândește, cu toate anomaliile eĭ fizice și morale. Cum poate fi oare altfel de cât este tineretul care crește într'o așa atmosferă? Chefuirea cea maĭ demĕsurată și neînfrânată este singurul scop pe care 'l vede și îl recunoaște. De ce oare ar maĭ tinde eĭ la lucrurĭ maĭ înalte dacă bogăția părinților le face cu putință împlinirea orĭ-căreĭ dorințĭ. *Maximul* culturei al fiilor de burghezĭ constă în depunerea examenuluĭ pentru voluntariatul de un an. Odată ce aŭ trecut acest examen, se cred intrați în Olimp și se simt ca zeĭ de al doilea rînd. Maĭ ales dacă aŭ în buzunar titlul de ofițer în rezervă, apoĭ fudulia lor nu maĭ are margiнĭ. Inrîurirea pe care o exercită această generație săracă în caracter și știință în cea maĭ mare parte dintre membriĭ eĭ, dar bogată în servilism și fățărnicie, caracterizează epoca de față ca perioada ofițeruluĭ în rezervă. Particularitatea acesteĭ generațiĭ tinere a burgheziеĭ, este: servilă cu ceĭ de sus, și brutală și fudulă cu ceĭ de jos.

Fiicele burgheziеĭ noastre sunt crescute ca păpușĭ de paradă, roabe ale modeĭ și dame de salon carĭ aleargă din petrecerĭ în petrecerĭ și în cele din urmă, plictisite din cale afară sufer de

www.dacoromanica.ro

tot felul de bolĭ adevĕrate şi închipuite. Odată îmbĕtrânite, devin foarte cucernice, predică religie şi ascetism şi se plâng de imoralitatea lumeĭ.

Pe de altă parte se face tot felul de sforţărĭ pentru a se coborî nivelul cultural al păturilor de jos. Le e frică negreşit ca proletarul devenind prea deştept să nu se sature de robie şi să se rĕscoale în potriva zeilor sĕĭ.

Ast-fel societatea de astă-zĭ e tot aşa de nedumerită în privinţa chestieĭ culturale şi a educaţieĭ, ca şi faţă de toate cele-l'alte chestiunĭ sociale. Ce face ea? Apelează la forţa brutală, predică religia, abstinenţa şi supunerea oarbă, şi încarcerează pe indivizĭĭ ceĭ maĭ primejdioşĭ în aşa' zisele case de corecţie carĭ staŭ sub înrîurirea pietistă. In aceasta constă toată înţelepciunea eĭ pedagogică.

Societatea nouă însă, odată ce'şĭ va fi crescut generaţia cea tînĕră până la împlinirea vârsteĭ majore, după principiile dezvoltate maĭ sus, va lăsa pe fie-care de a se dezvolta pe urmă, după voie. Ea va fi convinsă că fie-care se va folosi de prilej pentru a aduce la desfăşurare germenĭĭ dezvoltaţĭ într'ênsul prin educaţia anterioară. Unul se apucă de una din ramurile ştiinţelor naturale, carĭ iaŭ din ce în ce un avênt maĭ strălucit, precum: Antropologia, Zoologia, Botanica, Mineralogia, Geologia, Fizica, Chimia, Ştiinţele preistorice, etc., etc.; cel-l'alt de Istorie, Filologia estetică, etc. Un altul se pasionează pentru muzică, un al doilea pentru pictură, un al treilea pentru sculptură, un al patrulea pentru scenă. Artiştĭ profesionalĭ o să existe

www.dacoromanica.ro

atunci tot atât de puțin ca savanți saŭ meseriași profesionali. Mii de talente cari vor fi rĕmas până atunci în întuneric, se vor desfășura și afirma, arĕtându-se societățeĭ în plenitudinea talentuluĭ lor, pretutindeni unde li se va înfățișa vre-un prilej. Deci n'o să mai avem muzicianĭ, actorĭ, artiștĭ și oameni de știință profesionalĭ, în schimb însă vom avea mult mai mulțĭ din entuziasm, prin geniŭ și talent. Și lucrările acestora vor întrece pe cele de acuma tot așa cum lucrările industriale, technice și agricole din societatea viitoare vor întrece pe cele de azĭ.

Vom vedea deci născêndu-se pentru arte și științĭ, o eră pe care lumea nu a vĕzut-o și n'a trăit-o încă. și în sensul acesta vor fi și operele pe carĭ le va produce.

Cât de mare și mărețăă va fi propășirea și renașterea artelor, când societatea omenească se va bucura de o stare generală mai vrednică, aceasta ne-o arată deja nimenĭ altul de cât marele *Richard Wagner* în scrierea sa din 1850: *Arta și Revoluția* [1]).

Această scriere este cu atât mai interesantă cu cât a apărut numai de cât după zdrobirea uneĭ revoluțiĭ la care a luat parte și Wagner, din care pricină el a și trebuit să fugă din Dresda. In a-

1) Păcat numai că Wagner a uitat după aceea întreg revoluționarismul și democratismul sĕŭ. La 1870, vocea luĭ se amestecase cu aceea a tuturor «patrioților» imperialĭ, și se închina, până la pămênt, dinaintea brutaluluĭ «om de fier». De asemenea teatrul sĕŭ din Bayreuth, nu-i nici de cum un institut de artă pentru popor. El e accesibil numai milionarilor.

Nota traducĕt.

www.dacoromanica.ro

«ceastă scriere Wagner prevede foarte limpede «ceea ce va aduce viitorul, și apelează la clasa muncitoare, de a ajuta pe artiști, pentru a întemeia adevărata artă. Intre altele, el zice acolo: «Odată ce pentru *viitorii oameni liberi*, agonisirea mijloacelor de traiu nu va mai fi *scopul vieței*, ci, prin înrîurirea unei credinți noi, sau mai bine zis a științei, agonisirea celor trebuincioase va fi pentru noi în afară de ori-ce îndoială, *în schimbul unei activități normale, corespunzătoare*, — scurt, odată ce industria nu ne va mai fi stăpână ci, servitoarea noastră, *atunci scopul vieței noastre va deveni bucuria de viață*, și vom căuta să dăm copiilor noștri o ast-fel de creștere în cât să fie capabili de a gusta această bucurie. Pornind de la exercițiile trupești și de la îngrijirea frumuseței corporale, educația, din pura dragoste pentru copil și din bucuria resimțită față de creșterea frumuseței sale, va deveni curat artistică, și fie-care om va fi *artist cu adevărat într'o anumită privință. Varietatea aplecărilor firești va dezvolta cele mai diferite direcții, la o bogăție necrezută!*» Vederile astea sunt perfect socialiste.

* * *

In viitor, vieața socială va deveni tot mai publică, lucru către care tinde deja de pe acum, precum am vĕzut foarte clar din situația femeiei atât de schimbată, față de vremile trecute. Vieața casnică se va mărgini la strictul necesar, în schimb

www.dacoromanica.ro

însă se va deschide un câmp larg trebuinței de sociabilitate. Săli mari de întrunire pentru conferințe și discuții și desbaterea tuturor treburilor sociale, asupra cărora poporul întreg se va pronunța atunci în mod suveran, saloane de joc, mâncare și lectură, bibliotecă, localuri de concert și teatru, muzee, arene de jocuri și de gimnastică, parcuri, băi publice, institute de cultură și educație de tot felul, laboratorii, spitale pentru bolnavi și infirmi, toate instalate și așezate cât se poate de bine—vor da prilej desăvârșit ori și căruia soiu de distracție, artă și știință, de a atinge scopurile cele mai înalte.

Ce figură meschină va avea, în viitor, epoca noastră atât de celebrată cu lingușitoriile noastre pentru a căpăta vre-o favoare, vre-o rază de soare de sus, cinizmul nostru de simțiminte, luptele noastre incarnate, întrebuințând reciproc mijloacele cele mai îngrozitoare și cele mai rĕutăcioase pentru a căpăta locul privilegiat! Și de aci urmează călcarea adevĕratelor convingeri ale fiecăruia, ascunderea calităților cari ar putea displace, castrarea caracterelor, afectarea simțimintelor falșe și a impresiilor falșe. Tot ce ridică și înobilează pe om, adevĕrata conștiință a demnității sale, neatîrnarea, incoruptibilitatea opiniilor și a convingerilor, expresia liberă a gândurilor intime, toate acestea, sunt considerate în condițiile de față ca niște crime și defecte. Acestea sunt niște calități cari duc fără iertare la decădere pe acela cari le posedă, dacă cum-va nu le înăbușește. Mulți sunt cari nu sufer saŭ simt umilirea lor, pen-

www.dacoromanica.ro

tru că s'aŭ obicĭnuit deja cu dênsa. Cânele găsește foarte firesc de a avea un stăpân care, în momente de rea dispoziție, să-ĭ dea câte-va bice fără a fi câtuși de puțin vinovat.

In mijlocul tuturor acestor schimbărĭ adîncĭ în viața socială, producția literară va căpĕta și ea bine înțeles o înfățișare cu totul deosebită. Literatura teologică, care, în timpul de față, a ajuns pe fie-care an la dezvoltarea cea mai mare, va pieri cu desăvêrșire, întocmai ca și cea juridică; tot așa se va întêmpla și cu toate cele-l'alte producțiĭ carĭ se raportă la așezămintele guvernamentale saŭ sociale de odinioară, carĭ nu vor mai avea de cât înfățișarea unor lucrărĭ de erudiție istorică. Nu va mai fi vorbă de acea cantitate de lucrărĭ frivole datorite gustuluĭ depravat saŭ sacrificiilor pe carĭ le face autorul lor pentru a le publica. Se poate zice fără exagerare, luând drept bază împrejurările actuale, că patru cincimĭ, cel puțin, din producțiile literare ar putea dispare din lêrg, fără ca un singur interes științific să sufere câtuși de puțin, atât de mare este mulțimea lucrărilor superficiale dăunătoare și proaste.

Beletristica și jurnalizmul vor fi tot atât de lovite. Nu e nimic mai trist, mai lipsit de spirit, mai superfical de cât literatura noastră periodică. Dacă bogăția culturel noastre intelectuale și a ideilor noastre științifice ar trebui judecată după conținutul celor mai multe ziare ale noastre, părerea ar fi foarte rea. Valoarea persoanelor, starea lucrurilor sunt judecate aci după niște puncte de vedere carĭ datează de veacurĭ trecute și pe

www.dacoromanica.ro

carĭ ştiinţa noastră le-a făcut de mult ridicule şi imposibile. Şi aceasta se explică foarte lesne. O mare parte dintre ziariştiĭ noştri sunt niştĕ oamenĭ carĭ «'şĭ-aŭ greşit chemarea», dar a căror stare de educaţie şi a căror raţionamente plătite sunt în raport cu interesul burghez, pentru a-'şĭ putea sfârşi «afacerea». Afară de asta, aceste ziare, întocmaĭ ca şi mulţimea foilor literare, aŭ drept misiune de a favoriza în paginele lor de anunciurĭ cele maĭ murdare reclame şi de a fructfica morala burgheză; cronica lor asupra burseĭ rĕspunde aceluiaşĭ interes, dar pe alt teren. Interesul material al antreprenorilor hotărăşte conţinutul lor.

In medie, literatura beletristică nu valorează maĭ mult de cât cea jurnalistică. Aci se tratează maĭ ales în toate diformităţile lor, de subiecte de ordine secsuală, orĭ jertfindu-se frivolităţilor unuĭ progres bastard orĭ prejudiţiilor şi superstiţiilor celor maĭ nedemne. In total scopul este de a face să pară lumea burgheză ca cea maĭ bună dintre lumĭ, cu toate defectele carĭ 'i se recunosc oare-şĭ cum.

Tot pe acest teren, aşa de vast şi însemnat, societatea viitoruluĭ nu va uita de a pune ordine în toate, într'un mod fundamental. Alţĭ stăpânĭ nu vor fi afară de ştiinţa adevĕrată; frumosul, luptele de opiniĭ pentru a ajunge la ce e maĭ bun şi mijloacele de a participa la ele se vor da orĭcăruia care va fi capabil de a aduce vre-un folos. Atuncĭ nu va atîrna de favoarea unuĭ librar, de interese bănescĭ, de prejudiţiĭ, ci din potrivă de judecata unor oamenĭ competenţĭ şi nepărti-

www.dacoromanica.ro

nitorĭ pe carĭ el singur îĭ va alege și în contra căror hotărîrĭ care nu i-ar conveni luĭ ar putea orĭ când să apeleze la comunitate, ceea-ce astă-zĭ nu-ĭ este cu putință nicĭ la o redacție, nicĭ la un librar care caută a-și apăra numaĭ interesele sale particulare. Părerea noastră, că lupta de opiniĭ ar fi înăbușită într'o comunitate socialistă, o pot susține numaĭ aceia, carĭ consideră societatea burgheză drept cea maĭ perfectă, și carĭ caută din dușmănie să pârască și să înjosească socializmul. O societate bazată pe o egalitate democrată desăvârșită, nu cunoaște nicĭ un fel de asuprire. Numaĭ libertatea cea maĭ desăvârșită a opiniilor face cu putință mersul neîntrerupt al progresuluĭ care este principiul vital al societățeĭ. Decĭ, e greșită părerea, de a înfățișa societatea burgheză drept apărătoarea adevărateĭ libertățĭ de opiniĭ. Partidele, carĭ îșĭ caută interesele de clasă, vor publica prin ziare numaĭ ceea ce-ĭ nevătămător intereselor lor de clasă, și vaĭ de acela, care îndeamnă să facă contrariul. Ruina sa socială este sigură, cum știe orĭ și cine care cunoaște împrejurările. Și întru cât privește refuzul librarilor pentru lucrările literare carĭ nu-ĭ convin, maĭ fie-care scriitor știe cântecul acesta.

* * *

Dacă individul trebue să se instruiască într'un mod complect. — și acesta trebue să fie scopul asociațieĭ omenești, — el nu trebue să fie maĭ puțin legat de bucata de pământ pe care l'a aruncat în-

www.dacoromanica.ro

têmplarea nașterei sale. Cărțile și ziarele îl vor face să cunoască oamenii și lumea, dar nici-odată în fond. Pentru aceasta, trebue să cunoască lucrurile prin el însuși și să facă asupra lor un studiŭ practic. Societatea viitoare n'ar fi în stare să împiedice ceea-ce este cu putință multor oameni în starea socială actuală, cu atât mai mult, cu cât, în majoritatea cazurilor, ar putea fi mizeria care să determine mișcarea de emigrație. Trebuința de varietate în toate condițiile vieței este adînc ancorată în natura omenească. Această aptitudine aparține instinctelor de perfecție cari sunt imanente ori-căreĭ ființi organice. O plantă pusă într'un loc întunecos se va întinde și va crește, ca și cum ar fi conștientă de faptele sale, în fața luminei care pătrunde prin vre-o fereastră. Tocmai așa se întêmplă și cu omul. Și un instinct care, înăscut în om, este prin urmare firesc, trebue să caute a fi mulțumit.

Satisfacerea instinctului de varietate nu va găsi nici ea piedice în societatea nouă, care, cu totul din potrivă, o va face cu putință pentru toți. Dezvoltarea perfectă a căilor de comunicație va favoriza acest instinct ale cărui legături internaționale vor provoca înflorirea. Va fi deci cu putință fie-căruia de a face «călătoriile sale de vacanță», cari nu vor fi greŭ de organizat. Ori-care individ va putea vizita țări străine, să ia parte la o mulțime de expediții și colonizări de tot felul, cu condiție de a produce în schimb ceva folositor pentru societate.

Organele administrative ale societății vor trebui

www.dacoromanica.ro

să veghieze ca să fie în tot-d'a-una aprovizionărĭ alcătuite din lucrurĭ necesare vieţeĭ în cantitate îndestulătoare pentru a mulţumi tuturor cerinţelor. După toate câte am zis, aceste vor fi uşor realizabile. Societatea va regula durata munceĭ după trebuinţele eĭ; ea o va face saŭ maĭ lungă, saŭ maĭ scurtă, după cum vor cere cerinţele eĭ propriĭ saŭ natura sezonuluĭ. Ea va putea să se îndeletnicească cu producţia agricolă în timpul cutăruĭ sezon, cu producţia industrială în timpul cutăruĭ altul, şi să îndrepte puterile de muncă de carĭ va dispune, după necesităţile trebuinţelor sale zilnice. Prin urmare, combinând puterea de lucru şi uneltele technice perfecţionate, de carĭ va dispune, ea va fi în stare de a împlini cu bun sfârşit, ca jucându-se, nişte întreprindereĭ carĭ, astăzĭ, par imposibile.

Societatea însărcinându-se cu îngrijirile tineretuluĭ sĕŭ, ea nu va părăsi pe bĕtrâniĭ, pe bolnaviĭ, pe invaliziĭ sĕĭ. Va fi datoare de a interveni în favoarea fie-căruia dintre membriĭ sĕĭ, care ar fi devenit, pentru nu ştiŭ care motiv, incapabil de a munci. Toate îngrijirile, toate consideraţiile se vor da acestuia; în spitale, în case de sănătate, adresându-ne tuturor resurselor ştiinţifice, vom căuta de a-l reda societăţeĭ ca membru activ în cel maĭ scurt timp, saŭ, dacă va fi devenit bĕtrân şi infirm, toate sforţările pentru a înfrumuseţa zilele sale din urmă, vor fi încercate. Gândul, că alţiĭ aşteaptă moartea sa pentru «a căpĕta moştenire» de la dênsul, nu va turbura nicĭ-odată traiul sĕŭ; şi gândul că, ajuns la bĕ-

www.dacoromanica.ro

trâneţe, lipsit de ajutoare, va fi aruncat ca o lămâe din care se suge tot sucul, nu-l va neliniști nicî-odată. El nu va ajunge nicî ca să fie în sarcina caritățeĭ copiilor sĕĭ, nicî să primească pomana comuneĭ [1]).

Starea morală și fizică a societățeĭ, sistemul sĕŭ de muncă, de locuință, de nutriment, îmbrăcăminte, condițiile sale sociale, totul în sfârșit, va contribui a impedica pe cât cu putință accidentele, boalele precoce și infirmitățile. Moartea naturală, stingerea putereĭ de viață, vor deveni pe zi ce merge o regulă, și convingerea că «cerul» este pe pământ și că a muri însemnează a se apropia de sfârșit, va hotărî pe orĭ-cine să trăiască după natură. Acela care trăiește maĭ mult, se bucură maĭ mult. Viața lungă știe să o prețuiască maĭ bine clerul, care pregătește oameniĭ pentru lumea cea-l'altă. Liniștea existențeĭ popilor le face cu putință să atingă în medie vêrsta cea maĭ înaintată a vieţeĭ.

La acest fel de traĭ se maĭ adaugă întâĭ de toate faptul de a bea și a mânca cum trebue. Partizaniĭ așa zisuluĭ «regim natural» întreabă adesea pentru ce democrația socialistă păstrează o atitudine nepăsătoare cu privire la vegetarizm. Aceste chestiĭ ne daŭ un motiv pentru a trata acest capitol în câte-va rînduri.

---

1) «Omul care a petrecut toată viața luĭ, până la o vêrstă înaintată, muncind cu cinste și cu stăruință, nu trebue să trăiască, la bĕtrâneţea sa, nicî din caritatea copiilor sĕĭ, nicî din a societățeĭ burgheze. O bĕtrâneţe neatîrnată, liberă de orĭ-ce grije, de orĭ-ce oboseală, este rĕsplata cea maĭ naturală a sforțărilor neîntrerupte făcute în aniĭ de putere și sănătate». (Von Thünen : «Statul izolat»). Dar cum staŭ lucrurile astăzĭ cu burghezia noastră ?

www.dacoromanica.ro

Vegetarizmul, adică sistemul care constă în faptul de a se hrăni numaĭ cu alimente vegetale, a luat întâĭ naștere în clasele societățeĭ carĭ se găsesc în plăcuta situație de a alege între o hrană animală și una vegetală. Pentru majoritatea mare a ființelor omenești, această chestie, astă-zĭ, nu există, pentru că eĭ sunt siliți a trăi după mijloacele lor, a căror insuficiență îĭ îndeamnă numaĭ saŭ aproape numaĭ la nutrimentul vegetal, adesea chiar la cel maĭ puțin substanțial. Pentru categoriile foarte numeroase ale populațieĭ noastre de muncitorĭ, în Silezia, în Saxonia, în Thüringen, și în toate districtele industriale, cartofiĭ alcătuiesc nutrimentul de seamă; pânea nu vine de cât pe al doilea rînd; carnea, și încă carnea de cea maĭ proastă calitate, nu apare aproape nicĭ o dată pe masă. Tot așa cea maĭ mare parte a populațieĭ rurale trăiește fără a mânca carne, cu toate că se ocupă cu creșterea vitelor, dar pentru că este silită de a vinde vitele pentru a putea mulțumi toate cele-l'alte trebuințĭ cu baniĭ pe carĭ îĭ câștigă.

Pentru toțĭ vegetarienĭĭ aceștia de nevoie, după părerea noastră un beafsteack, o friptură bună de miel, ar alcătui bine înțeles o îmbunătățire de hrană. Dacă vegetarizmul este în potriva prețuireĭ exagerate a calităților nutritive ale cărneĭ, eĭ are dreptate; are însă nedreptate când combate întrebuințarea cărneĭ ca periculoasă și vrednică de temut, prin ajutorul unor argumente în cea maĭ mare parte de un sentimentalizm exagerat, ca de pildă acela că simțimêntul natural inter-

www.dacoromanica.ro

zice de a omorî animalele și de a mânca dintr'un «cadavru». Cu toate astea, dorința de a trăi plăcut și liniștit ne silește a declara rĕzboĭ uneĭ mulțimĭ de ființe vĭĭ, subt formă de insecte de orĭ-ce fel, și de a le distruge; pentru a nu fi noĭ înși-ne prădațĭ, trebue să omorîm și să nimicim fiarele sălbatice. Dacă am lăsa să trăiască în toată voia animalele domestice, aceștĭ «amicĭ buniĭ aĭ omuluĭ», ne-am lua pe spinare, la capĕtul câtor-va deceniĭ de anĭ, o așa cantitate de «buniĭ amicĭ», dintre aceștia, în cât ne-ar «mânca» pe toțĭ, în înțelesul că ne vor lua propria noastră hrană. Maĭ este exagerată pretenția că un nutriment vegetal îndulcește simțimintele. In Indianul cu caracterul blând, și care se nutrește cu vegetale, s'a deșteptat și în el «bestia», când asprimea Englejilor îl împinsese la rĕscoală.

Sonderreger are dreptate după părerea noastră când zice: «Nu există o ordine anumită în necesitatea maĭ mare saŭ maĭ mică a cutăror saŭ cutăror alimente, dar o lege imuabilă pentru amestecul elementelor lor nutritive». Este vĕdit că nicĭ-un om n'ar consimți a se nutri numaĭ și numaĭ cu carne, dar că ar primi o hrană vegetală, cu condiția de a o putea alege după gustul sĕŭ. Pe de altă parte, nicĭ-un om nu s'ar putea mulțumi cu un nutriment vegetal hotărît, fie acesta cât de substanțial. Fasolea, mazărea, lintele, într'un cuvînt toate leguminoasele sunt, de pildă, cele maĭ nutritoare dintre toate substanțele alimentere. A fi silit la un nutriment excluziv — ceea-ce este cu putință — n'ar fi maĭ puțin îngrozitor. Așa zice

www.dacoromanica.ro

Karl Marx în «Capitalul» sĕŭ, că proprietarii minelor din Chili silesc pe muncitorii lor, să mănânce fasole în fie-care an, pentru că acest aliment le dă o vigoare mare și îi pune în stare, cum n'ar face-o nici o altă hrană, de a purta cele mai grele sarcini. Muncitorii resping adesea fasolele, dar nu primesc altă hrană în loc, și deci sunt nevoiți de a le mânca.

Este vĕdit că, cu cât civilizația a făcut progrese, hrana vegetală a intrat cu atât mai mult în obiceiuri și înlocuește alimentația exclusiv animală așa cum există ea la popoarele cari se îndeletnicesc cu vênatul și păstoritul. Varietatea în cultura plantelor este mai ales semnul unui grad înalt de civilizație. La aceasta se mai adaogă că putem trage dintr'o suprafață anumită de pământ mai multe substanțe de hrană vegetală de cât s'ar putea produce carne prin creșterea vitelor. Așa se întêmplă că hrana vegetală joacă un rol din ce în ce mai însemnat, căci importul de cărnuri, provenind din exploatarea burgheză nesocotită din câte-va țĕri, mai ales din America de Sud, care a fost făcută la noi într'o epocă recentă, n'a întârziat de a lua aproape sfîrșit în puțini ani. Pe de altă parte, putem considera că creșterea vitelor nu se face numai și numai din pricina cărnei, dar și pentru lână, blană, mătăsuri, piei, lapte, ouĕ, etc., că o cantitate de industrii și de trebuinți omenești depinde de ele, și că în afară de asta o mulțime de rĕmășițe ale industriei și ale muncei nu pot să găsească nicăieri o întrebuințare mai folositoare de cât în creșterea

www.dacoromanica.ro

vitelor. In sfîrșit marea va trebui să deschidă omenirei viitoare, cu totul alt-fel de cât până acum, comorile ei aproape inepuizabile de alimente animale. Vegetarismul, luat numai ca sistem exclusiv de alimentare, nu e deci nici probabil, nici necesar pentru societatea viitoare; nu e nici chiar cu putință.

Dar, momentan, va fi vorba mai mult, întru cât e luat ca hrană, de calitate de cât de cantitate. Cantitatea nu prețuește mult când lipsește calitatea. Aceasta va mai fi îmbunătățită în mod însemnat prin modul nou de preparație al bucatelor. Această preparație va trebui deci condusă tot atât de științificește ca și cele-l'alte lucrări omenești, dacă vom vroi să fie cât se poate de folositoare. E de nevoie pentru aceasta de două lucruri: știință și instalație. Ar fi de prisos să insistăm și aci asupra punctului că cea mai mare parte a femeilor noastre, cari au mai ales datoria de a prepara alimentele, nu sunt și nu pot fi în posesia acestei științi. Dar le lipsește pentru aceasta și toate instalațiile necesare. Cum ne putem convinge în ori-care bucătărie de hotel, în ori-care bucătărie cu aburi din cazarmă sau spital, ori în toate expozițiile de artă culinară, există de pe acuma niște aparate de fiert și de fript de o înaltă perfecție technică, adică stabilite după principiile științei. E vorba de a obține rezultatele cele mai folositoare, întrebuințând un minimum de putere, de timp și de material. Și acest lucru e cu atât mai însemnat cu cât se raportă la alimentația omenirei. Din punctul acesta de vedere, mica bucătărie particulară pentru o casă

www.dacoromanica.ro

mică 'şi-a trecut deci timpul; ea este un fel de instalaţie care risipeşte şi prăpădeşte vremea, puterea şi materialul în chipul cel mai nesocotit. Prepararea complectă a alimentelor va fi în societatea nouă o instituţie asemenea socială care va fi împinsă la cel mai înalt grad din punctul de vedere utilitar şi folositor.

Valoarea nutritivă a bucatelor creşte în virtutea facultăţei lor de asimilare uşoară; şi aceasta din urmă e de mare însemnătate [1]). Deci numai societatea nouă poate să facă cu putinţă pentru toţi un sistem de alimentare conform naturei.

Caton zice, spre lauda Romei antice, că până în veacul al VI-lea al existenţei sale (200 ani înainte de Christos) se mai găseau mulţi indivizi cari cunoşteau leacurile, dar că aceia nu făceau de cât să îngrijască pe bolnavi, n'aveau de lucru. Oamenii trăiau într'un mod atât de simplu şi de cumpătat, încât foarte rar numai se întîmplau boli, şi încât felul de moarte cel mai obicinuit era moartea datorită bătrâneţei. Această stare de lucruri nu se schimbă de cât când abuzul şi inactivitatea, pe scurt neregularitatea vieţei pentru unii, mizeria şi chinurile pentru alţii, făceau jertfe împrejurul lor. «Cine mănâncă puţin, trăieşte bine», adică mult, a zis italianul Cornart în veacul al XVI-lea, după citaţia lui Niemeyer.

In sfirşit chimia va servi şi ea în societatea viitoare la prepararea alimentelor noi şi perfecţionate, şi aceasta într'o măsură necunoscută până

1) «Facultatea de asimilare a alimentelor are o mare însemnătate pentru individ». (Niemeyer: «Gesundheitslehre»).

www.dacoromanica.ro

astă-zi. In timpul de față, această știință se întrebuințează pentru a înlesni falșificările și escrocheriile. Este cu toate acestea limpede că un aliment, bine preparat chimicește, avênd aceleași proprietăți ca și un product natural, trebue să împlinească acelaș scop. Modul în care va fi preparat e lucru de al doilea rînd, îndată ce productul în sine rĕspunde la tot ce se cere de altfel din parte-i.

Afară de aceasta, dacă s'ar mai adăoga la stabilimentele centrale de preparație a alimentelor, niște instalații centrale de spălătorie unde rufele se vor spăla, se vor usca și călca prin ajutorul unor procedeuri mecanice și chimice; dacă s'ar întreține afară de încălzitul și luminatul central, și distribuțiile de apă rece și caldă, și stabilimentele balneare suficiente; dacă s'ar confecționa în ateliere centrale rufăria și îmbrăcămintea,—atunci toată viața domestică va fi radicalmente transformată și simplificată. Servitorul, acest rob al tuturor toanelor «stăpâneĭ» sale, va pieri, dar odată cu el și «doamna.»

www.dacoromanica.ro

FEMEIEA IN VIITOR

Acest capitol poate fi foarte scurt. El conține pur și simplu consecințele cari vor decurge pentru situația femeiei din toate cele ce am spus până acum, consecințe pe cari fie-care le poate trage însuși.

Femeiea, în societatea nouă, se va bucura de o neatîrnare complectă, atât din punct de vedere social cât și din cel economic; ea nu va fi supusă nici măcar unei umbre de stăpânire saŭ de exploatare; ea va fi așezată față de bărbat pe același picior de absolută egalitate și libertate.

Educația ei va fi aceeași ca și a bărbatului, afară de cazuri în cari deosebirea sexelor va cere neapĕrat o escepție la această regulă și o metodă particulară de dezvoltare; ea va putea, în niște condiții de trai adevĕrat conforme naturei, să-și dezvolte toate formele și aptitudinile sale fizice și morale; ea va fi liberă, pentru a-și manifesta activitatea sa, de a-și alege terenul care va plăcea mai mult dorințelor sale, inclinațiilor și dispozițiilor sale. Așezată în aceleași condiții ca și bărbatul, ea va fi tot atât de activă ca și dênsul. Ceva mai mult, întrebuințată mai întâi ca munci-

www.dacoromanica.ro

toare la vre-o muncă practică, ea va da, mai apoĭ, grijile sale pentru educaţia şi instrucţia tineretuluĭ; o a treia parte a zileĭ va fi întrebuinţată pentru a esercita o artă, o ştiinţă oare-care, pentru a împlini în sfârşit, într'o ultimă perioadă a zileĭ, vre-o funcţie administrativă. Ea va căuta plăcere şi distracţie cu semenele saŭ cu semeniĭ sĕĭ, după cum îĭ va conveni şi după împrejurărĭ.

Ea se va bucura întocmaĭ ca şi bărbatul de o complectă libertate în alegerea dragosteĭ. Va aspira la căsătorie, va cerceta şi va conchide unirea eĭ fără a lua în seamă alt-ceva de cât inclinarea sa. Această unire va fi, ca în timpurile primitive, un contract privat, fără intervenirea nicĭ-unuĭ funcţionar, dar se va deosebi de aceea de atuncĭ, întru aceea că femeĭea nu va cădea, în urma unuĭ târg saŭ unuĭ dar, în mânile unuĭ om căruia îĭ va fi roabă şi care va putea-o respinge după pofta luĭ.

Fiinţa omenească va trebui să fie în stare de a se supune celuĭ mai puternic dintre instinctele sale tot aşa de liber ca la toate cele-l'alte aplicărĭ naturale. *Satisfacerea instinctuluĭ sexual e lucru tot atât de personal orĭ-căruĭ individ ca şi aceea a orĭ-căruĭ alt instinct pe care 'i l-a dat natura.* Nimenĭ nu va avea de dat socoteală asupra acestuĭ punct; şi nicĭ un străin nu se va amesteca aci. Inteligenţa, educaţia, neatîrnarea, vor face alegerea mai uşoară şi o vor îndrepta. Dacă e vre-o incompatibilitate, dacă ceĭ doĭ soţĭ sunt dezabuzaţĭ, dacă 'şĭ devin antipaticĭ unul altuia, morala va porunci de a deznoda o situaţie devenită

www.dacoromanica.ro

tot atât de protivnică naturei cât și moravurilor. Bărbații și femeile fiind în număr egal, toate împrejurările cari ar osândi o mulțime dintre acești din urmă la celibat saŭ la prostituție, vor pieri; prin urmare bărbații nu vor mai putea să ia drept scuză disproporția numerică a sexelor. Pe de altă parte, schimbările radicale încercate de condițiile sociale, vor înlătura toate piedicele și vor suprima toate pricinele de dezorganizație cari — așa cum am arătat-o mai sus — înrîuresc azi viața conjugală și o împedică atât de multe ori de a se dezvolta în întregime.

Toate aceste piedici și contrarietăți ale naturei în situația actuală a femeiei aŭ făcut să se considere ca perfect cu dreptate faptul ca alegerea dragostei să fie liberă și ca unirea să poată fi și ea desfăcută la nevoie, fără împedicări din afară a unor oameni cari, la urma urmei, nu sunt dispuși a urma mai departe cu schimbarea traiului nostru social de-astă-zi. Așa se întâmplă, de pildă, că în cursul unei polemice îndreptată în potriva sforțărilor făcute de Fanny Lewald pentru emanciparea femeiei, Mathilda Reichardt-Stromberg zice cum urmează:

«Dacă cereți pentru femeie egalitatea drepturilor absolut ca pentru bărbați, în viața socială și politică, atunci George Sand are și ea absolută dreptate în revendicările ei emancipatoare cari nu tind la nimic alt-ceva decât a cere ceea-ce a posedat și posedă bărbatul de demult. Căci nu are, la drept vorbind, nici un înțeles motivul prin care se admite ca numai capul femeiei și nu și inima

www.dacoromanica.ro

eĭ să ia și să fie liber de a lua și de a da aceeașĭ parte ca și bărbatul la această egalizare a drepturilor. Din potrivă, dacă femeĭea, în virtutea natureĭ sale, are și dreptul și datoria — căcĭ nu trebue să uităm de sarcinele pe carĭ le avem — de a încorda la extrem fibrele creeruluĭ sĕŭ pentru a fi în stare de a lupta cu giganțiĭ intelectualĭ aĭ sexuluĭ contrariŭ, — ea trebue să maĭ aibă ca și eĭ, pentru a menține echilibrul, dreptul de a accelera bătăile inimeĭ sale astfel, cum va conveni. Căcĭ am citit cu toatele — și fără ca pudoarea noastră să fie câtușĭ de puțin scandalizată — de câte orĭ Gœthe, pentru a ne folosi de cea maĭ mare pildă, a cheltuit, mereŭ cu femeĭ noĭ, toată căldura inimeĭ sale și tot entuziasmul sufletuluĭ sĕŭ măreț. Omul cu bun simț nu găsește aceasta decât foarte firesc, maĭ ales sub motivul că sufletul cel mărininos al luĭ Gœthe era greŭ de mulțumit; numaĭ moralistul mărginit se oprește și găsește ceva de observat. De ce decĭ luați în bătăie de joc «sufletele cele marĭ» ce se găsesc printre femeĭ?..... Să admitem de pildă că sexul femeĭesc în întregime s'ar compune fără escepție, din «suflete marĭ» ca George Sand, că fie-care femeĭe ar fi o Lucrezia Floriani, aĭ căreĭ copiĭ să fie numaĭ copiĭ aĭ dragosteĭ, dar crescêndu-ĭ nu maĭ puțin atât cu afecțiune și cu devotament cât și cu judecată și rațiune. Ce ar deveni bărbațiĭ în ast-fel de condițiunĭ? Nu încape nicĭ o îndoială că lumea ar exista, că ar face progrese ca și astăzĭ și că s'ar simți poate mult maĭ bine».

www.dacoromanica.ro

Autorul are deplină dreptate. Ceea-ce a făcut Gœthe și George Sand, aŭ făcut-o și o fac încă astă-zĭ mulțĭ alțiĭ carĭ însă nu pot fi comparațĭ cu Gœthe fără a perde în societate din stima și considerația lor. Ajunge de a se opri la un punct de vedere special și toate merg de la sine. Femeĭele din categoria aceasta sunt multe la numĕr și nicĭ măcar nu există în susținerea aceasta vre-o modestie; dar luate în mulțimea lor, ele se găsesc în niște condițiĭ mult maĭ defavorabile, și în sfârșit, femeĭele de caracterul luĭ George Sand sunt astă-zĭ foarte rare. Dar cu toate astea, o situație de felul acesta este, în zilele noastre, protivnică moravurilor, pentru că calcă legile morale stabilite de societate și pentru că e în contrazicere cu firea chiar a stăreĭ noastre sociale. Căsătoria silită este, pentru societate, unica legătură «morală» a sexelor: afară de ea, orĭ-care altă unire sexuală, cum ar fi ea, este «imorală». Și toate acestea sunt în perfectă ordine. Căsătoria burgheză este urmarea proprietățeĭ burgheze, cum am arătat deja. La această căsătorie, strîns legată de proprietatea individuală, de dreptul de moștenire, e de nevoie copiĭ «legitimĭ» pentru a deveni «moștenitorĭ», și acesta e scopul căsătorieĭ burgheze. Subt apăsarea condițiilor sociale, clasele stăpânitoare o impun chiar acelora carĭ n'aŭ nimic de lăsat după moartea lor.[1])

1) Dacă d-rul Schaeffle, în lucrarea sa intitulată «Structura și viața corpuluĭ social», susține ca «a slăbi legătura conjugală înlesnind divorțul n'ar fi de dorit, că aceasta ar fi în contra datoriilor morale ale unireĭ sexelor omenești și că ar fi stricător atât

www.dacoromanica.ro

In sfîrșit, cum, mai ales în societatea nouă nu va fi nimic de moștenit, afară numai dacă s'ar considera mobilierul casei ca o parte de moștenire în deosebi importantă, căsătoria silită va pieri, cu desăvêrșire, din pricina aceasta. Aceasta ajunge pentru a nimici chestia dreptului de moștenire, pe care socializmul nu va avea nevoie să-l desființeze.

Femeiea va fi deci cu desăvêrșire liberă; menagiul și copiii sêi, dacă îi are, nu vor face de cât să-i crească fericirea, fără a-i răpi nimic din neatîrnarea sa. Ingrijitoarele, institutoarele, amicele sexului ei, fetele tinere vor fi alături de dênsa ori de câte ori va avea nevoie de ajutor.

Se poate întêmpla să se mai găsească și în societatea viitoare unii bărbați cari să zică, ca Humboldt: «Nu sunt făcut pentru a fi tată de familie. Pe lângă asta mai cred că a mê căsători este un păcat, și a face copii este o crimă». Ce are a face însă? puterea instinctului natural va îngriji de echilibru, și n'avem nevoie de a ne neliniști astă-zi de pesimismul filozofic al lui Mainlænder saŭ Hartmann, care prin «Statul ideal» lasă a se întrevedea distrugerea societății prin sine însăși.

---

pentru păstrarea populației cât și pentru educația copiilor», n'am nici măcar trebuința de a atrage atenția, după toate cele expuse, nu numai că socotesc aceste păreri ca inexacte, dar că sunt chiar aplecat a le ține ca «imorale». Cu toate acestea d-rul Schaeffle va fi de părere ca mine pentru a găsi că nu se poate concepe introducerea sau menținerea unor dispoziții cari ar lovi concepțiile ce 'și-le-ar putea face despre morală, o societate înaintată la un grad de civilizație mult mai înaintat de cât cea din timpul de față.

www.dacoromanica.ro

Din potrivă însă, Fr. Ratzel are foarte multă dreptate când scrie:

«*Omul n'ar trebui să se mai socoată ca o excepţie a legilor naturei, ci să înceapă din potrivă de a cerceta, ceea-ce în propriele sale fapte şi cugetări le este conform, şi să se sforţeze de a-şi îndrepta viaţa după aceste legi. El va ajunge ast-fel de a organiza viaţa comună cu semenii săi, adică familia şi Statul, nu după legile veacurilor trecute, ci după principiile raţionale ale unei concepţii exacte a naturei. Politica, morala, principiile fundamentale ale dreptului hrănite până azi prin tot felul de izvoare, nu se vor mai modela de cât conform legilor naturale. Existenţa adevărat vrednică de om, despre care se visează de mii de ani, va deveni în sfîrşit o realitate*». [1])

Ei bine, această vreme se apropie cu paşi uriaşi. Societatea omenească a trecut, în lungul veacurilor, prin toate fazele dezvoltărei, pentru a atinge în sfârşit, obârşia ei, proprietatea comunistă şi absoluta egalitate şi fraternitate, nu numai a membrilor săi *gentilici* (*Gentilgenossen*) dar şi a *tuturor* oamenilor. Acesta este progresul imens pe care l'a făcut. Ceea-ce societatea burgheză a râvnit şi n'a izbutit, şi nici nu putea izbuti, — realizarea libertăţei, egalităţei şi a fraternităţei,— socializmul o va înfăptui.

Dar omenirea întorcându-se la punctul de ple-

1) Citat de Hæckel în «Istoria naturală a creaţiunei». Ediţia IV-a.

www.dacoromanica.ro

care al dezvoltărei sale, aceasta se face pe o treaptă culturală mult mai înaltă, de cât aceea de la care a pornit. Dacă societatea primitivă a posedat proprietatea colectivă în «clan» și în «gens», aceasta se afla în forma sa cea mai brută și pe treapta cea mai nedezvoltată. Mersul de dezvoltare ce s'a săvêrșit de atunci, a disolvat de altfel proprietatea colectivă, a zdrobit ginţiile și a atomizat societatea întreagă, în acelaș timp însă a înmulțit în chipul cel mai puternic în diferitele sale faze, forțele productive ale societățeĭ și multiplicitatea trebuințelor, din ginți și triburĭ a creat națiunile, odată cu aceasta însă a produs în cele din urmă o stare care stă în contrazicereá cea mai izbitoare cu trebuințele aproape ale întregeĭ societăți, și lasă să apară acuma ca unica soluție a acesteĭ contraziceri retransformarea pe baza cea mai întinsă a proprietățeĭ și forțelor productive în proprietate colectivă.

Societatea reia ceea-ce poseda altă dată, însă cu privire la condițiile noĭ de producție își întocmește întreaga sa subzistență materială pe treapta culturală *cea mai înaltă,* care face acum cu putință de a hărăzi tuturora ceea-ce în împrejurări primitive era numai privilegiul unora saŭ al câtor-va clase.

In sfârșit redobândește și femeĭea rolul activ ce l'a avut odată în societatea primitivă, ea nu devine stăpână ci egal îndreptățită.

«Sfârșitul dezvoltăreĭ Statuluĭ e de o potrivă cu începutul existențeĭ omenești. Egalitatea primitivă se reîntoarce în sfârșit. Mișcarea circula-

www.dacoromanica.ro

toare a lucrurilor omenești deschide și închide existența materno-materială», scrie *Bachofen*, presimțind lucrurile viitoare în partea întâia a însemnatei sale scrieri *„Das Mutterrecht“*.

Întocmai ca și Bachofen, și Morgan își dă părerea sa asupra societății burgheze, părere care, fără ca să cunoască socializmul mai de aproape, se lovește de minune cu a noastră. El scrie:

«De la apariția civilizației, creșterea bogăției a devenit așa de uriașă, formele ei așa de felurite, întrebuințarea ei așa de cuprinzătoare, și administrația ei așa de îndemânatecă *in interesul proprietarilor*, în cât această bogăție a devenit față de popor o putere de neînvins. Spiritul omenesc e ca nedumerit și fascinat înaintea propriei sale creațiuni. Dar cu toate astea va veni vremea, când mintea va ajunge stăpână pe bogăție, și va stăbili atât raporturile dintre Stat și proprietate, pe care o ocrotește, cât și limita în drepturile proprietarilor. Interesele societății primează cu desăvârșire interese individuale, și amêndouĕ trebuesc întrunite într'un raport drept și armonic, vênătoarea escluzivă după bogății nu este scopul final al omenirei, dacă adevĕrat este că progresul rĕmâne legea viitorului, cum a fost pentru trecut. Timpul care a trecut de la apariția civilizației este numai o mică parte din viața trecută a omenirei, numai o mică parte a aceleia ce-i mai este dat să trăiască. Descompunerea societății stă amenințătoare în fața noastră cu încheiere a unei evoluții istorice a cărei unic scop

www.dacoromanica.ro

final este bogăția; *căci o ast-fel de evoluție conține elementele proprieĭ sale nimiciriĭ.*

„Democrație în administrație, frăție în societate, egalitatea drepturilor, educația generală, vor inaugura apropiata treaptă mai înaltă a societățeĭ, conducênd-o neîncetat la experiență, înțelepciune și știință.

„Ea va fi o reînviere — dar sub formă mai înaltă — a libertățeĭ, egalițăței și a frăției vechilor ginți“ [1]).

Vedem deci cum oamenĭ carĭ judecă din diferite puncte de vedere, pe baza cercetărilor lor științifice, ajung la aceleașĭ rezultate ca și noĭ. Emanciparea deplină a femeieĭ și punerea eĭ pe acelașĭ picior cu bărbatul, este scopul final al dezvoltăreĭ noastre culturale, a căruĭ realizare nu o poate împiedica nicĭ o putere de pe pământ. Atuncĭ de abia, omenirea va ajunge la cea maĭ înaltă a eĭ dezvoltare. Abia atuncĭ va veni «vêrsta de aur» pe care oamenĭĭ o visează și o răvnesc de atâtea miĭ de anĭ. Stăpânirea de clase îșĭ va fi ajuns sfârșitul și o dată cu dênsa și stăpânirea unuĭ sex de către cel-l'alt.

---

1) Morgan: Ancient Society, pag. 552. Citat în Engels: «Origina familieĭ».

www.dacoromanica.ro

INTERNAȚIONALISM

O existență vrednică de om nu poate să fie numaĭ privilegiul unuĭ singur popor care, oriĭ cât ar fi de puternic, n'ar izbuti niciĭ de a crea niciĭ de a menține această stare de lucruriĭ, pentru că ea nu este de cât productul uneĭ comunităȚi de forțe și de tendințe internaționale. Cu toate că ideia de națiune stăpânește încă pretutindeniĭ spiritele, și cu toate că mulțiĭ se servesc de dênsa pentru a menține puterea politică și socială de față, pentru că aceasta nu e cu putință de cât înăuntrul frontierelor naționale, noĭ totuși nu maĭ puțin am intrat adînc în internaționalizm.

Convențiile comerciale și maritime, tractatele postale universale, expozițiile internaționale, congresele pentru dreptul internațional și unificarea mĕsurilor, congresele lucrătorilor — cariĭ caracterizează era nouă, — expedițiile internaționale de exploratie, comerțul și traficul nostru, toate acestea și alte multe încă, demonstrează un caracter internațional pe care l'aŭ îmbrăcat tendințele deosebitelor popoare civilizate, cu toate limitele lor naționale, cariĭ din ce în ce se deschid maĭ mult. Deja, în opunere cu munca națională, vorbim de o *muncă universală*, căreia îĭ dăm cea maĭ mare însemnătate, pentru că de ea depinde bunul traĭ și prosperitatea națiunilor, luate în parte. Schimbăm o mare parte din propriele noastre producte pentru cele din țĕriĭ streine, cariĭ, lipsindu-ne, n'am putea trăi. Și întocmaĭ cum o ramură de industrie suferă

www.dacoromanica.ro

când cutare alta decade, așa și producția națională a unei țări stă foarte rău când aceea a unei alte țări lâncezește. Legăturile diferitelor țări între dênsele vor deveni din ce în ce mai strînse, cu toate turburările cari s'ar putea întêmpla, precum rĕzboaiele și agitațiile naționale, și aceasta pentru că interesele materiale cele mai puternice dintre toate, hotăresc totul. Fie-care cale nouă, fie-care îmbunătățire a unui mijloc de comunicație, fie-care descoperire saŭ perfecționare a unui sistem de producție, avênd ca urmare ieftenirea mărfurilor, întărește intimitatea acestor raporturi. Ușurința cu care se poate face contactul personal între țări foarte depărtate unele de altele, este un factor nou și foarte însemnat în lanțul relațiunilor. Emigrarea și colonizarea alcătuiesc un alt factor puternic. Un popor învață de la cel-l'alt și amêndoĕ caută a se întrece reciproc printr'o luptă de emulație. Odată cu schimbul de producte materiale de ori-ce fel, se face și schimbul de producții intelectuale. Studiul limbelor streine devine o necesitate pentru milioane de indivizi. Alături de interesele materiale nimic nu îndeamnă mai mult la înăbușirea antipatiilor ca inițiarea în limba și în producțiile intelectuale ale unui popor strein.

Progresele cari se realizează în chipul acesta pe scara internațională aŭ ca urmări faptul *că diferitele țări se aseamĕnă din ce în ce mai mult în condițiile lor sociale.* La națiunile civilizate și cele mai înaintate în progres, și cari, tocmai pentru aceasta, ne daŭ un termen de com-

www.dacoromanica.ro

paraţie, această asemĕnare este deja atât de mare, în cât acela care a început să cunoască structura socială a unuĭ popor cunoaşte în acelaş timp, în toată întinderea eĭ, aceea a tuturor celor-l'alte popoare. E aci aproape acelaş lucru ca şi în natură în care, la animalele de aceeaşĭ specie, scheletul este identic întru cât priveşte organizaţia şi structura, ceea-ce nu împedică ca la fie-care gen să se manifeste oare-carĭ schimbărĭ în talie, în vigoare şi în alte particularităţĭ accesorĭ.

Maĭ reese de aci că pretutindenĭ unde există baze sociale identice şi efectele lor trebuie să fie aceleaşĭ; îngrămădirea averilor marĭ contrastează cu sărăcia mulţimeĭ, cu robia salariatuluĭ, cu servajul muiţimeĭ sub maşinizm, cu predominarea minorităţeĭ asupra majorităţeĭ şi cu toate urmările carĭ decurg de aci.

De fapt, vedem că aceleaşĭ contraste de clase carĭ bântuiesc în Germania, pun în mişcare toată Europa şi Statele-Unite. Din Rusia până în Portugalia, de la Balcanĭ, de la Ungaria şi Italia până în Anglia şi Irlanda, întâlnim acelaşĭ spirit de nemulţumire, aceleaşĭ simptome de fermentaţie socială, de boală generală şi de descompunere. Ele par deosebite în manifestaţiile lor exterioare, după caracterul populaţieĭ şi forma stăreĭ politice, dar în fond sunt perfect aceleaşĭ. Şi pricina constă în adîncile contraste sociale. Pe an ce durează această situaţie, ele devin tot maĭ acute, imprimându-se tot maĭ adînc şi maĭ larg în corpul social, până când la urma urmeĭ, poate pentru un motiv neînsemnat, să se facă explozia, şi să se

www.dacoromanica.ro

răspândească ca o lovitură de trăznet în întreaga lume civilizată, chemând pretutindeni spiritele la luptă pentru progres saŭ contra luĭ.

Războiul între lumea nouă și veche va izbucni. O mulțime de oameni va intra în scenă, se va lupta cu o mulțime atât de mare de puteri intelectuale cum nu a văzut nicĭ odată lumea în războĭ, și nicĭ nu va vedea pentru a doua oară, căcĭ *ea va fi cea din urmă luptă socială*. Veacul al XIX-lea își va atinge cu greŭ sfîrșitul fără ca această luptă să fi izbucnit.

Societatea nouă se va întemeia decĭ pe o temelie internațională. Națiunile se vor înfrăți, își vor întinde mâinile, și se vor gândi apoĭ de a întinde tot maĭ înainte starea cea nouă de lucruri pentru toate popoarele de pe pământ [1]). Ele vor veni unul la altul, nu ca vrăjmași carĭ caută a exploata și a robi, nu ca reprezentanți aĭ uneĭ credințĭ streine pe care ar vrea s'o impună, ci ca amicĭ carĭ vor să devie ființe omenești civilizate.

Popoarele civilizate odată întrunite într'o federație vastă, va veni și timpul când «furiile războiuluĭ vor înceta». Pacea veșnică nu este un vis, cum cred și fac să creadă și toți ceĭ-l'alți, domniĭ în uniformă de pe pământ. Va veni timpul atuncĭ când popoarele vor fi recunoscut adevăratul lor interes, și acesta nu va maĭ fi păzit prin lupte și războaie, prin pregătirĭ războinice, ci tocmaĭ

1) «Interesul național și interesul omenireĭ sunt astă-zĭ în deplină dușmănie. La un grad maĭ înalt de civilizație, cele două interese se vor împreuna și nu vor forma de cât unul singur». (Von Thünen, «Statul izolat»).

www.dacoromanica.ro

prin contrariul. Așĭ-fel cele din urmă arme vor intra ca și înaintașele lor în colecțiile de antichităț pentru a arĕta generațiilor viitoare cum precedentele lor se sfâșiară timp de miĭ de anĭ, până ce în sfârșit ființa omenească va fi triumfat în sine însăș asupra fiareĭ sĕlbatice.

Generațiile viitoruluĭ vor șĕvârși atuncĭ fără greutate sarcinele âsupra cărora spiritele superioare din vremurile trecute vor fi reflectat atât de mult și a căreĭ soluție o vor fi căutat fără a o putea atinge [1]). Un progres făcut în civilizație va aduce pe un altul, va impune omenireĭ datoriele eĭ noĭ și o va duce la o dezvoltare intelectuală tot maĭ vastă.

---

1) Așa se face că Condorcet, unul dintre enciclopediștiĭ francezĭ aĭ veaculuĭ din urmă, a avut, între altele, ideia uneĭ limbĭ universale comune; el apărase și egalitatea desĕvârșită a drepturilor femeieĭ.

www.dacoromanica.ro

SUPRAPOPULAȚIUNE

După ce am vorbit de internaționalizm, ne putem da și părerea în deplină libertate asupra uneĭ alte chestiĭ de o actualitate «arzĕtoare», aceea pe care uniĭ o numesc creșterea populației. E considerată chiar ca o chestie de cea maĭ mare însemnătate, și de soluția căreia atîrnă înainte de toate soluția celor-l'alte. De la Malthus încoace, s'a discutat mult maĭ ales asupra legeĭ după care se îmulțește populația. In cartea sa ajunsă «celebră» și «faimoasă», «Incercare asupra principiuluĭ de populație», care, după Karl Marx, nu este decât «un plagiat copilăros, superficial, ipocrit și declamator, al lucrărilor luĭ Sir James Stewart, Towsend, Franklin și Wallace, etc., și care nu cuprinde o frază de cugetare personală», Malthus emite opinia că omenirea crește după o progresie geometrică (1, 2, 4, 8, 16, 32 etc.), pe câtă vreme producția alimentelor nu urmează de cât o progresie aritmetică (1, 2, 3, 4, 5, 6, etc.).—Ar urma necesarmente de aci că, între cifra populației și între resursele alimentare s'ar stabili o disproporție prin care mulțimĭ întregĭ ar pieri de mizerie și ar muri. Impunerea continenței în procreația copiilor ar fi decĭ necesară, de asemenea și abstinența de la căsătorie dacă nu ar avea cine-va mijloacele îndestulătoare, pentru că altmintrelea n'ar avea copiiĭ un loc «la banchetul naturei«.

Teama de suprapopulație este deja veche. Am

www.dacoromanica.ro

vĕzut că asupra discuţieĭ condiţiilor sociale, aŭ gândit deja Grecii, Romanii, şi ceĭ de pe la finele evuluĭ mediŭ.

Ea stăpânise şi pe Voltaire, care a publicat un studiŭ prin întâiul sfert al veaculuĭ al XVIII-lea. Această teamă — şi aci e un punct caracteristic care merită de a fi luat în seamă destul de serios — se manifestase neîncetat maĭ ales în perioadele de decădere şi de ruină ale vre-uneĭ stăreĭ sociale. Aceasta se explică. Toate condiţiile sociale s'aŭ sprijinit până azĭ pe stăpânirea de clase; însă, cel maĭ bun mijloc de a provoca precumpănirea uneĭ clase este luarea în stăpânire a pământuluĭ. Acesta trece din mânile, unuĭ mare numĕr de proprietarĭ în acelea ale unuĭ mic numĕr care nu-l întrebuinţează şi nu-l cultivă decât în chipul cel maĭ incomplect. Mulţimea cea mare fiind ast-fel lipsită de avere şi de mijloace de traĭ, partea eĭ de existenţă atîrnă de buna-voinţă a stăpânilor. Dar aceştia, la rêndul lor, luptă între dênşiĭ. Această luptă îmbracă nişte forme speciale, după condiţiile în carĭ se află societatea, şi sfârşeşte neapărat prin concentrarea proprietăţeĭ fonciare într'un numĕr tot maĭ restrîns de mâinĭ ale claseĭ stăpânitoare. În aceste condiţiĭ oare-care îmulţire a familieĭ devine o sarcină pentru ceĭ maĭ sĕracĭ, şi spectrul suprapopulaţieĭ apare. Acesta rĕspândeşte cu atât maĭ multă groază, cu cât proprietatea fonciară se strînge în maĭ puţine mâinĭ şi cu cât pământul perde din productivitatea sa, mulţămită uităreĭ în care se lasă cultura, saŭ simpleĭ sale întrebuinţărĭ pe care o fac proprietarii

www.dacoromanica.ro

mai mult spre plăcerea lor. Nici odată Roma și Italia nu aŭ fost mai sĕrace în resurse alimentare decât atunci când întregimea pământului căzuse în mâinile aproape a 3000 de proprietarĭ; de unde și strigătul de desperare: «Proprietatea cea mare duce Roma la decădere». Pământul se transformase în teritorĭi vaste de vênătoare și în grădinĭ minunate de plăcere; în multe părțĭ se lăsase necultivat, de oare-ce cultivarea sa prin munca robilor costa mai mult decât cerealele și grânele carĭ se importaŭ din Sicilia și din Africa. Această situație mai deschidea o altă ușă largă cămătărieĭ nerușinate de cereale. Sărăciți în chipul acesta, cetățenĭi romanĭ și cea mai mare parte a nobililor preferară mai bine să renunțe de a se căsători și de a face copiĭ. Așa se iviră acele legĭ carĭ premiară căsătoria și paternitatea, pentru a pune piedică în descreșterea neîncetată a poporuluĭ stăpânitor.

Acelașĭ fenomen se întêmplase la sfârșitul evuluĭ mediŭ după ce, de veacurĭ, nobilimea răpise bunurile de la o mulțime de țĕranĭ, și proprietatea lor comunală tot de odată, — aceasta prin tot felul de mijloace, atât viclene cât și cu sila. Și când s'aŭ rĕsculat țĕranĭi și tot eĭ aŭ fost învinșĭ, hoția și raptul n'aŭ urmat de cât cu mai multă putere și se întinsese chiar până la averile Bisericeĭ. Nici-odată numĕrul hoților, al cerșetorilor și vagabonzilor n'a fost mai mare decât în perioada care precedă și urmă imediat Reforma. Populația rurală, expropriată fiind, alergase în orașe; dar și aci condițiile munceĭ aŭ devenit tot

www.dacoromanica.ro

mai rele, pentru motivele pe cari le-am expus. Și așa s'a întêmplat că «suprapopulația» se manifesta din toate părțile.

Malthus își făcuse tocmai apariția în acea perioadă a industriei engleze în care descoperirile noi ale lui Hargreave, ale lui Arkwright și ale lui Watt introduciau în mecanică și technică niște schimbări adinci cari înrîuriră mai întâi și cu deosebire asupra industriilor bumbacului și ale inului și cari răpiră pânea la zecimi de mii de lucrători cari muriau acum de foame. Concentrarea capitalelor și a proprietății fonciare luase niște proporții uriașe în epoca aceasta, în Anglia, și odată cu îmulțirea repede a bogăției pe de o parte, coincidă mizeria masselor pe de alta. La un ast-fel de moment, clasele stăpânitoare, cari aveau toate motivele de a considera lumea așa cum era ca cea mai bună, au trebuit necesarmente să caute a explica în felul lor un fenomen așa de contradictoriu ca sărăcia mulțimei, în mijlocul creșterei bogățiilor și a celei mai înalte prosperități industriale. N'au găsit însă nimic mai bun decât să arunce greșala pe creșterea prea repede a numĕrului lucrătorilor, creștere datorită procreărei copiilor, în loc de a arunca vina pe faptul că belșugul lor era pricinuit de sistemul de producție capitalistă și de acumularea pământului în mânile land-lorzilor. In condițiile acestea, «plagiatul copilăros, superficial și declamatoriu» pe care-l publicase Malthus, nu făcu decât să exprime cu violență gândurile și dorințele ascunse ale clasei stăpânitoare și să justifice purtarea ei în fața lumei.

www.dacoromanica.ro

Așa se explică aproabarea uimitoare pe care o avuse de o parte, și dușmănia violentă pe care o întâlnise de pe alta. *Malthus pronunțase, la timp, pentru burghezia engleză, vorba care trebuia, și de aceea, cu toate că scrierea sa nu conținea „nici-o singură frază de gândire personală", el era celebrat ca om mare, om însemnat,* iar numele sĕŭ devenise cuvêntul de ordine al întregeĭ doctrine.

Eĭ bine, împrejurările carĭ dădură luĭ Malthus prilegiul de a scoate strigătul sĕŭ de nevoie și de a formula doctrina sa brutală — căcĭ o aplicase special la clasa lucrătoare, maĭ adăugând pe lângă paguba pe care le-o făcea, și batjocura — acele împrejurărĭ, zic, nu numaĭ că nu aŭ luat un capĕt în epoca aceea, dar aŭ maĭ și domnit din an în an. Și aceasta, nu numaĭ în singura patrie a luĭ Malthus, Regatul-unit (Malthus era scoțian de naștere ca Adam Smith), dar și în toate țĕrile din lume, unde sistemul de producție capitalistă, de răpire a pămêntuluĭ, de robire și asuprire a mulțimeĭ sub povara mașinizmuluĭ, 'șĭ-a arunca trădăcinile în industrie și a găsit mijloace de a le întinde.

Acest sistem, după cum am arătat, constă pretutindenĭ în a despărți pe lucrător de uneltele sale de muncă și de a concentra pe acestea, fie vorba de pămênt saŭ de unealtă, în mânile capitaliștilor. El creează neîncetat ramurĭ noĭ de industrie, le perfecționează, le concentrează șĭ aruncă pe drumurĭ, ca pe niște «prisoselnicĭ», o nouă mulțime proletară. În agricultură, ca odinioară în

www.dacoromanica.ro

vechea Romă, el dezvoltă proprietatea mare cu toate urmările sale. Irlanda care, în privinţa aceasta, este pământul cel mai clasic din Europa şi pe care sistemul englez de jaf l'a stăpânit cu mai multă asprime, cuprindea, în 1876, 884,4 mille pătrate de livezi şi de păşuni şi numai 263,3 pământuri cultivate, şi în fie-care an se realisează progrese noi în transformarea de pământuri cultivate în livezi, în păşuni pentru oi şi cele-l'alte vite, în teritorii de vênătoare pentru landlorzi. Pământul, în Irlanda, se află afară de aceasta de cele mai multe ori în mâinile unui mare numĕr de arendaşi mici saŭ foarte mici, cari nu sunt în stare de a exploata pământul mai pe larg. Irlanda înfăţişează ast-fel aspectul unui ţinut care, din ţară agricolă, se întoarce la starea de ţară primitivă, operând ast-fel în sens invers evoluţia care făcuse dintr'ênsa o ţară agricolă dintr'o ţară primitivă. Pe lângă acestea, populaţia care, la începutul acestui veac, trecea peste 8.000.000 de capete, a căzut astăzi la 5.000.000 aproape, şi cu toate astea tot mai sunt câte-va milioane mai mult. Scoţia înfăţişează un tabloŭ absolut asemenea.[1])

1) «Două milioane de pogoane, cuprinzênd pământurile cele mai roditoare ale Scoţiei, sunt cu desăvêrşire necultivate. Iarba naturală din Glen Tilt se numĕră printre cele mai nutritive din comtatul Perth. *Deer Forest* (parc de vênătoare) din Ben Aulder era cel mai bun teren de livezi al judeţului vast de Badenoch; o parte din Black Mount Forest era păşunatul cel mai folositor pentru oile cu capetele negre. Işi poate face ori-cine o idee de întinderea pământului devastat în profitul amatorilor de vênătoare, prin faptul că îmbrăţişa o suprafaţă mult mai mare de cât aceea a comtatului Perth. Ceea-ce a perdut ţara din izvoarele de

www.dacoromanica.ro

Acelaşĭ fapt se întêmplă şi în Ungaria care n'a intrat de cât în cursul jumĕtăţeĭ a doua a veaculuĭ acesta în mişcarea civilizaţieĭ moderne. O ţară bogată cum sunt puţine ţĕrĭ din Europa în pămênturĭ roditoare, este în ajunul bancruteĭ; populaţia sa e împovărată de datoriĭ, săracă, în mizerie, prădată de cămătarĭ, şi de deznădejde ea se expatriază cu mulţimea, pe câtă vreme proprietatea fonciară s'a concentrat în mâinile unor magnaţĭ modernĭ capitalişti carĭ întreprind, prin pădurĭ şi pămênturĭ, cea maĭ îngrozitoare şi cea maĭ păgubitoare dintre exploatărĭ, în aşa chip, în cât peste cât-va timp Ungaria va înceta de a fi o ţară producĕtoare de cereale. Tot aşa staŭ lucrurile şi în Italia. Şi aci unitatea politică a ajutat cu putere dezvoltarea capitalistă spre progres, dar ţĕranilĭ muncitorĭ aĭ Piemontuluĭ şi aĭ Lombardieĭ, aĭ Toscanieĭ şi din Romagnes, sărăcesc zi cu zi şi se ruinează foarte repede. Deja încep a se forma bălţĭ şi mlăştinĭ acolo unde, acu vre-o zece anĭ, eraŭ grădinĭ şi câmpurĭ îngrijite de o mulţime de micĭ cultivatorĭ. *Malaria*, aceste friguri îngrozitoare, iaŭ nişte ast-fel de proporţiĭ, în cât guvernul speriat a făcut în 1882 o anchetă care dădu rezultatul că, între 69 de provinciĭ ale regatuluĭ, 32 eraŭ atinse într'un grad înaintat, 32 deja molipsite şi numaĭ 5 aŭ rĕmas

producţie, din pricina acesteĭ violente devastărĭ, se poate evalua prin exemplul că pămêntul parculuĭ din Ben Aulder ar putea nutri 15.000 de oĭ, şi că nu cuprinde de cât a 30-a parte din totaluĭ domeniilor de vênătoare ale Scoţieĭ.... Această întreagă ţară de vênătoare este cu totul neproductivă..... ar fi putut fi înghiţită tot aşa de bine de valurile mărеĭ Norduluĭ.» (Karl Marx: «Capitalul»).

www.dacoromanica.ro

neatinse. Această boală, care nu era odinioară de cât la țară, cuprinse și orașele, de oare-ce proletariatul, care se îngrămădește tot mai tare, mărit și de populația rurală proletarizată, înfățișează focarul de infecție al boalei.

Aceste fapte, împreună cu toate ce am relatat asupra sistemului de producție capitalistă, în această lucrare, ne dovedesc că mizeria și sărăcia maselor nu sunt o urmare a unei lipse de mijloace de trai și de alimentație, ci pricina repartizării neegale a acestora; și prin aceasta se explică că unii trăiesc în belșug și cei-l'alți n'au necesarul. Urmează de aci că resursele sunt risipite și batjocorite și câștigurile producției părăsite.

Obiecțiile lui Malthus n'au deci nici o însemnare de cât numai dacă se ia ca punct de plecare sistemul de producție capitalistă, și acela care judecă din acest punct de vedere are toate motivele de a apăra acest sistem, căci de alt-fel terenul s'ar surpa sub picioarele sale.

Pe de altă parte, producția capitalistă însăși îndeamnă la procrearea copiilor, în înțelesul că are nevoie de ei sub formă de «brațe» ieftine pentru fabricele sale. A avea copii devine la proletar un fel de calcul, prin faptul că întreținerea lor nu'l costă de cât foarte puțin sau aproape nimic, de oare-ce munca lor acopere toate cheltuelele. El este chiar obligat a avea mulți copii fiind că urmează pentru dênsul, în industria mică de pildă, siguranța de a-și putea spori mijloacele sale de concurență. Negreșit că acest sis-

www.dacoromanica.ro

tem este cu desăvêrșire urîcios, de oare-ce sporește sărăcia lucrătorului și-l face prisoselnic cu cât copiiĭ vin să servească mașinele în locul sĕŭ.

Dar cum imoralitatea și caracterul dăunător al acestuĭ sistem sunt și vĕzute progresează cu cât exploatarea capitalistă se întinde și se rezlătește, e de la sine-înțeles cum se face că ideile luĭ Malthus progresează la ideologiĭ burghezĭ — și așa sunt toțĭ economiștiĭ burghezĭ, — și cum, cu deosebire și în Germania, ideea suprapopulațieĭ găsește din zi în zi un rĕsunet tot maĭ mare în clasa mijlocie. Capitalul, învinovățit pe nedrept, e scăpat, și lucrătorul este unicul vinovat.

Păcat însă că Germania n'are numaĭ proletarĭ «prea mulțĭ», ci și «inteligențe», că capitalul nu crează numaĭ supraproducțiea pentru pămênt, mărfurĭ, muncitorĭ, femeĭ și copiĭ, dar și pentru «impiegațĭ» și savanțĭ», ceea-ce vom arăta maĭ târziŭ. Nu e decât un singur lucru pe care lumea capitalistă nu-l găsește ca «prea mult», anume capitalul și posesorul sĕŭ, capitalistul.

Dacă decĭ economiștiĭ burghezĭ sunt Malthusianĭ, eĭ sunt ceea-ce interesul burghez îĭ obligă a fi; numaĭ că nu li se cade să transporte gărgăuniĭ lor burghezeștĭ și în societatea socialistă. Așa zice de pildă John Stuart Mill: «Comunismul este tocmaĭ acea stare de lucrurĭ în care ne este îngăduit a ne aștepta ca opinia publică să se pronunțe cu o extremă vigoare în potriva acestuĭ fel de necumpĕtare în egoizm. Orĭ-ce creștere a populațieĭ care ar avea tendința de a restrînge bunul traĭ saŭ de a înmulți sarcinele colectivităței, ar tre-

www.dacoromanica.ro

bui deci să aibă ca urmare pentru fie-care din membrii săi, un inconvenient vădit și neînlăturat, care prin urmare nu s'ar putea imputa nici lăcomiei patronului, nici privilegiilor neîndreptățite ale bogaților. In împrejurări atât de deosebite, opinia publică 'și-ar arăta fără doar și poate nemulțumirea și dacă aceasta n'ar fi de ajuns, s'ar restrînge prin anumite pedepse ori-ce necumpătare care ar putea aduce colectivității o stricăciune generală. Prin urmare, pericolul suprapopulației nu este un argument care ar atinge într'un chip deosebit teoria socialistă; ba ce e mai mult, această teorie se recomandă prin faptul că ar avea o tendință însemnată de a înlătura acest inconvenient. Și la pagina 376 a operei sale, «Manualul de economie politică al lui Rau, profesorul Ad. Wagner, zice: «In viața socialistă, comuna s'ar putea acorda cel puțin în principiu libertatea căsătoriei sau libertatea paternității».

Autorii pe cari 'i-am citat pornesc deci, fără a merge mai departe, de la ideea că tendința către suprapopulație este comună tuturor stărilor sociale. Dar, amêndoui, mărturisesc că socializmul are avantagiul de a putea, mai bine decât ori-ce altă formă a societății, să stabiliască echilibrul între numĕrul membrilor colectivității și mijlocaele de trai.

In sprijinul concepției lor cu totul greșite, despre raportul care există între populație, mijloace de traiŭ și socializm, autorii pomeniți aŭ găsit chiar în tabăra socialistă un ajutor pentru îndreptățirea chipului lor de a vedea. Este opera deja citata

www.dacoromanica.ro

a lui Karl Kautsky «Înrîurirea creşterei populaţiei asupra progresului Societăţei». Kautsky de mult nu mai stă pe terenul scrierei citate, dar de oarece ea rezumă foarte bine toate argumentele cari pledează în favoarea suprapopulaţiei, noi ne servim de ea pentru dezvoltarea concepţiei contradictorii. Kautsky, de şi îl combate pe Malthus, totuşi în acea scriere îi dădea în fond dreptate. Şi el, ca şi Malthus, vorbeşte despre «o lege a sărăciei pămêntului», fără a o întemeia mai de aproape. Totuşi el singur o combate în parte, aducênd exemple numeroase cari dovedesc înalta dezvoltare de care e susceptibilă, printr'un tratament raţional, nu numai agricultura ci şi producţia cărnei şi creşterea animalelor domestice.

De asemenea, el nu vede că organizaţia neroadă a proprietăţei, care hotăreşte repartizarea produselor, este astăzi pricina sărăciei; mai departe însă el recunoaşte că este un fenomen inerent tuturor formaţiilor sociale în decadenţă, de a se plânge de o creştere prea mare a populaţiei. Cu toate astea el totuşi ajunge la încheierea de a sfătui societatea socialistă de a începe cu aceea cu care aŭ sfârşit alte formaţii sociale, adică cu restrîngerea populaţiei. Un sfat cu totul de prisos.

După Kautsky, respectarea «legilor populaţiei, este condiţia indispensabilă fără de care orî-ce discuţie folositoare a chestiei sociale e cu neputinţă»; în sprijinul acastei păreri el îl citează pe Friedrich. A. Lange [1]), care după noi avea o veneraţie exa-

1) Autorul «Istoriei materializmului».

www.dacoromanica.ro

gerată pentru John Stuart Mill s'a lăsat a fi prea mult influențat de dênsul. Pentru Kautsky, perioada suprapopulației bate cu atâta putere la ușile noastre, ea este atât de îngrozitoare, încât el întreabă aproape cu spaimă: «Oare trebue să punem mâinile în sîn de deznădejde? Și e oare o crimă de les-umanitate, dorința de a face pe om fericit? Prostituția, celibatul, boalele, sĕrăcia, rĕzboiul, crima, mizeria nespusă care, sub orĭ-care nume ar fi, înrîuresc azĭ specia omenească, — nu se pot oare înlătura»? Și rĕspunde însușĭ la întrebarea sa, zicênd: «Se pot înlătura, dacă legea populațieĭ nu e recunoscută în toată oroarea sa».

Până acum orĭ-ce lege, o dată recunoscută, perdea din «oroarea eĭ»; acum însă oroarea nu face de cât să crească o dată cu cunoașterea legeĭ. Și, pentru ca să pareze «pericolul acesta îngrozitor», Kautsky nu povĕțuește ca Malthus, Sf. Pavel și ca părinții bisericeĭ, la abstinența femeieĭ, ci... la comerciul preventiv, recunoscênd prin urmare neapĕrata necesitate de a mulțumi instinctul sexual. Malthuzianiștiĭ noștri cred că, dacă poporul ar izbuti să trăiască în condițiĭ maĭ bune, societatea s'ar transforma într'o vizuină de ĭepurașĭ și n'ar maĭ cunoaște altă datorie maĭ înaltă de cât plăcerea sexuală cea maĭ neorânduită și procrearea copiilor cu mulțimea. Iată ce concepție urîtă aŭ de omenirea ajunsă la un maĭ mare grad de civilizație.

Când Virchow, citat de Kautsky, zice: «Intocmaĭ ca muncitorul englez, care în desfrînarea sa extremă, în decăderea desăvârșită a simțuluĭ sĕŭ

www.dacoromanica.ro

moral, sfîrșește prin a nu mai cunoaște de cât două izvoare de plăcere, beția și coîtul, tot așa și populația Silezieĭ de sus, în ultimiĭ sĕĭ aní, își concentrase toate aspirațiile, toate sforțările eĭ, în aceste două lucrurĭ. Absorbirea rachiului și satisfacerea instinctului sexual dominaŭ la ea ca stăpâne, și se explică ușor faptul că populația câștiga tocmai atâta cât perdea din puterea-i trupească și cea morală, și toate acestea, după părerea mea, arată foarte clar, direcțiunea pe care o va urma și înrîurirea ce va esercita o civilizație mai desăvêrșită și un fel de viață mai conform cu natura».

De asemenea, și această frază a luĭ Karl Marx, citată tot de Kautsky, trebue să fie considerată ca o concepție cu totul adevĕrată și demnă de o aplicare generală: «De fapt, nu numaĭ cifrele nașterilor și ale deceselor dar și familiile numeroase carĭ staŭ în raport invers cu salariile și prin urmare cu mijloacele de traĭ, sunt acelea de carĭ dispun diferitele categoriĭ de lucrătorĭ.

Această lege a societățeĭ capitaliste n'ar avea nicĭ un înțeles la sălbaticiĭ saŭ chiar printre coloniĭ civilizate. Ea îĭ face să se gândească la reproducerea brutală a unor speciĭ de animale slabe și neîncetat prigonite. Și relativ la aceasta, Marx, citând pe Laing, zice într'o notă: «Dacă pămêntul întreg s'ar găsi în niște condițiĭ fericite, el ar fi numaĭ de cât despopulat». Laing reprezenta decĭ o părere diametral opusă aceleia a luĭ Malthus.

Kautsky nu împărtășește decĭ părerea că niște

www.dacoromanica.ro

condiţii mai bune de trai şi o civilizaţie mai perfectă ar avea o înrîurile rea asupre procreărei copiilor, din potrivă, el are un mod cu totul contrariŭ de a vedea şi de aceea, în virtutea «legei de sărăcire a pământului , el cere aplicarea unor măsuri preventive.

Să considerăm acum această pretinsă lege a «sărăcirei pământului», şi să vedem ce zice fiziologia şi experienţa asupra procreărei copiilor. Un om care era pe dată mare proprietar şi economist naţional hotărît, şi care, prin urmare îl întrecea cu mult pe Multhus din acest îndoit punct de vedere, zice relativ la producţia agricolă: «Productivitatea materiilor prime, mai ales cu privinţă la alimentaţie, nu va ceda întru nimic, pe viitor, aceleia a industriei şi a transportului... In zilele noastre, chimia agricolă începe de abia să deschidă agriculturei nişte puncte de vedere cari vor mai mai putea duce încă la multe greşeli, dar cari vor sfârşi prin a însuşi societăţei rolul de stăpână a producţiei materiilor alimentare, întocmai cum azi, ea e în stare de a procura o cantitate cerută de postav, avênd numai la îndemână proviziunea de lână necesară [1])».

Tot ast-fel şi Liebig, adică o a doua autoritate în materia aceasta, este de părere că atunci «când puterea de lucru şi îngrăşămintele există în cantitate suficientă, pământul este inepuizabil şi procură neîncetat cele mai bogate roade». Legea sărăcirei pământului este deci un gărgăun al lui

1) Rodbertus: «Zur Beleuchtung der sozialen Frage». 1850.

www.dacoromanica.ro

Malthus, care s'a putut justifica până la un punct în epoca sa, sub un regim de progres agricol nedezvoltat în întregime, dar care astă-zi e osêndit de știință și de experiență. Legea, de cele mai multe ori, e concepută în termenii următori: *productul unui pământ este în raport direct cu puterea de lucru întrebuințată* (știința și technica cuprinse fiind) *și cu sume de îngrășăminte întrebuințate cu folos.* Am stabilit deja mai sus, de câtă creștere uriașă ar fi susceptil produsul pământului nostru, în starea actuală a științei, dacă pământul ar fi socialmente exploatat. Dacă a putut micul țĕran francez să împătriască producția sa în cei din urmă 90 de ani, pe câtă vreme populația nici măcar nu se îndoia, am putea aștepta multe alte rezultate încă de la o colectivitate care exploatează pământul prin metoda socialistă. Lăsând de o parte toate astea, Malthusianii noștri nu vĕd câtuși de puțin că, în condițiile noastre sociale, nu e vorba numai de a avea în vedere pământul pe care călcăm, ci pământul lumei întregi adică, în mare parte, de o țară a cărei rodnicie, când o întrebuințăm, produce adesea de două-zeci, trei-zeci de ori și poate chiar mai mult de cât procură pământul nostru în aceeași întindere. Pământul este deja luat în posesie de abinele, dar, afară de o parte infimă, ea n'a fost nicăieri cultivată și întrebuințată cum trebuia să fie. Și după cum am arătat, nu e numai Britania mare, aceea care ar putea să producă o cantitate mult mai mare de mijloace de trai, dar mai e și Franța, Germania, Aus-

www.dacoromanica.ro

tria, și, mult mai mult încă, cele-l'alte țĕrĭ ale Europeĭ.

Luând ca termen de comparație populația actuală a Germanieĭ, Rusia europeană ar putea hrăni 475 de milioane de ființĭ în loc de 75 milioane pe carĭ îĭ hrănește aproximativ azĭ. Rusia europeană numĕră actualmente aproape 750 de locuitorĭ pe kilometru pătrat, și Saxonia 10,140. Dacă cea dintâĭ ar fi populată în aceiași proporție ca cea de a doua, ea ar putea înțelege mai mult de un miliard de locuitorĭ; dar pămêntul întreg nu numĕră în zilele noastre de cât aproape 1,430 de milioane.

Obiecțiunea că Rusia cuprinde întinderĭ vaste de pămênt carĭ, prin clima lor, fac cu neputință o producție bogată, nu e justă, de vreme ce, cu totul din potrivă, această țară se bucură și ea, mai ales la Sud, de o climă și de o fertilitate pe care Germania e departe de a o vedea. Afară de aceasta, creșterea densității populațieĭ și întinderea culturеĭ pămêntuluĭ (necultivarea pădurilor, secarea bălților, etc...) care ar rezulta de aci, ar aduce în climă niște schimbărĭ a căror însemnătate nu o putem aprecia astă-zĭ. Pretutindenĭ unde se întrunesc oamenĭĭ în masse compacte, se produc și schimbărĭ adîncĭ de climă. Noĭ nu atribuim azĭ decât puțină greutate acestor fenomene, și ne este cu neputință de a aprecia toate urmările pentru că, în starea actuală a lucrurilor, n'avem nicĭ prilejul, nicĭ mijloacele de a face experiențe pe larg. Pe de altă parte toțĭ călĕtorĭĭ sunt de acord asupra punctuluĭ că, chiar în ex-

www.dacoromanica.ro

tremitățile de Nord ale Siberiei, de pildă, unde primăvara, vara și toamna se succed repede în puține luni, se produce subit un belșug de vegetale care escită cea mai mare mirare. Asemenea Suedia și Norvegia, a căror populație este azi așa de curat, ar putea, cu pădurile lor imense, cu bogăția lor așa zisă inepuizabilă, cu cantitatea lor de fluviuri, cu marginele lor maritime, să fie un izvor puternic de hrană pentru o populație foarte densă. Astă-zi, aceste țări sunt lipsite de oameni, pentru că, în condițiile așa cum se înfățișază mijloacele și organizația necesară pentru a deschide bogăția, n'au fost încă create.

Ceea ce am spus de Nord, are o însemnătate și mai tipică în Sudul Europei, adică în Portugalia, Spania, Italia, Grecia, principatele dunărene, Ungaria, Turcia, etc... O climă cum nu se poate mai favorabilă, un pământ cum nu există mai fecunde și mai fertile în cele mai bune ținuturi ale Statelor-unite, ar putea hrăni cu cea mai mare îndestulare o populație cât se poate de numeroasă. Nesănătoasele condiții politice și sociale ale acestor țări sunt pricina pentru care sute de mii de compatrioți preferă mai curând să treacă Oceanul de cât să se stabilească în aceste țări mai apropiate și mai bine situate. Dar, odată cu instituția unor condiții sociale raționale și internaționale, vor trebui milioane de ființe pentru a înălța la un grad mai înalt de cultură aceste regiuni vaste și fertile.

In timpul de față, și pentru mai mult timp încă, departe de a avea prea mulți oameni, nu a-

www.dacoromanica.ro

vem destuĭ în Europa pentru a atinge scopuĭ nostru de civilizaţie perfectă, şi în aceste condiţiuniĭ este absurd de a avea cea maĭ mică teamă de suprapopulaţie.

Dacă însă lăsăm pentru moment Europa, ca să ne ocupăm de cele-l'alte părţiĭ ale lumeĭ, găsim, maĭ mult încă, mizeria oamenilor şi suprabelşugul pământurilor. Ţările cele maĭ fecunde şi cele maĭ fertile din lume sunt astă-zĭ cu desăvârşire inculte saŭ aproape de a fi, pentru că necultivarea şi exploatarea lor nu ar putea fi întreprinse cu câte-va sute saŭ miĭ de oameniĭ, ci ar cere masse întregĭ colonizătoare de maĭ mulţe milioane de braţe pentru a putea stăpâni, numaĭ întru cât-va, o natură fecundă. In această categorie aparţin, de pildă, centrul şi Sudul Americeĭ, adică un prisos de maĭ multe sute de miĭ de kilometri pătraţiĭ. Carey afirmă că numaĭ valea Orenoculuĭ, cu ceĭ 360 de kilometri de lungime, ar fi în stare de a procura mijloacele de traĭ într'o ast-fel de cantitate, în cât toată omenirea actuală ar putea să trăiască prin ele. Să admitem numaĭ jumătatea şi deja ar fi maĭ mult de cât suficientă. Tot aşa şi America de Sud ar putea ea singură să nutrească împătrit numĕrul tuturor fiinţelor omeneştiĭ răspândite azĭ pe întregul pământ. Valoarea nutritivă a unuĭ teren de aceiaşĭ întindere plantat cu *bananieriĭ*, comparat cu aceea a unuĭ teren de aceeaşĭ întindere cultivat cu grâŭ, se stabileşte prin proporţia de 133 la 1. Pe câtă vreme astă-zĭ grâul nostru, semĕnat pe un pământ bine apropriat, dă un produs de 20 la 1, orezul în patria sa, dă o recoltă

www.dacoromanica.ro

de 80 la 100 pentru 1, porumbul de la 250 până la 300 la 1, și în multe țĕrĭ, maĭ ales în Filipinele, produsul orezuluĭ este evaluat la 400 pentru 1. Pentru toate aceste mijloace alimentare, chestia este de a le face cele maĭ nutritive cu putință prin preparare. Ca în toate chestiele de alimentație, chimia va găsi aci un câmp nemărginit, cum arată de pildă Liebig, care se servește maĭ ales de înrĭurirea avantagioasă a fierbereĭ pâineĭ în apă de var pentru a crește valoarea nutritivă a pâineĭ.

Centrul și Sudul Americeĭ, maĭ ales Brazilia care, numaĭ ea, e aproape tot atât de mare ca și Europa întreagă. (Brazilia cu 152,000 kilometri pătrațĭ cu aproape 11,000,000 locuitorĭ, avênd în vedere ceĭ 178,000 kilometri pătrațĭ și a celor 310 milioane locuitorĭ aĭ Europeĭ întregĭ), sunt de o fecunditate și de o fertilitate care deșteaptă mirarea și admirația tuturor călĕtorilor; și aceste țĕrĭ sunt pe lângă aceasta de o bogăție inepuizabilă în minerale și metale. Dar până acuma ele sunt ascunse lumeĭ pentru că populația lor este indolentă și prea inferioară ca numĕr și civilizație pentru a putea stăpâni o natură atât de puternică. Descoperirile din urmă ne-aŭ arĕtat ceeste prin centrul Africeĭ. Pe de altă parte, Asia nu coprinde numaĭ țĕrĭ vaste și fertile carĭ ar putea nutri milioane noĭ de oameni; trecutul ne-a arĕtat deja cum dulceața climeĭ răpește pământuluĭ o hrană bogată și îmbelșugată în niște țĕrĭ astă-zĭ sterile și aproape deșerte, când omul știe să aducă apă, acel izvor de binecuvêntărĭ. Odată

www.dacoromanica.ro

cu nimicirea oamenilor în rĕzboaie sĕlbatice de cucerire, cu asuprirea lor nebună de către cuceritorĭ, dispar apeductele și canalele de irigație, iar miĭ de kilometri pătrațĭ se transformă în câmpurĭ sterpe de nisip. Dacă s'ar aduce acolo milioane de oamenĭ civilizațĭ, izvoarele de alimentație vor țîșni fără încetare. Fructul curmalului crește în cantităț abia de crezut, și cere, pentru aceasta, așa de puțin loc, în cât 200 de curmalĭ acoperă de abia un pogon de teren. In Egipt, așa zisul *durah* dă un produs de mai mult de 3000 de fie-care, și cu toate astea țara e săracă și în decădere. Și aceasta, nu din pricina suprapopulațieĭ omenești, ci din pricina unuĭ sistem de exploatație așa de îngrozitor în cât are drept urmare întinderea din an în an mai mare a deșertuluĭ. Și evaluarea rezultatelor uriașe ce le-ar putea avea introducerile agriculturei și grădinărieĭ din centrul Europeĭ în toate aceste țĕrĭ, scapă din vederea tuturora.

Luând drept bază starea de față a producțieĭ agricole, Statele-unite ale Americeĭ de Nord ar putea nutri cu ușurință de două-zecĭ de orĭ mai mult populația lor actuală (50 de milioane), fie ea chiar de un miliard de oamenĭ. Și Canada ar putea în aceeași proporție 500 de milioane, în loc de 4 și $^1/_2$. Pe lângă astea mai este și Australia cu numeroasele insule ale Oceanuluĭ Indian și ale Oceanului Pacific, carĭ sunt de o fertilitate rară. A mări numĕrul oamenilor și nu a-l micșora, iată dorința care, în numele civilizațieĭ, se adresează omenireĭ. Cauzele sărăcieĭ și ale mi-

www.dacoromanica.ro

zerieĭ se poate atribui instituțiilor sociale și modurilor de producție și de repartizare carĭ atîrnă de ele, dar nicĭ de cum numĕruluĭ ființelor omenești. Cine nu știe că la noĭ, maĭ multe recolte bune consecutive împovărează cu o greutate atât de mare asupra prețuluĭ mijloacelor de traĭ, încât o mare parte dintre mariĭ și micĭ noștri cultivatorĭ decad și pier! Decĭ, în loc de a se îmbunătăți situația productorilor, ea nu devine de cât tot maĭ rea. Și oare să fie aceasta o stare rațională dĕ lucrurĭ? De cele maĭ multe orĭ speculatorĭĭ noștri, în timpul bunelor recolte, lasă ca grânele să se piardă, pentru că eĭ știŭ că prețul se urcă în proporția în care recolta se coboară, și, în aceste condițiĭ, ni s'ar putea imputa teama uneĭ suprapopulațiĭ? In Rusia și în sudul Europeĭ se lasă să piară în mod rușinos pe fie-care an zecĭ de miĭ de quintale de cereale pentru că lipsesc magaziĭ cum se cuvine și mijloace de transport apropriate. Mijloacele de traĭ se risipescu milioanele pe fie care an în Europa, pentru că e lipsă de brațe când trebuie. O sumă de morĭ de grâŭ, de hambare umplute, și de exploatațiĭ agricole devin în întregime prada flacărilor, pentru că plata asigurăreĭ întrece valoarea grâuluĭ, întocmaĭ cum pentru acelașĭ motiv se perd și corăbiile în marea vastă și adîncă. Pe an ce trece, manevrele noastre militare distrug recoltele cele maĭ bune. In 1876, cheltuielile uneĭ manevre de câte-va zile numaĭ, între Chemnitz și Leipzig, se ridicară la 300,000 de mărcĭ pentru recoltele distruse, și se știe că evaluarea este maĭ în tot-

www.dacoromanica.ro

d'a-una inferioară pagubelor pricinuite. Ori că, în fie-care an sunt manevre de felul acesta, și întinderi vaste de teren sunt nimicite și prădate culturei, cu acelaș scop.

Să nu uităm, la sfârșit, de a repeta că la toate resursele de hrană se adăuga și marea a căreĭ suprafață compactă este în raport cu aceea a pământuluĭ ca 18 la 7, adică de două ori și jumătate, și a căreĭ exploatare rațională a bogățieĭ de hrană este încă în copilărie, și viitorul va apare în ochiĭ noștri subt o înfățișare cu totul deosebită de icoana întunecoasă pe care ne-o face maltuzianizmul.

Cine poate spune la ce hotare se vor opri cunoștințele noastre chimice, fizice, și fiziologice? Cine ar îndrăzni să prezică ce întreprinderĭ uriașe — pornind din punctul nostru de vedere actual — va împlini omenirea în veacurile viitoare pentru a ajunge la niște schimbărĭ esențiale în condițiunile climaterice ale țărilor și în mijloacele de a le face productive din toate punctele de vedere.

Vedem încă de pe acum realizându-se, sub forma capitalistă a societățeĭ,. niște întreprinderĭ carĭ, acum o jumătate de veac, erau considerate imposibile. Se vor tăia istmurĭ largĭ și se ver reuni mările. Țările separate prin munțiĭ ceĭ maĭ înalțĭ se vor uni prin tuneluri lungĭ de maĭ multe kilometre și săpate în pământ; se vor face și altele subt pământul măreĭ pentru a descrește distanțele, a înlătura orĭ-ce stâncă și trecerĭ periculoase carĭ se întâlnesc în oare-carĭ țărĭ separate prin oceane. Și deja 'șĭ-aŭ pus mulțĭ întrebarea de a

www.dacoromanica.ro

ştii dacă nu ar fi cu putinţă de a face o mare dintr'o parte din Sahara şi de a transforma mii de kilometri pătraţi de pustiu nisipos în ţinuturi fertile şi fecunde. Execuţia acestui proect este, pentru lumea burgheză, ca toate cele, o chestie de «raport». Unde se găseşte deci un singur punct, unde cine-va să poată zice: «Până aci dar nu mai departe!

Nu e deci numai loc de a nega «legea săraciei soluluĭ», în virtutea experienţei noastre dobêndite, dar mai trebue să şi adăugăm că sunt cantităţi prisoselnice de pământuri cultivabile, cari ar putea fi puse în lucru prin sute de mii de oameni.

Posedăm, prin urmare, dacă toate aceste culturi ar trebui întreprinse numai decât, nu prea mulţi, dar prea puţini oameni. E de nevoie ca omenirea să se îmulţească cu mult dacă vrea să-şi satisfacă toate trebuinţele. Pământul cultivat nu e întrebuinţat cum ar trebui, şi pe de altă parte, celor trei sferturi din suprafaţa pământului le lipseşte înainte de toate numĕrul suficient al oamenilor pentru a le da valoarea chiar în mod rudimentar. Suprapopulaţia noastră relativă, pe care sistemul capitalist o născoceşte neîncetat spre marea pagubă a lucrătorilor şi a societăţei, se va schimba în înţeles contrariu când vom fi ajuns la un mai mare grad de civilizaţie. Ea va deveni o unealtă de progres cu acelaşi titlu ca şi supraproducţia industrială; abundenţa pământului, dezorganizarea căsătoriei burgheze, înrolarea femeilor şi a copiilor în fabrică, expropriarea miculuĭ muncitor şi a

www.dacoromanica.ro

miculuĭ cultivator alcătuiesc niște avantagiĭ în vederea uneĭ civilizațiĭ maĭ perfecte.

Când Kautsky zice că oameniĭ, odată așezațĭ în condițiĭ bune, se vor păzi de a se expune la pericolele colonizăreĭ în țările tropicale, el cunoaște rĕŭ natura omenească. Până acum, oricare întreprindere îndrăzneață a găsit în tot-d'auna oameniĭ carĭ s'o execute. Este nu instinct adînc înăscut în om, de a dovedi propria sa perfecțiune prin noĭ acțiunĭ înrozitoare, întâĭ pentru satisfacția sa personală și apoĭ pentru a se așeza de desubtul celor-l'alțĭ, adică din ambiție. Nu maĭ puțin n'aŭ lipsit până acuma voluntarĭ pentru rĕzboaie cât și pentru expedițiile primejdioase de descoperire la polul Nord saŭ polul Sud, saŭ pentru explorația centruluĭ Africeĭ, etc..... Intreprinderile colonizătoare, așa cum le cere țările tropicale, centrul și sudul Americeĭ, Africa, Indiile, Asia centrală, etc....., nu pot fi aduse la un capĕt de către indivizĭ izolațĭ, dar numaĭ pe o scară intinsă, prin întrebuințarea combinată a unor mase întregĭ și perfect organizate sub toate raporturile; și pentru aceste întreprinderĭ se găsesc milioanele la îndemână, când sunt ceruțĭ, și pericolele sunt foarte neînsemnate față de acestea.

Trecem acum la partea a doua a chestiuneĭ: specia omeneaseă se poate oare îmulți după placu-ĭ, și îĭ este necesar?

Pentru a demonstra facultatea extraordinară a reproducereĭ specieĭ omenești. maltuzianiștiĭ găsesc de cuviință a se sprijini pe niște cazurĭ cu deosebire anormale de familiĭ izolate, de popoare niciĭ.

www.dacoromanica.ro

Și aceasta nu dovedește nimic. Căci, alături de cazurile aceste, mai sunt și altele unde, în niște condiții de trai avantagioase, se manifestă peste puțin timp saŭ o sterilitate absolută, saŭ o facultate de reproducere foarte slabă. Adesea-ori ne mirăm de repeziciunea cu care se sting familii așezate tocmai în niște condiții fericite. Cu toate că Statele-Unite ar fi, mai mult de cât ori-care țară, într'o stare favorabilă spre creșterea populației și cu toate că pe fie-care an emigrează acolo oamenii cu sutele de mii, în puterea vêrstei, populația lor nu se îndoiește decât în trei zeci de ani. Cât despre ciclul de 12 saŭ de 20 de ani de care se vorbește, nu se vorbește în nici o partea lumei, mai mult.

Până acum reiese, după citațiile luĭ Marx și Virchow, că populația se mărește mai mult acolo unde este cea mai săracă, pentru că, zice Virchow, plăcerea sexuală este, ca și bĕutura, singura sa plăcere. Cum am arătat deja, membrii clerului de jos aĭ dioceseĭ din Maiența, când Grigorie al VII-lea le impuse celibatul, se plânseseră că nu aŭ și eĭ, ca și prelații, toate plăcerile cu putință, și avênd ca plăcere *numai* o femeie.

Lipsa de varietate în ocupații și distracții este și ea poate pricina pentru care căsătoriile preoților de la țară sunt atât de bine-cuvîntate cu o odraslă numeroasă.

Ori cum ar fi, este însă de netăgăduit că districtele cele mai sărace ale Germanieĭ, precum Eulengebirge din Silezia, Lusacia, Erzgebirge, Fichtelgebirge, pădurea din Turingia, munții Hartz,

www.dacoromanica.ro

sunt și ele sediul populației celeĭ maĭ dese, și a căreĭ hrană maĭ de seamă o alcătuesc cartofiĭ. Pe de altă parte, e stabilit că instinctul sexual este cu deosebire dezvoltat la ofticoșĭ, și că aceștia preocupă adesea copiiĭ, de și ajunșĭ la un grad de slăbiciune a puterilor la care nu s'ar putea crede cu putință.

In deobște, pare a fi o lege a natureĭ de a înlocui în cantitate ceea-ce se pierde în calitate. Vedem ast-fel că animalele de speciĭ superioare și cele maĭ robuste, precum leul, elefantul, cămila și animalele noastre domestice, precum calul și vaca, progresează odrasle maĭ puține, pe câtă vreme din potrivă toate animalele cu organizație maĭ inferioară se reproduc în mod minunat și în raport invers cu desvoltarea lor, cum de pildă toate felurile de insecte, cea maĭ mare parte a peștilor, etc....., micile mamifere ca epuriĭ, guzganiĭ, șoareciĭ, etc...

Pe de altă parte, Darwin a stabilit că oare-carĭ animale, îndată ce trec din starea de sălbătăcie sub stăpânirea omuluĭ și sunt domesticiĭ, pierd facultatea lor de reproducție, ca de pildă elefantul. Aceasta ar dovedi că o îmbunătățire adusă în condițiile traiuluĭ, înrîurește asupra plusuluĭ saŭ minusuluĭ de desvoltare al facultățeĭ de reproducere.

Dar tocmaĭ Darwiniștiĭ sunt aceia carĭ împărtășesc teama de suprapopulație, și pe autoritatea cărora se sprijină Malthuzianiĭ modernĭ. Am arătat deja maĭ sus că Darwiniștiĭ n'aŭ noroc pretutindenĭ unde aplică teoriile lor la societatea ome-

www.dacoromanica.ro

nească, pentru că în cazul acesta ei proced de cele mai multe ori cu o brutalitate empirică, și, fără rezervă, aplică omului ceea-ce este adevărat pentru animale, fără a ține seamă că omul, ca animal superior organizat, recunoaște legile naturei, dar că în același timp el este în stare de a le dirigea și a le utiliza.

Teoria luptei pentru trai, doctrina după care ar exista mult mai multe germene de existențe noi decât le-ar putea asigura traiul, mijloacele de existență actuale — s'ar aplica cu desăvârșire întregei omeniri viitoare, dacă oamenii, în loc de a-și frământa creerii și a se sluji de știință pentru a utiliza aerul, pământul și apa, ar paște ca turme de vite saŭ s'ar deda ca maimuțele fără frîŭ, și cu o nerușinare cinică, la satisfacerea instinctului lor sexual, adică dacă ei singuri ar fi maimuțe. Este un fapt dovedit asemenea prin experiență că în afară de om, maimuța este singurul animal la care instinctul sexual nu este legat de anumite periodicități, — argument foarte însemnat în favoarea înrudirei omului cu maimuță. Dar dacă ei sunt rude de aproape, tot nu sunt unul și același lucru. Eată de ce nu-i putem așeza pe aceași treaptă, nici să'i măsurăm cu aceași măsură.

Nu se poate tăgădui și e foarte adevărat lucru cum că în starea în care s'aŭ aflat până acuma proprietatea și producțiea, lupta pentru existență s'a impus și omului, și că multe ființe omenești nu 'și-aŭ putut procura cele necesare pentru traiŭ. Dar e foarte greșit de a conchide de aici că starea aceasta de lucruri e nestrămutată și că ea va

www.dacoromanica.ro

rĕmânea în vecĭ aceeaşĭ. Iată punctul unde Darwiniştiĭ aŭ raţionat în mod greşit, pentru că eĭ aŭ studiat bine zoologiea şĭ antropologiea, nu însă şi sociologiea, burgheziĭ noştriĭ ideologĭ iniţiându-se maĭ uşor în cele douĕ ştiinţĭ d'intâiŭ. Şi aşa se face că aŭ ajuns la încheeturile eronate.

Instinctul sexual este decĭ foarte viŭ la om, este cel maĭ puternic dintre toate, şi el cere de a fi satisfăcut pentru ca sănătatea omuluĭ să nu sufere. Pe lângă aceasta, el este cu atât maĭ puternic, cu cât omul este maĭ sănătos şi maĭ normal dezvoltat, întocmaĭ cum o poftă de mâncare bună şi o digestie uşoară denotă un stomac sănătos şi simt condiţiile fundamentale ale sănătăţeĭ trupeştĭ.

Dar satisfacerea instinctuluĭ sexual este departe de a fi egal cu procrearea saŭ concepţia. Aci este decĭ punctul critic. Teoriile cele maĭ deosebite aŭ fost emise asupra fecundităţeĭ sĕmînţeĭ omeneştĭ şi asupra facultăţeĭ de concepţiune. Cât priveşte aceste chestiunĭ de o însemnătate capitală, dibuim încă, *prin întunerec, maĭ ales pentru că, timp de vre-o două miĭ de anĭ, toţĭ avurĕ groaza cea maĭ nemotivată de a se ocupa în mod public, liber şi firesc de legile proprieĭ sale formaţiunĭ, de propria sa dezvoltare, şi de a studia adînc legea procreaţieĭ şi a dezvoltăreĭ fiinţeĭ omeneşti.* Numaĭ în zilele noastre lucrurile s'aŭ schimbat, şi trebue ca aceste rătăcirĭ ale timpuluĭ trecut să maĭ încerce schimbărĭ şi maĭ radicale.

Pe de o parte se emite teoria că o cultură

www.dacoromanica.ro

intelectuală întinsă, o tensiune puternică a spiritului și mai ales că o nervozitate mare exercită o acțiune represivă asupra instinctului sexual și slăbesc facultățile de procreare. Pe de altă parte, se contestă exactitatea acestei teorii, motivând aceasta prin faptul că clasele așezate în condițiile cele mai favorabile sunt acelea cari aŭ proporțional mai puțini copii, și că aceasta nu trebue să fie imputat numai mĕsurilor preventive Este sigur că îndeletnicirile intelectuale, cari cer o tenziune cerebrală mai puternică, aŭ o înrîurire. represivă asupra instinctului sexual, dar se poate contesta foarte mult că majoritatea claselor noastre stăpânitoare se dedaŭ la acest fel de îndeletniciri. Pe de altă parte osteneala fizică exagerată produce efecte analoage. Dar ori-care esces de oboseală, de ori-ce natură ar fi, este vătămător omului și trebue înlăturat din pricina aceasta.

Alții mai pretind că felul de viață, și mai ales modul de a se nutri, hotăresc, la femeie, pe lângă niște condiții fizice, și facultatea de procreație și de concepție. Un nutriment apropriat ar înrîuri, mai mult decât ori-ce cum se întêmplă și la unele animale, asupra actului procreator. Și poate că aci s'ar găsi soluția.

Și cât privește înrîurea pe care o are felul de hrană asupra organizmului unor animale, aceasta s'a constatat de multe ori la albine cari, când li se dă o altă hrană, își alege după voia lor o regină nouĕ. Albinele sunt deci mult mai înaintate decât oamenii, în cunoștința dezvoltărei sexuale. In ori-ce caz lor nu li s'a predicat timp de 2000

www.dacoromanica.ro

de ani că nu este «convenabil», că este «imoral» de a se preocupa de lucrurile sexuale.

Cât privește înrîurirea pe care o exercită felul de hrană asupra omului, am căpătat un exemplu de la o persoană care cunoaște foarte bine oamenii și lucrurile Bavariei vechi. După cât mă asigură aceasta, s'ar produce aci foarte des fenomenul că la țăranii mai cu stare — e vorba deci de o rasă de oameni care poate că este *cea mai sănătoasă, cea mai robustă* și *cea mai frumoasă* din toată Germania; — căsătoriile sunt sterile, și că gospădăriile din această categorie sunt nevoite adesea de a adopta copiii oamenilor săraci. Și când se întreabă care e pricina acestui fenomen, ni se răspunde *că aceasta e urmarea unui regim gras și nutritor al țăranilor din Bavaria veche,* care regim constă mai ales în mâncăruri făinoase la cari se adaugă multă grăsime și pentru a căror preparare gustoasă, populația acestei țări se bucură de o reputație întinsă. Dacă observăm că multe plante, așezate pe un pâmênt bun și îngrășate mult, se dezvoltă mult și repede dar nu dau nici rod, nici sêmînță, vedem că și în acest caz se produce un fenomen analog.

In schimb, o a doua persoană, care nu cunoaște mai puțin Bavaria veche, îmi dă a înțelege că și o altă împrejurare ar mai contribui prin felul ei la sterilitatea despre care vorbim. Aceasta ar fi comerțul sexual precoce, pe lângă căsătorie, care ar fi foarte răspândit în țările aceste unde opinia populară n'ar fi în deosebi, atinsă. Dar precocitatea raporturilor sexuale este îndoit de excitantă când,

www.dacoromanica.ro

— ca și cum aceasta ar părea a fi un «obiceĭ național« în Bavaria vechie, — ele nu se mărginesc numaĭ la o singură pereche hotărîtă, ci schimbă foarte des. După această surescitare urmează oboseala, care împedică facultatea de concepțiune. Tot aceasta trebue să fie și motivul de seamă pentru care prostituatele nasc atât de rar. Vedem decĭ că în această ordine de ideĭ maĭ rămâne un vast câmp deschis pentru combinațiile și presupunerile de tot felul.

Nu încape nicĭ-o îndoială că felul de hrană înrîurește asupra formațiuneĭ sémănțeĭ masculine cât și asupra făcultățeĭ de fecundație a ouluĭ feminin; prin urmare capacitatea reproducĕtoare a unuĭ popor depinde esențialmente de felul sĕŭ de a se nutri. Odată decĭ punctul întâĭ bine stabilit, cifra populațieĭ ar trebui să fie regulat într'o mĕsură destul de însemnată prin sistemul de alimentație. La aceasta se maĭ adaugă că sunt la femeĭ niște perioade în timpul cărora facultatea lor de concepție este aproape nulă; aceasta nu trebuie să se producă cu siguranță decât cu puține zile înainte saŭ după menstruație. Să maĭ considerăm încă în sfârșit, că în societatea nouĕ, situația femeieĭ va fi cu desăvêrșire schimbată, că ea nu va maĭ fi dispusă de a face mulțĭ copiĭ, ca pentru a se supune la «un ordin al Providințeĭ», că ea va vroi să se bucure de neatîrnarea și de libertatea sa, iar nu să-șĭ treacă jumĕtatea saŭ cele treĭ sferturĭ celor maĭ frumoase ale eĭ timpurĭ, în stare de sarcină saŭ alăptând copilul. Negreșit, sunt puține femeĭ carĭ nu vor copiĭ, dar

www.dacoromanica.ro

pe de altă parte cea mai mare parte dintre ele, nu doresc să aibă mai mulți decât trebue. Toate aceste reunite vor contribui la regulazirea cifrei ființelor omenești, fără că Malluzianii de azi să aibă nevoie de a-și fărâma capul. In sfârșit aceste vor fi cu putință fără ajutorul unei continențe dăunătoare sănătății sau de niște măsuri preventive respingătoare.

Vedem deci că, după toate prevederile, problemul de regularizare al cifrei populației în viitor, va fi rezolvit în modul cel mai simplu, nu de teama ridicolă a lipsei de hrană, ci mulțămită elementelor de bun trai pe cari le vor avea toți oamenii. Și aici Karl Marx are deci dreptate când zice, în «Capitalul» său, că fie-care perioadă economică a dezvoltării omenești are și ea legea sa specială de populare.

Omenirea, în societatea socializată, unde numai acolo va începe a deveni adevărat liberă și așezată pe temelia ei firească, va dirigea în cunoștință de cauză toată evoluția ei, după niște legi naturale.

Până acum, în toate epocile, în ceea-ce privește atât producțiunea cât și repartițiunea mijloacelor de trai și creșterea populației, omenirea a trăit fără a cunoaște legile ei, și prin urmare în mod inconscient. In societatea nouă, ea va trăi metodic și în deplină cunoștință a tuturor acestor legi.

Socializmul este știința aplicată, în deplină cunoștiință de cauză, la toate ramurile acțiunei omenești.

www.dacoromanica.ro

CONCLUZIE

Ceea-ce am expus până acum ne-a arătat că, în aplicarea socialismului, nu e vorba de «a nimici» și de «a construi» în mod arbitrar, dar de a ajunge la o stare conformă cu știința naturală; că toți factorii cari joacă un rol în mersul nimicirei viitorului pe de o parte, și al constituirei viitorului pe de alta, sunt niște factori cari funcționează cum trebue să funcționeze; că nici «oameni de Stat genialî», nici «agitatori demagogi» nu vor putea învârti lucrurile pe placul lor. «Ei cred că conduc și sunt conduși». Dar tot ce am dezvoltat nu poate lăsa nici unui cugetător, cea mai mică îndoială asupra faptului că am ajuns foarte aproape de punctul unde «timpul acesta se va fi realizat».

Trebuie să mai tratăm aci pe scurt despre o evoluție unică în felul ei, prin care se distinge mai ales Germania, pentru a stabili că în special această țară este aceea care, perioada viitoare de evoluție, se va însărcina cu rolul director.

Am vorbit des, în lucrarea aceasta, despre supraproducție, obârșia crizelor. Supraproducția constă în aceea că sistemul burghez de producție produce

www.dacoromanica.ro

mai multe mijloace de trai de cât poate să consume nici forța de cumpărare a populației; nici stomacul lui. Acesta este un fenomen inerent al lumei burgheze, care îi este cu desăvârșire propriu, și care nu s'a manifestat în felul acesta în cursul nici unei perioade a dezvoltărei omenești.

Dar lumea burgheză nu produce numai supraproducția în mărfuri și oameni, dar și în inteligențe; ea crează prin aceasta o agravare a crizelor care va sfârși prin a-i pune viața în primejdie.

Germania este pământul clasic unde se manifestă pe scara cea mai întinsă această supraproducție în inteligențe, în instrucție, pe care societatea burgheză nu o mai poate utiliza. O situație care, timp de veacuri, a fost o nenorocire pentru dezvoltarea Germaniei, a contribuit în chip însemnat la producerea acestui fenomen. Înțeleg prin aceasta, subt împărțirea ei în State mai mici, și piedicele pe cari le-a creat această situație politică în dezvoltarea capitalului mare. Impărțirea în State mici a avut efectul de a descentraliza dezvoltarea vieței intelectuale a poporului; pretutindeni s'au format centre mici de viață intelectuală, cari exercitaŭ înrîurirea lor asupra împrejurimei. Marele număr de curți și de guvernecerea potrivit cu o mare putere centrală, un aparat neobicinuit de numeros de funcționari cărora le trebuia o instrucție relativ ridicată. Așa se explică supraviețuirea unei cantități așa de mari de școli superioare și universități, cum nu se găsește o a doua nicăierea, în nici o țară din

www.dacoromanica.ro

Europa. Gelozia, amorul propriŭ al diferitelor guverne, jucară și ele un rol în această dezvoltare. Acelaș efect se produse și când câte-va guverne începură a aplica instrucția obligatorie a poporuluĭ. Mania de a nu rĕmâne mai îndărăt de cât Statul vecin produse, în cazul acesta, rezultate bune. Trebuința de cultură intelectuală crescuse mai ales atuncĭ când întinderea instrucțieĭ și progresul simultan al inteligențeĭ și al dezvoltăreĭ materiale a burgheziei deșteptară trebuința participăreĭ politice, a mandatelor populare, a administrațieĭ autonome a comunelor. Pentru aceste țĕrĭ micĭ, corpurile constituite nu eraŭ numeroase și nu aveaŭ de cât un cerc de acțiune restrîns, dar contribuiaŭ la instrucție și ațițaŭ pe fiiĭ burgheziei a rîvni la niște poziții în raport cu carĭ trebuiaŭ să-și mĕsoare educația.

Intocmaĭ ca, cu științele era și cu arta. Nicĭ o țară din Europa n'are proporțional atâtea școlĭ de pictură, de artă și de technică de orĭ-ce fel, de museurĭ și de colecțiĭ artistice, ca Germania. Poate fie-care națiune să arate în capitalele eĭ, lucrurĭ mai frumoase și mai marĭ, dar nicĭ o țară nu înfățișează această difuziune de bogățiĭ artistice, în tot Statul, ca într'al nostru.

Toată dezvoltarea aceasta intelectuală a dat spiritului german, o anumită adîncime; lipsa unor marĭ lupte politice ar procura un fel de viața contemplativă. Pe când alte națiunĭ luptaŭ pentru supremație pe tĕrgul lumeĭ, își împărțeaŭ pămêntul între ele și întreprindeaŭ lupte înflăcărate de politică interioară, Germaniĭ s'aŭ așezat la gura sobeĭ,

www.dacoromanica.ro

visând și gândind. Dar aceste visurĭ, aceste meditaţiĭ, aceste gânduri, favorizate de o climă care forțează la o viață de familie și la tenziunea spiritului, aŭ produs filosofia germană, spiritul de critică și de observație, prin carĭ Germaniĭ începură a se distinge când se deșteptară.

Anul 1848 a dat naștere burgheziei germane ca clasă cu conștiință de sine; în epoca aceasta ea se ivi pe scenă ca partid politic neatîrnat, înfățișat prin liberalism. Aci se arătase limpede caracterul particular care reeșea din evoluția germană. Nu negustoriĭ, fabricanțiĭ și bancheriĭ, eraŭ în fruntea mișcăreĭ, ci profesoriĭ, oameniĭ cu profesiĭ liberale, scriitoriĭ, advocațiĭ și doctoriĭ aĭ tuturor facultăților. Aceștia eraŭ idelogiĭ nemțĭ și treaba lor se sfârși foarte curênd Burghezia a fost momentan osândită la repaus în materie politică; cu atât maĭ mult ea întrebuința toată vremea pentru a face cât maĭ multe afaceri și a scoate cât maĭ multe foloase. Isbucnirea rĕzboiuluĭ austro-italian, stabilirea regenţeĭ în Prusia, îndemnară din noŭ pe burghezie de a întinde mâna spre puterea politică, agitația pentru unitatea națională începu. Burghezia era deja prea instruită pentru a maĭ suporta încă multă vreme hotarele politice, carĭ eraŭ în acelaș timp și piedicĭ economice, atât vamale cât și comerciale, și de circulație, Bismark îșĭ dădu foarte bine seamă de situație și s'a slujit de ea în felul sĕŭ obicnuit pentru a alia interesele burgheziei cu ale monarhieĭ prusiene a căreĭ vrăjmașă n'a fost nicĭodată burghezia, pentru că se temea de revoluție și de

www.dacoromanica.ro

norod. Atunci cădură hotarele cari aŭ împedicat până în acel moment înalta dezvoltare materială a burgheziei. In sînul mareĭ bogăţiĭ a Germanieĭ în cărbuni şi metale, în mijlocul uneĭ clase de muncitori inteligenţi dar cumpătaţi, burghezia luase în timp de doue-dechi de ani, un avênt pe care trebue să-l numim uriaş şi care, în afară de Statele-Unite, nu s'a produs în nici o altă ţară într'o vreme atât de scurtă şi într'o măsură atât de întinsă. Aşa s'a întâmplat că în ziua de astăzi, Germania ocupă în Europa locul al doilea ca ţară industrială şi comercială, şi tinde de a ocupa locul întâiŭ.

Dar această dezvoltare minunată a avut şi o a doua faţă. Sistemul de protecţie ce s'a menţinut în mai toate Statele nemţeşti, până la întemeierea unităţeĭ naţionale, asigurarea existenţeĭ unuĭ număr foarte mare de micĭ meseriaşi şi micĭ cultivatori. Insă îndată cu desfiinţarea neaşteptată a tuturor hotarelor de protecţie, clasa mijlocie inferioară se pomeni de o dată în faţa uneĭ producţiĭ capitaliste, care se dezvolta fără nici o piedică, şi ajunse ast-fel foarte iute într'o stare de desnădejde. Perioada de prosperitate care începe pe la 1860, făcu ca la început pericolul să pară mai puţin mare decât era, dar nu mai puţin el ajunse foarte sensibil când izbucni criza. Burghezia se folosi de perioada de prosperitate în vederea progresuluĭ sĕŭ cât mai larg, şi făcu ca acţiunea eĭ să fie de zece orĭ mai apăsătoare prin producţia eĭ neînfrânată şi prin creşterea bogăţiilor sale. Prăpastia dintre ceĭ ce posedaŭ şi

www.dacoromanica.ro

ceĭ ce n'aveaŭ nimic, deveniĭ din ce în ce maĭ mare.

Iuțeala mereŭ crescêndă a acesteĭ faze de descompunere și de absorbire, creșterea putereĭ materiale a uneĭ părți, iar slăbirea putereĭ de împotrivire a celeĭ-l-alte, aŭ aruncat în cea maĭ mare strîmtorare clase întregĭ ale populațieĭ. Ele se vĕdură de o-dată amenințate în situația cu care eraŭ obicinuite în felul de traĭ ce le convenea și întrevĕzură ziua când vor fi deposedate cu siguranță matematică.

In această luptă desperată, fie-care îșĭ caută binele sĕŭ într'o schimbare de profesiune. Dar ceĭ vechĭ nu maĭ pot face această schimbare; numaĭ în cazurĭ de o extremă raritate eĭ sunt în stare de a-șĭ lăsa averea pentru copiiĭ lor. Atuncĭ se fac cele maĭ marĭ jertfe, se întrebuințează ultimele mijloace pentru a procura fiilor șĭ fiicelor niște «poziții», cu locurĭ al căror venit este fix, pentru carĭ prĕzintarea unuĭ capital nu e de nevoie. Înțelegem prin aceasta toate locurile de impiegațĭ la serviciile Statuluĭ saŭ al comunelor, toate ramurile învĕțămêntuluĭ, situațiile înalte în serviciul burgheziel, în comptoiurĭ, magazine și fabrice: giranțĭ de depozite, chimiștĭ, technicianiĭ, inginerĭ, etc....., și în sfârșit ceea-ce se chiamă carierele liberale: advocațiĭ, doctoriĭ, teologiĭ, scriitoriĭ, artiștiĭ de orĭ-ce fel, architecțiĭ, etc....

Miĭ și miĭ de oamenĭ carĭ, odinioară, ar fi luat o meserie cu mâna, îșĭ caută astăzĭ o situație în profesiile citate maĭ sus, îndată ce nu maĭ vĕd înaintea ochilor niciĭ o altă speranță de a ajunge

www.dacoromanica.ro

la nu trăi neatîrnat și suficient tuturor trebuințalor lor. Totul se rezumă la studiŭ. Școlile «reale», colegiile, școalele politechnice, etc...., ies din pămênt ca ciupercile, și stabilimentele de felul acesta, carĭ există deja sunt peste pline. Numĕrul studenților în universități crește în aceeași mĕsură, tot ca și cifra elevilor în laboratoriile de fizică și chimie, în școalele de Bele-arte, în școalele politechnice, profesionale, comerciale, în toate felurile de stabilimente de instrucție superioară a fetelor. De pe acum, se constată în toate ramurile de vocațiune fără escepție un belșug însemnat, și pe zi ce trece curentul devine mai puternic în înțelesul acesta; se produc fără încetare cereri noĭ de creare a unor colonii și stabilimente de învĕțămênt superior, pentru a primi în ele mulțimea candidaților.

O mulțime de autorități și personalități individuale sunt desperate de această stare de lucruri și înaintează înștiințări peste înștiințări în contra studiului, când de cutare ramură, când de alta a învĕțămêntului. Chiar teologia care, în ultima perioadă a celor zece anĭ, a trebuit să dispară în lipsa candidaților, își găsește scăparea în belșug, și vede ocupate din noŭ locurile de călugări. «Voĭ preda credința în zece miĭ de zeĭ și dracĭ, dacă se va cere; dați-mĭ numaĭ un loc unde să pot trăi», iată refrenul care se aude pretutindeni. Miniștriĭ, în Prusia, se opun de a autoriza crearea unor stabilimente de învĕțămênt superior, «pentru că acele carĭ există ajung în destul pentru a a-

www.dacoromanica.ro

coperi trebuințele candidaților pentru toate carierele».

Această situație se agravează și mai mult prin faptul că concurența și luptele intestine ale burgheziei silesc pe o mulțime de fii ale acesteia de a-și căuta în altă parte o situație și un refugiu. Pe de altă parte, efectivul ridicat al armatei permanente, cu cantitatea ei de ofițeri a căror înaintare este impiedicată în mod însemnat printr'o lungă perioadă de pace, are urmarea de a pensiona în puterea vârstei pe o mulțime de oameni cari, favorizați fiind de Stat, găsesc un loc în toate situațiile administrative posibile. Marele număr al candidaților la carierele civile, eșind dintre gradele inferioare din armată ia altora pânea de la gură. Căci mai ales la felul acesta de indivizi, averea lipsește mai mult de cât la alții. Incă mai mult, poziția socială, felul de educație și pretențiile oamenilor din această categorie, cer înainte de toate abținerea de la așa numitele funcții inferioare; acestea pe de altă parte, din pricina sistemului capitalist, sunt și ele peste pline.

Sistemul voluntariatului de un an care constă, mulțămită dobândirea unui anumit grad de instrucție, și câtor-va jertfe materiale, în a atenua serviciul militar, redus de la trei ani la unul singur, îmulțește cu atât mai mult numărul candidaturilor la tot felul de locuri și de funcții.

Ca urmare a tuturor acestor împrejurări, Germania, mai mult decât ori-care țară din lume, posedă un proletariat de învățați, de artiști, de oameni ai așa ziselor „cariere-

www.dacoromanica.ro

lor liberale", neobicinuit de numeros; acesta creşte neîncetat, şi poartă până în cercurile cele mai înalte ale societăţeĭ, efervescenţa şi nemulţumirea de starea actuală de lucruri.

Spiritul idealist al tineretuluĭ acesta este în chipul acesta, îndemnat şi aţiţat la critica ordineĭ actuale de lucruri şi contribuie a iuţi opera generală de dezagreagare. Aşa se întêmplă că starea socială actuală este atacată şi minată din toate părţile.

Nu încape nicĭ-o îndoială că, în luptele marĭ şi uriaşe ale viitoruluĭ, Germania va împlini rolul director, la care o predestinează mersul dezvoltăreĭ sale şi poziţia eĭ geografică ca «inimă a Europeĭ». Nu este efectul întêmplăreĭ dacă Germaniĭ fură aceia carĭ descoperiră legile de evoluţie ale societăţeĭ moderne, şi carĭ stabiliră ştiinţificeşte spcializmul ca formă a societăţeĭ viitoare. Aceia carĭ luminară masele fură în întâiul rênd Karl Marx, ajutat de Frederic Engels, şi după dênşiĭ Ferdinand Lassale. Nu maĭ puţin nu e din întêmplare faptul că mişcarea socialistă germană este cea maĭ de seamă şi cea mai eficace din toată lumea, că ea a întrecut pe a celor-l'alte naţiunĭ, în deosebi pe a Franciеĭ, care a rĕmas la un fel de dezvoltare semi-burgheză, şi că socialiştiĭ germanĭ sunt pionĭĭ carĭ rĕspândesc ideea socialistă la popoarele cele maĭ diferite.

Dacă Buckle a putut, este un sfert de secol de abia, să scrie sprijinul studiuluĭ sĕŭ asupra stăreĭ spiritului şi a educaţieĭ germane, că Germania avea într'adevĕr un mare numĕr de cugetătorĭ

www.dacoromanica.ro

dintre cei mari, dar că nu era nică-o țară unde prăpastia între clasa literaților și mulțimea poporului să fi fost mai adîncă, aceasta nu mai este adevărat astăzi. Aceasta n'a fost adevărat de cât pe câtă vreme în Germania știința noastră a rămas aproape cu desăvîrșire deductivă și circumscrisă unor cercuri de învățați care trăiau departe de viața practică. In momentul în care Germania operase revoluția sa economică, metoda inductivă căpătase în știință un loc precumpănitor, în detrimentul celei deductive. Știința devine practică. S'a început a înțelege că ea nu-și avea însemnătatea de cât ținînd seamă de viața omenească și devenind ea însăși o resursă pentru trai. In virtutea acestui fapt în timp de zece ani, toate ramurile științei din Germania s'au democratizat. Mulțimea cea mare a tinerilor educați cu scopul de a atinge niște profesii de ordin superior a contribuit foarte mult la rezultatul acesta, și de altă parte instrucția generală a mulțimei, care în Germania e mai puternică de cât în toate cele-l'alte țări ale Europei, a înlesnit acesteia toate mijloacele pentru a produce o cantitate mare de lucrări intelectuale de tot felul. In sfârșit, ceea-ce a ridicat în deosebi nivelul moral al poporului, este agitația socialistă, cu literatura ei, ziarele, asociațiile, întrunirile ei, cu reprezentanții ei parlamentari și cu critica ei în toate domeniile vieței publice.

Legea excepțională n'a schimbat nimic. Ci din potrivă, ea a concentrat într'o măsură oare-care agitația, a îmblânzit mersul ei prea viu, în așa chip în cât ea s'a putut propaga cu atât mai ușor și

www.dacoromanica.ro

în alte țĕrĭ. Și afară de aceasta a adîncit și mai mult mișcarea și a creat o iritație neobicĭnuită care e pe cale de a face explozie și care cere și satisfacerea și prăzile eĭ. Tot asemenea, evoluția socială în întregimea eĭ, și scăparea societățeĭ, fac di zi în zi mai marĭ progrese.

Vedem ast-feĭ, în cel din urmă sfert al veaculuĭ al XIX-lea, aprinzêndu-se din toate părțile lupta intelectuală, care e întreprinsă cu o activitate arzĕtoare. Alăturĭ de știința socialistă, domeniul vast al științelor naturale, doctrinele sanitare, istoria civilizațieĭ și filozofia însăși alcătuĭesc arsenalul căruia 'i se va împrumuta arme. Din toate părțile [1]), temeliile stăreĭ actuale de lucrurĭ sunt atacate, loviturile cele mai crude se dau spre apărarea vechieĭ societăți, ideile revoluționare năvălesc în cercurile cele mai conservatoare și pun în încurcătură pe inimicĭĭ stăreĭ noĭ de lucrurĭ. Muncitorĭ și literații, țĕranĭĭ și artiștiĭ, pe scurt oamenĭĭ de toate condițiilor, se unesc cu lucrătorĭĭ, cu adevĕrata armată care va lupta odată pentru tot-d'a-una: eĭ se sprijină și se complectează unul pe altul.

Și femeĭea este chemată la luptă pentru a nu rĕmâne îndărăt, în rĕzboiul unde se va lupta pentru propria-ĭ libertate, pentru propria-ĭ salvare. E rîndul eĭ de a arĕta că a înțeles care era adevĕratul eĭ loc în agitație, în luptele de azĭ pentru căpătarea unuĭ viitor mai bun, și că este hotă-

1) Vedeți mai ales «La philosophie de la délivrance» de Mainländer.

www.dacoromanica.ro

râtă de a lua parte la luptă; și e datoria bărbaților de a o susține în luptă și de a-'l da ajutor pentru a se desbăra de toate prejudițiile. Nimenĭ să nu deprecieze puterea sa, nimenĭ să nu crează că o persoană cu maĭ puțină putere n'o s'o poată duce la un sfârșĭt bun. Pentru progresul omenireĭ, nicĭ o forță, orĭ-cât de slabă ar fi ea, nu trebue să fie neglijată. Curgerea neîntreruptă a uneĭ picăturĭ de apă sfârșește prin a scobi piatra cea maĭ tare. Și picătură cu picătură face o gârlă, multe gârle fac rîul, multe rîurĭ fac fluviul, pentru care nicĭ o piedică, la urma urmeĭ, nu e destul de puternică pentru a-'l întrerupe în cursul sĕŭ majestos. Tot așa este și cu viața intelectuală a omenireĭ: pretutindenĭ natura este învĕțătoarea noastră. Prin urmare, să urmăm toate lecțiile eĭ, și victoria finală va fi de sigur a noastră.

Și victoria va fi cu atât maĭ strălucită, cu cât fie-care individualitate va ĭntra în luptă cu maĭ multă energie. Chestia de a ști dacă cu toată munca și osteneela sa, ne vom apropia cât maĭ curênd de sosirea uneĭ perioade noĭ și maĭ frumoasă, pentru a o ajunge fie-care, nu trebue să-ĭ vie în gând, ci din potrivă ea trebue să-l ție și maĭ puțin departe de calea urmată. Ce e drept, nu putem hotărî de maĭ ĭnainte nicĭ durata, nicĭ caracterul *fie-căreĭ* faze de evoluție, cu atât maĭ mult că n'avem cea maĭ mică siguranță asupra durateĭ propriuluĭ nostru traĭ, dar la o epocă ca a noastră, n'avem nicĭ un motiv pentru a renunța la nădejdea de a supraviețui încă triumful nostru. Luptăm și mergem tot ĭnainte, fără a ne

www.dacoromanica.ro

preocupa însă faptul de a ști «unde» și «când» se va putea fixa punctul de plecare al unei ere nouĭ, al unei vremĭ maĭ bune pentru neamul omenesc. Dacă murim în timpul luptei, ceĭ carĭ ne urmează vor intra în locul nostru; vom cădea *cu conștiința de a fi împlinit datoria noastră de om, și cu siguranță că scopul nostru va fi atins, orĭ cât ar fi de puternice sforțările celor puternicĭ, dușmaniĭ progresuluĭ omenesc.*

FINE

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

Pagina

Introducere 3
Femeia în trecut 11
Femeia în prezent: Instinctul sexual. — Casătoria. — Piedicele şi greutăţile pe cărî le întâlneşte 76
Alte piedicî şi dificultăţî ale căsătorieî. — Proporţia numerică a sexurilor; cauzele şi efectele sale 120
Prostituţiea este o instituţie socială necesară lumeî burgheze 156
Situaţiea industrială a femeieî, facultăţile eî intelectuale, darwinismul şi starea socială a Societăţiî 180
Situaţia juridică a femeieî. Posiţia eî politică 234
Statul şi Societatea 260
Socializarea Societăţiî 303
Femeia în viitor 394
Internaţionalism 404
Superpopulaţiune 409
Concluzie 441

www.dacoromanica.ro

Tip. GUTENBERG, Str. Doamnei 23 25. Bucurescĭ.

www.dacoromanica.ro

Cărți apărute în editura librăriei CAROL MÜLLER.

	Lei. B.
B. P. Hasdeu. «Ion Vodă cel cumplit», ed. II, (introdus în scoli)	3.—
Stef. C. Michailescu. «Incercări critice asupra Invățământului nostru primar», partea didactică ediția II	2.—
„Souvenir de Bucarest", un frumos album cu peste 20 vederi principale din Capitală, lucrat în culori	2.—
Dobrogeanu-Gherea. «Literatura și Sciința», vol. II	5.—
A. Bebel. «Femeia în trecut, present și viitor».	2.50
Al. Demetrescu. Particularități ale limbei franceze. Galicisme, Proverbe, Maxime, Barbarisme.	2.—

In Deposit :

Constantin Balaceano. «La question Transylvaine». Lettre ouverte au compte Albert Apponyi	1.—
C. N. Dimitriu. «Cestiunea Națională»	—.50
G. N. Fratoștițeanu. «Codicele penal», adnotat cu jurisprudența română	4.—
— «Procedura penală», Cod. silvic, și alte legi speciale, adnotate cu jurisprudența română .	6.—
— «Codul Comercial», diferite legi comerciale și «Legea timbrului», adnotate cu jurisprudența română	5.50
Grigore V. Maniu. «Dreptul comercial», esplicațiuni teoretice și practice asupra Codicelui de comerciu român, coprinděnd și legile speciale, cu o prefață la *Volumul I* de D-nu *Dim. C. Popescu*, avocat, senator, și cu o introducțiune la *Volumul II* de *D. Al. Degré*, consilier la Inalta Curte de casațiune și justiție.—Prețul unui volum	8.—

www.dacoromanica.ro